

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము.

A DRAMA.

ప్రస్తుత వేంకటగిరి ప్రభువులు
6-10-1928
అయిన
పెలుగోటి.
శ్రీ రాజగోపాల కృష్ణయాచేంద్రుల
ధనసహాయమువలన
చిలకపాటి - వేంకటరామానుజ శర్మ విరచితము.
చిలకపాటి - తిరుమలాచార్యులచే
1928
"కాళిదాసచరిత్ర" ముద్రాక్షరశాలయంద

ప్రస్తావనము.

ఓ నైదుష్యభూషణులారా ! మహాకవికాలిదాసునిచరిత్రము రసకజనకర్ణామృతమని యెల్లవారు నెఱింగినదేగదా ! అట్టియతనిచరిత్రమునందు ; భోజరాజకూతులగు తరుణాంబుజా, విరళాంబుజ లగు విదుషీ శిరోమణులయు నుదయాదిత్యుం డనువిద్యద్రాజకుమారునియు చరిత్రముతో సంబంధించినకథాంశమును విసోదకథాకల్పవల్లి యను పేరఁ జంపూరూప మగుశ్రావ్యప్రబంధముగా రచియించి ; ఆమహాకవి మదనసేన యను రాజకుమార్తెను, గాంచనమాల యను (విలాసవతి) వేశ్యాకన్యకను గర్వపత్ని, భోగపత్నులఁగాఁ గైకొన్నకథాంశమును బ్రకరణముతోపేత మగుదృశ్యప్రబంధముగా రచించి ముద్రించినాడను. రసమును బ్రత్యక్షముగఁ గనంబలుచుటకేసి దృశ్యప్రబంధము లనఁబడురూపక గ్రంథములు పూర్వకాలంబున నిష్పాదును సమకాలయుల్లంబుల కానందనిష్ఠులందఱులై యొప్పుచుండుట మప్రసీద్ధము. కాన నాటకమునకు రెండవది యయినవ్రకరణముగా నిది రచింపఁబడినయది.

ఏతద్గ్రంథకథాసంక్షేపము.

ఈగ్రంథమునందుఁగయాశదేశమంత్రిమహారాజుగారిచంద్రుండు గురుశాపమునం గాడిదలమేపువారిం గలసియుండి మదనసేన యనురాజపుత్రిం బెండ్లాడి కాలిదాసుం డనంబ్రసిద్ధిపడసి పత్నిం గోలుపోయి ధారాసగరంబునఁ గాంచనమాల యను వేశ్యాకన్యకంజేపట్టి భోజానినెయ్యమున జెండియుం దనసతిని బడసిచరిత్రము వద్యములును ; చాటుసమస్యా శ్లోకములును గలసియుండుమృదుమధురపదనశ్చలిచేఁ బదియంశములు గలవ్రకరణముగా స్త్రీలును బాలురును సులభముగఁ దెలిసికొనునట్లు రచింపఁబడినది.

కథాంశములవినరణము.

౧. టియంశమునః—మధుసూతపురాధిపేతకూతు మదనసేనను దానివిద్యాగురువుగామించి యే నెయ్యన బలాత్కరించి యాశన్నియదెల్పుపాతముఁ బ్రతిపాతముజేసి దానియందు వ్యతిక్రమము నేయిం గడంగుట ; రసికుండన్నవాఁడు చూడవలసినశృంగారరసప్రతిబింబము.

౨. పయంశమునః—గౌతముఁడును సారథియును మదనసేనకు మగనిసంపాదినపంబోయి లంబభుజాం డనునెఱుకం బట్టుకొన నమకట్టఁగా ; నాయారణ్యకుండొసరించుననాగరికసంభాషణాదులు హృదయంగమం బగుహాస్యరసంబుతో నొప్పుమిగులఁచుండు.

3. వయంకమున:—నాగరిక వేషము ధరింపజేసి మహాపండితుఁడని చెప్పబడిన లంబభుజుఁడు రాజసభయందు విభ్రాంతుండై గ్రామ్యాత్ములు పల్కు గొతముఁడు వానివచనములు సాధుతమంబు అని సమర్థించి రాజసుతకు భ్రమ గల్పించి వివాహంబు సేయించుట యద్భుతహాస్యరసంబులయా వేశవిశేష మయి యుండు.

౪. వయంకమున:—కేళీమండిరమునందు లంబభుజుఁడు వెఱుగుపడి యొనరించినపరిహాసనీయకార్యంబుల నారసి మదనసేన దుఃఖించుటయు; ఆకస్యకపలన నతఁడు గాళిదాసుం డగుటయు; గొతముఁడు కపటంబున నాదంపతుల నెడబాసి నువనసేన నపహరించుటయు హాస్య, కరుణ, అద్భుతరసంబుల కాలవాలంబులై యుండు.

౫. వయంకమున:—గొతముని నిబద్ధుం గావించి కరూకాధిపతి మదనసేన నపహరించుట వీరశృంగారరసములభూమికలై చూపట్టు.

౬. వయంకమున:—మదనసేనం గోలుపోయి కాళిదాసుండు దుఃఖించుటయు ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యనువేశ్యాకన్యను సంప్రాప్తయౌవనం గావించి రాజస్యాలకునిచేతం జిక్కికొనంబోయినయాకన్యను దప్పించిదానిందనకుఁ బ్రణయపరిగ్రహముగావించుకొనుటయు విప్రలంభశృంగారము నద్భుతహాస్యరసంబులను బ్రత్యక్షీకరించు.

౭. వయంకమున:—రాజస్యాలకుఁడు గాళిదాసునిం జంపందలించి కపటంబున బ్రహ్మరాక్షసునికడకుంజేర్చ నారక్కసుని మెప్పించి కవి తనపత్నియుండునిధంబుఁ దెలిసికొనుటయు; గాంచనమాలానురక్తుం డగురాజస్యాలకుని భోజుఁడు స్త్రీశేషధారి యైనయద్భుతుండనువానిచే వంచనాపరిహాసంబున బేలుపుచ్చుటయు నద్భుతహాస్యమయంబులై వేడుకఁబుట్టించు.

౮. వయంకమున:—కాళిదాసుండు కాంచనమాలయింటికిఁ జని విలాసోత్సవ నాయంతి నలరించుటయు, నాయతిప కవికిం గలప్రియావిగహావ్యధం గనిపెట్టుటయు, బుద్ధిసాగరుండు కవిం గాంచుటయు శృంగారశాంతరసంబుల యవతారంబులై వెలయు.

౯. వయంకమున:—కాళిదాసునియత్యద్భుతకార్యములు శృంగారసమస్యాపూరణములు భోజకాళిదాసులసమావేశమును అద్భుతరసప్రధానంబులై మహామోదదాయకంబులై యుండు.

౧౦. వయంకమున:—భౌజలీలావతులును గాంచనమాలయుఁ గాళిదాసునికి మదనసేనం జేర్చుటయు; కడుశోచనీయావస్థయం దుండుప్రియురాలిం గని కవిపయం దూరార్చుటయుఁ గరుణను శృంగారంబున నద్భుతంబునను మానసంబులం దేలించు.

శ్రీరాధానాథవిరజ మనునూగ్రంథశాలయందు చిలకపాటి - వేంగు
రామానుజశర్మగారిచే విరచితమైన గ్రంథముల జాబితా.

వినోదకథాకల్పపల్లి యనుమహాకవికాళిదాసచరిత్ర.

దీనియందు ; నాటకచ్ఛాయ, మాయామండరీవిజయము, పునఃజన్మములను
నాటకరతయము గర్భితమై యుండును.

ఈవినోదకథాకల్పపల్లియందు ; జైదువ్యయనం గాలిదాసాదిమహాకవులతో
సమానలయినభోజానికూఁకులం ; దరుణాంబుజయు విరజాంబుజయు నిజవాసంబు విద్య
ద్రాజమమాయందగునుదయాదిత్యునికిం గాలిదాసుండు పెండ్లిసేయించినతొలివిద్రేకవి
శ్రము నుదాహరించుచుండును.

ఈగ్రంథమునందుఁ బ్రతిపాదించఁబడియుండుకథాసంక్షేపము.

విద్యాసర్వస్వవేదిని యనుకపటపు కేశాక్షకర్మక తనదూతనయోనిలాసములకు
మోహించి వచ్చినవారివలన నొక్కొక్కరాత్రికిని కంఠమునకును గొని యిట్లువచ్చి
నవారిని తనయింటి కుర్ర పాపములయందుఁ గావలయుండుచిదుగీతలమొలం
గొని విద్యాప్రసంగంబున నోడించి తనకన్యకాత్వమునకు భంగంబు గలుగకుండ
మాయామాయంబులం బ్రవర్తించుటయొనఁగి మహాకవికాళిదాసుండు కట్టెలమ్ముకొను
వాని కేషంబుతోఁజని యరటియూచలకట్టను దన నేర్పుమెయి నాననకాంగికి వేయి
పరహాలకు విక్రయించి యాధనమునఁ జడపురోయిగ నొసంగి తనజనమాననైదుగీ
విశేషంబు పెల్లడిసేయుచు నొక్కొక్కద్యారంబునందుం బెన్ములు శృంగారపద్యములు
సెప్పుచు నావాకిరులఁగడఁచి లోనం బ్రవేశించి యాకేశ్యతో విద్యావివాదంబు నలిపి
దానింజయించి యదియేర్పఱిచి యుండుప్రతిసిద్ధాంతసనంబుల నెలకొనితత్త్వప్రక
ర్త్యోపన్యాసపూర్వకంబుగ జయించి నాటకచ్ఛాయ యనునొకయంబరూపకం వాడించి
యారోపడంతి నతిచతురత్వంబునఁ బయల్పఱిచి కాలికాదేవిని భోజనూపరిప్రము
ఖులకు సాక్షాత్కరింపఁజేసితదనుచరీగణంబువలన మాయామండరీవిజయ మనునొక
యంబరూపకమువాడించి భోజానిరాటిపైఁగలెగిన యంబవాదంబు నివర్తించఁజేసి తరుణాం
బుజా విరజాంబుజలకు నుదయాదిత్యునికిని ప్రణయవిశేషంబు ప్రస్ఫుటం బయినయతి
మనోహరచరిత్రంబును రససంజీవనమునుపేరం పరఁగు నేడంశములనాటకంబుగ నభి
నయించఁజేసి వసుధారిణి యనుమఱియుక రాజకన్యకారత్నంబుతో భోజనూతల నుద
యాదిత్యునికి పెండ్లిసేయించినకథ.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము. — ఈ గ్రంథమునందుఁ గరూశదేశపతి మంత్రికుమారుండు గళాచంద్రుండు గురుశాపమున గాడిదలఁగాయువారిం గలసియుండి మదనసేన యనురాజపుత్రిం బెండ్లాడి కాళిదాసుండనం బ్రసిద్ధిపడసి పత్నింగోలుపోయి ధారానగరంబునఁ గాంచనమాల యను వేస్యాకన్యకం జేపట్టి భోజునిసెయ్యమున పెండియుం దనసతిం బడిసినచరిత్రము.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర భోజచరిత్రము. — ఇది “భోజరాజచరిత్ర నాటకము” అనియు “భోజరాజ కవిరాజచరిత్రము” అనియు రెండుభాగములుగల యొకసంపుటము. భోజరాజచరిత్ర నాటకమునందు సింధులమహారాజు జరాభరంబున కోర్వంబాలక కుమారుడగు భోజునికి బుద్ధిసెప్పి ముంజునికి రాజ్యంబప్పించుటయు; భోజునిజన్మ సత్రిక వినిముంజుండు భోజునింజంప వత్సరాజును నియమించుటయు; వత్సరాజు భోజునింజంప శ్రీకానమునకుం దోడ్కొనిచనగా నాయరువురకుం జరిగిన చర్యలును; ప్రాణపరిత్యాగంబుచేసికొనం గడంగిన లీలావతీకన్యకను మారుజేషంబుఁ దాల్చినకు మారుండు రక్షించుటయు; పుత్రవధశోకాతురుండై ముంజుఁడువహ్నిసారంబోనఁ గవటయు క్తిచే బుద్ధిసాగరుండు తప్పించి కుమారు నవ్వుడు బ్రదికించినట్లు తెలిపి భోజునికి లీలావతీ పాణిగ్రహణంబును ధారానగరరాజ్య పట్టాభిషేకంబును; భోజరాజ కవిరాజచరిత్రమునందు: — భోజరాజునకును; కాళిదాస, భవభూతి, భట్టబాణ, దండి మాఘ, మల్లినాథ, శంకర, శుక, క్రీడాచంద్ర ప్రముఖులగు ననేకకవిరాజులకును జరిగిన చరిత్రంబు సెప్పబడియుండు.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

చమత్కారకథాకల్లోలిని. ఇది, రోచనుడను రాజకుమారుండు మందార మాల, మదనమాల, మదనసేన, వసంతసేన, మదలేఖ, చందనలేఖ లనువిద్యద్రాజ కన్యారత్నంబులను బరకీయాభావంబునఁ బరిణయమైన శృంగారచరిత్రము. రెండుభాగములు.

వెల రూ. 1 - 8 - 0

శ్రీమదాంధ్ర వచన బ్రహ్మనైపర్తమహా పురాణము. ఇది వ్యాస విరచితమగు సంస్కృతమునకు సరియయినది సకలశ్రుతీతిహాస పురాణములయందు గలసంజేహము లంబోగొట్టుటకు. బురాణశాస్త్రమనునామాంతరముతో బదపమహాపురాణముగ నితర పురాణాదికథలకు మూలభూతములగు గోలోక భూలోక రాధాకృష్ణలకథలును, లక్ష్మీ, సరస్వతీ, దుర్గా, సావిత్రి, తులసీ, గంగా, వసుంధరాదిసమస్తస్త్రీ దేవతోపాఖ్యా నములు నూలును, నారాయణ, మహాదేవ, విరాట్పురుష, గణేశాది చరిత్రంబుల నేకంబులు, తన్మంత్రోపాసనాదులును, జనులత్యావశ్యకముగ నెఱుంగవలసిన ప్రతి విషయంబులును మహర్షి దీనియందుజెప్పెను. దీనిలోని శాఖాకథలంబట్టి పురాణాంత రంబులు, నిందలి ప్రమాణములంబట్టి స్త్రీపురుషులు వీర్పడినవి. వెల రూ. 3 - 8 - 0

శ్రీరాధికాపరిణయము లను శ్రీగోపీకథాకాముది: — ఇందు పదుమూడు యూధములగోపికల యవతారములును; వారిపూర్వజన్మవృత్తియులును; ప్రస్తుతమున కృష్ణప్రాప్తికై వారురచించిన ప్రతాదులును; ఫలప్రాప్తియు; శ్రీరాధికావతారమును; ఆమెనైభవమును; శ్రీరాధికావివాహమును; శ్రీరాధ గృహస్థునివటవేషముగాంచి మోహించితత్పాక్షికి తదాజ్ఞచేత కులసీత్రము నలుపుటయు స్త్రీవేషధారియైనచ్చి శ్రీహరిరాధను బరీక్షించుటయు గోపకులలోఁగలగిన యంతఃకలహము నివృత్తంబునయే ముక్తావృక్షములను మొలపించి తనప్రభావము విశదపఱచి శ్రీరాధాదేవి తనకు గోకులపట్టపహిషియని తెచ్చి యాదేవిలోరాసోత్సవము లనుభవించి నందనందనుండు శ్రీరుక్మిణ్యాదికాంతల ప్రార్థనంబున ద్వారకకుం దోడ్పడవనుటయు నిత్యాది కృష్ణచరితము లనేకములందుగలవు.

పల య్ప. 1 - 0 - 0

ఆంధ్రకల్కిపురాణము. ఇది శ్రీనారాయణమూర్తి యాగల్యంతంబునం జేయంబోవుపదవదియగు కల్క్యవతారముయొక్కచరిత్రము. శ్రీవ్యాసవిరచితమైన పరస్మత్ కల్కిపురాణము ననుసరించి పద్యకావ్యముగ రచింపబడినది.

పల య్ప. 1 - 0 - 0

ఆంధ్రతనిష్ఠోక్తి. ఇదిద్రవిడభాషలో జెరియ వాఙ్మంజర్యగారు రచించిన తనిష్ఠోక్తిసరిగా సాంద్రీకరింపబడిమధ్యోదాహృతములగు ప్రమాణవాగ్యములగర్భముతో శ్రీరామాయణములోముఖ్యములగు స్తోత్రములపత్రుత్వాదిపమ్మతములగు మహాగర్భము లొక్కొక్కపదమునకు వాగ్యమునకు నలువడబడివిధములనుపన్యసించుబడి యుండు.

పల య్ప. 1 - 0 - 0

శ్రీతులస్యపూజ్యాసము. ఇది లక్ష్మీదేవి గులసియను రాజపుత్రియై జన్మించి శంఖమాడునిజింబర్నియై సారాయణునిచేత కాలివ్రత్యభంగంబునుబొంది తత్పత్నియై తులసీపత్రరూపమునుధరించిభగవంతునిశీకాంతైంకర్యప్రపణయైనచరిత్రము,

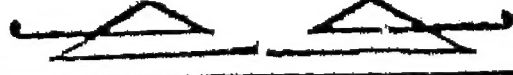
పల య్ప. 0 - 8 - 0

సుమనో వినోదనభాణము. ఇది కాకుంఠలాదులవంటినాటకము. సుమతీభరంజనుశృంగారసాయగుఁడు నవమంజరియను బోగముకన్నగుఁ దొలిగన్నజీకముపెట్టినా శృంగార చరిత్రము. పద్యములుగలసినపదనైతి లి బహురసనంతమైయుండును. 0 - 4 - 0

వినోదకథానల్పనల్లియు, కాలిదాసుచరితప్రకరణంబును, ఆంధ్రభోజచరిత్రంబును పరస్పరసంబంధముగలవిగానవీనిలో జొరటిబడుపుకొన్న వారికి మఱిరండు వత్యావశ్యకము.

చిలకపాటి - వేంకటరామానుజశర్మ అందు సన్.

నెం. 18, పెరుమాళ్ కోవిల్ తోట దిగి, మద్రాసు.

వెనుక నుదహరించిన గ్రంథములు వలయువారి లీక్రిందవిలాస
దారులకువ్రాసి తెప్పించుకొనవలయును.

1. చిలకపాటి. వేంకటరామానుజ శర్మ అండ్ సన్,

నెం. 16, పెరుమాళ్ కోవిల్ తోట వీధి,

సామకారిపేట పోస్టు,

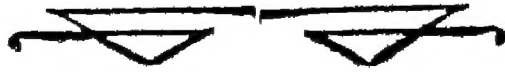
మద్రాసు.

2. పిడుగు. వేంకటకృష్ణారావు పంతులు,

2/40, పెద్ది నాయని వీధి,

మింట్ బిల్డింగ్స్ పోస్టు,

మద్రాసు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాళిదాసచరిత ప్రకరణము.

ప్రథమాంకము.

నాందీవద్యము.

కం. ఇదే! పూర్వకచింత్రులకును । వృందయందునుఁ బొడలుబల్లినియగేలు మొగి,
బృందం బద్మవాసినీవా । బృందవతులకటాక్ష లీల మనుభవ్యులకుఁ,
నాంద్యంతంబున సూత్రధారుండు రంగంబుఁ బ్రవేశించె,,
సూత్రధారుండు.

చం. సరసిజనంభవాదిసురసంతతి కైన నలభ్యుఁడొనుమా,
పురుషుండు నేదవాక్యమతిభూతిఁ తెలంగుమహాత్మ గోపికా,
తరుణులఁ గూడి భక్తపరతారతి లీలలఁ జేయచుండునా,
పరమదయామయండు పశుపాలకబాలుఁడు మమ్ముఁ బోయెతఁ.
అని పుష్పాంజలివిగ్రహంబుఁ గావించి,,

ప్రకరణార్థప్రకాశిక.

నాటకాదిరూపకములకు మొదటం జెప్పఁబడుపద్యము నాంది యనఁబడును.

అందుఁగావ్యార్థసూచన ముండవలయు ఇతటం బూర్వకవి యనుటవలననేత
త్వబంధప్రతిపాద్యుండు పూర్వకవి కాళిదాసుండను కావ్యార్థము శబ్దసూచితమగు
చున్నది.

మఱియుఁ బద్మవాసినీవాబృందవతులకటాక్ష లీల మనుభవ్యులకుఁ,, అనుట
వలనవారు సుందరయుఁ దత్సంపాదకమగువిద్యయుఁ గలవా రనునర్థము స్పష్టమయ్యెడిది.

ఈ నాందియందు ఎనిమిది పదము లున్నవి గాన నిది యష్టపద మైననాంది
యనఁబడు.

ఏల కో! సోనేయంగడంగినరూపకప్రయోగంబునకుం దోడ్పడువారెవ్వరును
రాక యున్నారు ?

నటి. ప్రవేశించి ,,

ఆర్య ! భవన్నియోగం బనుష్ఠింప నిదె యేగుదంచినదాన.

సూత్రధారుడు. నటీ! అట్లైన నేతత్పరిష్కత్సమా రాధనంబు నేయగబూని
నాకుసహాయ మై ప్రపత్తింపుము.

గీ. గీతకళాకుశలులుప్ర । భ్యాతగుణోత్తరులు రసికు లధిగతశాస్త్ర,
వ్రాతమహితాత్ము లధికవి । నీతులు సభఁ జేరి రిప్పుడు నెమ్మి దలెర్పెన్.

నటి. ఆర్య ! యిట్టియవరి మేయదైదుషీ భాషణులకుం బరిశోషంబుఁ గల్పించ
మనకు శక్యంబగునే !

సూత్రధారుడు. నటీ! అట్లునుకొనకుము. పండితగోష్ఠి నలరితచుటకష్టంబు
గాదు. వారు గుణమాత్రగ్రాహకులు గాన సంతసించుదు.

నటి. ఆర్య ! అగుఁగాక ! ఇందనుకం బ్రువృత్తంబులై యుండురూపకంబు
తెల్ల నీసరసాస్రగేసురులు గాంచియుండకపోదు. అట్టివి ప్రయోగించిన ఫలం బేమి ?

గీ. అనుపమాదారరససమాహార్య మగుచు । నభినవాద్యుతసద్వస్తుమభగ మైన,
రూపకవరంబు గాని నిరూఢిఁ గాంచ । దీయభిజ్ఞులనెమ్మది కింపు సింప.

అట్టిది యారయం దగు !

సూత్రధారుడు. స్మృతియభినయించి హన్సంబుతో ,,

ఓనటీ ! భవద్వచనంబునం ; దధావిధసుప్రకన్తి పడసియుండునదిమదీయస్మృతి
పథసంచారంబుం గాంచె. అది చిలక పాటివేంకటరామానుజశస్త్ర రచించినకాళిదాస
చరిత్రప్రకరణంబు.

సాందీర్ఘ్యోకంబు పయిలించి మొదటిసూత్రధారుడు నిర్గతుం దయిన నట్టివాఁడు
మఱియొకరుండు ప్రవేశించి ప్రస్తావనాంగంబుల జరుపును.

సూత్రధారుండనఁగా:—నాంద్యుపకరణముఁ బ్రవర్తించఁజీయువాఁడు. సూత్ర
మనఁగా:—నాంద్యుపకరణములు.

నటి. అర్య! సరే! ఏదూర్వావకప్రతిపాదితం బగునట్లువు తొల్లి యుదయాది త్యప్రముఖులు తమతమప్రణయినలతో నభిలాగమవేదు లయినరసికవరులు భ్రామింపం గవివరునందం గలగౌరవవిశేషంబున నభినయించినది గాదే!

నూత్రిధారుడు. నటీ! ఔను! తదనుసారంబుగ నీయాంధ్రీకిది తెలుగు బాసంగల్పించిన వాడు.

నటి. ప్రమాదంబునో,,

అర్య! మనసేమింబూనినవచుధిగ తాభివయజాస్త్ర పాఠీతా ప్రదర్శనంబునఫలంబగు.

శా. శృంగారంబు రసంబు సాధుజననిస్సీమప్రమాదావహం,
బంగంబు ల్కరుణాదికంబు లతిచిత్రార్థంబు సదృస్తువు,
త్తుంగోదారయకు ల్పభాసదులు సంస్తుత్యస్వభావంబు జై,
యంగారుం గవిపల్కు లన్ని యిట సాహా కూడ మోదంబుగఁ.

కానం దత్ప్రకరణప్రకటాగంబు మహామోదదాయకంబు గాఁగలడు.

నూత్రిధారుడు. అట్లుగ నేని యీయుతు నభికరించి గీతం బొక్కటి వాడుము.

నటి. అర్య! ఇదె భవన్ని డేశం బనుష్ఠించెదను.

పాడుచున్నది,,

గం. * మలయానిలమిళనోత్కట | కలమదకలకలవిరా నకలకంతంజై,
లలితమధులుబద్ధుడ | మిల మధువు ప్రమాదభరము నిగుర త్తించెఁ.

నూత్రిధారుడు. నటీ! నీవు పాడినగీతంబు కడుర సావహంత్రైయైవై. ఈర సంతాగమమును నేను వర్ణించెదను వినుము.

ఉ. వారువనస్థలీనసనసంతరివాహమహోత్సవంబునఁ,
సారసబాణవహ్నికుభ సాక్షిక మై తగుదానియందు నా,
సారపికద్విజానదులు జాతముదంబున మాటిమాటికిఁ,
జేరి మసోహరధ్వనులఁ జెప్పెడి మంగళమంత్రసంతరిఁ.

* మలయానిలముసంబంధపడ్డటవలనఁ దద్వయము మీఱునందపుటాముం గొని
కోవెలలు కలకలధ్వనులు నేయుచున్నవని యర్థము.

నటి. శ్లాఘించుచు,,

ఆర్య ! మీర లొనరించినమధువర్ణనంబువలన వివాహోత్సవంబునందు ద్విజ
వరులు మంత్రప్రసానంబు నేయుదు రనునర్థం వేర్పడుటంజేసి మధుమంతపురాధిపతి
యగువిక్రమవంతునికూతురు మదనసేనకు వేదవిదాశీర్షినాదమనోహరంబుగఁ బరిణ
యంబుజరుగుట యభివ్యజ్యమానం బగుచున్నది.

సూత్రధారుడు. నటీ ! అది యిప్పుడెట్లుజరుగును ? మదనసేనయందుండమకం
బుచే దానివిద్యాగురువుగౌతముడు దానితోఁ గలయ నువ్విరులూరుచున్నవాఁడు.
రాజపుత్రియందు కొల్లదు. బ్రాహ్మణుండును గడుమోసగాఁడు. అలఁతింబోవు
వాఁడు గాఁడు.

* సేవధ్యంబున,,

చం. అనుపమరామణీశుకవిశారపదం బగుమోముదమ్మియు,
న్విశుతనవాభిరూప్యరమ వేడుకఁ గుల్కెడునంగయస్థితయు,
న్ననృతవిలాసవైభవమునంగు నెలంగెడుకాను నొప్పునా,
వనజదళాక్షిఁ గూడి సుఖవారిధిఁదేలనిజన్మ మేటికె.

సూత్రధారుడు. సేవధ్యంబువలనీ దృష్ట్యలు నిగుడించి శంకించుచు,,

అ! ఇదె వచ్చుచున్నవాఁడు గౌతముడు ! మోసగాఁ డని తన్నుం బల్కిన
పల్కు వినియెం గాఁబోలు ! అట్లగు నేని నాయందుఁ గిశుకఁ గాంచు.

నటి. ఆర్య ! ఇతఁడు గౌతముడు గాఁడు. తన్నేవధ్యచారి యయి చనుజెంచు
మనమణికంఠండు.

సూత్రధారుడు. నటీ ! నన్ను సయితమించుక భ్రమపటించినయితనియభినయ
చతురత కడు నభినందనీయంబు. ఇంక మన మనంతరకణీయంబునకుం బ్రయత్నింపం
జనును. పోవుదము రమ్ము.

అని నిష్క్రమింతులైరి.

† ప్రస్తావన.

* సేవధ్య మనగా:— గాయకులు మొదలగువారందఁడెదు యవనికాంతస్థలము.

† ప్రస్తావనయనగా:— సూత్రధారుడు నటితోనొండె, నటునితోనొండె,
విదూషకునితోనొండె, మాటలాడుచుం జిత్రోక్తులం దనకార్యంబు సుదుపునెఱయునం
బస్తతకథోపక్షేపణము గావించుట. దీని కాముఖ మనియ్యం జేరు.

గౌతముఁడు ప్రవేశించి,,

ఆ! రాజసుతయగుమదనసేనరూపశేఖారిలాసంబుల సేనెంతనినఁజంపఁగలవాఁడ.

ఉ. పూర్ణశకాంకబింబమును బోలెడుముద్దులుగుల్క మొమున,
భృగ్గతలోపరక్త ధనశాయితచంచల సేత్రపద్మముల్,
వర్ణితచంచలాలతలవాసి నెలంగెడునంగయప్తియుం,
దూర్ణమవెట్టిదిట్టలను మూలఁగఁ జేయవె మానసంబులన్.

ఈమనోహరాంగి సాతో విద్యాభ్యాసంబు సేయం గడంగినకొన్ని నాళ్లకు.

సీ. ఇంచుకించుక మించుచంచలభావంబు విప్పువాల్లన్నుల మెప్పు గుల్క,
ప్రీతిరంజె సృరస్మేరవిలాసము ల్మృగపంకజంబున మురుపు లీన,
మనోలితంబులైయుండుటసూపఁ గడంగుకుచకోరకంబులు గుణకులొలుక,
ససమగ్రమయి యొప్పునకుఁజునునుజిగి యధరచింబంబున నందగింప,

గీ. భావసౌతభ మెదను జూపట్టఁ దొడఁగ,
నంగకంబుల లావణ్య మలవరింప,
యావనోజ్ఞేదవశ నీపూవుఁబోడి,
యొందునీంగార మాతృ మోహోర్మి ముంచె.

ఇట్టియతివిలోభనీయం బగుయావనోజ్ఞేదంబున,

చం. చనువులు సెప్పునప్పు డలచానమనోజ్ఞవిలాసవైఖరుల్,
మదిని గలంప సొగ నకుమానవిలగ్నను నిందుకొంగిటన్,
బొదవఁడలంచి గ్రహ్మనను బుద్ధి మరల్పుచుఁగాముఁ దూఱుదున్,
మదవతి! నివ్వవేకమూగ్రమంబునఁ బెల్పునెవంబు దోఁపఁగన్.

అదియునుం గాక,

గీ. ముగుద పతియింపఁ గోరి సామోల నుండ,
దానిశోయగమే ముడిఁ దలఁతుఁగాని,
కాస్త సారాగ్ధములు వల్కుచాఱి రెలమి,
నించుకేనిఁదలంపున వెక్కవపుడు.

మఱియు నాచంద్రవదనామణినగు మొగంబుం గనుంగొననియొక్క ఊణంబు
సయితము యుగసహస్రంబుగఁ దోచుచున్నది. క్రమక్రమంబున నొడఁబడఁజేసి యేన
దీనిం బెండ్లాడెదను. ఇదియెల్లవిద్యలయం దనద్యశం బగు పాండిత్యంబుంగడించియున్నది
గానఁదనకంటె విద్యలయందుం దక్కువై యుండువాని పరియంపం గడంగదు. ఏన దీని
కంటె నెల్లవిద్యలయం దధికుండను. నామనోగతాన్ధంబు నివేదితంబు నేయ వల్లెయనును.

చింతయభినయించుచు,,

ఏలకో! యీదంతిగమన యింతదనుక రాకున్నది! సూర్యోపస్థానాదు లొన
ఱ్ఱనప్పుడ నాసన్నిధికిం జేరునావన్నెలాడి సూర్యుండు యుగాంతిరాధిరూఢుం
డయ్యెను దడయుచున్నది.

మ్రోలం గనుంగొని,,

ఇదె మదనసేనసఖి గుణమాలిని వచ్చెడిని! దీనివెనువెంట నడియు నచ్చు!

గుణమాలిని బ్రవేశించి. ఊరుపునిగుడ్చుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పటికిఁ గదా! నామానసంబు నున్వృత్యతం బావించినది. రాజపుత్ర ఋణాబుద్ధి
తోఁ బ్రవర్తించుచున్నను బ్రాహ్మణుండు సుతాపమాన యగుశిష్యుం డోరుట తగునా
యని యెంచక మదనసేనయం దనురక్తుండై యున్నవాఁడు. తల్లఁజ్ఞానంబులుపలక్షించుచు,
గురువునం దతిభక్తిగలదిగాన నాప్రియాసఖి మదనసేనకది యే మనుకొనునో యని తలంచి
యెఱింగింపక యుండెద. ఎప్పుడేని యీపాటుండు పదరిపైఁబడం గడంగు నని భయం
పడుచు వీరిరువురసన్నిధానంబు వదలక మెలంగుచున్నదాన. నాగోరుచుండినరాణ
ముదలయునేటి కయ్యె. ఇంక నాకుం గంటికిం గూరుగు వట్టు. బ్రాహ్మణునికి
వృత్తాంతంబు దెలిపెదను.

పరిక్రమించి,,

ఆ! ఈబ్రాహ్మణుఁడు మదనసేనయం దాసయిడికడు నిడుచులు పడుచున్న
వాఁడు.

ఉ. నిద్దుర లేక రక్తరుచినిర్భరమై కనుదోయి యొప్పెడితొ,
దద్దయు మేను బువ్వశరతాపము హెచ్చుటఁ జిక్కెవైకమే,
ప్రొద్దును జింతయుం జడత పుల్కలు నుష్ణము లైనయూరుపులో,
పెద్దయు నీతనిం దొడరి పీడితుఁ జేయుచునున్న వక్కటా.

ఈమందప్రతిభుం డందరానిపండున కట్టు సాచుచున్నాఁడు. కఠోరం బగు రాజుమదలకు వెఱగంది వదరక బాధలుపడుచుండెడిని. ఈయడియాసయుని త్తఱిని వర్తింపబోయెడి.

ప్రకాశముగ,,

బ్రాహ్మచోత్తమా ! వందనము !

గౌతముఁడు. ఓనీ గుణమాలినీ! అభీష్టప్రాప్తిచేసలరుచుండుము. విశేషమేమి?

గుణమాలిని. వేదవిద్యరిష్టుఁడా ! నీపలుకులువ్యర్థంబులగునే ! మీర లీకళం
* బ్రియాగ్ధంబు పడయబోయెదరు.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని పలికినపలుకు ; మదననేన నాయందుం బ్రయంబుం గొనియాన్న దనునర్థంబును సయితము బోధించుచున్నది. అట్లుయగునేని యింతకంటెత్రేయంబు వేటొందు గలదా !

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ ! ప్రియాగ్ధంబుని నీసుడివినపదంబు బహువిద్యార్థంబుల బోధించుచు నచ్చిష్టార్థంబునుదెలుపమింటేనీ మానసంబునకుంద్వర్తార్యగర్హించుచున్నది. దానివివరింపుము.

గుణమాలిని. నవ్వుచు,,

గురువుంగవా ! వీరదంబునశీతోత్తమ నిజభావానుసారముగ న్నగ్ధము స్ఫురించుటగలదు గాదె ! కాని మీకనేకార్థంబు లగుచున్నవేమో ?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని బహుచతుర. నాకుం గలయుత్కంఠార్త యెఱింగియె యిట్లునుచున్నది. ఈయగ్ధంబుఁ గ్రుచ్చి యడిగిన నన్ను వేలం జేయు. కాననిది మాని యుండగ్ధంబుఁ బ్రస్తావించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓనీ గుణమాలినీ ! రాజపుత్రి శాస్త్రపాఠంబు పఠియింప నింత తడ వయ్యా నేల రాకున్నది.

* ప్రియాగ్ధము:—ఇష్ట మయినధనము,, అనునది ప్రైకిదోంచునగ్ధము. ప్రియయనఁగా నిష్ఠురాలైననాయిక. తత్రూపమగునగ్ధ మనఁగా తరుణ్యాత్మకవస్తువు,, అనునది సూక్ష్మాగ్ధము.

గుణమాలిని. గురువర్యా! ఇక నీశాస్త్రపాఠంబు లేల! అన్నియు ముగిసె.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆముగుడయు నావలె మదనశరాత్తయయ్యె నేమి? కానిచోఁ బాఠంబు లేల వదలుకొనును?

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలిని! మదనసేన శాస్త్రపాఠంబులు వదలుట యేల?

గుణమాలిని. ఓనిప్రోత్తమా! నీయదృష్టంబు ఫలోన్ముఖం బయ్యె. అదియి కారణమనం జనును.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఈగుణమాలిని మాటలతీరు మదనసేన నాయుండుం బ్రయంపడియుండుననునర్థం బుసూచితంబు గావించెడిని. ఇంకను నమ్మం జనదు. శ్రమశ్రమంబుగ మాటలవెంబ డిన కలతెఱంగు విస్పష్టంబుగ నెఱుంగుదునుగాక.

ప్రకాశముగ,,

ఓసీ యింతదనుక నిగూఢార్థంబుగ మాటలాడితివి. కలిగినయర్థంబు బెల్లడి సేయుము.

గుణమాలిని. పండితవర్యా! గూఢార్థంబు మఱేమియులేదు. భర్తృదారిక మిమ్ము గురుదక్షిణాప్రదానపరితోషితస్వాంతులం గావింప నదరిమితమణిగణపూర్ణం బులగుబంగరుపల్లెరంబుల దాసిగణముచే నెత్తించికొని భవత్పాదార్చనంబున కించుక తడసి వచ్చు. అర్థంబెల్లరకుం బ్రయంబు. అదిపుణ్యఫలంబువలనం గాని ప్రాప్తింపదు. అదిమీకిపు డనంతంబుగఁ గలుగం బోయెడిని. కానఁ బ్రయోగంబుం బడయంబోయె దరనియు మీయదృష్టంబు ఫలోన్ముఖం బయ్యె ననియుఁ బల్కితిని. ఇందేమియు గూఢార్థంబు గానంబడజే! ఉండునుపో! మావంటిమూఢాత్ముల కెట్లెఱుకవను?

గౌతముఁడు. వెలవెలఁబోవుమోముతో. ఆత్మగతమున,,

కట్టా! తా నోక్కటి దలంప దైవంబొకటి దలంచు నన్నమాట యథార్థం బయ్యె. ఏను రాజపుత్రప్రియాయ పరీరంభాదిసుఖంబులం గోరుచుండఁ దదీయదర్శన సల్లాప వినోదంబుసయితము దుర్లభంబు గాబోయెడిని. హా! దైవంబు కడుఁ గ్రూర తరంబు. ఏమిసేయుదు!

అని తల వాంచుకొని యూరకుండె,,

గుణమాలిని. నవ్వుకొనుచు,,

ఓపండితోస్తమా ! అపరిమితంబు లగుమణిగణంబులు మీకుఁబ్రాప్తింపఁబోయెడినని నేఁ జెప్పినవచనంబు దెలిసి సోక నపగతభేదుండనై శుప్రసాదాతిశయంబుఁ గాంచిన మొగంబుతోఁగనంబడవలసియుండ నట్లు గాక దీపతాభాజనం బనం దగిన వాఁడవువోలెఁ జూపట్టెద విది యేలకో ? ప్రియశిష్య యగుమదనసేనం బాయ మనంబు రాకున్నది కాఁబోలు ?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఇది యప్రతివచనముగ నధిక్షేపించినయది. రాజకులసంచారనిపుణ విట్టియగ్ధంబుల నతిచతురలు గారె !

ప్రకాశముగ,,

ఓసి గుణమాలినీ ! అందుకై కాదు ! మఱియుం గొన్నిభాస్త్రంబులు పఠనీయంబులు గల పవి పఠియింపకయ విద్యాపరిచయముగూండి విరమించుకొనుట యేలకో యని విచారపడియెదను.

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! మదనసేన మీతోననేకకాస్త్రంబు లభ్యసించె. ఇంకనిప్పటి కీయెలజవ్వని యభ్యసంపం దగుభాస్త్రం; బొందు గల దది దానిమగనితో నభ్యసంపంగలదునూపే ! అంను కేల మీరు విచారంపడియెదరు ?

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆ ! ఈచేటిక యెట్లు మాట్లాడినను మరల్చుచున్నది. నామొగమువలన నేను భర్తృదారికయం దనురక్తుడనై యొందునగ్ధంబు రాఁబట్టెం గడంగడిని. అనువు మెయిం దప్పించుకొనుచు మాటలాడంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసీ ! నీపక్షోక్తిచాతుర్యం బటుండనిమ్ము. ఇప్పుడేను రత్నంబుల కాశించితి నా

గుణమాలిని. మందస్మితంబుతో,,

ఓమహాత్మా ! భర్తృదారికగుణరత్నంబులపైఁ గోరిక యిడినమీకుఁ గేవల రత్నంబులయం దాన వొడమునే !

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఆ ! ఈచేటికకుటిలవచనంబు లేమందును. నీనిని నమర్శించెను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసీ దాసీ ! దానివినయాదిగుణంబు లట్టివే !

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! అట్లుగుటంజేసికాదె మదనసేనయందుం *
బిహుంబుంచితిరి.

సేవధ్యంబునఁ గలకలము,,

గౌతముఁడు. ఓసీ గుణమాలినీ ! ఆకోలాహలం బేమి ?

గుణమాలిని. బ్రాహ్మణోత్తమా ! భర్తృదారిక మీకు గురుదక్షిణ సమర్పింప
మణిగణపూర్ణంబు లగుబంగరుపల్లెరంబులు దానికలు గొనిరాఁ దూర్యస్వనములతో భవ
న్మందిరమున కేగుదెంచుచున్నది. ఆరాజపుత్రికం బలసికొని యేలెంచుగజఘటలయు
గుఱ్ఱంబులయు ఘీంకారహేషితధ్వానంబులును భూషణగణవిరావంబులును వర్షవరుల
సాహోనినాదంబులును బెరిసి యీమహాకలకలంబు వీలెంచెడిని. భర్తృదారిక నను
దెంచు వృత్తాంతం బెఱింగింప దొలుత భవత్సన్నిధానంబున కేఁ జనుదెంచినదాన.

గౌతముఁడు. త్వరతో,,

ఓసీ గుణమాలినీ ! నీవు వైశంబ భర్తృదారికకడ కరిగి నన్నస్వస్థశరీరుం గా నె
ఱింగించి బలంగమును వాకిట నాపి ఒంటిమై రమ్మనుము.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఇది యీవిప్రుండు మదనసేనతో నేకతంబున మాటలాడ నారసి చేసినయనువు.
కానిమ్ము. ఇ దెట్లుగునో !

ప్రకాశముగ,,

గురువర్యా ! భవన్నియోగం బనుష్ఠించెద.

అని నిష్కాంత యయ్యె.

గౌతముఁడు. కట్టా ! ఏమిసేయంజాలుదు. మదవలీముఖచంద్రదర్శనోత్సవంబు
సతతము నాకింక లభింపం బోదు. ఇప్పుడైన నీయిందీవరేశ్వరతో మాటలాడి యేక
తంబున మానసం బెఱింగింతు నటన్ననో గుణమాలిని దాని నెడబాయకుండుటంజేసి
యనువుపడం బోలదు. దేవుం డెట్లు సేయనున్నవాఁడో !

* సంశోషముంచితిరి. అనునదిపైకిఁదోఁచునట్లము. స్నేహముంచితిరనునదిగూర్భాగము.

చం॥ మదవతి నాకడ న్నిలిచి మాటలు సెప్పఁ గడంగువేళ నా,
మది యెఱిఁగించెద న్నియతి మంచిఫలము నిగుడ్చి నేని న,
మృదధరణీధ్రితోటితటమండలి కక్కినవాడ నాదు పెం,
పొదవు నిలాతలంబున శుభోన్నతి యన్నది యియ్య దారయన్.

అట్లు గానినాఁడు,

చం॥ సుమశరతాపదావళిభి శుష్కతృణం బయి చచ్చుకంటె నా,
రమణిని గొఁగిటం బొదిలి రాజనిభాననదేహసంగ సా,
శ్రియముఁ ద్రుటి గాంచి భూరమణినిర్పితదండన మేను వాసి ని,
స్సమముద మందుదు న్నికృతికాలితఁ బట్టెదఁ గామినీమణిన్.

గుణమాలినీద్వితీయయై మదనసేన ప్రవేశించుచున్నది.

మదనసేన. ససంభ్రమముగ నరుగుచు,,

ప్రియసఖి! గుణమాలిని! మనయాచార్యుం డింతయస్వస్థశరీరుం డగుటకుం
గతంచే ముతో!

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! ఈయగ్ధంబు * తన్మనోజన్మత్తివశేషైకవేద
నీయంతైయున్నది.

మదనసేనయు గుణమాలినియు గౌతమునిసమీపమునకుం జనిరి.

మదనసేన. వినయంబుతో,,

ఆచార్యులపొదకమలముల కంటే వాసిని మదనసేన యభివాదనమునీయుచున్నది.

గౌతముఁడు. రాజపుత్రి! బుద్ధిమతి పగుదువు గాఁత.

గుణమాలిని. ఇంచుక నవ్వుచు,,

బ్రాహ్మణవర్యులయాశీర్వాదంబు తథ్యంబు గావలయును.

మదనసేన. ఓమహాత్మా! మీర లస్వస్థశరీరులరై యున్నారని వింటిని. నాజన
కునికిం జెప్పిపంపి నిదానదక్షు లగుభిషక్కిరోమణుల రప్పించెదను. ముదలయే?

* మనస్సునం గలిగినవ్యాపారవిశేషంబున కొక్కటికే యెఱుంగందగినది.
అనఁగా :—అతనిమనోవృత్తికే యది తెలియును అనిభావము. ఇది పైకిందోఁచు
స్వర్థము. మనోజన్మత్తి విశేషముఅనఁగా :—మన్మథావస్థావిశేషము. తజైకవేద్యము;
అనఁగా :—అది యొకటిగానే యెఱుంగునది. అనునీయగ్ధము గూఢము.

గౌతముడు, ఆత్మగతమున,,

ఈగోల నాకుంగలిగియుండువ్యాధిని నీవర్తింపజేయు సిద్ధాపథంబు తానయ్యె
యండ నది యెఱుంగక యితరుల వెజ్జల రప్పించెద ననుచున్నది. ఇది దీనితో
నేకతంబు సంపాదించు దగువెరవు గాఁగలదు. ఈనెపంబున నీచేటిని వెడలనడిచితి
నేని రాజపుత్రికి మదీయమనోరథంబుం దెలుపవచ్చు. దైవం బనుకూలంబై రాజసుత
చేత నీమాట సెప్పించె.

ప్రకాశముగ,,

రాజపుత్రి ! వైశంబ యగదంకాయలఁ బిలిపించుట యొప్పు.

మదనసేన. మహాత్మా ! అట్ల యొనరించెదను.

గుణమాలినిగాంచి,,

ప్రియసఖి ! నీ పతిజేగంబునం జని యాచార్యులయస్వస్థశరీరత నాజనకునికి
విన్నవించి తత్ప్రేక్షితుల నగదంకాయలం దోడ్కొని రమ్ము.

గుణమాలిని. వినన్దియట్లుండెను,,

మదనసేన. ప్రియసఖి॥౨॥ ఆచార్యునికి వ్యాధి ప్రతికలము బెంపు వడయుచు
న్నది. కడునలసట యగును. ఇందులకుం బ్రతిక్రియ సేయం దడయఁ జనదు. నిన్ను
జేడుకొనియెదనే ! వైశంబ చని భిషజ్జులులం దోడ్కొనిరమ్ము.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

భర్తృదారిక ఋజుహృదయ యగుటంజేసి కడటం బెఱుంగక నన్నుం బనుచు
చున్నది. ఏ నియ్యెడ వాసి చనిన నీబ్రాహ్మణుం డీమానవేశ్వరునిగత్యకయందలి
క్రమంబుంగావింపబోయెడిని. కాముకుల కట్టియతిక్రమంబుఁ గావించుటదైనను మాన
సంబుతెంపుఁగొనును. రాజపుత్రియాజ్ఞను జరువకపోరాదు. ఇచ్చోటువిడిచి పోతి
నేని యీనాతికింగవ్వుంబు గల్గకపోదు. ఏమైన నేమిసేయవచ్చు. పోకతీరదు. ఇదుప
రాకమానదు. అగుఁగాక ! నాశక్తికొలది తన్నివర్తనోచితసంవిధానంబునొనరించెద.

ప్రకాశముగ,,

భర్తృదారిక ! నీచేసినముదల యనుష్ఠింపక యుండంజనునా ! నీనీపాటిగ్రహ
యంబు సంపాదించినను నీకుం బరిచారికనేకదా ! పరిజనమునకు భర్తృదారికలయాజ్ఞ
దురతిక్రమణీయం బని యెఱుంగనా !

మదనసేన. అనునయముతో,,

ప్రియసఖి! యింతదాకక నీవు నామాటజరుపుట కొక్కింతయేనిం దడవు చేసిన దానవు గావు. ఇప్పు డివ్విధంబున నావచనం బశుష్టింప నింపులేనిదానవువోలేం బ్రవర్తించెదవు. ఇందుకుగతం బెఱుంగక యుమ్మలించుచున్నదానను. ఏనాఁడేని నీ యందుం బరిజనమునందుఁబోలేఁ బ్రవర్తించియుంచునటే! నాజీవితనిర్విశేష పని తలంచియున్నదానను. నీవయితేని యాచార్యునికోగమూలంబుఁ గలతెఱంగున నెఱింగించి తగువారలం దోడ్పెట్టువని పొమ్మంటిని. ఈయర్థంబు నేయం బ్రయంపడవు. ఇదేలకో! ప్రియసఖి! కరుణించి పోయిరమ్ము.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నేను జోయి వచ్చునంతలోనన యీయాచార్యునికి వేదనాకాంతి గలుగఁబోలు!

మదనసేన. శంశయించుచు,,

ప్రియసఖి! నీనుడివినవచనంబున కర్థంబు నిగూఢంబై యున్నది. వెట్లు రాక యింతలోవ్యాధి యడంగుట యెట్లు?

గుణమాలిని. భర్తృదారికా! నానుడిః పవచనంబులకు గూఢార్థం లేమియు లేదు. మీతండ్రికి నేనిది విన్నవించి వెండియు నియ్యెడకు వచ్చునంతలో వైద్యులు సనుజెంచి యితనివ్యాధితాపం బడంపంగల రనియు నీకార్యము పిలువంబోయినదాన మరలి వచ్చునంతలో చక్కంబుదు ననియు నింతవైశంబ ప్రవర్తించి పనియైనర్పంగల వార లందెదరనియు నావచనంబులభావంబు.

గౌతముఁడు. సాసూయముగ. ఆత్మగతమున,,

ఈదాసీపుత్ర భర్తృదారిక సెప్పినవచనంబు నేయక విశంబించు చున్నది. ఇదియీచోటు విడిచిపోకయే యిట్టిముక్కడివచనంబులం బ్రొద్దుపుచ్చువని తోచెడిని. దీనిందముక కార్యంబు గాదు. కాలం బతికాంతం బయ్యెడిని.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపుత్ర! నేను శిరోవేదనాపీడితుండ నయి యున్నాఁడఁ గానమీయిరువురమాటలు వినుటకు నయితము కష్టపడుచున్నాఁడ. ఊర కుందుఁడు. నులి వించుక యేనిలే కుండిన నది సంభృతార్తులకుఁ గొంత యుపకాంతిఁ జేయు.

మదనసేన. త్వరతో,,

ప్రియసఖి ; ప్రియసఖి ! యాచార్యునికి జ్వరాత్తిక్షణక్షణమున కధిక మగు చున్నది. వైద్యులు వచ్చునంతలో నే మగునో ! ఓసి ! నాప్రాణంబులపై యాన. తక్షణమ నావచనం బనుష్ఠింపుము.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున. సంతసించుచు,,

ఈలంజ యింక నేమి నేయగలదు. పోవలసినట్లు విధి యయ్యె.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఋజుబుద్ధి యగునీభర్తృదారిక కింకను నీనికఫటం బవగతంబు గాకయున్నది. నేను తనమాట సలుపనికోపమున నొట్టువెట్టి చెప్పెను. ఇంక బోక తప్పదు. ఇప్పుడు నాతి విస్వప్నంబుగ నీయర్థంబుఁ దెల్పుచుం జనియెద.

ప్రకాశముగ,,

వారువచ్చునంతలో నేమికావలయునో యది యగును.

అనుచు నిష్క్రాంతయయ్యె.

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! ఇంతదనుకనొక్కనాఁడేని ఈగుణమాలిని మద్వచనంబు నకు మాటు వల్క్వియెలుంగదు. ఇప్పుడట్లు నేయకుండుటకుం గతం బెట్టియో ! ఆ యర్థం బటుండనిండు.

ఓమహాత్మా ! మీ కిప్పు డిట్టిజ్వరాత్తి దుర్భరంబై పెరుగుటకుం గారణంబే మెఱి ?

గౌతముఁడు. మందస్మితము సేయుచు,,

ఓకామినీమణి ! యిది యిట్లు పెరుగుటకుం గారణంబు వ్యాధితత్వం బెఱింగి చికిత్స సేయం గడంగుటకు లేకపోవుటయే !

మదనసేన. ఓమహాత్మా ! నాతండ్రికడ నుండువైద్యులుకడు సామర్థ్యముగల వారు. వార లియ్యెడకు రాఁగాఁ గలగుణం బెఱింగి ప్రతికారంబు సేయుదురు. మీకు శరీరాఘోగ్యంబు గలుగుట కెట్టియే నీఁబూనియున్నదానను.

గౌతముఁడు. మోమున వింత యగువలసముతో,,

ఓకలువకంటే ! ఈ వ్యాధితత్వంబు వైద్యు లెఱుంగునదిగాదు. దీనినిగుడు ర్చుటకు వారు తగరు. నాకాఘోగ్యంబు గల్గుట కెట్టియైన నిచ్చెద నని నీవాడినపల్కు సత్యంబు గావించెదవేని నాకీజ్వరాత్తియడంగు. కానిచో నంతకంతకు దుర్భరంబై ప్రాణాంతంబుం జేరించు.

మదనసేన. మహాత్మా ! ఆది తప్పిపోవుటయుఁ గలజే ! కులపాలికాజనంబున
కిది తగునే ! మీకు జేహోగ్యంబు గల్గుట జేదియే నీ నున్నదానను. ఈజేదనం గుదు
ర్చుటకు వైద్యులు దగ రని యానతిచ్చిరి. మఱి యెవ్వధంబున నీజ్వరాత్తి యడంగు?

గౌతముఁడు. ఓమదవతీపతంసమా ! నాకుం గలిగి యుండువేదనకుం బ్రతిక్రియ
వినుము.

చం. కమలదళాక్షి నీగుబిగిళాగిటఁ జేర్చి యురోజచర్చిసో,
శ్రమనపకుంకుమంబును నుదారత మై గలయంగ నొత్తికా,
మమునను మోవిపానకముఁ గ్రక్కున నానంగ నిచ్చిలేని నా,
సుమశరసంజ్వరాత్తి యిది శోభనగాత్రి యడంగుఁ జెచ్చెఱుకా.

మదనసేన. వెఱుగుపడి. తలపాంచుకొని యూరకున్నది,,

గౌతముఁడు. ఓవరపర్జి నీతిలకమా ! ఏల మోము పాంచుకొనియొదిపు.

ఉ. దుర్భరతాపకారణముఁ దోయజనేత్రి వచింపఁ జూనుగం,
దర్భముదాఁకఁ దత్తరిలి తన్వీయి జేలకొ ! యూరకుండె దా,
విర్భవదుత్కటాత్తిఁ గని వేమయ బల్కినపల్కు గల్గయో,
నిర్భరమన్మథాస్త్రాభి నిచ్చలు గ్రాగెడుగడ్డుఁ గావుమీ.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఆ ! ఏమనవచ్చు ! ఇట్టిసర్వవిద్యానిధు లతయ్య నీయాచార్యులు కామునిం
జయింపలేకయున్నారు. కామాంధులు కృత్యాకృత్యంబు లెఱుంగరనుట నిక్కువం
బయ్యె.

ఉ క్తపాత్యంబధిక్షేపించుచు,,

ఇట్టివారి కిదియొకదోషమా పో !

కరమువిరక్తు లయినమహర్షులు నయితము కామినీమణుల యాపాలిశయములకు
కునను గరంగి తత్పరతంత్రతం గైకొన్నవారు. ఇంతమాత్రానన యీమహామతిని నిరాక
రింపం జనువా ! విద్యాగురువునందు భక్తితోఁజొంగినది దడు క్తయిలుగునర్థంబులు స్ఫురిం
భక నిరర్థంబులై చెడునని చెప్పుదురు. కాన నితనిం గుపితువింజేయంజనదు. అనువు
మెయి ననువర్తించి యీదుర్వ్యవసాయంబువలన నివృత్తుంజే సెదను.

ప్రకాశముగ,,

మహాత్మా ! మీర లిన్నిదినంబులకుక యాయంతేవాసినయందు సుతావత్స
లతం బ్రకాశింపజేసి యిప్పుడివ్విధి ననుచితంబు లయినవచనంబు లాడుటతగవా ?
సమస్తధర్మంబులును మీవలన నేకదావించితిని. నాతండ్రి నన్నింక నంతఃపురంబుం
బాసిరాజున గనిముదలయిడియె. మీతోవిద్య లభ్యసించినందుకుమీకు గురుదక్షిణ
లొసంగి యనుజ్ఞవడసి చనంజనుదెంచియున్నదాన. శిష్యవాత్సల్యంబున నాతెచ్చిపస్తు
వులం గైకొని నాకుం బోవ నాజ్ఞయొసంగుడు. అసర్పంబులగుమణులును బంగారం
బును మాయయ్యమీకుం బంపియున్నాడు.

గౌతముడు. ఓమదవతీవతంసమా ! ఈమణులు నాకేల? ఈబంగార మేల?
అభినవరాగమనోహరం బగునీయధరవిద్రుమమణియ నా కిష్టంబు. నాకుఁ గావలసినబం
గారము నీయొడలిబంగారమే ! ఇది యెటుంగక నీజనకుండు పెరయవి బంపిన నా
కవియేల ? ఓరసజ్ఞురాలా ! నాతో విద్యాభ్యాసంబు నల్పినదానవు ; సమస్తకళాకాశ
లంబున సరస్వతిం బోలేడుదానవు ; నీకంటెం గళాకాశలంబున నధికుండు మదన్మం
దులేడు.

చం. ముదము దొఱంగఁ జేడె యొకమూఢుని గూడి యడంగుకంటె నా,
మదవతి పండితోత్తముని మానిరీతి పరింప నుత్తమం,
బది. యొకరత్నహారము నియత్యభియుక్తిని గోరిచేత నా,
పదపడుఁ జిక్కి ; కాంచెడిని భద్రము రత్నగుణజ్ఞులంబుమై.

కాన నోమానినీమణి ! యితరములయినతలంపులు మాని మాననీయత నన్నుం
జేపట్టుము. నీకుం దగినవరుండు పండితుండును రూపయశాభనసంపన్నుండును నగువాఁడు
నాకంటె శ్లాఘ్యురముండు లేడు.

చం. కమలముభీవతంసమా ! నికామరతి న్ననుఁ బెండ్లియాడి భ,
ద్రుముగఁ గళావలీలధిఁ దాఁటిన నేరుపు సార్థకంబు నే,
యము. పెరవానిఁ గోరి విభవోజ్వలమారసభావవిజ్ఞతకా,
గ్రమము తొఱంగ బుద్ధిసెడి కాననచంద్రిక నేయఁ బోకుమా.

మదనసేన. మహాత్మా ! కన్యకాజనంబునకుం దగినవరుని కంపాదించుట తలి
దండ్రులపని. ఇతరుల కందుం బ్రహర్తించుట తగదు. కొందఱు రాజకన్యకలు తామె
మగల వరించిరి. సకల గురుజనశ్లాఘ్యులఁ బడయుటంజేసి యని యుక్తంబు లయ్యె.
అట్లుగానినాఁడు తామ పతులం గోరువారు పుట్టినయింటికిం తెట్ట గలిగించువాఁడలు
గాక పోలే !

శ్లో. * పితా రక్షతికామారే భర్తా రక్షతి యావనే,
రక్షంతి వార్ధకే పుత్రా న స్త్రీ స్వాతంత్ర్య మర్హతి.

అనునక్తియు మీరు నాకుం దెప్పినదియ. మఱియు.

శ్లో. † శ్రీష్టా భారతా పితా చైవ యశ్చ విద్యాం పరియచ్ఛతి,
అన్నదాతా భయత్రాతా పంచైతే పితర స్సత్పుత్రాః.

అని యుండుటంబట్టి మిమ్మును గోరం దగదు. పితృసమానుల రగుమీరు నన్నీ
కాస్త్రమర్యాదాపాతం బగుపథంబునకుం బూన్పం జనదు.

గౌతముఁడు. ఓమందయానా! నీనుడివినపల్కులు యుక్తంబుల. ఒండు వినుము.

గీ. జనకతుల్యుండ నగుటచే జాన నీను! కష్టసుఖముల నారసి యిష్టముగను,
హితముఁ దెప్పితి. దుఃఖింతు నెలమిఁజెప్పి! నట్టిచదువులు వ్యర్థంబులగునె
యనుచు.

ఓమతిమంతురాలా! నీ వలంకారకాస్త్రవిచక్షణురాలవు. విద్యాప్రదాత జనక
తుల్యుం డగుటకు భావం బెఱుంగజే.

గీ. రెండువస్తువులకు సమరీతి గవులు! నెప్పు ; నఖిలార్థముల నది యొప్పుఁ
బోదు.

జనకతుల్యత హితకాంక్ష నలుక నగున ! అన్నజేకాని ; కా దఖిలార్థ
సమత.

* కుమారి యయి యుండఁగాఁ దండ్రురక్షించు. యావనమునందుఁ బరిరక్షిం
చు. వృద్ధురా లైనఁ బుత్రులు రక్షించెదరు. కాన స్త్రీకి స్వాతంత్ర్య మనునది లేదు.
ఇచటం గుమారి యై యుండునప్పుడు తండ్రురక్షించుట యనునది ; సముచితపరసంప్ర
దానంబుదనుక నని భావము. దీనఁ గన్యకకు పరసంపాదనము జనకుఁడు నేయునది
గాన నందుం బాలవ్యతంత్రయై బ్రవర్తింపం జన దని తెలియపఱుచుచున్నది.

† శ్రీష్టభారతయ, తండ్రీయు, విద్యసేర్పినవాఁడును, అన్నమిడినవాఁడును,
భయంబువలనం గాచినవాఁడును, అనునీయైదుగురు దండ్రు లగుదురు. ఇందు గౌత
ముఁడు విద్యాప్రదాత గానఁ దిత యయ్యె. పితరు బెండ్లాడఁజనదు గాన నతనిని
బెండ్లాడందగ దని భావము.

ఈయన్గంబు బిల్వణు నేలుకొన్నయామినీపూర్ణతిలక వివరించియుండలేదా ! ఆకవి విద్యాగురు వయ్య నఖిలగుణగణంబు లొప్పియుండు రసజ్ఞశిఖామణి యని యేకదా ! యారాజముఖీమణి తానె కామించె. ఈ వట్టెల నేయవు.

మదనసేన. ఓమహాత్మా! మీరు నుడువినయన్గంబు సంగతాన్గంబ యయ్య నా దరణీయతం గాంచుబోదు. సకలధర్మతత్వజేది యగునర్జునుండు తనవలన నాట్యవిద్యా భ్యాసంబు సల్పినవిరాటగుహిత ను త్తరయనుదాని దానిజననీజనకుల బెండ్లాడం బ్రాధ్నిం చిన ను శిష్యయగుటంజేసి సుతానిర్విశేష యని యాదరింపక పోయె. కాననిద్యాపృథాతకు జనకతుల్యత్వంబు సెప్పటకుం బరిణయాదికార్యంబులందును నిశ్చేదంబె భావం బగును.

గౌతముడు. నవ్వుచు,,

ఓసిచతురా ! నీనుడివినవచనంబులు నీకే విశోధము లయ్యె. ఎట్లంటి జని ! ఆయత్తునుండు త్తర తనకు సుతానిర్విశేష యయినం దనకుమారుఁ దగునభిమన్యునికి సగ రాభినిర్విశేష గాదె !

శ్లో. * గురుపుత్ర స్తథా భ్రాతా పోష్యః పరమభాంధవః,

అనుప్రామాణికోక్తి యెరుంగకయ కాఁబోలు ! తనశిష్యును దనకుమారునికిఁ గట్టి పెట్టినవాఁడు. మహనీయులగుద్వైపాయనాదిమునులును దాని కభ్యుసగముము సల్పిన, వారల ! ఇవి యారసి చూడ నతనికి విరాటగుహితం దాను బరిణయముచేసి కొనుటకుం బ్రయంబులేక వయో విశేషాదులం దదనురూపుడై యుండుటంజేసి తన కుమారునికిం దగునని యెంచి తన కాకన్య యిష్టముగా దనుమాటకు బదులుగా శిష్య యగుటంజేసి తానిష్టపడ ననియె నంతయు కాని శిష్యును బరిణయముచేసికొనం గూడ దనికాదు ; నీవు శాస్త్రాన్గంబు నెఱింగినదానవు. ఆరసి చూడుము.

మదనసేన. మహాత్మా! మీరు బుద్ధిచాతుర్యంబునందు గీష్పతి సమానులరు ఏవచనం బుల కేకధల కేయాచారంబులకు నైన నభిమతా ధానుయోగంబుఁ గల్పింపం జాలినవారు. మీతో వివాదంబు సలుప నే నెంతటిదానను. విద్యాపృథాత శిష్యం గోరుటయు నది యయ్యకొనుటయు నియ్యెది యయ్యరువురకులశీలయశో విభవంబులకుం గళంకంబయగు.

గౌతముడు. విదుషీరత్నమా ! నీ వఖిలపురాణంబు లెఱింగినదానవు. నానుడు వంశోవునన్గం బందు విన్నప్తంబు గాదె! మహనీయు లగువారలు తాము గోరినసారం గనయనలం గూడుటయె సంప్రదాయాగతం బగునన్గం బని యెఱుకవడుచున్నది.

* గురువు తండ్రియైనట్లు గురుపుత్రుఁడు భ్రాతయగు. అంతయుగాక పోష్యవర్గంబునను జేరినవాఁడు. పోరానిచుట్టము నగు.

చం. లలనల రూపయావనకళావిభవంబుల నొప్పువారలకొ,
గలయఁ గఁ గోర్కి యుప్పతిలఁ గా నిటు లాత్మల సంశయించితే,
సలిలజసూతి చంద్రుఁడును సర్వసంపర్వగణాధినేతయుకొ,
గలయరె కూతులొ గురునికామినితో మునినాథుపత్నితోకొ.

మదననేన. మహాత్మా ! మీర లానతిచ్చినయర్థంబు విస్పష్టంబు. * లేజస్సు
లగుటంజేసి వారికార్యంబులు పాపావహంబులు గాకపోయెనని సమర్థింపం జనును
గాని ప్రమాణంబు లని యంగీకరింపంజనునా ! చను నందులేని † నిషేధకాస్త్రంబులు
నిష్ప్రయోజనంబు లగు. మఱియు.

చం. ‡ అలఘుమహాత్మపూజితులయాచరణంబులు సుప్రమాణతొ,
జెలఁగవు. వారివాక్యములు సూచి ప్రమాణతరంబు లొను. ని,
స్తులఘనయోగవైభవులు దుర్గ్రహ మై తగు కారణంబుచే,
నలసుజనాళి నేయనిక్రియల్ రచియించిరి తొల్లి యిచ్చమై.

నీ. § సృష్టికర్తకుఁ దొల్లిస్మృతివిసాశము గల్గి భగవదాదిష్టయై బ్రాహ్మీ నలుచు,
కూమునఁ బోజనూపి కామినియయ్యె నాతనికి వెండియు స్మృతిదప్పకుండ,
చందురుం డలగురుచంద్రాననను గూడెమమతయందు వ్యతిక్రమంబుగురుఁడు,
సలుపుటఁజేసి. యాసన్మార్గవర్తికి దౌష్యంతివంశంబు ధరణియందు.

ఇందుకుంబ్రమాణము. శ్రీభాగవతము.

శ్లో. * ధర్మవ్యతిక్రమా దృష్ట మిశ్వరాణాంచ సామానం,
తేజీయసాం నదోషాయ వహ్ని స్సర్వభుజో యథా.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. † మైత త్సమాచరే జ్ఞాతు మనసాపి హ్యనీశ్వరః,
వినశ్య త్యాచర స్మాధ్యా వ్యథా రుదోద్ధిజం విషం.

ఇందుకుంబ్రమాణము.

శ్లో. ‡ ఈశ్వరాణాం పచ స్సత్యం తజే వాచరితం క్వచిత్.
తేషాం యత్స్వవచో యుక్తం బుద్ధిమాం స్తత్త దాచరత్.

§ తొల్లి సరస్వతి భగవత్సన్నిధానమున నుండి ; బ్రహ్మ కదాటునవినష్టమై
పోయినస్మృతిని వెండియుఁ బుట్టించి యాస్మృతివిభ్రంశము వెండియు గలుగకుండ
నావద్మసంభవునిదండన యుండు మని యాభగవంతునిచే నాజ్ఞాపితయై యట్లొనర్చె.

గీ. వితథుఁ గల్పించి వెండియు విస్తరిల్లి,
జేయుటకె యట్టిమతిఁ గల్గఁ జేసె విధియు,
త్రిదశపతి కాయహాల్యకు మది గలయుట,
వేదములయందుఁ జెప్పఁగా వినమె యెపుడు.

శంభుడు లోకహితార్థంబు వినము మెనవె నని యది దినం గడంగినం దెర
వారలు తనువు నిష్క్రొనం గలరె.

.. గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! తన్నుం గట్టఁ ద్రాల్లు తానె తెచ్చుకొన్నట్లు దీనికి నిఖిలవిద్యా విశే
షంబులం గలుపుట నాకె సంకిలు లయ్యె. ఉత్తరగోత్రయుక్తివాదంబున దీనిం జయిం
పలేను. జయించితినిపో ! ఇది యావిధంబున నీయర్థంబునకు సమ్మతించను.

మఱియునిట్లుప్రశ్నోత్తరంబులు నలుపుచున్న గుణమాలిని ననుదించెనేనిఁగా
ర్యంబు సెడు. యింతలో నీయింతిని బలాత్కరించియుద్దిష్టంబు నెఱవేర్చు కొనుటయురవు.
విద్యాప్రదాతయనుగౌరవంబుచేతనైన నామనోరథంబు ననుకూర్చ ననుమతింపకపోదు.
దీనిచరణంబులపైవ్రానివేఁడుకొనుదు నేని శృంఖలానిగళితయగుకరేణువుపగిడిఁగట్టువడు.

ప్రకాశముగ,,

ఓపృథునితంబా ! బింబాధరా ! ఇందు కొడంబడుమా !

చా. కలికిరొ యిట్టిపల్కులను గాలము వుచ్చుట యేల యూరకే,
సలిలజబాణబాణచయసంతతవర్ష మసహ్యా మయ్యే నీ,
కులుకుమిటారి గల్బిచనుగొండలయండకుఁ జేర్చి కావు ని,
ర్మలమతి నీపదంబులకు మానిని మ్రొక్కెద నాదరింపుమా.

ఇదియుఁ జంద్రుడు తరను బట్టినకథయు నతివిపులముగ నేనాధీశరిం
యందు శ్రీబ్రహ్మవైపర్తమహాపురాణమునం దెలిసికొనవచ్చును.

బృహస్పతి యుచధ్యునిభార్య యగుమమతయనుదానిం బలాత్కరించి దానితో
గూడె. తనసహోదరునిభార్యయం దిట్టివ్యతిక్రమంబునీయుటంబట్టి యితనిభార్యన
పరుండపహరించునట్లు సంభవించినది. దేవగురువునకును మమతకును వితథుం డన
వాఁడు జనియించి సంతానార్థియై యజ్ఞ మొనరించినభరతునికి దేవతలచే నీఁబఁ
యతనికి పంశకరుండయ్యె. ఈకథ భాగవతనవమస్కంధమునఁ జూడవచ్చు.

అని నమస్కరించు చున్నాఁడు,,

మదనసేన. సంభ్రమంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఈతఁడు కామపిశాచాభిభూతుండై కృత్యాకృత్యవిశేషకంబు మాని నాకుం బ్రణమించుచున్నాఁడు. ఇంతటివనికిం బూనినవాఁ డిఁక నెంతటి కార్యంబునకేని యోహటించునా! ఇఁక నియ్యెడం దడయుట యుక్తంబు గాదు. ఈయర్థం బెఱింగియే కాఁబోలు గుణమాలిని నాపనుపునప్పుడు జంపు చేసినయది! దానిభావం బెఱుంగకమందబుద్ధిపై కఠినంబుగఁ బల్కి పంపితిని.

అని యనుకొనుచు గృహబహిర్ద్వారాభిముఖి యై త్వరితముగఁ బరిశ్రమించు చున్నది.

గౌతముఁడు ప్రణమించిలేచి,,

ఆ! ఇది నాకు శిష్య యయ్యఁ బ్రణతుండ నైన న న్ననాదరించె. ప్రణామంబునకుం గడంగినవాఁడను పైకొనుటకుం గడంగితినేని యభిమతార్థంబు సమకూరి యుండదే! ఇదితొలుతం దోచక పోయె. ఏమిసేతు!" * విప్రాః సశ్చిమబుద్ధయః,, అన్నలోకోక్తి నాయంద యన్వయించె. ఇప్పటికిని కార్యం జేమియుఁ జెడలేదు. త్వరితగతి దానివెంట నంటియీయిల్లుదాఁటునంతలో నాపల్లవాధరంబట్టుకొని మనోరథంబుఁ దీర్చుకొనియెద.

అని సత్వరముగఁ బరిశ్రమించుచున్నాఁడు,,

మదనసేన. వెనుకకు మరలిచూచి. భయపడుచు,,

ఆ! ఈతండు నావెనువెంటనంటి సరభసగతి నేలెంచెడిని. నన్నుం బలాత్కరించి యశ్రేయంబు జరుపం బూనియున్నాఁడని తోచెడిని. నాకు రక్షణార్థంబుగ నటుదెంచి యుండుభటులఁ బిలుతున్ననో వారలు కడుదవ్వుల నుండుటంబట్టి నాపిలుపు వారికి విసంబడదు. ఈగృహబహిర్ద్వారంబుం గడఁచునంతలో నే నితనిచేతం బడక తప్పించు కొనలే నని తోచెడిని. శక్తి గలకొలందిఁ దప్పించుకొనఁ బ్రయత్న పడవలయు. అనంతరము దైవాయత్తము.

అని తలంచుకొనుచు ద్రుతతరంబుగఁ బఱువిడుచున్నది,,

గౌతముఁడు. పరువునంజనుచు,,

ఆ! ఇప్పుడు గదా! నానయనంబులనఫలంబులయ్యె. ఈమందగమన గడు సంభ్రమంబున నరుగువిలాసం బుల్లంబునకుఁ గరము మోదాపహంబయ్యెడిని.

* బ్రాహ్మణులు ముందాలోచనలేనివారు.

చం. కులుకుఁగుచంబులం బయిటకొంగు వెనుం దిగజాఱఁ గట్టుకొం,
గలఘునితంబబింబయుగమందలికాంచిగుణానుషక్తమై,
నెలకొన ముంగురు ల్సేదరి నెమ్మొగమెల్లను గ్రమ్ముచుండ నీ,
యళికచ వోవునీటు సురతాంతవిలాసపులీలఁ గ్రాలెడికా.

ఓ బాలికామణీ! యిదే చేయలంతిం జిక్కితివి. అని పట్టుకొనం దరిసెను.
మదనసేన. భయంపడుచు,,

హా! ఇతనిచేతం జిక్కుకొంటి నే!

అని పరువుపాటుచున్నది,,

గౌతముఁడు ఓ రాకేందుబింబాసనా! రావే రావే!! యని జైశంబ పట్టు
కొనం బోయె.

మదనసేన. బిగ్గరగ,,

ఓ యయ్య! సుతావత్సల! యీనిర్దయునిచేతం బడంబోవునన్న సత్వరంబుగ
వచ్చి రక్షింపుము రక్షింపుము.

సంభ్రమంబుతో రాజును గంచుకీయుం బ్రవేశించిరి.

రాజు. ఆయుష్మతీ! భయంపడకుము; భయంపడకుము. నిన్నుంగావ నిదే చను
దైత్యులున్నాడను.

మదనసేన. నిలువంబడి నిట్టూరుపువిడిచి. తులుము చక్క నొర్తుకొని.
చీర సపరించుకొని. ఆత్మగతమున,,

ఆ! దైవగతి నిప్పుడు రక్షిత నైతిని. ఇత స్వస్థచిత్తనయ్యెదను.

గౌతముఁడు. ఘోషముతో. మదనసేన కనుపదమున నిలువంబడి. ఆత్మగతమున,
కట్టా! విపరీతపువిధి యీభూపతి నియ్యెడకు రప్పించె. వ్యర్థమనోరథుండునై చాడ
టయగాక యార్ద్రావరాధంబుతోఁ బట్టువడినవాడనైతి. తీఁడు దండింపకపోఁడు
ఇప్పుడేమి సేయంగలవాడ.

రాజు. ఆయుష్మతీ! నీపిట్లు కాతరభావంబుం జెందం గారణం చేమి?

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇప్పుడీతండొనరించినయవరాధంబు బయల్పడితి నేని నాయయ్య యీ విప్రు నందుంగడుఁగ్రూరం బగునాగ్రహంబుం జెంది తలదునిమిశేయక పోఁడు. బ్రాహ్మణ హననంబున నైనపాపంబు దప్పక గలుగు ; అంతియ కాదు. ఇతండు నాకు విద్యా గురువు గానగుహత్యాదోషంబు సంభవించు. కాన నిప్పుడు భయ కారణం బన్యంబు పచించి యీతని రక్షించుటయ యురవు.

ప్రకాశముగ,,

అయ్య ! మఱేమియు లేదు. ఆచార్యుండస్వస్థశరీరుండై యున్నాఁడని మీకడకు గుణమాలిని నగదంకాయలం బిలుచుకొనిరానంపి యిది రాఁదడవగుటయుఁ దన్మాన్యప్రతిపాలనంబు నేయఁ దలవాకిట కేలేంచుచుంటి. నుతియందుం గల భ్రమంబున నేమి యొకబ్రహ్మరాక్షసుండు నాపైఁ బడవచ్చినట్లుండె. అసహాయుడై యెన్నఁడు నన్నదానం గాను. కాన భయంపడినిన్నుం విలిచితిని.

గౌతముఁడు. ఆ ! ఏమి దీనిచాతుర్యంబు ! జరిగినయ్యంబు క్షేమాగ్ధోన్నయంబుగ నన్యధాసమర్థితంబు గావించె నే నపరాధంబుఁ జేసినవాడ నయ్య నన్ను బట్టి యీజన దని యెంచి యిట్లు చేసె. దైవవశంబున మృత్యుదంష్ట్రలవలనం దప్పించుకొంటిని. ఏను నీమానినీమణిపచనానురూపముగఁ బల్కుం జనును.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజ ! జయం బగుంగాత. ఏను గొన్నిదినంబులనుండి మన్యహంబును గాచి యప్పుడప్పుడు పొడసూపి జనుల భయపెట్టుచు వచ్చుచుండినయొకబ్రహ్మరాక్షసుని నుచ్చాటితునిఁ జేయ మంత్రోపాసనంబు నల్పుచున్నవాడను. దాన నారాక్షసుం డిట్లు విడిచి పోవలసి నట్లయ్యె. తాఁబోవుకాలంబున నాయసుర యీ మదనసేన కగపడి భయంబుపుట్టించె. అబ్రహ్మరాక్షసుండును నిగృహీతుం డయినవాఁడు. ఇది భయభ్రాంత యై దిగ్గరగ నలుచుటంజేసి దీనిం గావ నేనును ద్వరితగతిం బఱలేంచుచున్నాఁడ.

రాజు. ఆశ్చర్యమునో, ఆత్మగతమున,,

ఆ ! క్యోతిషికుండు నెప్పివవచనంబులకు నియ్యెడం జరుగుచుండు వృత్తాంతంబుసరిపోయినది. ఇది కర మబ్బురందైతొఁచెడిని. ఆవృద్ధబ్రాహ్మణుండనయము నా సేమంబ యాశాక్షించుచుండువాఁడు. నక్షత్రశాస్త్రచరితీలనంబున రాఁబోవునడయఁ దెలిసి తాన ననుదించి నాకుం దెల్పినవాఁడు. ఇట్టిసంకటంబులందుఁ దొలుతం దెలిసి

తత్ప్రతివిధానంబు గావింపఁ బనుచుటకేకద భూపతులు జ్యోతిషవిద్యానిధుల నపరిమితధనంబు లొసంగి తమకడ నుంచుకొని పోషించెదరు. బ్రాహ్మణపోషణంబు నేయువారల నారసిభగవంతుండు గాచుచుండుఁ గాదే! బ్రహ్మరత్నోభిభూత యగునాముద్దులపట్టి నిట్టియనరునం గాఁచినవాఁడు గౌతముఁడు సూపే! ఇతండుచేరుపకుం బఱతెంచినకతంబున నారక్కసుండు నాకూఁతుం బాసి పోయెనోటు!

ప్రకాశముగ,,

ఓ పట్టి! దైవవశంబుచే బ్రహ్మరాక్షసునివలన విముక్తవయితివి. ఇప్పుడు నిన్ను వెండియుం బుట్టినదానవుగా ననుకొనియెదను. గుణమాలినిని నాకడ కంపితి నంటివి. అది నాయొద్దకు రాలేదు. ఆ చేటి నాసకాశమునకుం జేరునంతలో నేనాస్థాన మండపమును బాసి వేటొందుమార్గంబునం జనుదెంచియుండుదుం గాఁబోలు?

మదనసేన. తండ్రీ! అట్లయిన మీర లియ్యెడ కిప్పుడు ననుదెంచుటకుంగతంబేమి?

రాజు. పుత్రి! వినుము. ఏను గొన్ని నిమిషములకాలమునకు ముందు సభాస్థలంబున నుండునప్పుడు కాళికుం డనుమనయాస్థానజ్యోతిషకుఁడు త్వరితగమనంబునం జనుదెంచి నాయొచ్చున్వ్యాధికంబు నొప్పరికించి నన్నుం జూచి యిట్లనియె. ఓరాజా! నీముద్దులపట్టి మదనసేనకు తరక్షణంబున బ్రహ్మగ్రహభియోగంబుచే నెడరు దోడరంబోయెడిని. ఆయెడరునం గావ నీ వయ్యబలకడ కలుగం జను. జంపు సేయం జనదు. నీపుత్రికజన్మపుత్రికం బరికించుచుండి గ్రహసంచారానురూపముగ సంప్రాప్తంబు గాఁగల యాయెడరు నామానసంబున కదాటునం దోఁప నది నీకు దెచ్చి తత్ప్రతివిధానంబును గావింప నిదె యతిత్వరితగతిం జనుదెంచినవాఁడ. అనిచెప్పఁగా నే నపరివ్రజిచామరగ్రాహిణివలన నీ వియ్యెడకుం జనుదెంచియుండుట యెఱింగి ససగభ్రమముగ నిదె పాదసంచారమునఁ బరువిడుచు నేతెంచితిని. దైవవశంబున నీవు సుదక్షిణవై యుండం గాంచితిని. ఓశుమ్మ! నీ వియ్యెడ నుండి గురుదక్షిణ లన్నియు నమర్పింపంబాలవు. ఈకంచుకియె పరిచారి కాసమానీతంబు లైననానావిధరత్నంబులును ధనంబులును వస్తువాహనాలంకారాదులును వెవ్వెఱ నీవిద్యాగురునకు నమర్పించు. నీవు బ్రహ్మగ్రహభియోగజనితం బగుభయాతిరేకంబునఁ గడు నలసటండెంది యున్నావు. వైశంబనాతోఁజను దెంచియుండు పరిచారి కాజనంబు గొల్పనీయింటి మొగపాళంబునకుం జేబడి యుండుక రేణుకాసత్తమంబు నధిష్ఠించి నీతల్లికడకుం జనుము.

మదనసేన. తండ్రీ! అట్లే! అనిపరిక్రమించుచు. ఆత్మగతమున,,

బ్రవర్తించినవిధంబు మానసంబునకుం దోచుచున్నది.

ఆనాసఖి గుణమాలిని యాచార్యుండు నేయంబోయెడుదురతిక్రమంబుం దొలుతనూహించి, వైద్యులం బిలిపింపఁ బంపు వడసి పోయినయాయువద నన్నీ యెడలు వలనం దప్పింప నను వారసి కాశికునికడకుం జని యాతనిం గొని నాతండ్రి సియ్యెడకుఁ బంపెను. నాయునుజ్ఞ లేక నాయయ్య కీగౌతమునిదుర్వ్యవసాయం బెఱింగింప నిచ్చ గింపక యీపని యొనర్చినయది. దీన నే నీయాచార్యునిచేతం జిక్కువడక తప్పించు కొనుటయును బ్రాహ్మణదండనజనితపాపంబు సంభవింపక పోవుటయు నయ్యె. నావిద్యాగురుని గురుద్యమంబు విన్న నాయయ్య కరము కినుకం జెంది యతని దండితునిం జేయకపోడు. ఇం దను వారసి సమయోచితకార్యంబు సలిపినగుణమాలినికీ గుణమాలిని యన్న పేరు తగినయదియ. ఏఁ జని దాని నభినందించెదను.

అనితలంచుకొనుచు నిష్క్రాంతయయ్యె.

రాజు. గౌతమునింగాంచి,,

ఓపండితోత్తమా ! ఇంతకుం బూర్వమున నేనియ్యడకు వచ్చునప్పుడు రాజే ! రాజే ! యని యొకఁడు పిలిచినవిధంబు నాకుం గర్జగోచరం బయ్యె. అందు నంది యంబు నొందియున్నాడను. తత్ప్రకారం బెఱింగింపుము.

గౌతముఁడు. భయంపడుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈరాజు మోహపేశంబున మదనసేనను నేఁ బిలిచినమాటలు విన్నాఁడు. సంకయాకులుండై యడిగె. దీని నాబుద్ధిచతురతచే వేటువిధంబుగ నమర్థించి యితనిమనః కాలవ్యంబుఁ బోనడంచెదను.

ధైర్యంబుఁదెచ్చుకొని ప్రకాశముగ,,

ఓరాజా ! రాజే ! రాజే ! యని నుడివినది యేన. అది నేను దొల్లి రచించిన పురవర్ణనమును బోధించుసంస్కృతపద్యంబులోనిది. అది యిప్పుడుస్మృతిపథంబునకు వచ్చిపునరుచ్చరితంబు లయ్యె.

రాజు. ఆత్మగతమున,,

ఇదిఁడు వర్ణనంబునం గరము సమర్థుండు. ఇతఁ డొనరించినపురవర్ణనంబు కడు రసావహంబై యుండకపోదు. వినవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓపండితోత్తమా ! మీరచించినపద్యంబు రసోత్తరంబై యుండు. కరుణించి వినిపింపుడు.

గౌతముడు. రాజా ! వినుము. ఈపద్యంబు భవత్పురవర్ణనంబు గావించుచు నానుడివినయది.

శ్లో॥ * కేహేకేహే జంగమా హేమ పల్లవల్ల్యాంవల్ల్యాం పార్వణః చంద్రబింబః,
బింబే బింబే కోకిలానాం విరావో । రాజేరాజే మన్మథః సంచభాణః.

రాజా. పరమామోదంబుతో,,

ఓకవివరా ! భవద్వచనసరణిం గల సారస్యం జేమని పొగడంగలను ?

గీ. ఇత్తురస సారసంపద లెలమిఁ గాంచి । ముగుదతనమున నుండిడుమగువమిన్న,
ప్రణయలజ్జాకులాపాంగపఱ్ఱివోలె । నుల్లము పూరించె నీపల్కు లరవు మీఱ.

పండితోత్తమా ! ఇక మీకుబాలికా ధ్యాపనకార్యంబు లేదు. కాన మత్స్య బాస్థలంబున నుండుపండితులకుం బ్రముఖత్వంబుఁ దాల్చి యాసన్మాననాదులు పడ యుచు నాకడకు దినదినము వచ్చుచుం బోవుచుండుడు. భవత్సల్లాపామృతధారల మే మామో దించుచుండంగలవారము. ఇప్పుడు నాశలచుకీ సమర్పింపబోవురత్నం బులంగై కొనుడు.

కంచుకివలనికింజూచి,,

కంచుకీ! మదనసేనవిధ్యాగురుదక్షిణావస్తువుల మోచుకొని వచ్చినపరిచారికాజ నంబుల నియ్యెడకుం దవ్వుల నిలువంబడియుండువారిం దోడ్కొని వచ్చి తత్సమానీ తంబులగురతనంపుంబల్లెరంబుల నీపండితోత్తమునకర్పించి యితనిమునల గొని నాకడకు రమ్ము. నేను సభాస్థలంబున కేగి కాళికుని సన్మానింపవలయును. పోయెదను.

సంస్కృతశ్లోకమునకు సరి యయినవి నీసపాదములును, వానిభావముఁ దలపు నట్టిది గీతము నీక్రిందిపద్యమునం దుండు.

* నీ. ఇంటింటఁ గన్గొన హేమలతాతరు లంచితరతి సంచరించుచుండు,

లతలత కొక్కొకలవితపార్వణకారజేందుబింబము వొల్పుచంద మమరు,

ప్రతిపార్వజేందుబింబంబునఁ గలకంతకంతనాదంబులు గడలుకొనును,

రావరావమునకు రతిపతి ధృతపంచబాణుడై మొనయుచు రాణఁ జెలగు,

గీ. ననఁగ బంగరుదీవెల కెన యనంగఁ । జాలునెలజవ్వనపుకరచ్ఛంద్రములు,

కంతనాదము కలకంతకంతరుతము । మాడ్కిఁ గలిగించు సంగతోన్మాద

మనుట.

కంచుకి. మహారాజ ! ఇదె యుత్తమతురంగంబులం బూన్చినరథం బాయ
త్తంబై సారథిసమాసీతం బగుచు వాకిలిముంగట నున్నది. మహారాజా సభాస్థలంబు
నకు విచ్చేయ రథాఠోహణంబు నొనరింపుడు నేలికనియోగంబనుష్ఠింప నేఁ జను
చున్నాఁడ.

రాజు. కంచుకీ ! అగుగాఁక. రథంబుకడకుంజనియెద.

కంచుకి. జేవ ! ఇటు ! ఇటు !

రాజును గంచుకియు నిష్కాగ్రింతులైరి,,

గౌతముఁడు. మహాదుఃఖంబుతో,,

ఇఁక నేమి నేయంగలవాఁడను. ఇక్కన్యక నే నెంత యనపర్తించినను నా
జేడికొలున కియ్యకొనక పోయె. సకలశాస్త్రప్రవీణుఁడ నగునన్న నొప్పరికించినది
గాన దీనివిద్యాభిజనసౌభాగ్యగర్వం బడంగునట్లు మాధుని నొక్కనిం బతి నేయ
వలయు. తదగ్ధ మను వారయ్యచుండి యది గావింపి నూడు దీప్తికొనియెదను.
ఇప్పుడు కన్యకారత్నంబు చెయిజారిపోయె. తక్కినరత్నంబులైన నేల విడువు
వలయు. పోయి కైకొంగుం గాక.

అని నిష్కాగ్రింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరితప్రకరణంబునందుం

ప్రథమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణవరప్రహ్లాదజేనమః.

శ్రీరస్తు.

* రంగప్రవేశంబుచే నాయకునిచరితము ప్రత్యక్షముగఁ గాన్పించుచు ; నర్థ
ప్రకృతి పంచనమునంజేరినబిందువును వ్యక్తము నేయుచు నానావిధము లగునవాంతర
ప్రయోజనములకును గథానన్ని వేశములకును రసములకు నాశ్రయమై యుండునది
యంక మనంబడును. ఇది ప్రాయశము.

బిందువనఁ గా :—అనాంతరఫలములచే విచ్చిన్న మయినప్రధానఫలంబు వెడ
కుండుటకుఁ గారణ మయినయొకయర్థప్రకృతి.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

ద్వితీయాంకము.

గుణమాలిని ధనమాలిని అనుచేటికలు ప్రవేశించిరి.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! నన్నుం గాంచినప్పు డెల్ల సత్యాదరంబుతో మాట
లాడుదానవు నే నేతెంచి యింతతడ వయ్యబల్కరించుకొనక యున్నా వదేలనే!

గుణమాలిని. అనునయమునో,,

ప్రియసఖి ! కోపగించుకొనకుము. నితాంతచింతాసంతానసమాకుల స్వాంత నై
యున్నదానను. ఈకతంబున నీవు వచ్చుటయు నెఱుంగను. నాతప్పు మన్నింపుము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! యువచాగోక్తు లటుండనిమ్ము. నీవు నాకు వాగుట
చారంబు సల్పలే దని గాదు చెప్పినది! ఇట్టిచింతకుం గారణ మే మని యడిగినదానను.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! వేఱుకారణం బే మున్నది ? మనభర్తృదారిక
మదనసేన తాబట్టినకుండేటికి మూడేకాళ్లని సాధింపఁగడంగియున్నది. అదియే.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! మనభర్తృదారిక పట్టిన పట్టేమి ? యేల యిట్టి
పద్దుపట్టె ?

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! ఈమదనసేనకుం బరిణయయోగ్య మగుప్రాయంబు
సంప్రాప్తం బయిన దాదిగ మనరాజు సకలదేశములరాజకుమారులం బిలిపించి కూతుఁ
తో నీకుం బ్రിയుండగువానిని పరియింపు మన నావిదుషియు నొక్కొక్కని నొక్కొక
దుర్గ్రహమగుసమస్య యిచ్చి యోడించి యిట్లందఱం దఱుమం గొట్టినయది. తనకంటె
విద్యావిశేషసంపన్నునిఁ గాని పరియింపదట. అట్టివాఁడిందనుక దొరికినవాఁడు గాఁడు.
ఈయర్థంబునం బ్రవర్తించి రాజును రాణియుఁ గడు నలయుచున్నవారు. పరునితో
సంగత యైనకూతుం జూడఁ గోరి త్వరానునిశ్చయమయ్యె పరపంపాదనమునం దనా
గతమాశ్మవృక్షులు సెల్లించెదరు. ఇది యెట్లు పోయి యెట్లు వచ్చునో ! ఈయర్థంబు
నం బ్రయసఖి ! నే నెంత సెప్పినను భర్తృదారిక పెడదనిం బెట్టుచున్నది. ఇది
మంచి కగునో ! చెడుగున కగునో !

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! స్త్రీల కిట్లు మిక్కుటముగ విద్యాభ్యాసము సేయించుట యెప్పటికింగాని యనర్థావహంబు గాకపోదు. మనరాజు మదనసేనను సర్వవిద్యలయందుఁ గరము చతురం గావించినవాఁడు. దాని నిట్టికష్టం బనుభవించవలసివచ్చె.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! తొల్లింటిరాజకన్యక లెల్ల నపరిమితవిద్యావిచక్షణత్వంబు గలవారలు గారే ! వారివలన వారితిలితంద్రుల కిట్టిదుమలు పడవలసివచ్చెనా ! గౌతముఁడు రాజపుత్రికతోఁ దనకంటె విద్యావిచక్షణుండు లేడని గర్వించి పల్కెనట. కాని వానికంటె బండితునిం బరీక్షించి తెలిసికొని యట్టివానిన పెండ్లాడవలయు నని యున్నది. ఇది యిట్టివద్దు పట్టుటకు మూలం బదియ. స్త్రీలకల్పవిద్య యగుసేని యనర్థావహంబగుం గాని సత్సంప్రదాయలబ్ధం బయిననిరవధికవిద్యావిశేషంబు లిడుమలకు మూలంబు లగుసే ! మఱియు నట్టివారలు * సావిత్రి, ద్రౌపదీప్రముఖులవలెఁ బతిసౌఖ్యప్రద లగుదురు.

సత్వరంబుగ వసుమాలిని యనుశోకచేటి ప్రకటించి. తొమ్మిదవ యెడలకొని.

కట్టా ! కార్యంబుగతి యిట్లు లభ్యుఁగా! దీని ననర్థంబు వాటిల్లక పోదు. ఈ యర్థంబు ముగియుదనుక నుండి తనకుం దెల్పు మని చెప్పి నన్ను రాజకులంబున నుండి యార్య గుణమాలిని యింటికిం జనినయది. త్వరితగతిం జని జరిగినవృత్తాంతంబుదల్పెదను.

అని పరిక్రమించుచున్నది.

గుణమాలిని. ప్రియసఖిధనమాలిని! రాజకులంబునం జరుగువృత్తాంతంబుం దెలిసికొని పచ్చి నాకుం దెల్పు మని నాయనుజాతను వసుమాలిని నయ్యెడ నిలిపివచ్చితిని. ఈ దినము కరూణాధిపతిగుమారుండు మనభర్తృదారికతో విద్యావివాదంబుసేయ సేలేంచియున్నాడు. అతండు జయంబు వడసి రాజపుత్రుల జెట్టపట్టంగలండో ? లేక యోటుపడి పరిభవంబున కొడిగట్టం గలండో ? యితండును విజయం దయ్యెనేని యిప్పటిరాజకుమారులలో నింక నీమదనసేనం జయింపఁగలవాఁడు లేఁ డనవలయు. వృత్తం జేమయ్యెనో వసుమాలినివలన నెఱుంగ నగు.

ముంగుగు దృష్టులు నిగుడ్చి. కుతూహలంబుతో,,

అవసుమాలినియు నిదె వచ్చుచున్నది. ఓసీ ! ఆయుష్మతి వసుమాలిని ! కరూణాధీశునికుమారుండు మనభర్తృదారిక యడిగినప్రశ్నల కుత్తరంబు లే మైనఁజెప్పెనా!

* వీరుభర్తలకు సౌఖ్యముఁ గల్పించిన విధము గ్రంథాంతంబునఁ దెల్పబడు.

వసుమాలిని. ఓయార్యా! ఉత్తర మన్న మాటయొక్కడిది! గౌతమునికపటము నం బరాతిసంధానంబునందుఁ బరము కాశలముం గానిపించు కునభర్తృదారిక యొసంగు విషమసమస్యలకు గీప్పతి గాక మనుష్యమాత్రుం డుత్తరము సెప్పం బాలునే!

గుణమాలిని. ఓసీ! ఏమే యీవంత! సకలశాస్త్రపారంగతుం డనియుఁ గవితా సారసర్వస్వవేదియనియుఁ బ్రఖ్యాతిఁ గాంచినయీకరూకాధీశేతకుమారుండు నిట్లయ్యె నా! ఇతండు నితని నెయ్యుండు కళాచంద్రుండు నీయిరువురే మదనసేనకు విద్యా వివాదంబునం గలువంగలవార లని యెల్లరుం జెప్పుకొన విని సంతసంబు నందుచున్నందు కితనిగతి యిట్టు లయ్యెగా! కళాచంద్రుండు గొన్నిసార్లునుండి యున్నచో తెలుక పడళ్ళ యుండెడిని. ఇంక మదనసేనను బెండ్లాడంగలవాఁ డెవ్వఁడో తెలిసికొన శక్యంబు గాకయున్నది.

వసుమాలిని. ఓఆర్యా! గౌతముఁడు దగ్గఱనుండుదనుక నీరాజసుతను జయింప నెవ్వరికీ నలవి గాదు. అతఁడు మాయావి. కరము కుశలుఁడు. కపటయుక్తులచేఁ బరుని బరాభూతునిం గావించు సామర్థ్యం బతి నేలంబుగఁ గడించి యున్నవాఁడు. రాజ శ్రుతికివాని నేరిపి దానిచే నఖిలవిద్యావంతులను మోసపుచ్చుచున్నవాఁడు.

గుణమాలిని. ఓసీ! మనభర్తృదారిక తనయందుం గపటవృత్తిం జరించు చున్నాఁడని గౌతముని నిరాకరింపకయున్నది చూచితివా! ఇవిధంబునం బండితుల నెల్ల నిరాకరింపఁగా భర్తృదారిక తన్నే పెండ్లాడు నని యెంచి నుమా? యీగౌత ముం డిట్లు నేయుచున్నాఁడు. ఇది మదనసేన యెఱింగి యుండదా!

వసుమాలిని. ఓ ఆర్యా! అంతయు నెఱింగియు నెఱుంగనిదానివలెఁబలికడవు. నీప్రేమం బట్టిది. మనభర్తృదారిక; గౌతమునికి గురుదక్షిణ సమర్పింపఁబోయిన నాఁడతండు గావించినమహాతిక్రమమును సయితము గురుభక్తివిశేషంబున మనమునం దుంచుకొనక యికని తఁడేమి నేయంగలఁ డని యొప్పరికించి యథాపూర్వముగ నతని యందు నిర్వ్యాజములగు వినయభయభక్తులతోఁ బ్రవర్తించుచున్నది. అట్టియుజా హృదయ తక్కిన యవగుణలేశంబుల గణించునే!

గుణమాలిని. ఓసీ! నీనుడివినది సరే! అనాఁడీగౌతముఁడు భర్తృదారికయందుం జేయంగడంగినమహాతిక్రమంబు రాజానకుం దెలిసియుండిన నప్పు డతండు దండితుండై యెప్పటికేని రాచనగరునం బ్రవేశంబుఁ గాంచకపోవుం గదా! అక్రమంబున స్త్రీబుద్ధి సంజాతం బగుబ్రాహ్మణుడండన పాపభీరుత్వంబు ప్రబలినకతంబున మదనసేన వాయెడిరున

నుండి తప్పింప మాత్రమే తలంపుగొని రాజున కత్యంతగౌరవ్యుండును వృద్ధబ్రాహ్మణుండును తదీయతేమకాంక్షీయు నైయుండుకారాంతినునిం బ్రార్థించి యాతనిఁ గొని భూపతిని భర్తృదారికను గావం బనిచితిని. అప్పుడు నాకు బుద్ధి పెడతలఁ బట్టి యుండె. ఇప్పు డయినను రాజపుత్రికి గౌతమునికపటంబుఁ దెల్పిమరల్చును నన్ననో మదవతికిగలగురుభక్తివిశేషంబునామాటను చెవిం జొరనీదనియెంచుచు నూరకున్నదాన.

వసుమాలిని. ఓ ఆర్యా! ఇట్లనవరతము స్నేహదర్శంబున నాపరానిచింతా సంతానంబునం బొక్కుచుండునీకు నప్రతివిధేయం బైనవేటొకసంకటమును సంప్రాప్తం బయి యున్నది. అది యెన్ని యంటి వేని! యనుము. ఈదినమునఁ గరూణాధీశాధీశుకుమారుని మదనసేన తనతోననేకవిద్యల వివాదంబు సలిపి జయంబుఁ గాంచిన వానిందుదకు విషమసమస్యల నోడించెను. అది రాజెరింగి తనపుత్రికయందుం గుపితుండై సమీపమున నుండిన గౌతమునిం గాంచి యిట్లనియె.

ఓ విప్రోత్తమా! ఈ మదనసేన భవదుపదిష్టం బగువిద్యావిశేషంబున గర్వించి యఖిలరాజపుత్రులనవమానితులం జేసినయది. ఎతన్ములకముగ రాజవక్రంబునకు నాపయివిరోధంబునయ్యె. ఇంక దీనికిం దగినవరుని సంపాదించుట నీ భరంబు. అందుకుఁ గావలసినధనసంచయంబులు నుదీయాఙ్గానుసారి పయి కోశాధికారులవలనం గైకొని యితరదేశం బులకరిగి యుర్రజైనవానిం దోడ్కొని రమ్ము. వాఁడు బ్రాహ్మణుం డయియుండె త్కత్రియుం డయియుండె నుండ నగును. అని ముదల చేసె. అది విని గౌతముఁడు కడుసంతసంబున తీసి వీడ్కొని పోయినవాఁడు. గౌతముఁడు రాజపుత్రి కగ్గుసేయండలంచి యున్నాఁ డని నీవు భయంపడుచుండినదానికిం దగినట్టులు విధియుం బ్రవర్తించుచున్నయది.

గుణమాలిని. వెలవెలఁబోవు మొగంబుతో,,

హా బైవమా! యివిధంబున నా! యొనరించితిని. ఓ వసుమాలిని! నాకు హృదయాశేగం బుల్కటంబై శిరోవేదనాదిబాధలం గలిగించుచున్నది. అప్రతివిధేయం బగు కార్యంబున నేల యిట్టిచింత యని యనుకొనినను మానసంబు నివర్తించకయ్య యుత్తలం పడుచుండెడిని. బాల్యంబుండొట్టి సహవాసంబు రచియించుచు నచ్చిన కారణంబున నెచ్చెలి కభద్రం జే మగునో యని చింతంగూరుచున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి గుణమాలిని! ఎందుకే యి ట్లుమ్మలించెదవు! గౌతముఁడు తోడైవచ్చువాఁ డతనికంటెఁ గడు సమర్థుండై యుండఁడశే!

గుణమాలిని. ఓసి ప్రియసఖి! దూరాలోచన లేనిదానవై పలికెదవు! రాజ పుత్రియందుఁ నమకంబుం గొనియున్నవాఁడు దానికిం దనకంటే పలంతిం దెచ్చి కూర్చునటే! ఇంతమాత్ర మెఱుంగవా! అతఁడు కడు మాయావి భర్తృచారిక తన్ను నిరాకరించిన దనుసూడు మనంబున నుంచుకొని యుండువాఁడు. యీరాజపుత్రి కేవిధి నైన గర్వభంగంబు సేయవలయు నని యాయారాచనగరుదాసీకలతోఁ జెప్ప కొనుచునున్నాఁడు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! గౌతముఁ డెవ్వనిఁ దోడ్తెచ్చినను మనభర్తృచారిక పరీక్షింపక పరిణయముఁ జేసికొనదు గదా! పరీక్ష సమయంబున నెట్టివాఁడైనదియు బయల్పడకపోదు.

గుణమాలిని. ఓసి! ఆ పాఱుండు తాఁ జేయునికృతిఁ బయల్పడనీఁడు. మూఢు నింబండితుం డని యనిపించు. ఎట్టివారికేని మతిభ్రమంబు గల్పించు. నికృతికల్పనం బున మయశంబరమారీచాదులతోఁ దులఁదూగువాఁడు గాని సామాన్యండు గాఁడు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! యేలనే యిట్లు లేనిపోనిచింతలు గల్పించుకొని దుఃఖిం చెదవు? నాఁడు నొసట వ్రాసినవాఁడు నేడు తుడుపఁబోఁడు.

శ్లో. † హరిణాపి హరేణాపి బ్రహ్మణాపి సురై రపి,
లలాటలిఖితా రేఖా పరిమార్చ్యం నశక్యతే.

అని నీతికుశలులు వక్కాణించి యుండలేదా? యీచింతమానుము. జరుగ వలసినది జరుగకపోదు. శ్రోవం బోవుచుం బ్రియసఖివగుట నిన్నుం జూడ వచ్చి తిని. యింటికిం జనవలయు.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ధనమాలిని! మంచిది! అట్లయినదృఢము.

వసుమాలినిం గాంచి,,

ఓసి వసుమాలినీ! ఇప్పు డేమియు మాటలాడుటకు మనం బొల్లదు. నేను గొంతతడవు విజనస్థలంబున నుండినంగాని యీమనోవ్యాకులత యుపరమింపదు. నీవు గృహకార్యంబులు సూచుకొనుము. నే నీయింటిచంద్రకాలయందు వివిక్తం బయిన చోటఁ గొంతతడవుండి హృదయవిశ్రాంతిం బడసెద.

† హరియొండె హరుడొండె బ్రహ్మయొండె సురలొండె నొసటివ్రాత దుడుపంజాలరు.

అని యందలు నిష్కాంతులైరి.

ప్రవేశకము.

గౌరముఁడు. ప్రవేశించి,,

అ ! మదనసేనకు మగని సంపాదించు మని రాజు నుడివిననుడువు సంతసంత
సంబునంగైకొంటినో ! అంతసంతాపంబు పడుచున్నాఁడను. ఎంతకష్టము సంభవించి
నను దాని కోర్పుకొని మతియుం గొన్ని దేశంబులు సంచిరించియైన మదనసేనకు గర్వం
బడంగ నేనుద్దేశించినవానిం దెచ్చి పెండ్లిసేయవలయునని పద్దు పట్టితివే ! కట్టా !
నాయభీష్టంబు నెఱవేలుట యెట్లొ ! అభినవమన్మథసమానం బగురూపంబు గలిగి
కరము మూఢాత్ముండై యుండెడువాఁడు గదా మదీయాభిప్రాయంబు తుదముట్టించు
వాఁడగును. అట్టివాఁడు దొరకుట కడు దుర్లభంబై యున్నది. పెన్కుదేశంబులు
దిరిగి యురవైనవాఁడు సేకూరమి మరలి మధుమంతపురసమీపకాంతారంబుం జేరి
యున్నాఁడ. ఇకఁ నెయ్యడ నెదకుదు. ఉద్దిష్టకార్యంబనుకూలతావిరహంబున నా
యాసప్రద మయినకారణంబుచే మనంబునం గలయుల్లాసంబు దక్కె. ఏపనులయందు
నితీకర్తవ్యతాజ్ఞానంబు స్ఫురింపకయున్నది. నేఁ దలంచియుండువాఁడు బ్రహ్మాక్షత్ర
వంశములలోనివాఁడు గాక నీచకులజాతుండైననుతోడ్కొని పోయి యుత్తమవంశ
జుం డనిబొంకియైనఁ గార్యము ముగింపవలయు. నాతోఁ జనుదెంచియుండు సారథి
జయసేనుఁడు బహుదినములుగా నొప్పుకొనకయుండి దేశాటనశ్రమంబున కోర్వక తుద
కెట్టివానిసేని రాజున కల్లుండని తోడ్కొనిపోయినం జాలు నని తలంచి నాతో నో
యార్య గౌరముఁడా ! రాజపుత్రికి పరుని సంపాదించుటయందు నీ కింకఁ బ్రతికూ
లాభిప్రాయము గలవాఁడఁ గాను. నీవు నన్నెట్లు పొమ్మన్నను నా కిష్టమే ! ఎట్టివాని
నైనం దోడ్కొని వైశంబ యూరికిం బోయి చేరుట నాకుం బ్రయంబు. ఏపనిజరిపి
నను తేనికీసమాధానంబు నెప్పవలసినవాఁడవు నీపర్మియున్నాఁడవు. అని నుడివి
కిథిలప్రయత్నంబై యుండెడిని. ఇంక నాసేయుపని కడ్డంకీయు నుండదు. అయిన
నేమి నేతు. రూపవంతుండును శ్రేష్ఠాయముగలవాఁడును దొరకినచో వానిని సువేష
లంకృతునిం గావించి పండితుం డని చెప్పి నికృతిమెయి నాబుద్ధిచాతుర్యంబున రాజును

* ప్రవేశక మనఁగా :—పూర్వాంశంబునందు శేషించియుండునవియు నుత్త
రాంశంబునందు సూచితముజేయఁదగినవియు నయి యొప్పుచుండుకథాంశంబులం దెలు
పునది. విష్కంభప్రవేశకములచే సూచ్యాంశంబు సూచిత మొనరించి యంశంబులందు
దృశ్యమగు పస్తువును సందర్భితము నేయుదురు. ప్రవేశకము నీచపాత్రప్రయోజితమయి
యుండు.

రాజపుత్రిని భ్రమింపజేసి వానికి మదననేన గంఠముసూపునట్లొనర్తు. జరగవలసిన కార్యంబుగతి యిట్టిదే ! ఇట్లైనం గాని దానిగర్వం బడంగదు. ఇప్పు డిక్ష్వాంతారం బున ననేకతరువండమండితంబగుదానియందుం బ్రవేశించి దూరజేశప్రయాణాయా సంబు వాయం గొంతనే పుండి సురభికుసుమరాజివిరాజితం బగువనరాజిం గాంచుచు ; రథరథ్యంబులనేటినీటం గడిగి వచ్చనివచ్చిక కడుపార మేసి జయసేనుడు రథంబు నకు రథ్యంబులం బూన్చి తోలుకొనివచ్చునంతదనుక గాలంబుఁ గడపెదను.

దూరమునకు దృష్టులు నిగుడించి,,

అదిగో యింతకుం జెంతల మనుష్యాలు మెలంగువిధంబు జూపట్టెడు, వారి నారయదును.

పరిక్రమించుచున్నాడు,,

ఇరువురు కిరాతకుమారులు ప్రవేశించిరి.

ఒకఁడు. లంబభుజుఁడా ! మనయొడయందు పోతరాజునకుం బోతరికిని జాతరసేయం గడంగినవాఁడు. ఆ దేవరరాతికిం బందిరి పెట్ట గట్టిగూచంబులనఱికి తెండని ముదలయిడియె. కానఁ దలుచుగ నుర జైనచెట్టు లందునిరవులకుం జని చెట్టులు నఱికి తెత్తము. గొడ్డలి మున్నగుకొఱముట్టులు గొనిరమ్ము. పోదము.

లంబభుజుఁడు., ఓరీ కుటిలభుజుఁడా ! పోదచ్చునుగాని సేనడిగినకత యొకింత సెప్పుము. మాయయ్య యిప్పు డున్నట్టుండి యీజాతర పెట్టుకొన్నాడ దేలా !

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ నీవెటుంగవా ! కడచినరేయి పెండలకడ నొకగడ్డ సెప్పు నెటుకలసాని మనచనుపకు వచ్చినయిది. ఆ పెం గూరుచుండఁబెట్టి కొల్లాపురమ్మకుఁ బండేరంబిడి యాపెను మాపిల్లవానికిరాఁబోవుబాగెంబు సెప్పు మని యడుగఁగా నా యొలుకత తనయిలువేలపులకు మ్రొక్కులిడి నీతలిదండ్రులతో నిట్లనియె. ఓ యొలుక యొడయఁడా ఓ యొడయనిరుడఁతీ ! మీకొమరుం డీనాడేయి తీని కల్లుండు గాఁ బోయెడి. నానిబాగెంబు సెప్పం దరంబు గాదు. అనియెను.

లంబభుజుఁడు. సంతసముతో,,

ఓరీ అల్లుడ నగుదు నన్నఁ గూతురిమగడనగుదు ననియేగదా ! తెలివిడి.

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ కూతురిమగడవుగాక మఱి మేనల్లుండ నగుదువా !

లంబభుజుఁడు. కొతుకంబుతో చంక తెగరనేయుచు,,

ఓరీ రాజకూతురుబాగుండు నందురు. మనకొదమగాడదవలె నుండదటరా !

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ మనయాడంగు లప్పుడప్పుడు పాలపూస లమ్ముకొన రాత సగరునకుం జని చరవుడంపుంబడంతులు పిలచుకొని పోఁగా రాచగతిత లందుచోటు

లకుం జనుట గలదు. మనగాజుపూసలకంటెం దళతళలాడు పెక్కువన్నెలబటువురాలు
వొదిగినసొమ్ములు వారు వెట్టుకొంగురట. వారికన్నులు జింకపిల్లలకన్నులవలెఁ గడు
సొంపై యుండునట. ఆకన్నులతోఁ బెదరి పెదరి చూతు రట. వారినడుము కంది
రీగెకుంబోలెఁ గడు సన్ననై యుండు నట. వారియొడలిచాయ పచ్చి పసుపుమోడితోఁ
దులఁదూఁగుచుండు నట. పిండితోఁ జేసిపెట్టిన బొమ్మలే యనవచ్చు నట.

లంబభుజుఁడు. ఆ ! అంత యందకత్తెలా యా పడంతులు. వారేనా నాకుం
బెండ్లాలు గాఁబోయెడివారు.

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ యందలు గారు. అం దొక్కతయే నీకుఁ బెండ్లామగునది.

లంబభుజుఁడు. ఇనీ ! ఒక్కతే నాకెందుకు ! మనచనుపలో నెవ్వఁడైన నిరు
వురకు మువ్వరకుందక్కువగఁబెండ్లిజేసికొనినవాఁడు గలఁడె ? ఒక్కతెను జేసికొనుట
గారవంబునకుం గొఱంత కాదా !

కుటిలభుజుఁడు. ఓరీ ! ఒకతెకు మగఁడైన నంతకుం బైనజూచుకొనవచ్చును.
దానికి బైమాటలు గదా నీవు నెప్పునది. ఇప్పుడు కూచములు నఱకుటకుం బోదము రా !

లంబభుజుఁడు. అట్లు కానిమ్ము,,

అని గొడ్డలిమొదలగు కొఱముట్టులు గైకొని.

ఓరీ యింకబోదము రమ్ము.

పరిక్రమించుచున్నారు.

గౌతముఁడు. ఇయ్యెడ నెఱుకలు దిరుగుచున్నట్లు దోచెడి. వీరలుండుచను
పయు సమీపమున నుండం బోలును. కొంతదూరము నని వారిం జూతము.

పరిక్రమించి. లంబభుజునింగాంచి. ఆశ్చర్యంబభినయించి,,

జౌర ! ఇట్టియుత్తమలక్షణవంతుం డగుమహాపురుషుని నింతదనుకఁ గాంచి నది
లేదు. ఏమి వీనిగాంభీర్యము ! వీనినగుమొగం బున్నతభూమియుగళోభితంబు నతివిశా
లలోచనద్వయశోభావిభ్రాజితంబు నీవచ్చలితకుటిలనీలకుంతలావృతనిటలతటఫలకామ
నోహరంబును నయి సౌందర్యలక్ష్మినివాసం బగుకమలంబు నాఁ బోలుపారుచున్న
యది. కర్ణంబులు దోస్తంభదోలాచూమానంబులై యొప్పెడిని. భుజాగ్ధంబులు జాను
భాగవర్యంత ప్రలంబంబులై యతిమనోహరంబులై పొల్పెడి. ఉరంబు కడువెదందయై
యానందంబుం గూర్చెడిని. ఈలక్షణంబులును దేజంబును గనుంగొన నితండు బలవ
త్కారణంబున నీయెఱుకలలోఁ జేరినవాఁ డనియు రాజకుమారుండొండె బ్రాహ్మ
ణకుమారుండొండె నిట్లు కిరాతులతోఁ గలసికొనియున్నాఁ డనియు విస్పష్టం బయ్యె
డిని. ఇట్టియాకారంబుండియు నా శేమియు నుపయోగము లేదు. మూఁధుఁడు నై
యుండవలెఁ గా ! వీడట్టివాఁడు నయ్యెనేని నాకోరిక పండినయదియ. ప్రాయు

కంబుగ నిట్టివారు మూఢులై యుండరు. ఇంచుక తడసి చూచిన వీనియొగ్గతయు వెల్లడి యగును.

అనినిలవంబడుచున్నాఁడు,,

లంబభుజాఁడు. ఓరీ కుటిలభుజాఁడా ! నీ నీచెట్టున కెక్కడ. నీ వాచెట్టున కెక్కుము.

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ ! అగుఁగాక. నీవు వైశంబ యొక్క యురనైనకొమ్మల నఱుకుము.

లంబభుజాఁడు. ఓరీ ! యిదె నఱికదను జూడుము నాదెబ్బ !

అని చెట్టెక్కి యాచెట్టుకొమ్మ నూర్ధ్వంబునం గూరుచుండి దాని యభోభాగంబును నఱికి దానితో నిలపయింబడి లేచి మరలమరల నట్లేగావించుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. సంతసంబుతో,,

ఆ ! నీ నెట్టివానిని సంపాదించు దలంచి యుంటివో యట్టిమూఢుండె యరి సుందరవిగ్రహుండు నా కనుకూలం బయినవిధిచేతఁ గాన్పించుబడియె. చెట్టుకొమ్మ కొనకెక్కి దానిమొదలు నఱుకువాఁ డెట్టిమూఢాత్ముం డనవచ్చు. ఇట్టివానిని సంపాదించ నే ననేకజేశంబులు దిరిగి తిరిగి తుదకు మధుమంతనగరసమీపమునన గనిపెట్టితిని. కాలంబనుకూలించిన సేకార్యంచేని తనకుఁ దాన యనుకూల మగును. వీనిసమీపము నకుం జని వృత్తాంతము విచారితము.

దగ్గఱకుంజని,,

ఓరీ యెఱుకా యిటు రమ్మ.

లంబభుజాఁడు. మరలిచూచి. భయంబుతో,,

అయ్యలూ ! ఏదో యొకదయ్యము నన్నుం దినం బిలుచుచున్నది. ఓరీ కుటిల భుజాఁడా ! మన మియ్యెడ నుండం జనదు. నీవు నాతోఁ బరువిడుచురమ్మ.

అనిపరువిడుచున్నాఁడు,,

కుటిలభుజాఁడు. ఓరీ వీఁడు మానిసివోలె నున్నాఁడు ! దయ్యము గాఁడు మనమెన్నఁడును జూచినజేషంబు గాదు గాన బూచి యని తోచుచున్నది.

గౌతముఁడు. నవ్వుచు. ఆత్మగతమున,,

నా నాగరిక జేషంబుం గాంచి యిట్టిజేషము ధరించినవారిని జూడనియార యొకరుగాన వీరు నన్నుఁ బిశాచం బని యనుకొని దగ్గఱకు రా భయంబడియెదరు. నేను వీరితో సంభాషించినచో నీ సంశయంబు వీరికి నివర్తించు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరీ ! నేనుదయ్యమనుగాను. మనుష్యుండను. భయంపడకుండు. దగ్గఱకుగండు.

లంబభుజుండు. ఓరోరి ! దగ్గఱకుఁ బోకుము పోకుము. మోసపుచ్చి నిన్నుఁ దినంబోయెడిని. మానిసి యైన నిన్నాళ్లు రానివాడిప్పుడేల యియ్యెడకు వచ్చె. ఓరీ మానిసియైన వీడియ్యెడ కేల యేతెంచెనో యడుగుము. మనల నేల పిలుచుచున్నాఁ డో తెలిసికొనుము.

గౌతముండు. ఓరీ ! మీలో నొక్కరునితో నక్కరయుండి వచ్చితిని.

లంబభుజుండు. ఆ ! తెలిసికొంటివా ! వీడు మనలో నొక్కరునిఁ బట్టితినం బోయెడిని. వీడు దయ్యమనుట నిక్కవంబ. ఓరీ అక్కడ నుంటివేని యీదయ్య మువాతం బడం బోయెదవునుమా ! వేగముగ రమ్ము. ఈయడవులలో మానిసులుం డుదురా ఈచెట్లనడుమ దయ్యంబు లున్నవి యని విందును. తనకుం జిక్కక పోవుద మని తలంచి యనువుమెయి నీపాటుఁ బన్నినయది. తప్పక పట్టుకొని తినును. వేగి రంబ రమ్ము. నేఁ బోవుచున్నాడను.

అని కిలకిలారవంబులు నేయుచుం బరువిడెను.

గౌతముండు. ఆత్మగతమున,,

ఔర ! వీడెంతయూఁడు ? వీడేమి నెప్పిన నొప్పుకొనఁడు. ఏమి నేయు దును. నేను దగ్గఱకుఁ బోవం బోవ వీడు బెగ్గడిలి పరువిడుచుండం బోయెడిని. వీని నెట్లు పట్టుకొననగును ?

చింత నభినయించి,,

జయనేనుండు నాకు రథంబుఁ దోలుకొనివచ్చినవాఁడు ననుచుంచేనేని వీని నిగ్బంధపఱచి పట్టుకొనును. ఇతరప్రకారంబునం గాదు. అతం దింతకుం జెంతల నేటి నీట గుఱ్ఱంబులం గడగఁ దడసినవాఁడు. నేనును కాననలక్ష్మీవిలోకనోత్కంఠచే నింత దూరము చనుదెంచితిని ఇంక నతఁడు రాలేదు.

జయనేనుండు. రథంబుతోఁ బ్రవేశించి,,

అర్య ! గౌతమ ! ఇది వచ్చినాడ. నాశేడేని ముదల గలదే !

గౌతముండు. కరముచే నపవారణముఁ గావించుకొని.

ఓజయనేన ! నీరథచోదనసామర్థ్యంబు మెఱయించుచుం జని యీపొడనూపు కిరాతకుమారు నతి సుందరాకారం బట్టిరథంబున బెట్టుకొని రమ్ము. ఇంతకు సమీప మునన యీతఁడు పసియించుచునుప యుండంబోలును. అందు వీడు సొరఁ బోనీక రథంబునడ్డంబుగ నడపి యనువుమెయి వీనిం బట్టి తెమ్ము.

జయసేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! యట్ల కానిమ్ము.

రథమును లంబభుజానికడకుం దోలుచున్నాడు.

లంబభుజుడు. చూచి నెవ్వెఱుపడుచు,,

ఆ ! ఇ జేమి ! ఎన్నడును గాంచినది గాజే ! కట్టా ! ఇది నాకడలే వచ్చు చున్నది. వేగముగఁ బరుగెత్తి బిడారంబుం జొరవలయు.

జయసేనుడు. అ నేకవిధము లగురథచర్యలఁ జూపుచు లంబభుజానిం బోనీక యలయించి పట్టుకొనెను.

కుటిలభుజుడు. కనుగొని.

ఆ ! వీనిం బట్టుకొన్నాడిఁక నన్నుంబట్టుకొనును. వీనిచేతికింజిక్కక వరువిడదను. అని నిష్కాశ్రింతుండయ్యె.

లంబభుజుడు. ఏడుచుచు,,

ఓయయ్య ! నన్ను నదలిపెట్టుము. నీ పాదముల కిద మొక్కెద.

అనిచేతులు మొగుడుచున్నాడు.

జయసేనుడు. ఓరీ ! నీపాదంబుల కేమెల్లరము మొక్కవలసినకాలము వచ్చి యుండఁగా నీవు మాపాదంబుల కేల మొక్కెదవు ?

లంబభుజుడు. దీనత్వంబుతో,,

సామీ ! నన్నేమియు నిడుమలు పెట్టఁబోకుము. నేను మీబానినను సామీ !

జయసేనుడు. ఓరీ ! యీతని నింతదనుక దయ్యం బని యంటివి గాదా !

లంబభుజుడు. జేవరా ! అంటినయ్యా ! ఎఱుక లేక చెప్పినయ్యాయెఱుకను మన్నింపుము.

జయసేనుడు. ఓరీ ! నా చెప్పినచొప్పునం బ్రవర్తించెదదేని నిన్ను దండింపను. లేనిచో దండింపకపోను.

లంబభుజుడు. ఓ యయ్య నీమాటకు జవదాటను. నీ నెప్పినదను తెల్లం జేసెద. మాయమ్మకడకుం దోడుకొని పోయెదవా ?

జయసేనుడు. ఓరీ ! ఆమాట యనం బోకుము. ఇంక నమ్మయులేదు. అబ్బ యులేదు. వారలం బాసి నీవు నగరంబునకు రావలసియున్నది ! ఇంక నింటిమాట యనఁబోయెదవు నుమా !

లంబభుజుడు. శోకముతో,,

అయ్యలూ ! మాయమ్మను జూడ నీనా !

ఏడుచుచున్నాఁడు,,

జయసేనుఁడు. కళాహస్తుఁడై,,

ఓరీ నీవెఱుంగ!త్తి యేడ్చెదవేని యీకళచేఁ గొట్టుదును. నోరు మూసికొనుము.

లంబభుజుఁడు. అయ్యలూ ! ఏడవనయ్యా ! కొట్టవలదయ్యా !

అని రెండుచేతుల నోరు మూసికొని నెక్కుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. సారథీ! వీఁడు కరము భయంపడినవాఁడు. ఇఁక వెఱపింపకుము.

జయసేనుఁడు. ఆర్య ! గౌతమ ! గానుగరోకట నలవక చెలుకా ! పా లిమ్మ
నిన నిచ్చునా ! సామంబున వీఁడు సాధ్యుం డగునే ! ఇప్పుడు చూడు మేదేనిఁజెప్పునా !

లంబభుజునింగాంచి,,

ఓరీ ! కిరాత యీతనికి మ్రొక్కుము.

లంబభుజుఁడు. కాళ్లు గౌతమువలనికిఁ జూపి జయసేనునిం గాంచుచు నిలా
తలంబునం బడియె.

జయసేనుఁడు. ఓరీ మూఢ ! మ్రొక్కు వేయవలసినవిధ మిదియేనా వీమి ?
నీవు ఒడలెఱుంగక యున్నాఁడవు.

లంబభుజుఁడు. భయసగభ్రానుంబులతో,,

జేవరా ! యేను మ్రొక్కు వేసి యెఱుంగ. నాకు మీరు మ్రొక్కి చూపుఁడు.
అట్లు గావించెదను.

జయసేనుఁడు. అశీకకోపముతో,,

ఓరీ నీకావరం బెంత యనవచ్చురా !

లంబభుజుఁడు. జేవరా ! కోపము నేయవద్దు. తెలియక యడిగితిని. ఎంతటి
వారికైనఁ జెప్పనిది యెట్లు తెలియును.

గౌతముఁడు. ఓరీ ! యెఱుక ! నీవు నేఁజెప్పినచొప్పున నుంటివేని నీకుం
గొప్ప మేలు సమకూరం బోయెడిని.

లంబభుజుఁడు. సామీ యట్లే వినియెదను. నాగాడిదకుఁ గాలు విఱిగియున్నది.
అది కుదురునా.

జయసేనుఁడు. కన్నులెల్లజేసికొని,,

ఓరీ యింతను గాడిదను దలంచుచున్నావు. మూఢ ! ఆ మాట నీనోట నీక
వచ్చేనేని నిన్ను పెడఁకొక్కలు విఱిచికట్టి కొట్టెదను సుమీ !

లంబభుజుఁడు. దైన్యంబుతో,,

అయ్య ! యది కోదమగా నున్న నాటంగోలే దాని నేన పెంచితిని. దాని నెట్లు విడుతును. దానికి నిన్న కాలు విఱిగినది. కట్టుకట్టి వచ్చినవాఁడను.

జయనేనుఁడు. ఓరీ మూర్ఖ ! యింక నీ కావిచార మక్కరలేదు.

లంబభుజుఁడు. అగుఁగాక ! అయ్య ! నాగాడిదెల నీవు గాదెదవా ! అట్లైన నే నాతలంపు మానుకొనియెద.

జయనేనుఁడు. ఓరీ బుద్ధిహీనుఁడా ! నీ కింక గాడిదెలవిచార మక్కరలే దను మాటకు నే వానినిగాయుదు ననియటరా యర్థము ! వినుము. అది యర్థము గాదు.

నీ కింక గాడిదెలఁ గాయవలసిన కష్టము లేదు. అది యిప్పటినుండి తొలగి నది యనుచున్నాఁడను.

లంబభుజుఁడు. ఓయయ్య ! గాడిదెలఁ గాయక యూర కుండిన నాకింట మా యమ్మ కూడు వెట్టదే ! కూటికిఁ ద్రోవ యేమి ?

జయనేనుఁడు. ఓరీ మండుఁడా ! నీవు నగరంబునకు రాఁబోయెదవు. నీకు నీ తల్లియుఁ దండ్రుయు నిం కేలా ! అయ్యోడ నీ కన్నమునకుం గొఱంత ! అన్నము వెట్టువారు లేరా !

లంబభుజుఁడు. అయ్యో ! అక్కడ నా కొకయమ్మ యున్నదా ! అయమ్మ గాడిదెలు గాయకయే కూడు వెట్టునా !

జయనేనుఁడు. కళం జూపుచు,,

ఓరీ నిన్నిక బిట్టు గొట్టెదను. ఇంకఁ గాడిదె యనుమాట యెత్తఁ బోయె దవు సుమా !

లంబభుజుఁడు. అయ్యలూ ! లేదయ్య లేదయ్య !

అని నోరు మూసికొనుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. ఓరీ కిరాత నీకట్టుకొనియుండుపుట్టము వీడ్చివేయుము.

లంబభుజుఁడు. అయ్య బట్టలు సయిత మూడఁ బెట్టుకుంటారా ! నేను దిన మొలతో నింటి కెట్లు పోదు. పోయిన మాచనునలోనివారు సన్ను దూఱుదురుసుమా నాబట్టలు మాత్రము వీడ్చుకొనకుండు.

జయశేనుఁడు. ఓరీ ! జాల్మా ! నీ దుర్భగము లైవపుట్టములు మేము సంగ్రహించుకొనిపోవుటకుఁ గాదు నీబట్టలు వీడువుమన్నది ! మఱి మహాగ్నంబు లగుజలఁగు వలుపలు నీకుం గట్టుటకు !

లంబభుజుఁడు. ఓయయ్య ! నాబట్టలకంటె నవి నాకెముగలవో ! బద్దలు పెద్దవిగా నుండునా ! వీనికంటె మఱింత భరిగనిగానుండునోటు !

జయశేనుఁడు. ఓరీ ! మూర్ఖ ! ఉత్తమవస్త్రము లనఁగా నిట్టివియే యని యనుకొంటివో. తొల్లింటిపుట్టములు వీడువుము. మఱియు నీ యలుక ప్రేలాడుపాలపూసల దండలును దీసి వేయుము.

లంబభుజుఁడు. సశోకముగ,,

ఈ దండలు మాయమ్మ గట్టిన పయ్యా ! ఇంటికిం బోతినేని నాతల్లి మెడదండ తెక్కడ నని యడిగిన నేమి చెప్పదును ? ఆపని పల దయ్యా !

జయశేనుఁడు. ఓరీ ! అన్నమణిగణఖచితంబు లగునాభరణంబులు దాల్చుకొనవలసినయదృష్టంబు సమీపించియుండ నింక నీపాలపూసల తేడ్చెద నేమిరా ! ఓరీ నీకు బుద్ధితేదా !

లంబభుజుఁడు. సామీ ! కోపగించుకొనవలదు. మీ కిది గావలయునా ! కావలసియున్న మాయంట నున్నది యెల్ల మీ కిప్పించెదను. నన్ను మాగుడిసెకుం బోనిండు.

గౌతముఁడు. సారథీ ! వీఁడు కడు మూర్ఖుఁడు. మనమోట నివఁడు. వీనిం బట్టి యీ చెట్టునకుం గట్టి యుడలిచోలు వీలం గొట్టుము. అట్లయిన వీఁడు తనవారల ప్రస్తావంబు మానును. మనయిష్టానుసారంబుగఁ బ్రవర్తించు.

లంబభుజుఁడు. అయ్యలూ ! మీరు సెప్పినట్టు లుండెదనయ్యా ! నన్నుం గొట్టవద్దు.

జయశేనుఁడు. ఓరీ ! అట్లయిన రహస్యస్థలంబునకు బోదము రమ్ము. అయ్యెడకుంజని యీపుట్టంబులు వీడిచి మంచివి గట్టుకొని యీ పాలపూసలకు బదులుగా రత్నహారములు దాల్చికొని రాఁ గలవు.

లంబభుజుఁడు. ఓయయ్య ! మీ కేమిచేసిన నేమి ? మీ నేతలకు మాటునేత గలదా ! అని దీనాననుండై జయశేనునితో నిష్క్రమించి ; వస్త్రాభరణభూషితుండై ప్రవేశించి,,

జయశేనునితో,,

ఓయయ్య ! ఇవి నా ప్రాతఃపుట్టంబులు ప్రాతఃసాములు. ఇవి పదిలపఱచి వెండియు నాగూడెమునకుం బోవునప్పుడు నా కిమ్ము.

అని ప్రాతఃపుట్టంబులును పాలపూసలును సారథిచేత కిగడంగుచున్నాఁడు. జయసేనుఁడు. ఓరీ మూఢ! అవి యిటుండనిమ్ము.

లంబభుజుఁడు. వస్త్రానులిలపయిందెట్టి,,

అయ్య ! నా కిప్పుడు కై నేతఁచేసితిరిగదా ! పోలేరి కిట్లుకై నేయఁగాఁ గోడి పుంజులను గొఱియలను బలి యిచ్చుటగలదు. అట్లు నాకుం బలివెట్టెదరా !

జయసేనుఁడు. ఇంక మీ డివ్యధంబునన ప్రల్లదంబు లాడుచుండు. మీని మాట లాడకుండం జేయనగును. ఓరీ యింక నీవు నోరు దెఱచితి మిని నీపడఁబోవుపాట్లు జూడుము.

లంబభుజుఁడు. దేవరా ! నోరుదెఱవకయున్నఁ గూడు గుడుచుట యెట్లు ? కుడువసేని బ్రతుకంగలనా !

జయసేనుఁడు. ఓరీ కుటిలబుద్ధి ! మాటలు నిలుపు మంటిని గాని నోరుదెఱవ వలదన లేదు.

లంబభుజుఁడు. దేవరా ! అట్లయిన సరే ! నాయబ్బోడు. ఇంక మాటలాడను.

అని చేతులతో నోరు మూసికొనుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. సాగధీ ! మీ డాకారంబున నతిమనోహరందై యుండెడిని. కాన రాజపుత్రి మీనిం బరిణయంబు చేసికొనం గడంగు. రాజు మీనికిం బ్రణామము చేసినప్పుడుగాని రాజపుత్రి నమస్కరించినప్పుడుగాని వారల నాశీర్వదించుటన్న మన కపటంబు బయల్పడి కార్యంబు పెడును ఇందు కొక్కయనువుఁ బన్నవలయును. ఇరువదేడునక్షత్రములపేర్లు మీనికిం జెప్పి యిది మీచేత నానమయంబునం జెప్పించి తదనుసారముగ సమర్థించుకొనియెదను.

అని యశ్వినాదినక్షత్రసామములు పెప్పి యవి పెప్పు మనుచున్నాఁడు.

లంబభుజుఁడు. నోరు మూసికొని యూరకుండెను.

గౌతముఁడు. అనూయతో,,

కష్టము కష్టము ! మీడు కడు మూర్ఖుఁడు. మాటలాడవల దన్నందు యూరకుండెడిని. ఓరీ మూఢ ! నోరు తెఱపుము.

లంబభుజుఁడు. నోరుతెరిచుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. వెడనవ్వునవ్వుచు.

ఓరీ నోరు తెరివఁ గాదు ; నానుడివినపలుకులు నుడువు మనుచున్నాను.

అశ్వశ్యాదినామము లిటువదియేఁడును జెప్పించెను.

ఓరీ ! యిది రాజా నీకు మ్రొక్కువేయునపుడు సెప్పుము. రాజపుత్రక పచ్చి
నమస్కరించునపుడు “ త్రిపీడాపరిహారోస్తు ” అని యాశీర్వదింపుము.

జయసేనునిం జూచి,,

సారథీ ! పురోపవనసీమము జేరి మఱియు వీనిని దిద్దపచ్చును. వీని రథా-
రూఢునిం జేయుము.

జయసేనుఁడు. ఆర్య గౌతమ ! అగుఁగాక.

లంబభుజునింజూచి,,

ఓరీ ! యీరథంబుపై కెక్కుము.

లంబభుజుఁడు. కడుతేగముగ రథముకొన కెక్కను.

జయసేనుఁడు. నవ్వుచు,,

ఆ ! ఏమి వీనియూర్భర !

కోపముఁదెచ్చుకొని,,

ఓరీ ! అక్కడనా ! గూరుచుండవలసినది.

లంబభుజుఁడు. భయం బభినయించుచు,,

దేవరా ! నీవు పై కెక్కుమన్న నెక్కితిని.

కోపగించుకొనుచున్నా వ దేమి ? ఎక్కడ నుండు మనియెదవో ! అక్కడనుండెదను.

జయసేనుఁడు. ఓరీ ! యడుగునఁ గూరుచుండుము.

లంబభుజుఁడు. దేవరా ! అట్లయి !

అని రథంబుదిగి దానియడుగునం గూరుచున్నాఁడు.

గౌతముఁడు. నవ్వుచు,,

సారథీ ! యీయనాగరికుని సముచితస్థలంబునం గూరుచుండం జెట్టుము.

జయసేనుఁడు. అట్లుగావించుచున్నాఁడు.

గౌతముడు. సారథీ ! యిదే నేనును రథం బెక్కిదనా.

అని రథాగోహణం బభినయించి,,

సారథీ ! ఇక స్వందనంబును మందగమనంబునం బోనిమ్ము. నగరంబునకుం జేరునంతలో రాజుకడను రాజపుత్రికడను గార్వంబు ముగియునంతదనుకం బ్రవర్తించ వలసిన విధంబు గఱపెదను. ఇదే దినకరబింబంబు చరమగిరి సానుతటీనిల్లంబనూనంద్రై గగనలక్ష్మీకగగళితం బయినలీలారవిందంబుగతిం దోచుచున్నది.

చం. మరునిధనుర్విలాససుషమం జెలువొందెడుముగ్ధుఁ డౌసుధా,
కరునికిఁ గాంతినిర్భరతఁ గల్గఁగఁ జేయఁ గడంగి సంధ్య యు,
ద్ధురతరరాగయై పెలుచఁ దోచెడుతారలక్షిన్మోఁ బతిం,
పర యగుకాంతరీతిని నిభావిత యయ్యె నతిస్ఫుటంబుగఁ.

జయనేనుడు. రథ వేగమునిరూపించుచు,,

ఆర్య! గౌతమ! మహాజవంబు లగునశ్వవరంబులం బూన్చిన దగుటంజీసి జైత్రంబ పురసమీపంబునకు రథంబు వచ్చి చేరినయిది.

గౌతముడు. సారథీ ! అట్లయినఁ బురోపవననీమకు రథంబుం బోనిమ్ము. అయ్యెడ కరదంబు నేరుడు నీవు దిగి మున్న తీనికడకుం బోయి సుదాగమనంబుం బెల్చి యపరిమేయవైదుషీభూషితుం డగువరుండు దొరకినవాఁ డాతని నుదగ్కొన రాజమనని యాభూపతికి నాచెప్పిపంపినరీతిం బెల్పవలయు.

జయనేనుడు. ఆర్య ! గౌతమ ! అగుఁగాక,,

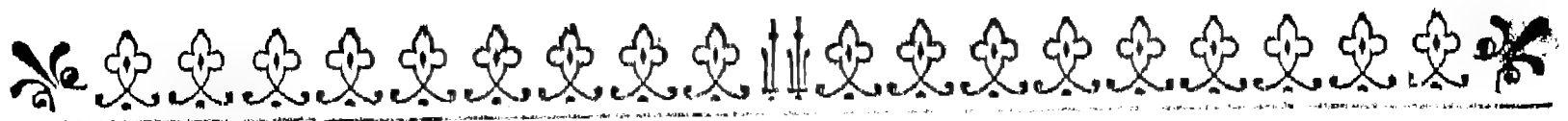
అని రథగమనంబు నిరూపింపుడు నందఱు నిష్కర్షింతు లయిరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణంబునందు

ద్వితీయాంశము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరఘు.

శ్రీ రస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

తృతీయాంకము.

అంతః పురమునందు జేవీసహితుండై రాజు ప్రవేశించుచున్నాడు.

రాజు. జేవీ ! మనమదనసేనకు విద్యాధికుం డైనవరుని సంపాదించ గౌతముడు జేశాంతరంబునకుం జని యున్నాడు. బహుకాలం బయ్యు నింతదనుక రాక యుండే దిని. అట్టివిద్యాధికుండు లభించిన మరలి రాక యుండునే ! ఇంతదనుక దొరకి యుండఁ దనితోఁచెడిని. ఈ చతురుదధి పేలాపలయితం బగుభూమండలంబునం గల బ్రహ్మక్షాత్రంబులందు నీ మదనసేనకంటె నధికుడు లేకయున్నాడా ! ఏమి యీ యాశ్చర్యము !

జేవి. ప్రాణనాథ ! మదనసేనకుం దగువరుని సంపాదించవలయు నన్నవ్యసనంబె మీమానసంబున నెలకొని యున్నది. దీనిచే ననుకలము వ్యాకులపడుచు నన్నము నిద్రయు ననాదరించి యుండెదరు. విధి దాని కనుకూలం దగుసేని తగువరుండు లభించు. కాఁడేని మన కట్టివానిని సంపాదించు దరంబు గాదు. పురుషుండు దా నుద్దేశించినవనిఁ జేయంగడంగుటయి తాఁ జేయఁ దగినవని. సఖలంబు నేయుటకు దైవంబు స్వతంత్రంబు. మన మిట్లు చింతించియు నుపయోగంబు లేదు. గాన భగవంతునిపై భారంబు మోపి తదీయధ్యానంబు నేయుచుండఁజనును.

రాజు. ప్రాణవల్లభా ! ఏమి నెప్పెదవు ! సంపూర్ణయోవన లగురాజేండు ముఖులు రసభావాభిజ్ఞు లగువారు మగలపొందు వడయనినాఁడు వారియిడుమలు దుర్విభావ్యంబులయి కాతీయపెట్టుచుండు. ఎట్లనిన !

చం. మనమున నుప్పతిల్లఁ గలమాననికొద్దులు లీయమానతం,
గనఁ దమబోటిజవ్వనులు కాంతులకాగిదుల న్సుఖించుటల్,
మునుకొని చూచి దుఃఖమున మున్దుచు డెందము రాయి చేసికొం,
చనుగతమారవేదనల నన్వహముం దపియింతు రాత్మలకా.

ప్రతీహరి. ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! గౌతమశ్రేష్ఠితుం దగు సారథిపుత్రుండు జయసేనుండు ద్వారంబు కడ నిలువంబడి లోనం బ్రవేశింప నేలికయానతిం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. ముదల యయినం దోడ్కొనివచ్చెద.

రాజు. సర్వరంబుగ,,

ప్రతీహారీ! తడవల! వైశంబ ప్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీహారీ. మహారాజ! ప్రసాదంబ.

అని నిష్క్రమించె.

రాజు. దేవీ! జయసేనుడు రాగలందు. యవని కాంతరితనై యుండుము.

దేవి. నిష్క్రమించుచున్నది.

ప్రతీహారీతో జయసేనుడు ప్రవేశించె.

ప్రతీహారీ. సూతపుత్ర! అదభూపతి పశ్చిమసంధ్యోపాసనంబునలిపి భవత్సహ వేశమునకుంబ్రతీక్షించుచున్నవాడు. దగ్గఱకుంబొమ్ము. అని నిష్క్రమించె.

జయసేనుడు. రాజు సమీపమునకుంజని,,

మహారాజ! విద్యజ్ఞామాత్యలాభంబునంజేసి పద్ధిల్లుదువుగాత.

రాజు! సంతసంబుతో,,

భద్రముఖ! నీ విట్టివచనంబు వల్కుటంజేసి నా కభివృద్ధి నిక్కంబ. భవద్వచన సుధాధార నామనంబునం గలసంతాపం బార్చి. అనుకూలం దగుజామాత లభించెగా!

జయసేనుడు. మహారాజ! మన మిన్నిదినంబులదనుకఁ బడినయిదుమలు శిశువులు సుఖరూపంబు లయ్యె. నీ వొనరించిన పున్నియంబులవంట పండినయిది. ఇప్పుడు న లభించియుండెడుజామాత మానవశరీరంబుం దాలించినసరస్వతియే యనవచ్చు. ఆమహా పండితునెదుట మనగౌతముడు సయితము మాటలాడ నోపడు. పెరవార లెంతటి వారు? బహుదేశములు దిరిగి మేము మానవలోకబృహస్పతిని సంపాదించితిమి. అతనిం దోడైచ్చి యస్మన్నగరబహుద్యానసీమను విడియించి వృత్తాంతంబుం దెల్ప గౌతముడు నన్నంపినవాడు. ఇప్పుడ యతని నెదుర్కొని పట్టణంబునకుం దోడ్చొని రావలయు.

సేవధ్యంబునం గలకలంబు.

రాజు. ఆలకించి,,

సూతపుత్ర! మననగరువాకిటం బోలె నున్నది. ఇంతకలకలంబేల?

జయసేనుడు. మహారాజ! నేను గౌతమప్రేషితుండనై యతివేగంబున రాజ రథ్యయందుం జనుదెంచుచుండ మంత్రిపుంగవుండు భవదీయంబు లగురాచకార్యంబులు సూచిరాత్రియగుట నింటి కరుగుచుండువాడు నా కెదురుపడి నన్నడిగి వృత్తాంతంబుం దెలిసికొని నన్ను విడిచివుచ్చి యింటికిం బోక మరలి యేలిక పండితవయ్య నెదుర్కొను

బోవుటకుం దగురీతి నియోగిజనంబులచేత సకలసేవాసముదయంబులను రథాశ్వగజసా
దాతంబును గణికాజనసంతానంబులను రప్పించి నీకు వృత్తం బెఱుకవడునంతలోఁ
బొరులను రప్పింపం బ్రయత్నించుచున్నవాఁడు. ఇప్పటి కందఱును జేరి యుండం
జను. ఆకలకలరవంబ వీతెంచుచున్నయది.

రాజు. కరమచుమోదంబుతో,,

అట్లయిన మనమును ద్వరితగతి నరిగి గౌతమానీతుం డగుపండితుని బహుక
రింతము.

అనిలేచి,,

ఎవ్వతె యక్కడ ?

చేటిక ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! యిదె బానిస వాళ్ళాపింపుఁడు.

రాజు. ఓసీ మేము కామాతం దోడ్కొని వచ్చునంతలో నగ రంతయు మంగ
ళాలంకారాలంకృతము గావింపవలయు. సర్వాంతఃపురసుందరీనికరంబులు సమస్తాభర
ణంబులలంకరించుకొని పరిణయకార్యంబులు సేయుచుండనగు. మదనసేనయు సర్వా
భరణభూషితురాలై కన్యకాంతఃపురంబునం బ్రతీక్షించుచుండం జనును. మీర లెల్లఱు
దేవ్యాళ్ళను సారిణులరై పరిణయకార్యంబులు దీర్చుఁడు. ఈవృత్తంబు దేవితోఁ
జెప్పి యెవ్వరి నెవ్వరి సేయేపనుల నియుక్తలం జేయునో వారు వారు తత్తత్కా
ర్యంబులు సేయుఁడు.

చేటి. మహారాజాళ్ళను సారిణులమై ప్రవర్తించెదము.

అని నిష్క్రాంత యయ్యె.

రాజు. సూతపుత్ర ! మనగౌతముఁడు మెచ్చితెచ్చినవాఁడెంతో మహాత్ముం
డైయుండకపోఁడు. అట్టివానికడకుంబాదచారులమై యేగుట లగుగదా !

జయసేనుఁడు. మహారాజ ! భవదభిమతం బెట్లొ యట్లేప్రవర్తించుము.

రాజు. అట్లయినం బోదము రమ్ము.

అని పరిక్రమించుచున్నాఁడు.

మంత్రి. ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! అభిమతకామాత్మసంప్రాప్తిచేత నకులామోదంబుం గాంచుము.
ఏను జయసేనునివలన గౌతమసమానీతుం డయినకామాత యుపవనంబుననున్నాఁడని
విని యతండయ్యెడం దడయుట యు కంబు గా దని యెంచి నీతోఁ గడలిపోవుటకుఁ
దడవగు నని సత్కథితమై నీకు సాగముదయంబులను జెప్పుకొని కామాత విడిసి
నుల్లి

యుండుచోటికిం జని యాతని మత్తదంతిసమారూఢునిం జేసికొని తోడ్చెచ్చినవాఁడను. జామాతయు నేనుఁగుం దిగి యిదె గౌతమునహితుండై వచ్చుచున్న వాఁడు. తత్సమా వేశమహోత్సవసుఖం బనుభవంప సభాభవనంబునకువిచ్చేయుము.

రాజు. సంతసంబుతో,,

ఓమంత్రి! నీవంటిమంత్రికుశలండును గౌతమునివంటిపురోహితుండును భాగ్య విశేషంబునఁ గాని లభింపరు.

మంత్రి. మహారాజ! అతిరూపగుహోపేతుం డగుజామాత దొరకుటంజేసి నీ భాగ్యంబు సకలజనశ్లాఘనీయం బయ్యె. వైశంబ జామాతయు రాఁగలండు. సభాభవనంబునకువిచ్చేయవలయు.

రాజు. మంత్రి! అట్లయగుంగాక.

అని మంత్రితోఁబరిక్రమించుచున్నాఁడు.

లంబభుజుండును గౌతముఁడును బ్రవేశించిరి.

గౌతముఁడు. లంబభుజునిం గాంచి,,

మహాభాగ! ఇటురమ్ము.

లంబభుజుఁడు. పరిక్రమించుచున్నాఁడు.

రాజు. లంబభుజునిం గాంచి. మహాశ్చర్యంబుతో. ఆత్మగతమున,,

ఉ. చందరుఁబోలుమోము నపసారసపత్రసమానభావముం,

జెందిననేత్రయుగ్మమును శ్రీరమణీయ మురస్థిలంబు నిది,

దిండిరవారసీలరుచి జేరెడుముంగురులుం ప్రలంబ మా,

నందపుబాహుయుగ్మము మహాపురుషుం డితఁ డందుఁ దల్పిడికా.

గౌతముఁడు. మహారాజ! నీకూతునుం దగినమగని సంపాదించినాఁడ. ఇమ్ము హనీయుని పాండిత్య మనన్యాదృశము. మాబోం ట్లితనియొడుట వోయి దెలిచిన నుపయోగంబులేదు. సకలవిద్యాఃచక్షుఁబుఁడు. ఇతనినివ్యాపరిశ్రమము నాశగార్ యితరులకుం దెలియదు. విప్రకులకలశపయోరాశిపూర్ణచంద్రుండు. నాయొనర్చిననిర్భంభంబువలన నీవిశుద్ధయశస్కుండు భవ్యైశ్వర్యకాపాణిగ్రహణంబున కొడంబడి భవద్యంశంబు నగుగ్రహింప విచ్చేసియున్న వాఁడు.

రాజు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! యామహాత్మ్యనియతిగభీర మగునాకారంబు నకల సుజనన్తాధ్యక్షేముషీవిశేషభూషితునిగఁ బెల్పుచున్నది. నీవు సయితము మెచ్చుకొను నట్లుండ నింక నితనియోగ్యతావిశేషం బడుగవలయునా ! ఈసాధుచరిత్రునిపాదపం కజములరజంబు సోకి నాయుల్లు పవిత్రంబయ్యె. ఏ నమగృహీతుండ నైతి.

అనిలంబభుజునికినమస్కరించెను.

గౌతముఁడు. లంబభుజునిం గాంచి,,

ఓమహాత్మా ! యాభూకాంతుండే మీకు శ్వశురుండు గాఁబోయెడిని. ప్రాణ తుండయినయితని నాశీర్వదింపుము.

లంబభుజుఁడు. ఆశ్చ్యగతమున,,

కట్టా ! యీపాఱుండు నాకుం దోలుతఁ గఱపినది మఱచితిని. అది యిప్పుడు రాజు నమస్కరింపఁ గాఁ జెప్పవలసినదిసూచే !

అనితలంచుకొనుచునూరకుండెను.

గౌతముఁడు. ఆశ్చ్యగతమున,,

కట్టా ! యీయాధుండు తోలుతఁగే గఱపి ; రాజుప్రణతుండైనం జెప్పుమన్న దానిని మఱచిపోయినాఁడు. ఇది యితనికి స్మృతి కందంజేయవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహాత్మా ! అశ్వపతికులంబునం జనించిననాఁ డీరాజు ?

లంబభుజుఁడు. స్మరణంబునకుండెచ్చుకొని,,

జానా ! సరే !

తలవంకించి,,

అశ్వని. పునర్వసు. రేవతి. కృత్తిక ;

అని చెప్పి యూరకుండెను.

రాజు. భ్రమంపడుచు. గౌతమునిముఖంబుఁగాంచి,,

ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! యామహానీయుఁడు నాల్గునక్షత్రములనానువులు మా త్రమ మడుపుటకును, అవియుఁ గ్రమంబు దప్పి యుండుటకును భావంబు స్ఫూరింపఁ యున్నది. ఇది విశదీకరింపం గోరదము.

గౌతముఁడు. ఆశ్చ్యగతమున,,

కట్టా ! మీ శే నశ్వసాధుద్రవంబుగ నిరుపజేడునక్షత్రములనానువులు రాజు నెదుటం బ్రభుమదర్శనంబు గఱగునప్పుడు నెప్పు మంటిని. తత్త్వమానుగమునకు

బద్ధములు రచించి తాజానకు మనస్సమాధానంబుఁ గల్పించు నగు నని యుంటిని ! ఈ వైధేయుఁడు నానుడివినక్రమంబు మఱచి యిట్లు నెప్పినవాఁడు. అయినను ఏ గేమి యు లేదు. నాబుద్ధిబలంబున సమర్థించెదను. ఇది యామూఢునియందుం గరము గౌరవము గలుగుటకుఁ గారణము గాఁగలదు.

ప్రకాశముగ,,

మహారాజా ! యీపండితాగ్రేసరునిభావంబు మాఁబోటివారలమానసంబులకు సయితము నిలుకడమిఁచ గాని యెఱుంగ ననువుపడను. అట్లుండ నితరు లెంతటివారు. ఈవిద్యవృణీవచనంబులభావంబు సాధారణులెఱుంగక దూషింతురు. ఇతఁడు కరము మితభాషి. ఇప్పుడు అశ్వని. పునర్వసు. రేవతి. కృత్తిక. అని యీవక్ష్యంబునందు నెప్పినందుకు భావంబు ; సకలవిద్యాపరిశ్రమంబు గలవాఁడ నగుటంటిని నా కింత నేపటి కెఱుకపడెను.

అతనిభావంబుఁ దెల్పెదను వినుము.

శ్లో. * అశ్వనీ భవతు తే తు మందురా మందిరే భవతు రే పునర్వసు,
రేవతీపతికనిష్ఠ సేవయా కృత్తికాతనయవిక్రమా భవాత్.

అని యీకవి నిన్నాశీర్వదించినవాఁడు

రాజు. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఇట్టియతిగభీరహృదయులభావం బెఱుంగ మే మేపాటివారము. ఈమహా త్ముండు పురుషమూర్తిఁ దాలించినసరస్వతియే యన నొప్పును. ఇట్టిమహామతినిఁ బఠిం గాఁ బడయఁ గలనాకూతురగు మదనసేనభాగ్యం బేమందు. అలంతు లగు నెలంతల కీమహా నీయునిం బెట్టపట్టం గలుగునే ! ఇన్నినాల్గు మన మనురూపజామాతృసంపాదసార్థంబు వడినకష్టంబు లెల్లనీవిద్యద్రత్నలాభంబుచే సుఖరూపంబు లయ్యె.

గౌతముఁడు. ఓమహీపతి ! ఇంకం బరిణయమునకు బాగు నేయం దగదు. మనమదనసేనయు నితనిం బరీక్షింపవలసియున్నది. ఈసభాభవనంబున నందఱును గూరుచుండి విదుషీరత్నంబుచేఁ బరీక్షితునిఁ జేసి యనంతరకార్యంబునకుం గడంగుడము.

* తే మందురాతు = నీగుఱ్ఱపుఁబాగా, అశ్వనీ = ఉత్తమాశ్వములచే నొప్పు నది, భవతు=అగుఁగాత. అనఁగా నీసేనాంగంబులు కడు పెంపుఁ జెందుచుండఁ దగు ననుట. తే మందిరేతు = నీగృహమునందు, పునః=మఱియు మఱియు, పయః=ధనము, భవతు = కలుగుఁగాత. రేవతీపతికనిష్ఠ = రేవతీదేవికిభర్త యగుబలరామునియొక్క తమ్ముఁ డగుకృష్ణుని, సేవయా = పరిచర్య చేత, భవాత్=నివు, కృత్తికాతనయవిక్రమా= కార్తికేయు డగుస్కందుని పరాక్రమమువంటిపరాక్రమము గలవాఁడ నగుదువుగాత.

రాజు. ఓబ్రాహ్మణోత్తమా ! నీమాట కడ్డు గలదా.

లంబభుజునితో,,

ఓమహాత్మా ! ఈరత్నపీఠం బలంకరింపుము.

లంబభుజుఁడు. ఉన్నతాననంబునంగూరుచుండెను.

రాజు. ప్రతీహారి ! నీవు కన్యకాంతఃపురంబునకుం జని మదససేనను ; స్వయం
వరసముచితాలంకారముతో నుండుదాని నీయవనికాభ్యంతరంబునకుఁ దోడ్పొని రమ్ము.

ప్రతీహారి. మహారాజ యట్లయి.

అని నిష్క్రాంత యయ్యె.

రాజు. ఓగౌతమా ! బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఈయభినవసరస్వతీవిగ్రహంబుతో
నొకింత సంతాపము నేయుటకేని మాబోంట్లకు యోగ్యత లేదు. ఇట్టిమహానీయుని
సంపాదించిననీకు నే నేమి ప్రత్యుపకారంబు నేయంగలవాఁడను. నాయందుఁ గయ
జించి నాసేయునర్చనం బంగీకరించి నన్ను గృతార్థునిం జేయుము.

అని మంత్రయందిచ్చుమణిగణపరిపూర్ణంబు లగుబంగరుపల్లెరంబు లందుకొని
గౌతమునిపాదములందు రత్నంబులుగ్రుమ్మరించుచున్నాఁడు.

లంబభుజుఁడు. నలువలంకులుసూచుచు. ఆత్మగతమున,,

ఈకొలుపునఁ గోడలపైన నీవన్నెలగీత లేదుటివో !

స్మరణమభినయించి,,

చిత్తరువు లని చెప్పుదురు సూపే ! చిత్తరువునందు రామాయణపుగ్రంథలు
వ్రాయంబడియుండును అని విందు. అవిక్కడనున్నవో !

నిరూపించిచూచి. చింతించుచు,,

మనచదువలోఁ గైతగాండ్రు కథలు సెప్పునప్పుడు ఏవ్వనికో బదితల లున్నవని
రామాయణకథలందు వినియున్నాఁడను. వానిపేరు సెప్పురాకున్నది.

సంతసంబుతో,,

ఆ ! తెలిసెనుదెలిసెను ! అయినను బాపవయ్య నడిగెద.

ప్రకాశముగ,,

ఓబాపనయ్యా ! ఏఁడేనా రాభణుఁడు !

తక్కినవారందఱును సంతయాకులత్వంబుం గానిపించిరి.

రాజు. ఆత్మగతమున,,

* ఈమహాత్ముని సర్వవిద్యాధికునిగ గౌతముండు నుడివె. ఇతండు దురూహంబుగ వచ్చియించినవాఁడు. ఇప్పుడు రావణుఁ డనవలసినశబ్దమును రాభణుఁడని వల్కుచుండెడిని. ఇందు మానసంబు సందేహాకులందై యున్నయది. గౌతముని నడిగి తెలిసికొనంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓగౌతమా ! లౌకికప్రయోగసిద్ధంబు రావణశబ్దంబు గాని రాభణశబ్దంబు గాదు. ఈమతిమంతుండు రాభణుఁ డని యుచ్చరించుట కుపపత్తి యేదియో యెఱుంగను, ఇది తెలియం బల్కుము.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీవైధేయుని నోలు దెలువకుండు మని చెప్పియున్నందు కది మఱచి సభాభవనవిలోకనసంతోషాక్షిప్తహృదయుండై తాము వాడుకొనువిధమున రాభణుఁ డని వక్కాణించె. దీనిని చతురముగ నమర్థింపకపోతి శీని కడు సంకటము వాటిల్లు.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహీపతీ ! యితం డనేకవ్యాకరణంబులు నడిచి యున్నవాఁడు. వబలకు భేదంబు లేనట్లు వభలకును భేదంబు లేదు. మఱియు నానుశ్రవణంబునకు భంగము లేక యుండవలెనని యీపండితోక్తమునిభావము.

శ్లో. * కుంభకర్ణే భకారోస్తిభకారోస్తి విభీషణే.

అగ్రజశ్చ స్వయం రాజా రాభణో న చ రావణః.

ఇది యీతనిభావము.

మంత్రిప్రముఖులు. ఈయర్థంబు సమంజసంబు సలిపిచిత్రంబునైయున్నది. ఇది వినమహాముదంబు గల్గినయది.

రాజు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

* పులస్త్యమునికుమారులు మువ్వరు. అందు రెండవవాఁడగుకుంభకర్ణునిపేర భకారమున్నది. మూడవవాఁ డగువిభీషణునిపేరను భకారమున్నది. అట్లుండ, అట్టి భకారము ; రాక్షసకులశ్రేష్ఠుఁడును ప్రభువునగు పులస్త్యముని మొదటికుమారునిపేర లేకపోవుట క్రమభంగ మగును గాన రాభణుఁడని చెప్పుట తగును. రావణుడని చెప్పుట సరిగాదు. వబలకు భేద ముండును గాన వభలకు నభేదము. భకారముండుటచే దోచునర్థము భకారముండినను దోచును. అనిభావము.

ఏమి యీమహాత్మునిజ్ఞానము ! ఇది యెఱుంగ మావంటివారి కిండుకయేని యందరాకున్నది. అలోక సాధారణం బీతనిపాండిత్యము. ఇతఁడు సెప్పినయర్థంబు లోకవిరుద్ధంబయ్య నెల్లరు మెచ్చుకొనం దగియున్నది.

భేదముతో,,

అ ! మదనసేన యింతదనుక రాలేడు. పైశంబ పరిణయమహోత్సవంబు నిర్వృత్తించి కన్నులపండువుగాఁ జూడవలయు నని నామానసంబు త్వరాకులంబై యున్నది.

సేపధ్యంబున మంచీరధ్వని వినంబడుటయుఁ బ్రతీహారి ప్రవేశించి,,

మహారాజ ! మదనసేన యవనికాభ్యంతరంబున కేలేంచియున్నది. మమ్ముఖంబునం బండితోత్తమునికి నమస్కారం బెఱింగింపు మన్నది.

గౌతముఁడు. చేయిచాటునకు లంబభుజానిం దిలిచి,,

ఓరి ! రాజపుత్రి నమస్కరించుచున్నది. త్రిపీడాపరిహారోస్తు, అని యాశీర్వదింపుము.

లంబభుజుఁడు. త్వరపడుచు,,

త్రిపీడాస్తు,, అనిచెప్పెను.

ఏల్లనాటి నెవ్వెఱుపడిరి.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! యీమాధాత్ముండు త్రిపీడాపరిహారోస్తు అని చెప్పుమన్నం త్రిపీడాస్తు అని యనెను. దీనికేమి నేయంగలను. ఇప్పు డిది సమర్థింపక పోయినం గార్యంబు సేడు. నాయభీష్టంబు నెఱవేఱుడు.

ప్రకాశముగ,,

ఓరాజపుత్రి ! మదనసేనా ! ఈవిద్యాస్వయంవరపతి నుడివిన త్రిపీడాస్తు అనుదానికి భాదం బెఱుంగవు గాఁబోలు ! కాననే సంశయాకులవై యూరకుండెదవు. ఈ మహాతచారిత్రునిపదనములయందలిగభీరభావంబు నింతకుం గొంతప్రవేశంబుఁ గాంచి యుండునాకుం గాక యితరుల కెఱుంగ శక్యంబు గాదు. త్రిపీడాస్తు అనుదానిభావంబు వివరించెదను వినుము.

శ్లో. * ఆసనే బాలపీడాచ శయనే సతిపీడతః,
భోజనే బంధుపీడాచ త్రిపీడాస్తు సదా తవ.

అని యీవిద్యానిధి నిన్నా శీర్షడించినవాఁడు.

ఇతనివచనంబులభావంబు విపరించునంతదనుక మనంబునకు సమాధానంబు చూపట్టదు. నీ జేమేని యితనిం బరీక్షింపం దలంచితి జేసి పైశంబ యడుగుము.

పుష్పమాలాహస్తయై గుణమాలిని ప్రవేశించి,,

ఆర్య ! గౌతమ ! భర్తృదారిక యామహాత్మునియందుం గలవైదుషీవిశేషంబునకుం గర మామోదించి మన్ముఖంబున నిట్లు విన్నవించుచున్నది. శిష్యునగునాయందుఁ గలవాత్సల్యవిశేషంబున మీరలు కడు పరిశ్రమంబుం బడి యిట్టిసగన్వరీస్వరూపుని సంపాదించి తెచ్చి యిచ్చినందుకుఁ బ్రత్యుపకృతి యేమి నేయంగలను ? ఇదీ నీకంజలి యొనరించెదను. బృహస్పతియో సమానుండగునీమహాశవి నుడిఁనపదనంబుల మాబోటివార లర్థంబుఁ దెలిసికొనఁ జాలక యుండఁగా నితనిం బరీక్షించుట యన్నమాట లేటివి! ఇదె సర్వజనాభినందనీయముగ నీవిద్యానిధిని పరియించెదను. ఈపుష్పమాలిక మత్ప్రియసఖీకరంబువలన నితనియంసంబున నిడియెద.

* ఓకాంతాతిలకమా ! నీకుఁ గుమారులు గలిగి నీవు సుఖాననంబునఁ గూరుచుండునప్పుడు ఆశిశువులు నీపయిం బడి యాడుకొనుచు నిన్ను నలయింతురుగాక. అనఁగా నిట్టియలయిక ప్రార్థనీయము గానఁ దత్కారణ మగుపుత్రసంపద గలుగుఁగాక యనిభావము. మఱియు నీ వింటిసమలు దీర్చుకొని శయనంబుకడకుం జేరునప్పుడు నీభర్త కడుఁ దమకమున నశేకవిధరతిబంధములకు నిన్నుం దార్చి యలయించి నఖదంతక్షతాదుల నతిసుకుమార మగునీ జేహమునకు శ్రమ గలిగించి “సురతస్మదితా బాలవనితా తనిమ్నా శోభంతే” అన్నట్లుచూడఁ జూడ నానందము ఆనించుతెలుంగు దోసింపఁ జేయ నది పీడనమయ్య సుఖప్రదంబు గాన నాయతిశయము నీ కగుంగాత. అనఁగా నీభర్తకును నీకును నిరవద్యయౌవనం బుండి యాసుఖం బనుభవించుచుండ నగు నని భావము. బందుగులకోడ భోజనము నేయుట యుత్తమము గాన సట్టిసమయంబున వారల సమకూర్చికొని పోవుటవలన నగుశ్రమమునీకుఁ గలుగుఁగాక అనఁగా “ఎప్పుడు సంపద గలిగిన నప్పుడు బందుగులు వత్తురు” అన్నట్లు బంధుసమాజేశమున సంపద కారణ మగుటంబట్టి నిరతిశయసంపద నీ కుండం దగు నని భావము. ఈయూఁడు బాధలు నీ కెల్లప్పుడు నుండ నగు ననియాశీర్వదించుచున్నాఁడు.

ఉ. ఈమహితాత్ముడైదుషి య దేరికి నైన నెటుంగ శక్యమే,
భూమిని వాణి యీపురుషభూషణమై జనియించె జూవె యీ,
శ్రీమహితాత్ముపాదనరసీరుహయుగ్మముఁ గొల్పి నాకు నా,
శ్రీమహితాత్మప్రియుండు గృహచేసినవాఁ డధికప్రియంబునకా.

అని లంబభుజునియంసంబునం బుష్పకూలిక యిడెను. నేపథ్యంబునం దూర్వ
వాద్యధ్వనములును మంగళాశీర్వాదవిరావంబులు వినంబడియె.

రాజు. సంతసంబుతో,,

ఎన్నిదినంబులుగానో యిమ్మహాత్మనంబుఁ గనుంగొనం గోరి యుంటిని.
ఈదినము నాకోరికి సఫలం బయ్యె.

గౌతముఁడు. ఆత్మగతమున,,

నాపంతంబు నీడేరె. నన్ను పరియింపు మన్నమాటఁ ద్రోచిపుచ్చినయీరావ
కన్నియ గాడిదలమేపురానితో నేమిసుఖంబుఁగాంచం బోయెడినో చూతము.

ప్రకాశముగ,,

ఓమహారాజ. ఇఁక నన్ని సాక్షికముగఁ బాణిగ్రహణంబు జరిపింపంజనును.
తదగ్ధంబు పైశంబ ప్రవర్తింపం దగు. పరిణయమండపమునకు నీవధూవయలం దోడ్చొని
పోవలయు. ఎల్లవార నామహాత్మనంబుం గనుంగొన నయ్యెడకు రండు.

లంబభుజునితో,,

ఓమహాత్మా ! పరిణయవేదికకడకేగుదము. శెమ్ము.

ఎల్లవార లాననంబులు విడిచి శేచిరి.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈబాపనయ్య నాతో రాజుకూతురు గాడిదకొదమవలె నందము గానుండు
నన్నాఁడు. అన్విధంబునం గానంబడదు. నామూపుపై నొకలంజ చేసిపోయినయిది
య రాజుకూతు లేము ? ఇట్లైన నిది నాకెందుకు ?

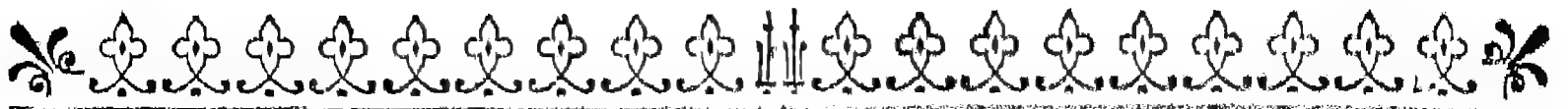
అందఱునిష్కాంతులైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణంబునందుఁ

దృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణ పరబ్రహ్మజేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ ర మ్మ.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

చ తు ర్థాంక ము.

వీణావాహిని యై గుణమాలిని ప్రవేశించి. చింతయభినయించుచు,,

అక్కటా ! మనభర్తృదారికను గౌతముఁడు సంచిరిచే నని తోచుచున్నది. సర్వవిద్యావిచక్షణు లగుదేశాధీశకుమారుల రప్పించి విద్యాగర్వంబువలన వారి నవమానితులఁ జేసినందుకుఫలము చేసేత సమకూరినయది గాఁబోలు ? ఈలంబభుజుఁడు గడు ననాగరికుండు. వీఁడు వచించునవి యెల్ల గ్రామ్యాత్ములు. గౌతముఁడు తనకుఁ గల విద్యానైపుణ్యంబున వాఁడునచించిన యనాగరితో కులనతిచతురముగ నుద్ధరించిచెప్పి మదనసేనకును రాజునకునుమతిభ్రమంబుఁ గల్పించి రాజపుత్రి తన్ను పరింభక యొప్పు తీకించె ననునూడు తీర్పుకొన్నాఁ డనితోచెడిని ! పండితవద్యుండు గాన నపండితులతో మాటలాడఁడని కపటంబు సల్పి యుండఁబోలు. వీఁడు పండితుం డగునేని పాండిత్యప్రకటనసమయంబునం దన కీడుగానివారలతోఁ బలుకక యుండు నంతి యకాని తనకుం గావలసినపనులకుం బరిచారకజనంబును బనువదైన నోరు దూపకయుండునా. ఈమందుండు పురుషాకృతి గలరాతిబొమ్మవిధంబున నూరకయ యుండెడిని అదీయునుంగాక.

ఈ. వీరభటాళిఁ గన్గొనిన కేమటు లోఁ బెగడొంది కాంచు శృంగ,
గారవతీవతంసములు గన్పడఁ గా వెఱి గంది చూచు భూ,
దారునిమ్రోల భీతిలుచుఁ దా నిలుచు న్నెఱబొమ్మకూడ్కి నీ,
ధీరహీతుండు గన్పడెడి దీనతతో పనచారికై వడికా.

నగరవాసం బెఱుంగనిపండితుండై యుండఁబోలు నని యనుకొనవచ్చునన్ననో ? యట్టిపండితుం డయ్యెనేని గావ్యనాటకాలంకారంబు లెఱింగి శ్రుతపస్తుసం దర్శనంబున నామోదంబుం జెందువాఁడై యుండవలదా ? ఏమియుం గానఁబడదే ! సర్వవిధముల నారసిమాడ గౌతముఁడు మదనసేన తనకు వశగత గానినూడు మనంబున నుంచుకొని రాజపుత్రికిఁ గరము యాధాత్మునిం దెచ్చి మగనిం గారింపినవాఁడని నిర్ణయింపం జను. నిర్ణయించితినిపో ! యిప్పు డేమి నేయంగలదానను. కార్యంబతిక్రమించినయది.

ఎనుటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఏలకో ! భర్తృదారిక కడ నుండఁబనిచినధీనమాలిని సత్వరముగఁ జూడఁచుచున్నయది.

సత్వర యై ధనమానిని ప్రవేశించి,,

ప్రియసఖి ! గుణమానిని ! నీవు మనభర్తృదారిక శేలికాగృహంబున సంగీతోపకరణంబులనిచి భర్తృదారికాప్రాణనాథు నయ్యెడకుం దోడ్చిచ్చి వృత్తంబు నివేదించ ననుజ్ఞాతవైనదానవు ; వైశంబ జరుపవలసినయిక్కార్యంబునందు దురంతచింతానమాక్రాంత స్వాంతవయినదానవువోలే నత్యాలస్యంబునం బ్రవర్తించుచున్నదాన వదేలా?

గుణమానిని. ప్రియసఖి ! యిం దే జింతించి చేయింగల దే మున్నది ? ఎవ్వరికింగాని పుట్టినప్పుడు బ్రహ్మ నొసట వ్రాసినవ్రాతం దప్పింపం దరంబగునీ. అది యట్లుండనిమ్ము. నీ విప్పు డింతత్వరతో వచ్చుటకుం గతంచేమి ?

ధనమానిని. ప్రియసఖి ! అట్లడుగుచున్నా వదేమే? మనభర్తృదారిక యనుభవించు నుత్కంఠార్తి యెఱుంగనిదానవువోలే నుడివెదవు ! ఇప్పు డాయొప్పులకుప్పకుంగల వంకాక వీరకమేయిం బెరిగి యింతింతనరాని యిడుమల కాకమలనయినంబాల్పలుచుచున్నది. వినుము.

చం. నిరుపహతోద్యతప్రణయనిర్భరదుర్భరదీనభావ యై,
యరుగుగఁ జండభానుని నపాబ్ధినియు స్మృగలాంఛను నృహ,
దరమున నాకుముద్యతియుఁ దద్దయుఁ గోరుచునుండుచాడ్పునకా,
దరుణియు నాథుశేలికఁ గృతత్వర వేమఱుఁ దత్తఱిల్లెడికా.

అట్లు ధృతోత్కంఠయై యాకలకంఠి పడుచుండుపాట్లు వినుము.

చం. సౌలయుఁ బరుండు లేచు మఱి స్రుక్కును నెక్కినదైన్యసంగతికా,
బొలయును బ్రెల్లు లేచు వగపుంగొను నెవ్వెఱిపోవు నొంటిమైఁ,
బలుగును గోపగించుకొను బాష్పమురాలుచు నూరకుండు న,
గ్గల మగుతాపభారమునఁ గ్రాగు బయల్గను మూర్ఛఁ గైకొనుకా.

ఈయర్థంబు నీకెఱింగించి యుద్దిష్టకార్యంబు వైశంబ సాధించుటకు ని న్నంప నేగుదంచితి.

గుణమానిని. ప్రియసఖి ! ధనమానిని ! నూరినీళ్లు వెల్లువఁ బోవు నని తహత హవదుచందంబున నున్నది. మనభర్తృదారిక యిట్లు సంభ్రమించుట యేలనీ! ఆకలిఁ గొన్నవాఁడు రెండుచేతులం గుడువఁ గడంగుననీ ! రాజును కాణియుఁ బరిణయకార్యంబుతుదముట్టఁగా నీదంపతులం జేర్పం ద్వరపడుచు మంచిముహూర్తంబు విచార

రించుచుఁ గార్తాంతికులవలన నీరాత్రి సముచితం బని యెఱింగి యల్లునిం గూఁతుం
 గేళిమందిరసమా విష్ణులం జేయం గడంగి తనుచితకార్యంబులనెఱవేర్చు వనకు ముదల
 యిడియున్నవారు. మనమును కుభవేళ సంప్రాప్తం బగునంతలోఁ బనుల నన్నిటిని ;
 బూర్వమున నిర్వర్తింపం దగు వానిని నిర్వర్తించుచుండెదము. ఇదె దినమణి యస్తం
 గతుం డగుడు భర్తృదారిక క్రీడా సౌధంబునం దనవాయకునితోఁ గలయంబోయెడిని.
 ఇంతలో నిట్టిదుర్విషహవిరహవేదనా యాననశీకృత యగుట గద మాశ్చర్యకరంబై
 తోచుచున్నది. ఎందు నతిప్రవర్తనము కట్టినంపాదకం బగును మమా! ఈమదనసే
 నకుం గలిగియుండుమదనజ్వరాత్తిం దలఁచి చూడ నీరాజపుత్రికకు మనోరథలాభం
 బున నడ్డంకి లేక యుండనగునే యని మానసంబు చింతాకులత్వంబు నందెడిని. ఇందు
 కేమి నేయంజాలుదును ?

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! నీస్వభావం బెల్లప్పుడు నెల్లయర్థంబులందు నష్టానశం
 కందగిలి వగలం బొగులుచుండుట మే మెఱింగినదే! లేనిపోనిసందేహంబులు గల్పించు
 కొని యుత్తలంపడియెదవు. మదనసేన దనకుం దగినప్రాణనాయకుఁ డుపలబ్ధుం డగుడు
 సుచిరకాలంబునుండి యందుల కువ్వగులూరుచుండినయీయందజయాన యిప్పుడు
 త్కంతితయ గుటయరుదా ! అదియునుంగాక యామదనసేనమగనిరూప రేఖావిలాసం
 బులు మానినులన్న వారలమానంబులఁ గొల్లబుచ్చకపోవునే !

ఉ. ఆనళినారిఖింబరమ కాశ్రయ మానగుమోముగోము నా,
 జానువిశంబిషీనభునచారుసుప్తతము లైనబాహుపుల్,
 సానుమదింద్రశృంగసమ సారమహోన్నత మంసయుగ్మముణ్ణా,
 సూనశరాసుఁగీడ్పటుచునుండరరూపము నానఁ గొల్పజే.

వినుము. మఱియును.

ఉ. ఆనవమోహనుం గనిన దాదిగ నీపుటభేదనంబులో,
 మానవతీమణుల్ మదనమార్గణవృష్టికిఁ జిక్కి స్రుక్కి ను,
 న్మానితరీతిఁ బైకొన మనంబున నువ్విగులూరుచుండ్రు ను,
 మ్మానవమన్మథుం గలయ నానజనింపనిచాన లే దిటణ్ణా.

అట్టియతిరమణీయరూపకళావిశేషంబుల నొప్పుమగనిం బడసి తత్సమాగమ
 సుఖంబునకు మదనసేన త్వరపడుట యొక్కచింతనీయం బైనయర్థంబై ! సర్వకళాసార
 సర్వస్వవేదిని గదా యీమదవతీమణి !

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! నీనుడివినబెల్ల సత్యంబులే!

గీ. కనకకుసుమంబునకురూపగరిమయున్న భ్రమరపాళికిమధువానఁబాలుపడునె,
యనదృశామోదభరితమౌకుసుమమంద యట్టిసుఖమబ్బు రతి గల్లునానమించు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! నీనుడివినపచనంబులవలన ససమానరూపనైభవోపేతుం
డయ్యు భర్తృదారికాకాంతుండు లజ్జాపతుల జాతికళాచాతుర్యంబు లేటింగి వారల
శేలుకొనంబాలనియనాగరికుండై యున్నవాఁ డనునర్థంబు దోఁచెడిని. అట్లుండినను.

గీ. సర్వవిధవిద్యలం దతిచతుర గాన । మదనసేనయ తననాథు మదనసదృశు,
రతికళానూనచాతురీగతులయందు! వారిఁ దాఁ దిద్ది యేల్తున పలఁతి నుమ్ము.

గుణమాలిని. ప్రియసఖీ! నీ చెప్పినచొప్పు నొప్పిదం బైనదియ. అయినను మదీ
యమానసంబు శంకాతంకాకులత్వంబుం బాయక యున్నది.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! “అతిన్నేహఃపాపశంకీ” అని యుండలేదా! మదన
సేనయం దీ వతిప్రియం బునిచినదానవు గాన నీమానసం బాయతివయం దట్లు చింతం
గూరుచున్నయది.

కం. ఎవ్వరి కెవ్వరు ప్రియుల! యవ్వారలు వారలందు ననిశ మకుభముల,
నివ్వటిలునో యటంచుకా । నెవ్వగలం బొగలుచుండ్రు నిరతప్రీతికా.

ఇది తౌకికవ్యపహారసిద్ధింబు. ఇదియును గాన.

ఈ. ఇష్టజనంబు గష్టపడ నెయ్యది దోఁచక చింతఁ గూరుటలే,
నష్టవివేకు తౌప్రజలన న్ననుచుండుదు రార్యు ; లద్దీ నం,
తుష్టికరంబు గాదు ; తమతోయమువారు మహోర్ధిఁ గుండఁ గా,
నిష్టముఁ గూర్చఁగా గడఁగి యింపుఁ జనింపఁగఁజేయు టొప్పుగుకా.

గాన మనము మదనసేన కిష్టసఖీజనం బగుటంజేసి యిది వేగిరపడుకార్యంబున
ననురూపప్రవర్తనంబునకుం గడంగుట మనకుం గత్తవ్యంబు. ఉద్యుక్తకార్యంబునకుం
ద్వరపడుము.

గుణమాలిని. నిట్టూరుపుచిడిచి,

ప్రియసఖీ! నీ వెంతబోధించినను నామనంబు సమాధానపడకున్నయది. ఏమి
సేయ నగును? నిరతిశయామోదంబున నానందశిఖరి సమారూఢువోలె నాచేయవల
సిన యీపనులయందు మదీయప్రయత్నంబునంగాని కరచరణాదులు బ్రవర్తింపకయు
న్నవి. చిత్తుంబును గరుణాయత్తంబై యుత్తలంపడియెడిని. ఇందుకుం గతంబు స్ఫురిం

పక యున్నది. ఓసి! ఎట్లున్నం దీరునే! జేవనియోగం బనుష్ఠింపం జనునుగాదె! కాన నేను భర్తృదారిక కేళీమంజురంబునకుం జని యీవీణీయ నయ్యెడ నునిచి మదన నేనమగని నందుం బ్రవేశపెట్టి భర్తృదారిక నాతనితోఁ జేర్చెదను. బైశంబ పశులం గావించెదను. భర్తృదారిక యొంటి నుండఁ బోలదు. దానికడకుఁ బొమ్ము ఇద కేళీగృహంబునకుం జని మరలి పచ్చెదను.

అనినిష్కాంతలైరి.

ప్రవేశకము.

అంతం గామయమానావస్థ యై మదననేన ప్రవేశించె.

మదననేన. కటకటా! ఏమి సేయంగలదానను!

ఉ. నిద్దుర రాదు కంటికిని నిన్నటినుండి కరంబు దీర్ఘమై?

ప్రాద్దును బోదు నెచ్చెలులపొందు మనంబునకుం బ్రయంబు గా,
దెద్దియుఁ దోచు చాత్ర కిపు దిక్షుశరాసన సాయకాఘముల్,
తద్దయు నేచసాఁగె నికఁ దాళఁగఁ జాల వియోగ వేదనల్.

ఏలకో దురంతం బగుకంతుసంతాపంబు త్రుటికొక్కవిశేషంబుతోఁ బయిం బయి నెచ్చుచు వచ్చుచున్నయది. ఎవ్వారలకేని యంతజేగిరంబ యిట్టిదురవస్థావిశే షంబు సంప్రాప్తం బగునే! ఇప్పు డిట్టియనన్ధంబు గల్గుటకుం గారణం జేముకో! ఏమిది! మఱియొక కారణంబుఁ జింతింపవలెనా! ఎట్టి ధీర లయినసా రణవదనాదులు లును మదీయప్రియతమునిరూపరేఖావిలాసంబులకుం జంద్రకాంతమణిస్థులు చంద్ర కిరణంబులకుం బోలె గరంగి లతాంతయుధనితాంతసంతాపంబులం బరవశలు గాక యుందురే! ఔరా! ఆసుకుమారాకాయనిచక్కఁదనం జే మని పొగడం గలదానను.

శం. మదనుఁడు శాంబరీమహిమ మానవదేహముఁ దాల్చిపోల్చెనో,
విదితగతి న్వసంతుఁ డురువిశ్రుతిబైభవ మానఁ జూప న,
మృదమున భూజనంబు ననుమానము మానఁ గఁ గాన పచ్చెనో,
కద! యిటుగానిచోఁ బడయఁ గల్గునె యిట్టిసురూపనంపదల్.

మఱియుం బరిణయమండపంబున సారూపసారనిర్మాణుని యభినవవిశేషక శత శత్రులక్షీమనోహరం బైయొప్పునగుమొగంబుం గాంచిన చాదిగ మించుచుండు సుత్కంఠార్తిం దన్మయత్వంబుం జెంది జెందం బన్యంబుం దలంపక యున్నది. ఆ సౌభాగ్య మే మని వర్ణింపనగును?

చం. అభినవముగ్ధపంకజము నాన నెలంగఁగఁ గ్రమ్ముతేంటు నా,
నుభగతఁ గాంచుముంగురులు నుండర మై శరసింగుఁబస,
న్నిభ మయి యొప్పునెమ్మొగము నిండి పయింబయి గ్రమ్ముచుండునా,
యభినవకామమూర్తిసౌభ గక్షులు గల్లుటకు న్నలం బగుట.

తలంచిచూడ నంకురితదరహాసభాసురందై యరుణాధగదళశోభావిభాజితం
బగుచు నతినీలకుంచితికుంతలకులకోమలత్వంబుతో రామచేయకంబునకు నెలపు నా
నొప్పునతని ముఖాంబుజంబు నాయెదుటఁ బొడనూపు నట్లున్నది.

నైలశ్చ్యంబుతో. వియోగవేదనాసహ్యాత నభినయించుచు,,

ఇంతదశుక నహంబు గానఁ దహతిహం యించుగ యడఁగియుండె. ఓన్వం
జాలియుంటిని. ఇప్పుడు గాళరాత్రివోలే రాత్రియు సంప్రాప్తం బయ్యెడిని. ఇంకం
బడంబోవునిడుమలు కడుదుస్సహంబులై కాఱియందెట్టక పోవు.

కన్నులనుండివెడలుబాష్పంబులతో,,

ఉ. కట్టా! మారుండు గ్రూరుడై పెలుచ న న్గారింపఁగా సాఁగె. నిం,
కట్టో! వోడ్పడె రేవలం గిరిని ; కీయక్కట్టు లెట్లోద్దు! జా,
వట్టు న్మట్టడి వేసి కూయఁ దోడఁగ న్పల్మాలు నీకోవలె,
జాట్టుం బయ్యెర గ్రమ్మి ప్రాణముల నాకుప్రక్రియాఁ దీసెడిట.

అని మూర్ఛపోవుచున్నది.

ధనమాలిని. ప్రవేశించి. మదనసేనం గాంచి. ఉర్రంబునఁ గరం విడుకొని,

కట్టా! యీభర్తృదారిక యెట్టిదారుణదశావిపాకం బనుభవించెడిని!

త్వరితగమనంబున మదనసేన యుండుచోటికిం జని,,

ప్రియసఖి! భర్తృదారికా! ఊరడిల్లు మూరడిల్లుము!

నిరూపించి చూచి,,

కట్టా! ప్రియసఖికి మూర్ఛ కరము గాఢందై వాటిల్లెడిని. ఏమి నేయుదును!
ఇంతతడ నయ్యఁ దెలివిఁ దెచ్చుకొన నలవడకయున్నది. చంద్రాతప, మలయ
మారుత, శోకిలాలాపప్రమాఖంబు లెల్ల రాత్రియగుకతంబునం గంతునికిఁ దోడ్పడి
దురంతం బగుసంతాపంబుం గల్పించుచున్నది. గుణమాలిని ననుదించి ప్రాణనాథుని
కడకుం దోడ్కొని పోవునంతలో నీకాంతాతిలకం బగడితము లగుపగలం బొగలు
నని తోచెడిని. ఈకష్టంబుం గమంగొనుచు నెట్లోర్తు! ఆహా! మారుండు కడుఁ

గూరుండు. సుకుమారం బగుకులకుమారీజనంబునం దప్రియంబు గావించుటయి వాని పని. త్రిపురాంతకునంతటివానిపౌరుషం బద్ధంబు గావించినత్రిభువనమోహనంబు లగు వాతనియై న్త్రంబులకు నీశిరీషకుసుమకోమలి యెట్లగోర్చు? విధి యేమి నేయ నున్నాఁడో! ఒక్కయడుగున నిట్టిదురవస్థ సంభవించుట కరముచింత్యంజై యున్నయది. ఏమి నేయం గలను. సభీజనకల్పనీయం బగువిరహతాపోవశమనంబు సంపాదించు శీతోప చారంబులు గొన్ని సల్పెదను. ఇంతదనుకనే మనకు సాధ్యము.

అని నాట్యంబున శీతోపచారవిధులు సలఘుచున్నది.

మదనసేన. ఇంచుకయాశ్వాసంబుం జేంది,,

ఆ ! ఈమందభాగ్యకు సకలసౌభాగ్యభాగ్యసవాపతాయం దగు మనోహరు నితోఁ గలయూసుఖంబు గల్గిం బోను ! కాదేని పలువంత యిది దురంతంజై కాంతుని సమావేశంబగునంతటా నీ ట్లెంతయుం గాతీయ పెట్టెం బూనుకొనునే ! మదీయంబు లగులావణ్యాదులు కాననంబునం గాయు వెన్నెలపలేఁ గాఁబోయెడినో ! మత్కుల దేవతలయనుగ్రహంబు వాకుంగలిగినం గాని యీభాగ్యం బబ్బుననుట యుక్కిడిమాట!

నిట్టూరుపునిగుడ్చుచు,,

ఉ. ఎప్పటి కాత్మనాథు నిక నేల్కొనఁ గల్గునో మోద మారఁగా,
నెప్పటి కబ్బు వాసరసు నింపునఁగొఁగిటఁ జేర్చు సౌఖ్యమిం,
కెప్పటి కానోలో రతుల నెక్కటి యై పగకానిఁ గూడ నిం,
కెప్పటి కానోలో దయితునిం పగువాతేర నొక్క సొక్కఁ గజ.

ధనమాలిని. ఆత్మగతమున,,

సహజలజ్జాః పూషణం బగుకులకుమారీజనంబు సయితము శీలం బుస్కూలితంబు నేసి యిన్నిధిం బ్రలపించునట్టు లొనరించెడిని. ఈయనంగుననగ్ధకారిత్వంబు నేమని చెప్పంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి ! ఇంత వంతపడియెదవేల ? త్వరిగతిం జని నీప్రియత మునిందోడైచ్చి కేళిగృహంబున విడియించి యాలస్యంబు మాని నీకుం చెల్పు గుణమా లినింబనిచి వచ్చినదానను. అదియు నట్లప్రవర్తించు. ఇంచుక నే పూరడిలియుండుము.

మదనసేన. తిరిగిచూచి. లజ్జపడుచు. ఆత్మగతమున,,

అక్కటా ! ఏమ మోహపరవశనైసిగ్ధమాలి యుత్కంఠార్తిదున్మృగకంఠంబుగఁ బల్కితిని. ఇంతకంటె నవినయంబు గలదే ! కులకుమారీజనంబున కిది తగదే ! ఏమి

యిట్టిచిత్తభ్రమంబు ? ప్రియసఖి యేతెంచినయిందం బెఱుంగక యిట్లు గావించితిని.
మించిన కార్యంబునకు వగచి యేమి నేయిం గలదానను ?

అనియూరకుండెను.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా ! నన్ను నీవు నీరెండవహృదయం బని
యెంచి యుండెదదానవు. ప్రియజనసంవిభక్తిం బగుదుఃఖవేగంబు సహ్యావేదనం బై
యుండుంగనుక నాకుం దెల్పి యిండుక యాప్యాయిత వడయుము

మదనసేన. కరుణతో,,

ప్రియసఖి ! నీకు గోప్యంబు నేయునర్థంబేని నాకుం గలద! వేయిమాట లేల?
చెప్పెదను వినుము.

చం. విలయకృశానులీలం గడు వృద్ధి పహించి నిర్యాగతాప మా,
కులపడఁ జేయ నా కిపు డకుంతిత మై తమకంబు మీఱుటకా,
గలయును గల్పకోటిశతకాలముగాఁ గనుపట్టసాఁగ నె,
చ్చెలియును రాదు వేగం బతి జీరఁగ నేగిన దేమి నేయుదుకా.

గుణమాలిని. ప్రవేశించి. విరక్తిరించుచు,,

కట్టా ! కఠోరచరితం బగుచైవంబు మదనసేన కెట్టిదుఃఖంబుం గల్పించె ? హా
చైవమా ! యేమియు నెఱుంగనిగోల నెట్టియిడుమటు వడం జేయ సమకట్టితివిరా !
ఇందు నీ కగులాభం బేమియో యెఱుంగ ! సకలవిద్యాసారసర్వస్వం బెఱింగి యవ
రభారతి యనం బోలు నీలీలాపతి కొక్కముక్కడిమానిసిం దెచ్చి కూరిచితివి. ఈ
పసిబాలయందు నీదుఃఖదాన నై పుణ్యంబుం జూపితివి. ఇం కేమి నేయంగలవు ?

స్మరణ మభినయించి,,

జౌరా ! ఏ మనవచ్చు నామానవునిమాధత్వంబు ? నే నాపనచారిం దోడ్పె
చ్చి చంద్రశాలయందుం బ్రవేశ పెట్టునప్పుడు,

ఉ. కేళిగృహంబుం గాంచి బలు కేకలు వేయుచు మ్రొక్క నొక్కమై,
బాళిని గీలుబొమ్మలను భామిను లంచును బల్కరించుచుకా,
నాదిడివోలెఁ దాను పలపంతల జూపెను హంసతూలికా,
లాలితరత్న మెక్కిను లులాయమురీతిని మోరట్టిలుచుకా.

వీడు సాగరికజనంబులం గననిమాధాత్ముం డని విస్పష్టం బయ్యె. అంతియ గాదు ! కడుదుర్భగులతో మెలంగుచుండినవాఁ డనియు నెఱుకపడుచున్నది.

శా. కీలుంబొవ్వులఁ జూచి గాడిదల సాఁగించుప్రకారంబునం,
దోలం బూసె వితానమాలికలకుందుం దాను బన్నుండె ను,
త్రులక్రికరకేతుసంతతుల సందర్శించి లంఘించితా,
లీలం దన్నవచిత్రవస్త్రముల మాలిం దాల్చె ఖండించుచుతా.

కట్టా ! ఏమి నేయును. భర్తృదారిక లోకంబున సాటిలేని విద్యావిశేష విచక్షణునిం గోర నందుకుం బ్రతిగ లోకంబున సాటి లేనిపరమమాధుండు సగ్రహ ప్తం డయ్యె. ఈవృత్తం బెఱింగ నేని యీమదననేన యిప్పుడు ప్రాణంబులు వాయు, కాన నెఱింగింపం జనను. తానె వానిమాధత్వంబు నెఱింగ నేని యిప్పటి శేవిధంబున నైన దిద్దుకొనును. ఈవంకజేక్షణ సర్వకార్యంబుల నతివిచక్షణ గాదె ?

ఎనుటికి దృష్టులు నిగుడించి,,

ఇదె కన్యాంతఃపురంబున విరహోపచారంబులు పడయుచు భర్తృదారిక యు న్నది. దగ్గటిలి దీనితో దీనిమగనిని గేళీగృహంబున విడియించితి నని చెప్పెదను.

అనిపరిక్రమించి,,

భర్తృదారికా ! నీవల్లభునిం గేళీగృహంబున విడియించి యిదె వచ్చితి. భవ దాగమనమునకుం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు. ఆలస్యం బగునేని యతనిగతు తెల్లగునో! తెమ్ము. పోదము రమ్ము.

మదననేన. నిట్టూరుపునిగుడ్చుచు. లేచి,,

ప్రియసఖి ! గుణమాలిని ! ఏలకో యెఱుంగ ! పాతాళంబునం బడినదానం బోలె నేమియు నెఱుంగక యున్నదానను. ఏమి నేరు ?

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఓసి!దై వంబు నిన్నుఁ బాతాళంబునన ద్రోచినయది. ఇంకంజేయునదేమున్నది?

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి ! మోహంధకారం బట్లు గ్రమ్మి నిన్నుం గాఢియపెట్టుచున్నది. ఇంక నదియు నివృత్తం బగును.

మనదనేన. లేచి నిలువంబడి. కలయ నవలోకించుచు,,

ప్రియసఖి! గుణమాలిని! శారదచంద్రికాపూరపూరితం బగునీభువనాంతరాళంబు గంగాప్రవాహసహస్రసంష్టావరింబు వోలె బొడనూపెడిని. చూడుము.

గీ. అమృతసాగరపూరవిభ్రమముఁగ్రస్తునిండుమండలమిలజ్యోత్స్ననింపఁదొడఁగ పొందురద్యపవరవాసభవ్యగరిమ | గాంచుచున్నది వోలె లోకంబు సెలఁగ.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

కట్టా! ఇట్టియుదారకవతాచాతురీవిభూషిత యగుమానవలోకభారతి కొక్క యెడఁడు సంప్రాప్తం డయ్యెఁగా! ఇట్టియనసురూపఘటన నుంచు విధి కేమి ఫలంబో? ఎఱుంగను.

మదనసేన. ప్రియసఖి! మద్విరచితం బగుచంద్రవర్ణనంబు నీమానసంబునకుం బోలినట్లు గనంబడదు. కాదేని పూర్వపుఁడటంగున నావచనార్థంబునం గలగుణాగుణం బులనుడుపవా!

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! భర్తృదారికా! నీకుం గలయత్కంతాదిశేషంబుం గాంచి నాహృదయంబు నుగుణదుర్గుణవివేకకూన్యం బయి యాకులపడుచున్నయది. కాన నీవచనంబునం గలయర్థంబును నిరూపింప సమర్థను గాక యుండెదను. ఆయర్థం బటుండనిమ్ము. అంగనాజనానుష్ఠేయం బగుచంద్రోదయార్ఘ్యదానంబు నిర్వర్తించి శేరీగృహంబునకుం బోఁగడంగుము.

ధనమాలినిం గాంచి,,

ప్రియసఖి! భర్తృదారికకుం జందనోదకంబు లంది యిమ్ము.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి భర్తృదారికా! ఇద వికళకలారపరిమళసురభిళంబు లగు చందనోదకంబులు నిండియుండుకనకభృంగారంబు! దీనిం గైకొని కుముదబాంధ వున కర్ఘ్యంబిడుము.

అని భృంగారం బందియిచ్చుచున్నది.

మదనసేన. భృంగారంబుఁగైకొని. అర్ఘ్యం బిడంబోయి. శిథిలితాంగులియై బంగరుగిండిని యిలాతలంబునం బడవేసి. ఉలిక్కిపడి,,

ఏమే యిది? ఈగిండినిసయితము పట్టుకొనం జాలక యున్నదాన. శిథిలి తాంగులిపై పడవేసితిని.

గుణమాలిని. చింతపడుచు, ఆత్మగతమున,,

ఇదియ రాగలయనర్థంబునకు సూచకంబు.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి భర్తృదారికా! ఎంతయు నస్వస్థశరీరమై యుండెదవు, ఆగిండి పోయినం బోఁగాక. ఇదె యీవజ్రకరకం బందుకొని తదంతర్జలంబుల జల జలైరి కర్ణ్యం బొసంగుము.

అనివజ్రకరకంబందియిచ్చెను.

మదనసేన. అందుకొని. చంద్రునింగాంచి,,

చం. నిరతము సాధుసంతతులు నెమ్మిఁ గ్రియ ల్రచియించి మించఁ గా,
సరసిజబాంధవుం గలనీ సమ్మదముం గలిగించుచుండు నీ,
వరుడుగ దేవత ల్పితరు లాదటఁ దృప్తి పహింపఁగా మధా,
కరనికరంబు సల్లెదవు గైకొను మాశశి మత్కృతాగ్న్యముతో.

అని చంద్రుని కర్ణ్యం బిడి వజ్రకరకంబు ధనమాలినిచేతి కంచుచినిలెచును,,

గుణమాలిని. ప్రియసఖి! యింకం గదలుము. ప్రాణసాధునికడనుం బోదువుగాక.

మదనసేన. అదు గెత్తిపెట్టి. దక్షిణాక్షిస్పందనముఁ జూపి. ఆత్మగతమున దుఃఖంబుతో,,

ఆ ! దైవం బిది యొకటి యుపక్షిప్తంబుఁ గావించె. నట్లా ! ఇది మహానర్థ సూచకము.

అని కూరుచుండెను.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున. చింతకులత్వంబుతో,,

సర్వంబు ననర్థానురూపంబై ప్రవర్తిలెడిని. స్త్రీల గుడ్డివృత్తాశ్శోభ్యోగప్రవర్తన మున దక్షిణాక్షిస్పందనంబు కామితార్థసిద్ధినిఘటన సూచకంబు. మఱియు ననతిపాత్యా నర్థసంప్రాప్తికిం గారణంబు నగును. దీనికి మూఢుఁ డగుసాగుండు సంప్రాప్తుండై యుండుటతో మఱియు నేమియిదుమ రాఁబోయెడినో ! ఏదియయిన నేమి నేయం జాటుదును.

ధనమాలిని. ప్రియసఖి ! దక్షిణాక్షిస్పందనంబు గూడనిది యని యుపనిష్టక యితివా ! ఇట్టివి యెల్ల ఫలియించుట కాకతాళియ మని యెఱుంగుము.

కం. అనువాచికంబు స్వప్నం । బును గ్రహచరితంబు శకునపుంజము లివి యే,
ల్లను యాద్యచ్ఛికముగ ఫలమును గల్పించు ననెదొల్లిమునియంగిరసుండుకా.

కానఁ బ్రాజ్ఞు వగునీ విందును భయంపడం జనునే ! లేమ్ము. నాథునిచెంగటికిం
బోదను లేమ్ము. ఇంక నొకత్రుటి యే నాలసించితి వని,

కం. అభినవశరీషసుమమ్మగు । నుభగం బగునీదుమేను నుందరి దును,
న్నిభమదనబాణశిఖికిం । బ్రభచెడి దుస్సహపునిదుమపాలై డిందుకా.

త్వరితతరంబుగం జన కున్న నీయనర్థంబు గలుగక పోదు. కానఁ దదయక పెడ
లుటయ కరం బుర చనియెదను.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ప్రియసఖీ! ధనమాలినివచనంబులు సంగతాన్ధంబుల
యనం జనును. ఇటఁ దడసి చేయంగలకార్య మేమి ? రా నున్నది రాగమానదు,
లేమ్ము.

మదనసేన. లేచును. మువ్వయను బరిశ్రమించిరి.

గుణమాలిని. భర్తృదారికా ! ప్రియసఖీ ! ఇదె నీశేరికాఽగారంబుఁ దణియం
జొచ్చితిమి. చంద్రకాంతశిలానిర్మితంబగు నీయుపవనపర్వతకగిరివలనం బొడమి
నిగ్గురిడి భవదీయంబగు శేరికామందిరద్వారోపకంఠంబున నిదిగో! ప్రవహించుచున్నది.
ఇం దుద్యానతిరువాటే సంచారసంక్రాంతం బగుపుప్పొడి పోవునట్లు పాదంబులు గడఁగి
కొని లోనం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునఁ బదంబులు గడఁగికొని. ఆలకించి,,

ఓనీ ! ప్రియసఖి ! ఇ దేమి ? ఇయ్యెడ నాగం బొక్కటి బుసలుకొట్టుచున్నది
యంబోలే భీతిప్రదం బగుధ్వని యొకటి వినంబడియెడిని.

గుణమాలిని. ఆత్మగతమున,,

ఆయెడ్డెడు గుణుపేట్టుచుండు వికృతధ్వని యిది. భర్తృదారిక యెన్నఁడు
నిట్టి నులివు విన్నదిగాదు గాన భయంపడియెడిని. ఇందుకు భయంపడినం దీయనా !

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖీ ! రాత్రివేళ యగుటంజేసి యెన్నియో భూతంబులు వికృతధ్వన
ములు నేయుచు నయ్యెయెడల మెలంగుచుండు. ఆందుల కీపు భయంపడవలసినది
లేదు. మెల్లన సాపానంబు లెక్కి శరీగృహంబుం బ్రవేశింపుము.

మదనసేన. నాట్యంబునం జొచ్చుచున్నది.

గుణమాలినీ, ధనమాలినులు. ప్రియసఖి ! భర్తృహరికా ! ఏము శత్రుకాంతః పురంబునందు భవదీయం బగునన్గమణిహారంబును గూయమన్నయెడ నుండి మఱచి లేచి వచ్చినారము. ఏనొండె నిదియొండె నాచోటు మఱచితిమి. ఇది పోయి యశ్వేషించి తెచ్చెదము. దానినే కడ ! నీవు నీదయితునుఁగఱియలకలంకారము గావించి యాసాంపుఁ జూచి యానందింపం దలంపుఁ గొనియున్న దాసపు.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఈ చతురలు నన్నుం గాంతునంతిరంబునకుం జీర్చి తాము విడలి పో బగునమయంబు గాన నీవ్యాజంబుఁ గల్పించుకొనిరి. వీరల నిర్భు డియ్యెడ నిలుపుకొనం జనదు.

అని యనుకొని యూరకున్నది.

గుణమాలినీ ధనమాలినులు నిష్కర్మింతతైరి.

మదనసేన. చంద్రశాలాంతరంబుం బ్రవేశించి. అలకించి. సభయముగ,,

తొల్లింటి భయావహం బగు బలితంపునులిపు వండియుం బొడముచున్నది. మానసంబునకుఁ గరంబు భయం బయ్యెడిని.

అంతటం గలయ నవలొకించి,,

ఇం దెం దేని యేసత్వంచేనిఁ గానంబడదు. ఇచటఁ దడయ నైర్వంబు సాంకున్నది. ప్రాణనాథునిచెంగటికిం జనియెద.

అని త్వరితతరంబుగఁ జనుచు. నిలువంబడి,,

మదీయం బగుశయనమందిరంబునన యీనులిపు వొడమునట్లు గోఁతెంచెడిని. పరీక్షించెదను.

అని శయనాగారంబులోనికిం జనంబోయి, భయపడి, వెనుకంజయిడి,,

కట్టా ! నాప్రాణనాథుండె యిట్లు గుఱు వెట్టుచున్న వాఁడు. ఈయర్థం బతివించిత్రంబ. ఈయు త్తమపురుషులకుఁ జో పేతం బగునతిమానుషరూపసాగోదారం దైనవిగ్రహసౌష్ఠ్య పంచెక్కడ? కరము దుగ్ధగుల కుండందగునీగుఱు వెట్టునపలకుఁ గగుఱం బెక్కడ? ఇతనికిది చందరునికిం గళంకంబువోలేఁ గానంబడియెడిని. నననంశ్యేగత్రవశ్యగుణా,, అని పెద్దలు నుడువియుండలేదా ! ఇదియు గాఢనిద్రయు దూరస్వయాణాయాసంబు పుననను గలుగుట గలదు. బహుదూరదేశమునుండి చనుదెంచుటంజేసియు నిన్నిదినం బుఱు పరిణయమంగళ కార్యాతిపాతంబున నిదురగూర నయితిగామింజేసియు సభిశ పరిశ్రాంతిం జెంది యీయతిసుకుమారాకారం డిట్లు లుండెడిఁ గాఁబోలు ! సమీప మునకుం జని మేల్కొలిపెదను.

అనిపరిక్రమించుచున్నది.

శయనంబున మోళాదులు కడుపులోనికి ముడుచుకొని పయండినలంబభుజాండు ప్రవేశించెను.

లంబభుజాండు. నిద్రించుచు గుణుబెట్టుచున్నాండు,

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

అ ! నాప్రాణనాయకుండు పాదంబులు ముడుచుకొని బల్చిచూడ్కంటు బూర్వ కాయంబునం బ్రవేశింప బరుండుటం జూడ నితఁడు కడు వనాగరికుండని తోచుచున్నది. ఇది కరము జాగుఘ్నసహం బయ్యనా శీనగించుకొనం జనదు. తొల్లి ఋశ్యశృంగాది మహాత్ములు నిట్లున్నవారల యని యితహాసంబలు చల్కెనే ! గాఢ నిద్రఁ గూరువారల మేల్కొలుపుం గూడదండ్రు. ఇంచుకనేపు వీణాగానంబు నేయి మేల్కొనకపోడు.

అని వీణ వాయించి,,

కట్టా ! యితఁ డింతకును మేల్కొనఁడు. మావారాపంబు జేపాంబును దహించుచున్నది. ఇతనిమోమున మోమిడి ముద్దిడుకొనియొదను.

అని ముద్దిడుకొనుచున్నది.

లంబభుజాండు. ఇనీ ! తొలగించి యొందుచోటఁ గట్టుమరా ! మొగంబు పయిఁజిలికిలంబడుచున్నది.

అని చేతులం బట్టి త్రోసి జేసెను.

మదనసేన. కట్టా ! యితనివచనంబులు పకు పాలకులపలుకులం బోలి యున్నవి. ఇట్లుగుటకుఁ గతం జేమొకో ! పరికించిచూతము. ఇతఁడు శలవరించి నోయి దెలుచుకొని పరుండి యుండెడిని. మృగమదభున సారప్రముఖపరిమళనువాసితం బగువీడియ ముమిసెదఁగాక. అంతట నైనను మేల్కొనఁడా !

అని తమ్ముల చూతనినోట నుమిసెను,,

లంబభుజాండు. తమ్ములమును తుపక్కున నుమిసి,,

ఓరీ ! యీ పెంటిగాడిద పెంటికలు జేయుచున్నది. పెంటకట్టునకుం దీయ తొలి పోలిగో !

అని కూయుచులేచెను,,

మదనసేన. ఆశ్చర్యపడుచు. కొంతతడవు నెవ్వఁజుడినిలిచి. పక్షోకముగ,,

కట్టా యీశండు గాడిదలం గాయుచుండుమాధమనుష్యుండని తెలిసె. హస్త
వమా! నన్నీవిధంబుననా! పంచించితివి. సర్వవిద్యాపారంగతుం డగువానిం బడి గా
బడయం గోరినందుకు నాగర్వం బడంగ గాడిదలమేపువానిం దెచ్చి కూరిచితివీ!
ఇంక నాజన్మమేల! హా! అయ్య! హా! తల్లీ! మీరు నాకై కరము ప్రయాసపడి
యఖిలరాజచక్రవిరోధంబును సంపాదించుకొని మనంబుల మనముద్దులపట్టి మదనసేన
సదృశవరసమాగమ సుఖంబున నానందింపని గాంచి పొడిసింత మని తలంపుం గొని
యుంటిరి. ఆమనోరథంబు వమ్మయ్యె. అసమానజైదుషీః భూషితు లగు రాజకుమారుల
ననాదరించి తుదికు మదనసేన యొకమాధునిం గాడిదలమేపువానింజీవజ్జై నన్న
యాడికె వీనులం బడిన మీర లెట్టివగలం బొగలం బోయెదరో! అది వినునంతదనుక
నాజన్మం బుండవలెనా! ఆ! దైవమా! కరము కఠోరుడవై యింతపని యొనరించి
తివి. ఇంకనైన నీయనాథ; నశరణ; నతిదీన; నదృష్టవిరహిత; ననుకంపనీయ; నది
గ్రహించి మరణం బిచ్చియైనఁగావుము.

అని మూర్ఛపోయి యిలవయిం బడి కొంతతడవున కొడలుదలిసి,,

అయ్యయో! నాప్రియసఖులు నన్నుఁ బాసి పోయిరి. ఈమూర్ఛ యైన
నింకంగొంతకాల ముండక నివర్తించినయది. ఇంక మరణంబు గాని శరణంబు లేదు.
అదియు నీమందభాగ్యకు లబ్ధం బగుట యరుదు. రజ్జువిషాగ్నిజలంబులం బ్రాణంబులు
వాయుదునన్న నాత్మహత్య యొనరించుకొనువారల కంధతామిశ్రణంబు లనుభోకం
బులు సతతవాస్తవ్యంబు లందురు గాదె! ఇంక నేమి నేయుదును? ఏగతిఁ బ్రవర్తిం
తును? ఎవ్వనిం జీరుదును? ఎవ్వరితోఁ బల్కుదును? ఎవ్వరితోఁ జెప్పుకొందును?
ఏది గతి? ఇట్టియపరిమితైశ్వర్యసంపన్నం బగుజన్మంబు పడసి యాఁడుపుట్టుకై పుట్టి
యపరిమితవైదుషీవిశేషంబున నంగణ మెప్పించి మించిననా కిదియా ప్రయోజనం
బయ్యె! ఇట్టి దౌర్భాగ్యకాలినినేఁ దలవారఁగా నెట్లు ప్రియసఖులమొగంబులు
గాంతు. కన్యకాంతఃపురంబు వెడలునప్పుడు నా కైనదుర్నిమిత్తంబు లిట్లగుటకు
సూచకంబైగదా పొడమె. ఇది యెఱింగియె కాఁబోలు గుణమాలిని నాకుంబ్రాణనిర్వి
శేష యగుసఖి యుత్సాహంబుమాని యనుపదము చింతం గూరుచుండినయది. అది
యెటుంగకయ ప్రవర్తించుచుంటి.

విచారంబుతో,,

జౌరా! యే నెంతయవిమృశ్యకారిణిని. లోకంబునం బ్రాయశంబుగ నెల్లవా
రును స్వప్నంబున నైనరణరణకంబున నసంభావితార్థంబులు పదించుటయుఁ గలదు.
అట్లుండం బోలదా! కొంతదనుక సారసి చూచినం గాని నిక్కంబు దెలియదు.

అని సమీపమునకుం జనుచున్నది,,

లంబభుజుఁడు.

శయనంబున మోకరించుకొని కూచుండి. రాజపుత్రుంజూచి. బేదరుచు.

ఆత్మగతంబున,,

అయ్యలూ ! ఏమి యిడుమ గల్గె ?

ప్రకాశముగ,,

అసాను ! బలుటక్కరిదయ్యమురా యిది ! ఓరి ! పోలిగాఁదూ ! ఓరి ! మారిగాఁదూ ! ఈదయ్యమును మన మెప్పుడుగాని సూచియండలేదుగో ! ఓ రన్నా ! యిది మిణుపురుంబురువులదయ్యమురా ! ఓరి బాలిగాఁదూ ! యిది యొంటం దశశకలాడుమిణుపురుంబురువుల నతికించుకొనివచ్చినదిగో.

నలునలంకులు సూచుచు,, ముందుఁ దాఁ గొనితెచ్చిపెట్టుకొన్నచిత్రవస్త్రంబులు శయనంబున నయ్యెయ్యెడల నుండువానిని బ్రోచుకొని దగ్గఱ నుంచుకొని. రాజపుత్రుంజూచి,,

ఓనీ దయ్యమా ! బలునోయ్యారంబుగోఁ బయంబడం గడంగదజ ! ఓనీ ! యిదమాడు. ఈబట్ట లన్నియుం గట్టి యొకపెట్టున నీమార్గం బగులం ! గొప్పదను. చూడునాయేట ?

అని బట్టలు దిండుగాఁ జాట్టుకొనుచున్నాఁడు,,

మదననీన. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! మనంబున కొకరీరున నాశ్వాసంబుఁ గల్పించుకొంటిని. అదియు నివృత్తం బయ్యె. ఈతనిపల్కులవలన నితఁడు దయ్యలతోడను గాడిదలతోడను పసింఁచు పనచారి యగుమోటుమానిసి యని నిర్ధారితం బయ్యెను. ఆ ! యింకనేమి నేయంగలదానను.

చింత నభినయించుచు,,

ఇతండు దూరజేశప్రయాణాయాసపరిశ్రాంతుండై గాఢనిద్రారణకంబు వీడక తాఁ జూచినవస్తువుల నిప్పుడు తడవుచున్నాఁ డని యుం దలంపవచ్చు. ఏదియును వీనిం జేయి పట్టుకొనిగాని యడిగి తెలిసికొనం బోలదు. వీఁడు లేచి యూదనిబాడం గడంగడిని.

అని సరసకుం జేరుచున్నది.

లంబభుజుఁడు. బేదురుచూపులం జూచుచు,,

ఓటక్కరిబూచీ ! మోసమున దగ్గఱకుం జేరి బట్టుకొనం బోయెదవో ! నీజిత్తు లే నెఱుంగనా ! ఈయెఱుక యలంతిగ నీకు దొరకు ననుకొంటివో !

అని శయ్యాతలంబు దిగి బట్టలడిండును చేతం బట్టుకొని తిరిగితిరిగి చూచుచు నొడుగువాఁడనకు జనుచున్నాఁడు.

మదన సేన సశోకముగ. ఆత్మగతమున,,

ఇది యితనికి నిద్రాజీగజనితం బయినరణరంగంబు గాదు. స్వాభావికంబు, వీనిమాటలవలన వీఁ డెఱుక యని తెలిసె. అక్కటా ! యీమదన సేనజన్మంబు ఎంతటి దీనదశావిశేషవిదూషితం బయ్యె ! ఆత్మశ్శయ్య లగురాజన శ్శయ్యలవంశంబునం జనించి యొకకిరాతునికిం గొంగు వేయ వలసినచ్చెఁగదా ! చాఁబంటాఁలు ! మదన సేనజన్మం బును దాని జననీజనకులవంశంబును గడతేరినయదియ. ఇట్టి యతిసీచకులునికిం గంతంబు మాపవలసి వచ్చినమదీయగుర్భగళాయంబు కళోర మగుదాపపహ్నియంమం గ్రాదక శుద్ధిం బొరయను. ఇప్పుడు ప్రియసఖులు సమీపమున నుండి పెనుసాదం చేర్చిన నందుం దుమికి యీహృదయతాపంబు వాపి కొనంగలను. నావిధిజైవరీత్యంబు వారల దవ్వలకుం గొంపోయె. ఏమి సేయుదును? ఎన్ని యెవ్వరి ముగంబుగాని యెట్లుగాంతును.

వితర్కంబుతో,,

ఇతనియనవద్దం బగురూపంబుంగన ను శ్శయ్యవంశసంజాతుండనియెఱింగించుచు న్నది. సత్తమము లగుజాతిరత్నంబులు కృత్రిమరత్నంబులతోఁ గలసికొని యుండుట యుం గలదు. అ శ్లేషేహేతువుననే నితఁడు కిరాతులతోఁ జేరియుండు నొక ! ఇది యారయంజనును. ఉత్తమవంశజాతుం డయ్యెనేని మజ్జినశకులంబు దోషుస్పదంబు గాక యుండుఁగా ! కాదేని నావలన నీరాజవంశంబు యశోవిదూరం బయ్యె నని యనుకొనం జనును.

అని వెండియు నాలంబభుజానిసరసకుం జేరం బోయెను.

లంబభుజఁడు. చూచి. భయంపడుచు. వెనుకంజయిదుచు,,

ఇనీ ! యీదయ్యము నన్నుం దినం బూనియున్నది. వదలదుకాఁబోలు? ఏమి సేయుదును? కానీ! దగ్గఱకు రానిచ్చి యీబట్టలడిండుతోఁ గొట్టెద. ఈదయ్యమును మనచనుకుం దవ్వల నెప్పుడుగాని కనుగొన్నది లేదు. మఱి యశేషవిధంబు లగు దయ్యంబులప్పుడప్పుడు గానంబడుచున్నవి. ఇది వదలి పోక వెంటడించుటం జూచిన నలంతిగం బోనిపెనుమాయలది యని తోఁచెడిని.

అనివస్త్రములమూట చేతికెత్తుకొనుచున్నాఁడు.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు కరము మూఢుం దనుటయందు సందియం బొకింతయు లేదు. నయన చనంబుల సమ్మతిం గైకొనిగాని చెంగటి కేగఁ జనదు. వాస్తవాత్థంబు దెల్పి నన్న దయ్య మనుకొనియుండునితనిభ్రమంబు వాపెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏను దయ్యమను గాను. భయంబడవలదు. ఇదియుం జనుటగాదు. ఉద్యానవనంబునందలి కేళీగృహము నామేన నివి మగరాలసామ్మలు. మిలుపురుం బురువులు గావు.

లంబభుజుఁడు. సస్మరణముగ,,

ఔనాను! బావనయ్య నన్నుం దోడ్కొచ్చెఁగా! అది మఱచితిని. ఇది రాజనగ రనితెలిసికొంటిని. అట్లయిన నీ దెస్వశివు?

మదనసేన. ఓసత్తమా! నేను రాజపుత్రిని.

లంబభుజుఁడు. ఇనీ ! యంతకుముందు నీవంటిరాజపుత్రిగలు బెక్కండ్రు నన్నుంబలసికొని కాళ్లు వట్టి యాడిచియుం జీతులు వట్టి నలిపియు మొగము వట్టి శ్రే లాడియు నిట్లు పలుదెఱంగుల నన్నుం గాఁజూపెట్టి తుదకుఁదాళంజాలక నే నిటుగనడ చిన నిద పడియున్నవారు. కనుంగొనుము. వారు నాతో మాటాడక పోయిరి. నీవు మాటలాడెదవు.

అని భగ్నము నేయంబడియుండుకీలుంబొమ్మలఁ జూపుచున్నాఁడు.

మదనసేన. కనుంగొని,, ఆత్మగతమున,,

ఔరా! యితఁడు రాఁగానే యితనికిం బరిచర్య నేయంబనిచినకీలుంబొమ్మలు తన్నుం బలసికొన నితఁడు జంతువుంబొమ్మ లని యెఱుంగక వానిం గలయఁ గమకిం చియుండు. కాననే యివి యను నెఱింగి నడవం దలియమిచేత నితనిఁ గాఁజూపెట్టి యితనిచే గొట్టుపడి యలవయిం బడియున్నవి.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! యివి జంతువుంబొమ్మలు. రాజపుత్రిగలు గారు.

లంబభుజుఁడు. సరి! సరి ! ఈదితాననే యొక్కొక రొక్కొక్కటి సెప్పుచుండు దురు కాఁబోలు! తొలఁత నే వచ్చినప్పు డొకలంకె పూలుగ్రుచ్చినత్రాటి నొకదాని

నాయుతః బడ్రవేయ నదియ రాజాకూతుర రనుకొంటిని. అపాపనయ్య నాకుం జెప్పనప్పుడు రాజాకూతురు బలితంపుకంపుగలిగి మేల్తనై యుండు నని నాకుం జెప్పె. అంతనది గాకపోయె. నీవు మాత్రము రాజాకూతుర పని నమ్మం గారణ మేమి?

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఇతఁడు నెప్పునట్టి బాపనయ్య ఎవ్వఁడో! క్రమంబుగ నెఱుంగవలయు.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఏను రాజపుత్రిక ననుటకు నాకుం గలసొందర్యాదిగుణంబు లట్లుండ సకలవిద్యలయందును సామర్థ్యము సంపాదించి యున్నదాన ననుటయుం దార్కాణముగు.

లంబభుజుఁడు. సోశ్చాసముగ,,

ఓనీ! ఎల్లచదువు లెఱుంగును ననుచున్నావుగదా! గడ యెక్కి దొమ్మరియా టయాడఁగలవా! ఎగిచి యెగిచి పులుఁగులం బట్టం బోగువా! కొండలపేటల క్కి మొందుగఁ జెఱు గొట్టి తేనియలు పట్టంగలవా! ఈతపేట్ల చీలిచి గంప లట్టంగలవా! గాఢిదలను మేపుకొని రాఁగలవా!

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఔర! యిదియా విద్యలు? ఆరణ్యకు లగునెఱుకల పఱవైనవి యీవిద్యలు!

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నీనుడివినవి నాగరికు లభ్యసించునవి గావు.

లంబభుజుఁడు. అ! ఆలాగా! ఆనాగరికవిద్య లెట్లుందునో చూపెదవా.

మదనసేన. సత్తమా! అట్లే తెలిపెదను. ఆనాగరికవిద్యలలో నుత్తమంబు గానము. అందు వీణావాదనంబు కడుమనోజ్ఞము. అదివినుము.

వీణియం గైకొని స్వరసంయోజనము నేయం దంత్రులు నవరించుచున్నది.

లంబభుజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఈనాలిమాలినచేల యీసన్నంపువానిం ద్రంపరేక యిదుమ గుడుచు చున్నది. ఇదియ కాఁబోలు నాగరికవిద్య యన్నది. ఇది యే నెఱుంగవా!

ప్రకాశముగ,,

ఓసి యీవిద్య నాకును తెలిసినదే! అది యిట్లందియిమ్ము.

అని చేతులు సాచెను,,

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

ఎల్లవిద్యలెఱింగియు నెట్లెనింపోలెఁ దోచుదొడ్డంజేము యితండు? కాదేని
వీణెనాయించు సామర్థ్యం బుండునే! అది గలదేని సంతసంబ యగు. చూతము.

వీణియ నందిచ్చుచున్నది,,

లంబభుజుఁడు. కైకొని. క్రిందంబెట్టుకొని,,

ఇనీ! యింతతేలిక యగుదీని త్రాళ్లు దెంచుట యొకకష్టపడిచేయందగువనియో!
ఇది చూడుము. ఈపని యెవఁడు సేయం బాలఁడు.

అని వీణెతంతలు తెగదీసి,,

ఓసి చూచితివా! నే నొకచిటికప్రేయసంతలోఁ జేసి నాఁడను. ఈపనిక
కాఁబోలు! నీవుకష్టములు పడుచుంటివి.

మదనసేన. ఆత్మగతమున,,

అ! ఏమి వీనిమార్గ్యము? ఈయాధుని కింత నేమి నెప్పఁగాఁ దెలియంగలదు.

ప్రకాశముగ,,

ఓస శ్రమా! నీ పథ్యసించినవిద్య కరము గొనియాడందగినదియ. మీవిద్యలతో
మానాగరికవిద్యలు సరిపోలవు!

లంబభుజుఁడు. ఓసి! యది యిట్లందనిమ్ము. రాజపుత్రి నాకుంబెండ్లామయ్యె
నని బావనయ్య యనియెనే! నీవేనా యాపెండ్లామవు?

మదనసేన. ఔను. నేనె నీప్రాణవల్లభను.

లంబభుజుఁడు. భయంపడుచు. వెనుకంజయిడుచు,,

ఓసి! తెలిసె! తెలిసె! నాప్రాణంబులకు నీ వేలిక నంటివి గనుక నీవు దయ్య
మనే! నాప్రాణంబులు గొన వచ్చియున్నదానవు? నిక్కము. ఇది చూడుము, నేను
నీకుంజిక్కుదునా!

అని చంద్రకాలార్ధభాగంబున కెక్కి కూరుచుండెను,,

మదనసేన. చింతకులత్వంబుఁ గాన్పించుచు. ఆత్మగతమున,,

ఇతనిమూఢభావంబుం గనెన నితఁ జే మేను వాయుట ల గ్గనితోఁచుచున్నది. ఇతనియందంబుం జూచిన మించినయనురాగంబుచే నట్లుసేయ మనంబురాను. ఇతనిని శక్తికొలఁది దిద్ది చూచిన యవంతరముగాని యేది సేయుటకును నిశ్చయింపం జనదు. అనువుమెయి నితని వామాటకు పశంపడుండై ప్రసవర్తించునట్లు చేసికొనందగును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! నేను దయ్యమను గాను. నీ పెండ్లామనే! నీయిచ్చానుగుణముగ నే మనముప్రవర్తింతము. దిగి రమ్ము.

లంబభుజుఁడు. భయపడుచు దిగివచ్చి. వీపుమీఁది పుట్టినను దీసికొని మరలిచూపి,,

ఆ బాపనయ్యయు నతనికి బండిఁదోలుకొనివచ్చినవాఁడును నన్ను గుఱ్ఱపుంజులు తతోఁ గొట్టిన దెబ్బలదద్దులు గాంచితివా! వాకోరినకోరిగ్ దెల్పం గూడ దని వాడు నన్నుంగొట్టిరి. అట్లుండ నే నెట్లు సెప్పుదును?

మదనసేన. లంబభుజునివీపునదద్దులు గనంగొని దుఃఖించుచు,,

ఆ! కడు నిర్దయులై వార లీకునుమనుకుమారాకారు నట్లు గొట్టిరి. జొరం! నును జానికేముండియు బుద్ధి వికలంబయ్యెనేని యేయపయోగంబు నుండదు గదా! కట్టాయీయు త్తముఁ డిట్టికతోరప్రహారంబుల కర్హుండె?

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! గతించినకార్యంబునకుం జింతింప నేల! నానరగగుం జీరితిని గాన నితఁ వారలవలనిభయంబు మానుము. నీయిష్టంబు నుడువుము. ఆవశ్యముగ నెఱవేర్చెదను.

లంబభుజుఁడు. ఓసి యట్లయేని వాచేతఁ జేయివని వలిన గావించెదవా!

అని చేయి చాచెను,,

మదనసేన. ఓసత్తమా! అట్ల యగుఁ గాక.

అనియతనిచాచియుండుకరంబుఁ గాంచి. అశ్చర్యంబుతో. ఆత్మగతమున,,

చం. హలకులికాదిచిహ్నయుత మై యరుణాంబుజరాగలీలలకా,
నెలయుచు సర్వభూతలము వాగ్ధిపరీతము నేలఁజాలును,
జ్వల మగుభాగ్యశేఖయును సర్వమహిపతిమాననీయ మా,
లలితకవిత్వ వైఖరి నెలంగుసుకీర్తి గరంబు దెల్పెడికా.

కాన నీయుత్తముండు తమకులసంజాతుండనుటయందు సందియంబులేదు.

అని యతనిహస్తంబునందు హస్తంబిడి,,

ఓసత్తమా! నీయభీష్టంబు నెఱవేలుతునుబల్కము.

లంబభుజుఁడు. ఓసి! నేను మాచనుపకుం బోయి మాయమ్మం జూడవలె!

మఱియు నా కొకగాడిదెకొదమ గలదు. దానికిం గాలు విడిగియున్నది.
అది కుదిరినదా లేదా తెలిసికొనవలయు.

మదనసేన. ఓసత్తమా! మీచనుస యెయ్యెడ నున్నది! మాయమ్మ పేరేమి?
మాయయ్య యెవ్వఁడు? వచింపుము. వారలకడకుం దోడ్కొనిపోయెదను.

లంబభుజుఁడు. ఓసి మాయయ్య యెఱుకలఁజేఁడు; వికటఫాలం దనవాఁడు.
మాయమ్మ నెలబాల యనునది. ఈ యూరికిం జెంగట నుండునడవిలో మాచను
యున్నది.

మదనసేన. ఓసత్తమా! నీవు వారలకుం బుట్టినపట్టివా!

లంబభుజుఁడు. ఓసి! కాను.

మదనసేన. కడుసంతసంబుతో ఆత్మగతమున,,

నే నితఁ డుత్తమవంశసంభూతుండై యుండనోపు నని తలంచినతలంపును పరమా
ర్థంబగునేమో? ఎఱుకలకుం బుట్టినవాఁడఁ గా నని యితఁడు వల్కుటచేఁ బావక
జ్వాలాదూయమాన మగుచుండుపాదపము జలభరితం బగుజలదంబునులుమునం బోలె
సంతసించుచున్నదానను. కలతెఱుం గెలుంగం జనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! కా నంటివే! అప్పటి కీవు కిరాతులతోఁ గలసినవాఁడవే గదా!
ఎవ్వనికిం జనించితివి? ఎట్లు బోయలలోఁ గలసితివి?

లంబభుజుడు. ఓసీ! అని యెల్ల నామనంబునకుం దోచువు. ఇంచు మాపాఁగ పువారలొండొరు లాడుకొనినది యేమ విన్నాఁడ. అది యిప్పుడు బుట్టికిం దోచెను. చెప్పెదను దెలిసికొనఁగలవా!

మదనసేన. ఓగల్గమా! తెల్పుము.

లంబభుజుడు. ఓసీ! వినుము. ఒకనాఁడు మాయవృక్షం దే కొగయెఱుకత వచ్చి నన్నుం జూపుచు వీఁడు మీగూడెమును జీరిననాటినుండి మీలగ్గగు లెట్లున్నా? యని యడిగిన మాయవృక్ష యిట్లనియె. ఓసింగీ! ఈశ్రవణంశీరులాఁడు మాలో గలసినదాదిగ మాచనుప యన్నిటం గడు పెంపు వడయుచున్నది. మాతోడుగులు లెక్కకయ్య వ యయ్యె, బేహారమునం గూడినసొమ్ము పెంచునైనది. వీఁడు గాఁయుచుండుగాడిద లన్ననో తండతండంబులై మెండుకొనుచుండెడిని. ఇంతకంటె మనకుం గానలసిన జేమి? వీఁడిందుఁ గాలిడినవళ యెట్టిదో కాని యొకమునుసలిగోద యైనం జచ్చినది గాదు. అట్లుండ మా జేమి తక్కువ? అనఁగా నాకొరవంటి యొసలబాలా వీఁడు కడలేనిసిరిగలగొప్పవంగడంపుంబిడ్డం డని యెంచం బోయి? వీఁడుండినచోటు లెల్ల నిట్టు లుండునుపో! మాకాగులదనుక వ్రేలుకాడుచేరులు గలవాఁ డుండుచోటుల నీరే కరంబు పెంపు వడయుచుండు. మఱియు నొక మనుమానము గల దది వినుము. ఏనొ కవిలాతికిం బోయి యుండి యయ్యెడ నాప్రోలి మన్ననిమంతిరికుమారుం డెఱుకల లోగలసినవాఁడని విని యతనిరూపుంగలతెఱంగునం దెలిసికొని నచ్చినదాన. ఆనిన్న వానియందం బెల్ల నీసిన్నవానియం దున్నయది. ఇతం డామంతిరికొఱయందె యుం డంబోలునుమీ! అనఁగా మాయవృక్ష యేగుట్టవ లెఱుంగును రసఁగా నాయెఱుకల పాని మాయవృక్షోనోసలబాలా! ఆకొమరుండు మీవిడారమునం జేరుకొన్నవాఁ డని యాయావిలాతులవార లాడుకొనుమాటలు నే వినియున్నదానను. కాననుడిదితిని. అని చెప్పి తనయిచ్చంజనియె.

మదనసేన. కడుగుంతసంబునో, అత్మగతమున,,

ఒకమహనీయవంశంబునం బుట్టిననాఁ డితని కిట్టిసురూపసంపద గలుగుట యెట్లు? నాతర్కం బభ్యుదయోదర్కంబయ్యె. నా సామర్థ్యంబున నితని నభిలవిద్యాపారం గతునిం గావించి యితనితో నుభింపెదను.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఒక బావనయ్య నిన్నుం గొట్టింప వంటిదే! ఆ పాముని నీ వెలుగు దువా!

లంబభుజుడు. ఓనీ! వెలుగుదును. కాండే న న్నివగించుటకుం దోడ్పర్చిన వాడు. ఒకనాడు నేకుమ బావనయ్యలు గొంపలు నిర్మించుచున్నట్టి యేమిమో గొలుగుచు నెయిబోసిరి గదా! అందఱుక సాయుధులయిండి వాడు దులుగుటకిం జనియె. ఇదెదురలి పచ్చదనని పోయినవాఁ డింతదనుక మొగముఁ జూపక యుండెడిది.

మదనసేన. అశ్రుగతమున,,

నావిద్యాచార్యుండు గౌతముండే తనయభిష్టులు నెలనెలనికారమున నా యందుం గోపగించి విద్యాధికునిం బెండ్లాడెద నన్న నామశోభంబునకుం బ్రతిగా విద్యాగంధకూష్యని నొక్కని నెడ్డమానిసినిం దెచ్చి నాకుం బరిచేసి నన్ను దుఃఖ పెట్టవలయు నని తలచి తనమనోగతి ననుగుణం దగునితని నశ్వేషింది తోడ్పర్చి నాకుం బరిచేసె. ఇట్లొనర్చి తనమూడు దీప్తులొనియ్యె. ఇత నితని నుద్ధరించిన విద్యాభూషితునిఁ జేసితి నేని మన్మశోభంబు నిష్కప్రాణంబ. ఇప్పు డితనికిం గ్రమం బుగ విద్యలుగణపుటకుం దగుసమయంబు గారు. దేవతానాగ్రహంబునన యిది విద్యాది లభింపంజీయఁ దగును. బహుదినములనండి నాయుపాసించుచుండిన కాళిమంత్రంబును మదీయకులగురుప్రసాదా సాదితంబగుదాని నితనికుపజేసింది యంతకాలంబు నాయున ర్చిన పునశ్చరణఫలంబు నొసంగిన నితఁడు కాళికానాగ్రహప్రాత్రుంజ్ఞు యభిలవిద్యా పారంగతుండగును. చేయందగుకార్యంబిదియ. నిక్కరిమెయి నిది నేయంజనును.

ప్రకాశముగ,,

ఓసత్తమా! ఇత మీచనువకుం బోదము. ఇదె యాబంగయగిండిలో నుండుజ లంబులం బాదంబులు గడిగికోనుము.

అని యయ్యెడ నుండుబంగయగిండి యందిచ్చుచున్నది.

లంబభుజుడు. ఓనీ! యూరికిఁ బోవుటకు ముందు గాకులు గడగికోన వలయునా?

మదనసేన. పోను! మఱియు నాచమనము నేయవలయును.

లంబభుజుడు. స్మరణ మభిసయించి,,

వత్స కళాచంద్ర ! నీకు నే నొసంగినశాపంబు నిరతిశయాభ్యుదయంబునకు మూలంబగు. భారతీసమాన యగునరనాథసూతిం జేపట్టి మహాభాగ్యంబనుభవంబం వోయెదవు. ఆ రాజనినూజవలన నీకుఁ గాళికామంత్రంబు సంప్రపాప్తంబగు. ఆమంత్రప్రభావంబునంజేసి శాపనోషంబు నివృత్తంబై పూర్వస్మృతిం జేందవవు. అప్పుడు నీకపరిమేయ వైదుషీవిశేషంబు గల్గిం వోయెడిని. నీవు మూఢత్వంబున నుండునప్పుడు భవదీయం బగుపూర్వస్థితి యెఱుకపడక యుండును గాన నీచక్రవర్తింబున నేయ నేపగించుకొనక యుండంగలవు. అని నుడివిన నేనును కావోపహతుండనై స్మృతి పడి వికటఫాలంబున నెఱుకలఁజేనిచనుపంజీరితిని. తన్ములకముగ నెట్టిమహారాజగుమాదులకు నందరాని భవదీయ పాణిగ్రహణమంగళంబుం గంటిని. భవగుత్తం బగుకాళికామంత్రంబును బునశ్చరణంబు చేసి సకలకవికులతిలక సంస్థాపనీయం బగువైదుష్యంబు సంపాదించి నీమనోరథంబును బూర్ణము గావించెదను. నీను గాళికాలయంబునకుఁ జనియెద. మదనసేన. మహాముదంబునో. బౌష్పంబులు విడుచుచు,,

ప్రాణనాథ! నీయాపరేఖావిలాసవిశేషంబులు గాంచిన దాదగ నన్ను మహాపూత్రప్రసూతుండ పని తెలంచుకొని యుండెదను.

అప్పుడు భవద్వచనసూధాధారలవలన నామానసతపం బుమళాంతరిం బేందనమది. మహానందగిరికిఖరసమారూఢ నైతిని. నేను నాకంటే దనజ్ఞుఁ డగునిర్యుపద్యాపితకుఁ డుని బరిణయంబు చేసికొనం దలంచి నునేగంజపుత్రుల విద్యావివాదంబునకుఁ గప్పించి యోడించుచుండనప్పుడు నాసఖీజనంబు; తిరిరజేశాగతులగులని మదనసేనవిద్యావిశేషంబునకును యాపరేఖాతిశయంబులకుం దగినవాఁడు కళాచంద్రుండు గాని యితరుఁడు గాఁ డనుకుడువులు విని పచ్చి నా కప్పుడప్పుడు నెప్పుడుండువారు. పాకును నిన్నుం గనుంగొన నాన జనియించియుండె. నాకులజేపరిలయనుగ్రహంబున నాకునీవు లభించితివి. ఇక నిన్నుం బానీయుకనిమిషంబేని యార్వం జాల. ఏఁ తనీ యుండుమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు నీ కొసంగెదను. అది నిశ్చేతుకముగఁ జేయంబడినది గాన ననంతఫలప్రదంబైయొసంగునది; యిప్పుడు నహేతుకత్వప్రతీతి వాదముకలంబునఁ గడునైశంబ ఫలంబుంగూరుచు. దీనంజేసి నీవు జేవిడయావిశేషంబు వదలి నశ్చానందపారిధిం జేల్పంగలవు.

అని తనమంత్రపురశ్చర్యాఫలంబు దారవోసెను.

మహాకాళి. ప్రవేశించి. కళాచంద్రునిం గాంచి,,

ఓవత్సా! కళాచంద్ర నీప్రియురం లగుమదనసేన బహుకాలమునుండి నన్నుం గొలుచుచు సర్వవిద్యాధికుం డగువతిఁ బడయం గోరి భక్తి నొప్పుచున్నది. ఇక్కన్య యితరుంబూర్వ మనుభవించుచుండిన మహాదుఃఖంబుం గాంచి కరుణాయుతవిత్త

దీని మనోరథంబు సంపాదించు దలంపుఁ గొని మదీయమంత్రపురశ్చర్య ఫలంబును
ఫలనిరపేక్షావృత్తింజేసివదలుటచేత దేవతానుగ్రహంబుం గడువైశంబ గణించుకొని
నీరాజపుత్రి నీ కొంసంగుడు నీకు నే సాక్షాత్కరించితిని. ఏను భవదుపాసితమంత్రదే
వతనగుకొని. నీకుం గోరినవరంబులీఁ జనుదెంచితి. మదనుగ్రంహంబున సర్వవిద్యలు
నీ కవగతంబు లగు.

మదనదేవయఁ గళాచంద్రుఁడును. ఆశ్చర్యపడుచు. సర్వాలింగితభూత
లంబుగఁ బ్రణమిల్లిరి.

గళాచంద్రుఁడు॥ భక్తిప్రశ్రవాంబులతో నంజలిబంధంబుఁ గావించుకొని,,

* శ్యామలాదండకము.

* శ్యామలాదండకము అనఁ గామాతంగీదేవతను వర్ణించుదండకము అనియర్థము.

శ్యామలాదేవతయే మాతంగీదేవత. మంత్రరత్నాకరగ్రంథమున బాలాలఘుశ్యా
మలామంత్రకథనతరంగమందు.

శ్లో. న్యాసా నేమాదిధా స్మృత్వా మాతంగీ మాసశే స్మరేత్,
సురార్ణవాంతరీప్థ రత్నమందిరమద్యగే.

ధ్యానం. మాణిక్యాధరణాన్వితాం స్మితముఖీం నీలోత్పలాభాంబరాం,
రమ్యలక్ష్మణలిప్తపాదకమలాం నేత్రత్రయోల్లాసినీం,
వీణావాదనతత్పరాం సురసతాం కీరచ్ఛదశ్యామలాం,
మాతంగీం శశిశేఖరా మసుభజీ త్రాంబూలపూర్ణానసాం.
లక్ష్మం జపే నృధూకోక్తైః జామలయా దయతం కుభైః,
మాతంగీప్రోదితే పీతే లఘుశ్యామాం ప్రపూజయేత్.

అనుచోటఁ జలుకఁజుక్కలరంగువంటి దేహచ్ఛాయగలుగుటంబట్టి శ్యామల
యనియు నాయగ్ధమే శ్యామ యనుపదము దెచ్చుచున్న దనియు నేర్పడుటయే. గాక
మాతంగీప్రోదితమయినపీతంబున శ్యామలనుబూజింపనగు ననుటచే మాతంగీశ్యామలల
శేకర్మము సుస్యక్త మయ్యెడి. మఱియుఁ శ్లో. నాణీ కుకప్రియా జేంతా నిద్రుపే
మీనశీతనః॥ కామేశ్వరీ ధీమహీతి తన్నశ్యామా ప్రచోదయాత్ ॥ అను మాతంగీగా
యత్రయందు శ్యామలాపదమునే మాతంగీపదమునకుఁ బర్యాయముగఁ బ్రయోగించి
యుండుటవలనను దానిమీఁదట శ్లో॥ ఏషోదితాకు మాతంగీగాయత్రీ సర్వసిద్ధిదా,,
అనుశ్లోకమున శ్యామాఘటిత మగుదానిని మాతంగీగాయత్రీ యని చెప్పటచేతను
మాతంగీయన శ్యామలయు నొక్కతయే యని సిద్ధించుచున్నది.

ప్రోత్తము.

1. మాణిక్యవీణా మువలాలముంతిం మదాలసాం సంజాలవాన్విలాసాం,
మహేంద్రనీలవ్యతిలోకసలాంగీం మతంగకన్యా ముఖలా శృరామి.
2. చతుర్భుజే చంద్రకళాపతంసే కుచోన్నతే నువసరాగళోదే,
పుండ్రదేతు పాశాంకుశపుష్పబాణానాన్తే నమస్తే జగదేమాదిః
3. మాతా మరకతశ్యామా మాతంగీ మధుశాలినీ,
మర్యాత్కటాక్షం కల్యాణి కదంబవనవాసినీ.

1. మాణిక్యవీణాం=మణివాస పెక్కి నవీణియను, ఉ మలాలముంతిం=మాంబలమున దియు, మదాలసాం=యోననముననుచే సొక్కుచుండువదియు, సంజాలవాన్విలా సాం=మనోజ్ఞమగువాగ్నేయధిరికలయు, మహేంద్రనీలవ్యతిలోకసలాంగీం=ఇంద్రనీల మణులకాంతివంటి కాంతి చేనంబు ప్రియొప్పునంగంబులుగలయు, నైవ; మాతంగ కన్యాం=మతంగమునికన్యకను, మనసా=మాననంబున, శృరామి=దింతిలబడెను.

మతంగస్యముశేరసశ్యంస్త్రీమాతంగీ, యని శబ్దార్థవివేచనమున జెప్పబడి యున్నది. కాన మతంగుఁడనుమునికిం గూతురని యెఱుంగునది. మతంగశబ్దమే మాతంగ అనియగును. కాన మాతంగుఁడనఁగా మతంగుఁడే. అతని కన్యకాని యాకావం

మాతంగీ మతంగమునికన్యక యనుటకును ఈమెయే శ్యామా యనుటకును బ్రమాణము.

సౌభాగ్యలక్ష్మీకల్పమునందు స్కందేశ్వరసంవాదమున దశమపటలమునందు,, శ్లో. ఛందో నుష్టవ తథా ప్రోక్తం దేవతా శ్యామలాంబికా! లోకన్యాసం కిరన్యా సంకుర్యా త్తారత్రయేణతు! జననీంజగతాం భ్యామే నృతంగమునికన్యకాం,, అని.

2. చతుర్భుజే = నాలుగుభుజముగలదానా! చంద్రకళాపతంసే=చంద్రరేఖను శిశోభూషణముగఁ దాల్చియుండుదానా! కుచోన్నతే = గొప్పదిగుఱుగుబ్బలుగల దానా! కుంకుమరాగళోదే=కాశ్మీరంపురక్షకాంతిచే నెలుపుమీతినదానా! పుం, ద్రదేతు, పాశాం, కుశ, పుష్ప, బాణ, హస్తే=తెల్లదామర, బెఱుకు, పొడము, అంకు శము, పుష్పములు, బాణములు హస్తముల ధరించుకొన్నదానా! జగదేవమాత=జగ ములకు మొదటికల్లి! తే=నీకు, నమః=నమస్కారము.

3. మరకతశ్యామా=మరకతమణివలె నల్లనిదియు, మధుశాలినీ=మదిరాఘూర్ణి తయు, కదంబవనవాసినీ=కడిమిచెట్లనుడవియందు వసించునదియు, కల్యాణి=మంగళ మొనఁగునదియు, నై; మాతా=తల్లియైయున్న, మాతంగీ = మాతంగి, కటాక్షంకు ర్యాత్=కటాక్షముంచుఁగాత.

4. జయ మాతంగతనయే జయ నిలోద్భవద్యుతే,
జయ సంగీతగణితే జయ లీలాకుంభియే.

సంగీతము.

1. జయజనని 2. సుధాసముద్రాంతగుర్జ్యస్త్రణిద్విపహిమృతసముద్రము
ద్రుమాఽశ్వకాదంబకాంతాశవాసప్రియే 3. కృత్తివాసఃప్రియే 4. సాదరః
సంభావనాసంభ్రమాలోలనీవస్రగాబద్ధచాళీనవాధత్రికే 5. సానుమశ్చుత్రికే 6. శీఘ్ర
భూతశీతాంకురేఖా మయాఖాసరీసద్ధమస్మిగ్ధనీలాలకశ్రేణిశృంగారిణే 7. లోకసంభా

4 మాతంగతనయే-మాతంగుడనుచున్నాను! జయనిలోద్భవద్యుతే-వల్లకలువలవలచే కాంతిగలదానా! జయసంగీతగణితే-సంగీతగణితము మెట్టిదిగా
నదానా! జయ-ఎవరగుము, లీలాకుంభియే-శ్రీదాకుంభమునందుండి యునుగలదానా!
జయ-జయమునొందును.

1. జనని-సీతల్లీ! జయ-జయము నొందుదువు గాత ఈజయ లనుపదవం పీఠ
శక్త్య మనః సేవచానందితే, యను సంబోధనముదగుక నడువర్తిండుకొనఁదగినది.

2. సుధా . . . ప్రియే: -సుధాసముద్రాంతగుర్జ్యస్త్రణిద్విపహిమృతసముద్రము
నడుమం బొడ మెగుమణిద్విపమునందు, సరియాధ-మిలదన, దిల్వాటగి-దిల్వాకావనపు,
మధ్య-నడుమనుండెడు, శల్పద్రుప-శల్పకన్యకుములు, ఆకల్ప-అలంకారముగాఁగల,
కాదంబకాంత-రేకదంబపనమన, వాస-పసిండుటకు, ప్రియే-ప్రియముగలదానా!
జయ, ఇల్లమీఁదటను.

3 కృత్తివాసః ప్రియే-శివునికొంద్రియురాలా!

4. సాదరః . . . శ్రీకే: -సాదర = ఆదరముతో, ఆరబ్ధ = ఉపశ్రమింపబడిన,
సంగీత = గానమును, సంభావనా = స్తోమించుటవలన, లోల = కదలునట్టి, నీవస్రక = కదంబ
పుష్పమారికచే, ఆబద్ధ = చుట్టించడిన, చార్లీ = బీబిడతో, సనాధ = కూడిన, శ్రీకే = నిరంత
పరిజేషముగలదానా!

5. సానుమశ్చుత్రికే-పర్వతమునగుంగూతురైనదానా!

6 శీఘ్ర . . . రితే: -శీఘ్రీభూత = శిరోభూషణమై యుండు, శీతాంకురేఖా =
చంద్రశేఖయుక్క, మయాఖాసరీ = కాంతిపుంజముచే, నద్ధ = పాత్ర ప్తములయిన సుగ్మీగ్ధ =
శరమునునుపుమీఁతిన, నీలాలకశ్రేణి = నల్లనిముంగురులగుంపులచే, శృంగారిణే = అలంక
రింపబడినదానా!

7. లోకసంభావితే-జనులచేతఁగొని యాడబడినదానా!

నితే 8. కామలీలాధనుస్సన్నిభభూలతాపుష్పసందేహశృచ్ఛాయగోరోచనానాపంకశః
 శీలలామాభిరామే 9. సురామే 10. రమే 11. ప్రోల్లసద్వాళికామాక్షికశ్రేణికాచంద్ర
 కామండలోద్భాసిగండస్థలన్యస్తకన్ఠూరికాపత్రరేఖాసముద్భూతసారభ్యసంభాగింతభృం
 గాంగనాగీతసాంద్రీభవన్మంత్రితంత్రీస్వరే 12 భాస్వరే 13. వల్లకీవాదనప్రక్రియాలోల
 తాళీదళాబద్ధతాటంకభూషావిశేషాన్వితే 14. సిద్ధసమ్మానితే 15. దివ్యహాలామహా

8. కామ . . . రామే : — కామలీలాధనుస్సన్నిభభూలతాపుష్ప సందేహశృచ్ఛ
 కామన్యధునియొక్క శీలాచాపమునకుసమానము లగుకనుబొబ్బ లాది హాసము బాధ
 మిసపుష్పమోమునుసందేహమునుగలిగించునట్టి, చాయగోరోచనాపంక శీలలామ =
 సుందరమగుగోరోచనాపంకముననుంచబడినవిలాసంపునొసటిబొట్టుచే, లభిరామే =
 మనోజ్ఞురాలా!

9. సురామే = ఉత్తమురాలైనకాంతా !

10. రమే = లక్ష్మీరూపిణి!

11. ప్రోల్ల . . . స్వరే : — ప్రోల్ల సద్వాళికామాక్షికశ్రేణికాచంద్రకామండల =
 కరమునుగతు లొలుగు బావిలీల ముత్తియంబులగుంపులల్లెనికాంతులచేబోలుచు, గండ
 స్థల = చెక్కిరులయందు, న్యస్త = వ్రాసబడిన, కన్ఠూరికాపత్రరేఖా = కన్ఠూరిచే వ్రాసబడిన
 మకరికాపత్రములనుండి సముద్భూత = పొడమిన, సారభ్య = పరిమళమునకు, సంభాగిం
 త = త్వరపడునట్టి, భృంగాంగనా = ఆడుతున్నదల, గీత = గానముచే, సాంద్రీభవత్ =
 అధికమగుచున్న, మంత్రితంత్రీస్వరే = మంత్రవీణియొక్కస్వరముగలదానా !

12. భాస్వరే = ప్రకాశమానురాలా !

13. వల్ల . . . న్విరే : — వల్లకీవాదనప్రక్రియాలోల = విలాపించు తెలుగునం
 గదలనట్టిదియు, తాళీదళాబద్ధ = తాటాకుచేతయంబడినదియునగు, తాటంకభూషా
 విశేష = కమ్మలనుసొమ్ముతో, అన్విరే = కూడినదానా !

14. సిద్ధసమ్మానిరే = సిద్ధులచే సమ్మానింపబడినదానా !

15. దివ్య త్వరే : — దివ్య = దేవతాయోగ్యమగు, హాలా = మదిరవలనఁ
 గలిగిన, మద = మత్తుచే బాడమెడు, ఉద్వేల = మేరమీటిన, హాలా = విలాసములచే,
 లసత్ = వెలుంగునట్టి, చతుః = కన్నులయొక్క, ఆందోళనశ్రీ = కూయకుపాటునోగలసిన
 తిరుగుడుపడుసొంపుచే, సమాక్షిస్త = చెదరిన, కర్ణైకనీలో త్వరే = ఒంటి చెదిమీడి నల్ల
 కలువగలదానా ! మదిరామదమున ఘూర్ణిత మగులోచనపుంగాంతిచేత నొకచెదిమీడి
 కలువపూతేకుకాంతి యాక్షిస్తమగు చున్నదని భాసము.

దేవ్యలహరిలాసవృక్షరూపాంధోరనక్రిసమాక్షి పృథ్వీ కనీలోర్పితే 16. పూరితా? శేష
లోకాభివాంఛాఫలే 17. స్వేదబిందూల్లసత్ఫలాలాపగ్యానిష్యందనందోహసందేహాన్వ
న్నానీకామాక్షితే 18. సర్వమంత్రాత్మితే 19. కుండమందస్త్రినోదారవక్త్రస్ఫురత్కూగ
కర్పూరతాంబూలఖండోత్కరే 20. క్రికరే 21. కుండపుష్పగృథిస్త్రిన్ధ దంశాంశ
నిర్మలాఽలోల కల్లోలసమ్మేళన స్మేరకోణాధరే 22. చారువీణాధరే. 23. సులలితనవ

16. పూరి ఫలే :— పూరిత = సమగ్రముగానీలబడిన, లోకేశ్వరీ
వాంఛాఫలే=ఎల్లజనులకోరికలపంటలు గలదానా!

17. స్వేద క్షితే :— స్వేదబిందు=చిలుచెమట బొట్లతో, ఉల్లసత్ =
ఒప్పుమిగులు, ఫల=నోసటి, లాపగ్యానిష్యంద=లాపగ్యాపుంజాలల, నందోహ=గుంపు
లనియెడు, సందేహాన్వితే=సందియమును గలిగించునట్టి, చారు=మనోహరమగు, నానీకా
మాక్షితే=మొక్కుముక్తియవలదానా! ముక్కు ముక్తియు చిలుచెమటబొట్లతోఁ
గరలి జాటు ఫలాలాపగ్యాదిందునందోహమా యనఁ దగియున్నదియని భావము.

18. సర్వమంత్రాఽత్మితే=సమస్తమంత్రముయారాలా!

19. కుండ త్కరే :—కుండమందస్త్రినోదార = మొల్లలకాంతింగొల్ల
లాడుచిలునగవు దేలుటంటిని కరము మనోహరంగొల్లయుక్త, వక్త్ర = ముగమున,
స్ఫురత్=తిమరునట్టి, పూగకర్పూరతాంబూలఖండ=పోతపోతులయల గర్పూరఖండం
బులయు తిమరుపుమడుపులయు, ఉత్కరే=తేగఁగలదానా!

20. క్రికరే=సంపత్కరురాలా!

21. కుండ ణాధరే :—కుండపుష్పగృథిస్త్రిన్ధ=మొల్లమొగ్గల యాకా
రముతో నునుపుమొలు, దంతావళి=పూసరుసల, నిర్మలాలోలకల్లోల=నిద్దంపునన్నలం
తెన్నమిగులుచుంగదలు కాంతిరంగంబులయుక్త, సమ్మేళన = చేరికగల, స్మేర =
చిలునగవుతోనొప్పు, కోణాధరే=ఎల్లవి పెదవిగలదానా! మొల్ల మొగ్గలపంటిపలు
వయన యుంచుకవలెకొందలి యునట్టు లలలితనగవు నవ్వఁగా నా నగవుయుక్త
కాంతులు కొంచెమువలెయెచు నెట్లనిమోవిపయి నొలయచున్నది యని భావము.

22. చారువీణాధరే=మనోహర మగు వీణీయును దాల్చియుండుదానా!

23. సుల ణరే :—సులలితనవయావహారంభ=కనమనోజ్ఞమగునభినవతాయ
జ్యారంభమనియెడు, చంద్రోదయ = చంద్రోదయయచేత, ఉద్యల = మేరమొలు,
లాపగ్యాదుద్ధౌఢిత = లాపగ్యామనియెడిచాలనున్నటినుండి, అనిర్భవత్ = పొడమునట్టి,
శంఖు=శంఖమునకుంగల, విబోధక=విలాసములను, హృత్=హృదయమనియెడు, కంధరే=

యావనారంభచంద్రోదయోద్భేదలలావణ్యదుర్భాసాపాతకర్మసత్తరంగులబిబ్బితవృక్షంభరే 24. మంథరే 25. బంధురచ్చన్నవీరాదిభూవాసముద్యోతిమాసావపద్యారంభోభే 26. శుభే 27. రత్నకేయూరరత్నచ్ఛటాపల్లవప్రోల్లసతోజారాజితే 28. యోగిభిః పూజితే 29. విశ్వశిష్టుండలవ్యాప్తమాణిక్యతేజస్సుస్థితే 30. సాధుభిః స్పృశ్యతే 31. వాసరాంభవేనానముజ్జ్వంభమాణానలవప్రోల్లసాపాద్యయే 32. సంతతోద్యద్వయే 33. దివ్యరత్నోత్పత్తికాదీధితిస్తోమపరధ్యానమానాంసురీవల్లభో

కంఠముగలదానా ! కంఠము ; సారసారముదోమనభివృత్తానాద్యోదయా మనుచంద్రోదయమువలన నీమెయొక్కలావణ్య మనియెడిసుధావముద ముప్పొంగగా నందుం బొడమెడు శంఖమోయనునట్లు వెలుంగుచున్నదని భావము.

24. మంథరే=యావనమదమున నలస యయినదానా !

25. బంధు . . . శోభే :—బంధురచ్చన్నవీరాదిభూవాసముద్యోతిమాసావపద్యారంభోభే బిల్లమొదలుగుసొమ్ములచే, సముద్యోతిమాస=కడుం బ్రకాశము, అవపద్య = దోషము లేని, అంగశోభే=అవయవములకాంతిగలదానా !

26. శుభే=మంగళమగుంలా !

27. రత్నరాజితే :—రత్న కేయూరరత్నచ్ఛటా = రత్నవంపు బాహు పుగులమెటుంగుల గుములను, పల్లవ=చిగుళ్లచే, ప్రోల్లసతోజారా సొంపు పరిరాదించు, దోర్లతా=బాహులతలచేత, రాజితే=ప్రకాశించుదానా ! బాహుభిః పూజితే దివ్యరత్నకేయూరమణికాంతిరేఖలు పల్లవములభాతిం దోయియున్నదిని భావము.

28. యోగిభిః పూజితే=యోగినిఘటచేత నర్చింపబడుదానా !

29. విశ్వశ్చతే :—విశ్వశిష్టుండల = సముజ్జ మగుదిశావయావాయు నందును, వ్యాప్త=కలయింబడిన, మాణిక్యతేజః=మణులతేజరుచుచే, స్పృశ్యతే = నలుంగు నట్టి, కంకణ=చేతికడియములచే, అలంకృతే=అలంకరింపబడినదానా !

30. సాధుభిః=సాధువులచే, స్పృశ్యతే=పూజింపబడినదానా !

31. వాస ద్వయే :—వాసరాంభవేనానముజ్జ్వంభమాణా = నిశోధనకాలమునందు, సముజ్జ్వంభమాణ = వికసించునట్టి, అరవింది = ఎఱ్ఱతామరపువ్వులకో, ప్రతిదృష్ట = సాటియగు, పాణిద్వయే=చేదోయిగలదానా !

32. సంతతోద్యద్వయే=ఎల్లప్పుడునాకర్షించుచుండునెలప్రాయముగలదానా !

33. దివ్యడలే :—దివ్యరత్నోత్పత్తికాదీధితిస్తోమ=దేవత్వాత్మము లగుమణులకెక్కిన ముద్దుటుంగరపుఁగాంతిపుంజముచే, సంధ్యాయమాస=సంజయుతోడను, అంసురీ

ద్యన్నభేంగప్రభామండలే 84. ప్రోల్లసత్కుండలే 85. తార...రాజనీకాశహారా
పరిశ్రేరచారుస్తసాభోగభారానమస్త్వద్య... పరిశ్రేద...ధీనముల్లాససందర్శితాకార
సౌందర్యరత్నాకరే 86. శ్రీకరే 87. హేమగుంభోదమగ్గుంగవక్షోజభారంపనమ్రే 88.
త్రిలోకాపనమ్రే 89. లసద్వ్యక్తగంధీర సాభీసరిత్యైవాలశంకాశరశ్యామకామాపరి
పల్లవ = చిగుళ్లకొప్పైనచేతివ్రేగులవలన, ఉద్యత్ = పొడమునల్లి, నభేంగు ప్రభా
మండలే = నఖచంద్రభ్రాపుంజముగలదానా! ముద్దుటుంగరమునంతెక్కింబడియుండు
రత్నములకాంతులు పర్వినయెఱ్ఱనివ్రేగులు సంధ్యారాగములవలెదోఁచు నంగునఖకాంతి
మండలముచంద్రోదయమయినట్లులా పూచున్నదని భావము.

84. ప్రోల్లసత్కుండలే = కడునొప్పిదంటుగల కుండలములుగలదానా!

85. తార...కరే:—తారకారాజనీకాశ = నక్షత్రములవగునక్షతరిపోలు,
హారాపరి = ముత్తియంపునరులగుములయొక్క, శ్రేర = వికాసముచేత, చారు = మనో
హరమగు, స్తసాభోగ = గుబ్బలనిబ్బరమువలన, భార = వ్రేగుచేత, ఆనమ్రే =
ఇంచుకవంగిన, మధ్యపల్లి = కాదుదీవియ యందలి, పరిశ్రేద = కడుపుమీఁదిముడుతల
విభాగములయొక్క, సముల్లాస = నిష్క్రచేత, సందర్శిత = కాన్పించబడిన, సౌందర్య =
సౌందర్యమనియెడి, రత్నాకరే = నముద్రముగలదానా! నక్షత్రవజ్జీవనమానమగు
ముత్యాలపేరులుదాల్చికొనియుండుటంబట్టి సౌంపుమీఱుచున్నవి గుబ్బులు. అట్టి
గుబ్బలనిబ్బరంపువ్రేగున వలియంబాటుచు నించుక వంగునట్టికాదుదీవియను నిక్కించు
కాననప్పుడు కడుపుమీఁదిముడుతలు వెలువడుచున్నవి. ఆముడుతలు సౌందర్యసముద్ర
మునకు తరంగములు. అట్టియా తరంగములు గాన వచ్చుటంతేనీ సౌందర్యరత్నాకరము
పోంగివచ్చునట్లున్నదని భావము.

86. శ్రీకరే = సంపత్కారిణి!

87. హేమ...నమ్రే:—హేమగుంభోదమగ్గుంగవక్షోజభారంపనయయి, ఉత్తుం
గ = పొడవుమీఁదిన, వక్షోజభార = కుచభారముచే, అపనమ్రే = కొంచెమువంగినదానా!

88. త్రిలోకాపనమ్రే = యల్లోకములవారచే నేదించబడుదానా!

89. లస...మణి:—లసద్వ్యక్తగంధీర = పొలుపుమిగిలిబట్టుచై లోతుగలది
యగు, సాభీ = పొక్కిలియగుడి, సరిత్ = హ్రదముయొక్క, తీర = గట్టునములిచిన,
తైవాల = తీగప్రాచియొయను, శంకాకర = సందియముంగలిగించు, శ్యామ =
నల్లని, శోమాపరి = నారు, భూషణే = అలంకారముగాఁగలదానా! అందముమీఁది
గుండ్రనయిలోతుగలిగియుండుపొక్కిలియే హ్రదము. నారు దానిగట్టున నుండునాఁ
చురీవియవలె నొప్పుచున్నది యని భావము.

భూషణే 40. మంజుసంభాషణే 41 చారుశింజత్ తీమాత్రనిర్భర్తానంగలీలాధుశ్శింజనీడంబరే 42. దివ్య రత్నాంబరే 43 పద్మరాగోల్లసశ్శిఖలాభాస్వరశ్రోతి శోభాజితస్వస్థాభ్యుత్తరే 44 చంద్రికాశీతరే 45 వికసితనవకింకుకాత్రామ్రుకాద్యాంకుకచ్ఛన్నచారూయశోభాపరాభూతసిందూరశోభాయమాశేంద్రమాతంగహస్తాత్తరే 46. శ్యామరే 47. కోమలస్నిగ్ధనీలోత్పలాపాదితానంగతూటీరశంకాకలాదే

40. మంజుసంభాషణే = మనోజ్ఞముగమాటలాడుదానా.

41. చారు..బరే:—చారుశింజత్ = మనోహరముగ శల్లింపునట్టి, తీమాత్ర = మొలనూలిచేత, నిర్భర్త = బెడయ పెట్టబడినదగు, అనంగలీలాధుశ్శింజనీ = మన్మథునిలీలాచాపగుణముయొక్క, డంబరే = అడంబరముగలదానా! కటికటంబునంబాదిచియుండురకనాదామముయొక్క నులిన్ మన్మథునిలీలాధుగ్గుణధ్వానమును మితియున్నదని భావము

42. దివ్యరత్నాంబరే = దేవతార్హమగురతనంపునలవదాల్చినదానా!

43. పద్మ...త్తరే:—పద్మరాగ = పద్మరాగమణులచే, ఉల్లసత్ = ప్రకాశించెడు, శిఖలా = ఎనిమిది పేటలుగల మొలనూలిచే, భాస్వర = అందముమీఱు, శ్రోతి = నితంబముల, శోభా = బిప్పిదముచే, జిత = కీర్త్యువలబడిన, స్వస్థాభ్యుత్తరే = బంగరుకొండనెత్తములుగలదానా! పద్మరాగమణులు సక్కినయెనిమిది పేటల మొలనూలునుపైనధరించియుండు నితంబచింబములు బంగరుకొండనెత్తములతోలంగాన్పించుచున్నవని భావము.

44. చంద్రికాశీతరే = వెన్నెలవలెఁ గన్నులకుఁ జల్లినదానా!

45. వికసితనవకింకుక = వికసించిన శ్రోత్రమోగునవలె, త్రామ్ర = అంతట నెఱుపుమీఱు, దివ్యాంకుక = ఉత్తమమగు వలనచే, ధన్వ = అవృతములయిన, చారూయశోభా = అంజపురదోడలమొంగులచే, పరాభూత = అనమానింపబడిన, సిందూర శోభాయమాశేంద్రమాతంగహస్తాత్తరే = సిందూరమలంగుటంతిసియొలుపుగలయు గడియత్రాసుగఘడిటగుచుండునైరావతపుండ్రముగలదానా! అప్పుడువికసించినమోడు కుపూలవలె నొప్పునెఱువి దివ్యధస్త్రముచే నావృతములగుటంతిసి తొడలు సిందూరమలందియుండు; నింద్రునిమాతంగముయొక్క యర్గళములనంటి తొండములకు దీప్తియున్నవియని భావము.

46. శ్యామరే = చిలుక తొక్కలరంగువంటి జేహచ్ఛాయగలదానా!

47. కోమ...లరే:—కోమలస్నిగ్ధ = అందంపునుగవుగల, నీలోత్పల = నల్లకలువలచే, అపాదిత = కలిగింపబడిన, అనంగతూటీరశంకాకర = మన్మథుని యెంబుల

మజంఘాలతే 48. చారులీలాగతే 49. నమ్రదిక్పాలనీమంత్రీమంత్రశిష్యగ్రామప్రభా
పుంజసంజాతదూర్వాంతురాశంకసారంగసంయోగరింభన్నభేందూజ్యతే 50 ప్రోజ్యతే.
51 జేప జేవశ, దైత్యశ, యక్షేశ, భూతేశ, వాగీశ, కోనేశ, వాయుగ్నికోటీరమా
ణిశ్యసంఘృష్టబాలాతపోద్దామలాక్షరసాదుగ్యలక్ష్మిగృహీతాంఘ్రిపద్మద్వయే. 52. అ
ద్వయే 53 సురుచిర నవరత్న పీఠస్థితే 54. సుస్థితే 55 శంఖపద్మద్వయోపాశ్రితే
పాదులాయనసందియంబుగలిగించెడు, ఉద్దామగొప్పనియగు, జంఘాలతేఁదీనియల
వంటి పిక్కలు గలదానా ! జంఘాలతికలు మన్మథుని శంఖపునల్లకలువలదే నేయం
బదిన తూటీరములో యన్నట్టు అన్ననియని భావము,

48. చారులీలాగతేమనోజ్ఞమగులీలాగమనంబుగలదానా !

49 నమ్ర...జ్యతే :—నమ్రదిక్పాలనీమంత్రీని = నమస్కరించునట్టి దిక్పాల
కాంతలయొక్క, మంత్ర=ముంగురులయొక్క, శిష్య=మనువుమిత్ర, గ్రామప్రభా=వల్లని
కాంతుల, పుంజ=గుంపులవలన, సంజాత=కలిగిన, దూర్వాంతురాశంక=గతికపోచ
లనియెను సందియము నొందిన, సారంగ = (చందరునిలోనుండు) తింకయొక్క, సయో
గ=కూడికచేత, రింభన్ =పిచ్చుదిగులు, నభేందూ=నఖచంద్రునిచే, ప్రోజ్యతే=ప్రభా
శించుదానా ! దిక్పాలకకామియులు ప్రణామమునీయునవ్వుడు వారలకుండలముల కాంతి
పుంజము జేచరణంబులపైబెర్వఁగా నదిగాంచి లీలా సారంగము పచ్చనిగరికపోచ
లని శంకించి చరణముల నాకుటకురాఁగా నా సారంగము చంద్రునిలోని సారంగమనియు
నదిరాఁగాదానితోఁ గదలివచ్చినచందరునితో నెనఖంబులొప్పుచున్నదనియు భావము.

50. ప్రోజ్యతే=కడునందమగుకాంతిగలదానా !

51. జేప.....ద్వయే :—జేప = జేపరలయు, జేవశ = జేవపతులయు,
దైత్యశ=దైత్యనాథులయు, యక్షేశ=యక్షనాథులయు, భూతేశ=భూతపతులయు,
వాగీశ=వరస్వతీనాథునియు, కోనేశ = మూలకధిపతులయినవారలయు, వాయు=
మారుతునియు, అగ్ని=అగ్నిదేవునియు, కోటీర=కీరీటములందలి, మాణిశ్య=మణులచే,
సంఘృష్ట=ఒరయఁబడినదియై, బాలాతపోద్దామ = తేజటియొండవలెమిండునట్టి, లాక్ష
రస=లతుకయొక్క, ఆరుగ్యలక్ష్మి=ఎఱుపుంచెల్లిదంబున, గృహీత=కమ్ముకొనంబడిన
అంఘ్రిపద్మద్వయే=అడుగుండమ్ములదోయిగలదానా !

52 అద్వయే=సాటిలేనిదానా !

53. సురుచిరనవరత్న పీఠస్థితే=అందమగునవరత్నసింహాసనంబుననుండెదదానా !

54. సుస్థితే=చక్కనిదానా !

55. శంఖపద్మద్వయోపాశ్రితే=శంఖనిధిపద్మనిధులజంటచే నాశ్రయించుటచే

56. ఆశ్రమే 57. దేవిదుర్గావటతేత్రపాలైయ్యతే 58. మత్తమాతంగకన్యాసమాహన్వితే
 59. ధైరవైరవైభిశ్చేష్టితే 60. దేవివామాదిభిస్సంక్రతే 61. లక్ష్మ్యాదిశక్త్యష్టకానంతే
 62. ధైరవీ సంవృతే 63. పంచబాణేన రత్యాచ సంభావితే. 64. ప్రీతశక్త్యా వసంతేనచా
 నందితే 65. భక్తిభాజాం పరంశ్రేయసే కల్పసే 66. ఛందసా మౌజసే భ్రాజసే 67. యోగి

56. ఆశ్రమే=భక్తులాశ్రయించియుండుదానా!

57. దేవిదుర్గావటతేత్రపాలైః=దుర్గాదేవితో, వటపృథ్వుమునో, తేత్రపాలకులతో, యుతే=కూడినదానా!

58. మత్తమాతంగకన్యాసమాహన్వితే=యౌవనమధమునం బొదలుమాతంగముని కన్యకలగుంపులు బలసికొని యుండుదానా!

59. అష్టభిః ధైరవైః = ఎనమండ్రు ధైరవులచే, శ్చేష్టితే = పరిశీలించబడినదానా!

అన్మత్తుఁడు, కపాలఁడు, భీషణుఁడు, డమరుభాస్కరుఁడు, రవిభక్షకుఁడు, కాలుఁడు, చండుఁడు, మహానుంధాసుఁడు, అనువారు ధైరవులెనమండ్రుగురు.

60. దేవివామాదిభిః=వామాదేవిప్రముఖులచే, సంక్రతే=ఆశ్రయించబడినదానా!

61. లక్ష్మ్యా వితే=లక్ష్మ్యాది = లక్ష్మీప్రముఖులగు, శక్త్యష్టక=ఎనమండ్రుగురుశక్తులచేత=ఆనవితే = నీవింపబడుచుండుదానా! లక్ష్మీ, చాముండి, బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కామారి, వైష్ణవి, వారాహి, మాహేంద్ర అనువారు ఎనమండ్రుగురు శక్తులు.

62. ధైరవీసంవృతే=ధైరవీదేవతలచే జాట్టుకొనబడినదానా,

63. పంచబాణేన=మన్మథునిచేతను, రత్యాచ=రతీదేవిచేతను, సంభావితే=గౌరవింపబడినదానా!

64. ప్రీతశక్త్యా = ఇష్టపడినశక్తిగలవాఁడగు, వసంతేనచ=వసంతునిచేత, అనందితే=సంతసింపబడినదానా!

65. భక్తిభాజాం=భక్తిగిలవారలకు, పరం=మిగుల, శ్రేయసే = మేలుకొఱకు, కల్పసే=వలంతివయ్యెదవు.

66. ఛందసాం=వేదముల, ఓజసే=ప్రకాశమునకు, భ్రాజసే=బ్రకాశించెదవు.

67. యోగినాం=తపస్సులయొక్క, మానసే=మానసమందు, ధ్యాయసే=ధ్యానింపబడియెదవు.

సాంమానసే ధ్యానునే 68. గీతవిద్యానుయోగానిత్యజ్ఞేనకృష్ణేన సంపూజ్య సే 69. శ్లో
హృద్యేనగ ద్యేనపద్యేనవిద్యాధర్మరీయసే, 70. అక్షగంధర్వసిద్ధాంగసామండలైర్మందితే
71. సర్వసౌభాగ్యవాంఛావతీభి ర్వధూభి స్సరాణాం సమారాధ్య సే 72. సర్వవిద్యా
విశేషాన్నితంచాటుగాధాసముచ్చారణాకంఠ ముల్లాలసద్వర్గ రే ఖాన్నితం శోమలంకార్య
మలోచారపక్షద్వయం తుండశోభాతిదూరీభవత్కింశుకాభం శుకంలా లయంతీమివ
దినే 78. పాణిపద్మద్వయేనాపరేణాక్షమాలాగుణం స్ఫటికం జ్ఞానసారాత్మకం పుస్త

68. గీతవిద్యానుయోగానిత్యజ్ఞేన=గానవిద్యానుబంధమునం దనివచెందని, శ్లో
హృద్యేన=హృద్యునిచేత, సంపూజ్య సే=పాగుగఁ బూజింపబడియెదవు.

69. విద్యాధర్మః = విద్యాధయలచేత, విశ్వహృద్యేన=ప్రపంచమునకు మనోజ్ఞ
మగు, గద్యేన=గద్యముచేతను, పద్యేన=శ్లోకముచేతను, గీయసే=గానము సేయఁబడి
యెదవు.

70. అక్షగంధర్వ సిద్ధాంగసామండలైః=అక్షులయు గంధర్వులయు సిద్ధుల
యు ముగుదలగుంపులచే, మందితే = అలంకరింపబడినదానా !

71. సర్వసౌభాగ్య వాంఛావతీభిః=వర్షవిగ సౌభాగ్యంబుంగోరడు, సరాణాం
పధూభిః=దేవకామినులచే, సమారాధ్య సే=పూజింపబడియెదవు,

72. సర్వవిద్యావిశేషాన్నితం=ఎల్లవిద్యా విశేషములతోఁగూడినదియు, చాటు
గాధాసముచ్చారణాకంఠం = చమత్కారపద్యములుచ్చరించుకంఠంబుగలదియు, ఉల్లాల
సద్వర్గ రేఖాన్నితం=విశేషించినమంచిరంగులు దేటురేఖలతో నొప్పు నదియు, శోమ
లం=అందమయినదియు, శ్యామలోచారపక్షద్వయం = శ్యామలపక్షముగలగొప్ప శృ
క్కలజంటగలదియు, తుండశోభాతిదూరీభవత్ = ముక్కుయొక్క మేలుంగునకు దూ
రంబగుచున్న, కింశుకాభం=మోగుగుముగ్ధలన్నిగలదియు నగు, శుకం=చిలుకను, లాల
యంతీమివ=బుజ్జగించు నదివోలే, క్రీడసే=హరించెదవు.

78. అపరేణ=మఱియుక, పాణిపద్మద్వయేన=శేలుండమ్మిదోయిట, స్ఫటికం=
స్ఫటికమణి నిర్మితమయిన, అక్షమాలాగుణం=జపమాలికసరమును, జ్ఞానసారాత్మకం=
జ్ఞానసారమయమగు, పుస్తకం=పుస్తకమును, చిభ్రతీ=తాల్చుచున్నదిగా, యేన=ఎవ్వని
చే, సందింత్య సే = చక్కఁగఁజింతింపబడియెదవో ! తస్య=అట్లుధ్యానము సేయువాని
యొక్క, పక్షాంతిరాత్=పదినమునుండి, గద్యపద్యాత్మికా=గద్యపద్యస్వరూపిణియ
గు, భారతీ=సరస్వతి, నిస్సరేత్=వెడలను. ఏణియ నొకకేలను శుకంబు నొకకేలను
మఱియుకశేలుండోయిట స్ఫటికాక్షమాలయుఁ బుస్తకంబును చార్పియుండునట్లు భా
వించినవాఁడు మహాకవియగు నసి భావము,

కం త్రిభుతీయేన సంచింత్య సే తస్య పక్వాంతరా ద్దద్యత్పద్యాత్మికాభారతీనిస్సతే 74, త్య
సనాత్వంసనాథాఽశ్వతి ర్భావ్య సేసోపి లక్ష్మీసహస్రైః పరిత్రీడతే. 75. కింససిద్ధ్యోద్వృత్తి
శ్చ్యామలంకోమలం చారుచంద్రావమాదాన్వితం ధ్యాయత 76 తస్య లీలాసహాచారిభి
77 తస్య కేళీవనం నందనం 78 తస్య భద్రదాసనం భూతలం 79 తస్య గీర్ణవతా కింకరీ. 80
తస్య వాచాకరీ క్షీస్వయం. 81, సర్వమంత్రాత్మికే 82. సర్వమంత్రాత్మికే 83. సర్వ
ముద్రాత్మికే 84 సర్వశక్త్యాత్మికే 85. సర్వవర్ణాత్మికే 86. సర్వరూపే 87. జగన్మాతృకే

74 త్వం=నీవు, యేనవా=ఎవ్వరిచేసేని, సనాథాశ్వతిః=పెనిమిటిసోఁ
గూడినయాకారముగలదానవుగా, భావ్యసే=చింతింపబడియెనసో! సోపి=అట్లుధ్యానిం
చువాఁడు, లక్ష్మీసహస్రైః=వేనవేలలక్ష్మీదేవీజనముతో, త్రీడతే=త్రీడించును. పెని
మిటిసోఁగూడిన యాదేని భావించినవాఁడు విష్ణుపదవిని బొందునని భావము.

75. శ్చ్యామలం=దిలుకవంటి పచ్చపన్నెగలదియు, కోమలం=మనోహరమును,
చారుచంద్రావమాదాన్వితం=మనోహరుడగు చందమామను శిరోధూషణముగఁదాల్చి
నదియనగు, వపుః=ఆకారమును, ధ్యాయతే=ధ్యానమునరించువానికి, కింససిద్ధ్యోక్తే
ఎదిసిద్ధింపను.

76. తస్య=అట్లుధ్యానించెనువానికి, వారిభిః=నముద్రము, లీలాసరః=త్రీడాసర
స్సగును.

77. తస్య=అతనికి, నందనం=నందనవనము, కేళీవనం = త్రీడోద్యానమ
గును.

78. తస్య=అతనికి, భూతలం=భూస్థలి, భద్రదాసనం=భద్రపీఠమగును.

79. తస్య=అతనికి, గీర్ణవతా=సరస్వతి, కింకరీ=దామరాలగును.

80. తస్య=అతనికి, క్షీ=లక్ష్మీ, స్వయం=రాని, వాచాకరీ=వలకుబంట
గును.

81. సర్వమంత్రాత్మికే=సకలమంత్రస్వరూపిణి !

82 సర్వమంత్రాత్మికే=సకలమంత్రస్వరూపిణి !

83. సర్వముద్రాత్మికే=సకలముద్రాస్వరూపిణి !

84. సర్వశక్త్యాత్మికే=సమస్తశక్తిస్వరూపిణి !

85. సర్వవర్ణాత్మికే=సమస్తవర్ణస్వరూపిణి !

86 సర్వరూపే=సకలస్వరూపిణి !

87. జగన్మాతృకే=లోకములకుండల్లియగుదాసా !

88. హేజగన్మాత్యశే 89. పాహీమాం 90. పాహీమాం 91. పాహీమాం 92. పాహీ.

అని స్తుతించి భక్త్యవనతుండై నిజవంబడియెను.

కాలి. కడుసంతసంబుతో,,

వత్స కళాచంద్ర ! నీయైనర్చినసం స్తవంబున కతులూకూదంబుం జెందితిని. భవదీయ కవితారసబలేషంబునకు మానసంబున నలరి మహాకవి యనుమిరుదనామం బొసంగితిని. మదసుగ్రహంబున నిట్టివిశేషంబు నీ కల్పినందుకు నిదర్శకంబుగ నీ విది సుత కాలిదాసుండనునామంబు వహింపుము. నీవు కావ్యసాటికాలంకారముల నుద్ధరింప భూమి నుండవలరించినభారతీదేవిని గాని సామాన్యమగువ్యూహాత్ముండవనీ గాభి. ధారాపతి యగుభోజభూపతి భవదీయకవితా సారసర్వస్వం జెఱింగి యపరిమితగ్రంథు లొసంగుచు నిన్నుం గారించు. మఱియు భవదీయసుకవితాచాతురీ! మెచ్చి పెక్కండ్రు దేశాధిపతు లగణితంబు లగుధనసంపదంబులు సమర్పింపంగలరు. కాన నిర్విచారుండవై రాజ్యతంత్రంబు నొప్పరికించి యిప్పుడు కలికాలవిసృప్తం బయియున్న గీర్వాణభాష నుద్ధరింపుము. సుకవితా యద్యస్తీ కాశ్యేన కిం,, అన్నట్లు సుకవితాని ర్వర్తితతీవనోపాయంబుకన్న మహాంకవృత్తికి వాసటయై యుండుట సుఖాపహంబు గామి నీ వందులకు నియ్యకొనకుము. నీవు కాలిస్మరుండవై కన్యకానీయంబు లగు పెక్కులు కార్యంబులు జరుపం బోయెదవు. ఇంకను నీయపేక్షితం జెన్యో? నీవదిగిన బెల్ల నొసంగం గడంగియున్నదానను. మదసుగ్రహంబు వదలినవానికి సర్వంబు సిద్ధంచు.

కాలిదాసుడు. ఓలోకైకజనని ! ఇంతకంటె నాకుం గావలసిన జే మున్నది? అయిన నొక్కటి యడిగెద.

చం. అనుకల మీవు నన్ను సదయాత్మకఁ జూచుచు వైరిసంభుముల్,
వనపడి చేయునెద్దలను భవ్యగతిం దొలగించి కాచుచుక,
నిను మది నెంచునప్పు డతినిర్భరసత్కరుణాత్మమా రివి,
కనబడుచు న్నమస్తనరకాంతనతాంఘ్రినిఁ జేయుచుండుమీ !

88. హేజగన్మాత్యశే=సర్వప్రపంచోత్పత్తికిం గారణరూపమగుబ్రహ్మకృష్యరూపిణి

89. మాం=నన్ను, పాహీ=కావుము.

90. ,, ,,

91. ,, ,,

92. పాహీ=కావుము.

కాళి. వత్స ! కాళిదాస నీప్రార్థనంబు నంగీకరించితిని. భవదభీష్టార్థంబు నడుకూర్చి నప్పు డప్పుడు నీకుం గన్పడుచుండును. భక్తజనాపేక్షితప్రదానంబుకన్న నాకుం బ్రయోజనంబు లేదు. నుఖంబున నుండుము.

అని యంతర్హిత యగునట్లు నిష్క్రాంత యయ్యె.
మదనసేన. కరముసంతసించుచు,,

ప్రాణనాథ ! ఈజీవికి నీయందుఁ గలకరుణాతిలేకగలు కడు సంస్థవనీ నుంబు. ఇట్టి నిన్నుం బరిగాఁ బడసిననాయదృష్టంబే పొగడికొనం దగి యున్నది.

చం. అభినవమన్మథుం డనుచు నంగన లెల్లఁగ మెచ్చురూపమున,
విభవసముజ్వలం బయినవిక్రమియం దగునాభిజాత్యమున,
సుభగతిమీఱుపై గుప్తి యు శుద్ధయతో విభవంబు నిండన,
న్నిభ మగుసంపద ల్వలయునిన్ను నలంతుల కానె పొందఁగన్.

ఏను నాతోలిపుట్టువునం జేసినపున్నియం బెట్టిదియో ! ఇట్టిసుకవికులావతం సంబుం జీవట్టఁ గలిగితిని. మఱియు నీవు సరస్వతీనవాపతాయండ పరుటకు సందియంబు లేదు. కానీని మంత్రోపదేశమాత్రంబునన జీవి సాక్షాత్కరించి పదంబు లొసంగునీ! అదియునుంగాక యిట్టిరసాస్పదం బగుసుకుమారార్థపదబంధురం బయినపదనరచనా చాతురి ఘనువ్యమాత్రుల కుండునీ !

చం. అరుణకరప్రసారవికచాంబుజమండని కామన్గళ ,
ద్వరమకరందబిండురురవైఖరిచారుపదావళీమనో ,
హర మయి యొప్పునీకవిత నాన వినంగ సుధాఽల్లివీచికల్ ,
వరుసగఁ బైఁబయిం బరవి పచ్చవిధంబునఁ దోఁచె నాత్మగుణ.

ప్రాణనాథ ! చిరకాలసంప్రార్థితం బగుచున్నమన్మథోరథంబు నాయర్పించు చుండిన కులదేవతయనుగ్రహంబున నిప్పుడు ఫలియించె.

కాళిదాసుండు. మహాహర్షంబుతో,,
ఓచంచలలోచనాతిలకమా ! వినుము.

చం. సురగరుడోరగప్రముఖతో భవగాత్ర లకందరానియీ,
నిరుపమరూపసంపదల నివృటిలంగలనిన్ను మన్ననన్,
నరభవనాంబుజాలయాను నర్మిలిఁ బెండిలియైతి నింక న,
చ్చెరు వగుజన్మభవ్యఫలసిద్ధి లభించెను నాకు నెచ్చెరి.
శేషధ్యంబునవై తాళికుండు,,

చం. చెలువపుదీవి యోమదనసేనను బెండిరియ్యి ముచోన్నతిగా,
తెలగుచుఁ గాళికావరముచేత మహావిదైతి కంగ నీ,
కులము పవిత్ర ముద్యు సతికోరికి యు న్సరియించి నిప్పు దీ,
జలజసఖుండు దోచుకతి కన్యకుఁ దన్మోక్ష ములుకోగ జే !

పెండియు సేవధ్యంబున యుండు బైతాళికుండఁబు.

చం. అమలిన మైననీయకమ దంతటఁ బర్వంగఁ జూచి బిల్వదే,
యనుకలము న్దేవించు చిపు దంబుజబైరియఁ గ్రుంకుచున్నవాఁ,
డపరనధూ నకంసమహమాపహరిన్నర గాత్రఁ గూడునం,
భ్రమ మిపు డొప్పుదయ్య ! భగభానునిఁ గొల్వఁ గ ములుకోగ జే !

కాలిదాసుండు. ఓప్రాణేశ్వరీ ! జేవసాక్షి త్కారాదికుభవంబరలు గాలంబు
గడచుట యెఱుంగమైతిమి. ఇప్పుడు నేకువ యయ్యె ! ఏమ కావోపకాశంబునైయుం
డునప్పుడు గంధ్రానుష్ఠానంబు నేయగ మానుకొన్నందుకుం బ్రాయశ్చిత్తంబు చేసికొని
వికుద్ధిం బొరయవలసియున్నది. ఈనగరోపకంఠంబునం గలపుణ్యనదికిం జని యుప
సాన్నినంబు నల్పి ప్రాచితంబుచేసికొని సూర్యోదయోపాదలు దీర్చి బైశంబ వచ్చెద.
మద్విరహంబున నీవు భిన్నతం బెందకుము.

మదనసేన. కాలిదాసునిఁ గొంగిరించుకొని,,

చం నిను నెడఁబాసి యుక్కత్రుటి నీరజసా యకమార్గతారికిగా,
మనమున నోర్వఁ జాల నిక మానవలోకసుధామయూఖ ని,
నైదుఁగొనకుంటిసేనిఁ ద్రుటికాలము గల్పకతంబు గా నగుకా,
భునకుభక్తి రమ్మ పైన కాల్యసుకృత్యము దీర్చి యానవోకా.

మతియునిప్పుడు,,

చం. నిను నెడఁబాసి బోవఁ గడు నిర్భర మైనవియోగవేదనకా,
మనము మహాంధకారమున మగ్నతఁ బెండినకీతిఁ గాంచ మ,
త్తము విడ గ్రాంగ సాగ నొకకట్టము దుర్భర మైన దిప్పుదే,
మునుకొని కల్గఁ బోవు నని యున్నను దోచుచునున్న దాత్మకుకా.

అదియునుం గాక మన్మానసం బనిష్టాశంకి యై యుత్తలంబడియెడిని. కాన నీ
పొంటి సేగకుము. ఈభవనంబునకుం గావలియుండురక్ష కభటవర్తంబును వెరువెంటఁ
దోడ్కొని పొమ్ము. వేగ రమ్ము. నాయంగుం గరుణ యుంచి యుదుబుద్ధముగ్ధసరసీజ
కోభామసోపానం బగుసేవగుమొగంబు బైశంబ పెండియుం గానిపింపుము.

కాళిదాసుడు. ప్రాణవల్లభా! నా కష్టమును దోడు రావలయు నన్నది లేదు. అయినను నీమనస్సనుధానంబుకొనుట వారలం దోడ్కొని పోయినను. కాన మంత్రం బగుచింతచే నితాంతసమాకులస్వాంతరై యుండకుము. ఓభీ! నీవొంటి నుండంగలది!

మదనసేన. ప్రాణనాథ! ఒంటి యన నేల! వేకువ యయ్యె. ఇప్పుడ నాప్రియ సఖులు గుణమాలినీధనమాలినులు రారా! అందుకుం జరితంపవలదు.

కాళిదాసుడు. ప్రాణవల్లభ! లోల్లయిన నీరే! ఏ నోయి వచ్చెద. అనినిష్కాశ్రయం డయ్యె.

మదనసేన. కొన్ని యడుగులు వెనువెంటం జని. పైపలసి! దృష్టులు నిగుడించి.

ఆ! ఏమి యిది! ఇప్పుడు యాడవయామంబు ప్రవృత్తిం బగుచున్న దని తార కలం గాంచినం దలిసె. వైరాళికులు వేకువ యయ్యె నని గాల్గిరి. నాప్రాణనాథుని నన్ను నెడబాప నవ్వఁజేరి క్రూరం దిట్టిసిక్కిరిం గావించెనాహో!

శంకారంకంబులనో.

వేకువ యయ్యె నేని దీపములకాంతి తగ్గదా! లోట్లు గానంబడిదే: దూరాలోచన నేయకయ వతిం బంపితిని. మానసంబు కర మలయుచున్నది. ఏమి నీ యుదు! మాన సంబునం జేయేని యొక యాప్రియంబు గల్గంబోయెనునని తోఁచెడిని.

ఎనుటికి దృష్టు నిగుడించి భవసంభ్రమంబులనో.

నానిద్యాగురు వసమయంబున గౌతముండు మణియుగ్మయనతో నిర్మలమిం జనుచుచున్నవాడు. కట్టా! ఇతండు నావయిఁ బ్రేమం బుంచి తొలగి సత్ర మంబు నేయం బూసినవాడు. ఇప్పుడు శేదీని యహితంబునీయటలే చనదెందు చున్నాడని తోఁచెడిని. కాదేని యిప్పు దియ్యడ శేం ననదెంచు. నీ నియ్యడ నుండుట యుచితంబుగాదు. దవ్వలకుంజనియెద. భవసంభ్రమభటవర్షంబును లేదు. ఆర్యపుత్రునితోఁ జనియె. ఆహా! యొకనిమిషంబులోనని దురతిహిత్యం బగునట్టి యిడుమ సంభవించినయది!

అని వెనుకంజ యిడుచుఁ ద్వరితతరంబుగఁ జనుచున్నది.

యావనభటసహితుండై గౌతముఁడు ప్రవేశించె.

గౌతముడు. ఓమదనసేనా! పోకుము పోకుము. ఇంకఁ దప్పించుకొన నీకుం కరంబుఁగాను. ఇది నిశీధనమయంబు. నీ ఏ శరీరహంబునం బ్రవేశించుటకు ముంద గూఢాతి నేనీ శరీరమంబెరంబుం బొచ్చియిండి యిడుమ జరిగినవృత్తంతంబు నూచుదు

నీనాయకుని నిన్ను నెడకాపి నిన్ను వహించుట గడంగి పైతాళిపలకల నడిచి నిన్ను
మెయి నాకని వెలువటిచితిని. ఈవిధమున నాకు గావలె దెచ్చుకొని ముంగుటపా-
స్థలంబున నిదిపి నీవతి వేసిన జనునప్పుడంతగంబుఁ గన్పించుకొని వచ్చివయ్యారనితోఁ
జేయకొని నిన్ను వహించి నిజ సమదించినాడే. నీ విఁగ బుజుభావంబున గడలి నడ్డు
నే నుగ నాగొనతెచ్చియుండునదదంబు కట్టి నాయుండికి జరుదించితి నని మేలగును.
అట్లు నేయ నేని నిన్ను యవనుండు కరకలితభక్తధారాఖండిత గాత్రం గావంబంబోయితిని.

మదననేన. భయశోకంబుతో, ఆత్మగతమున,,

కట్టా! నామానవంబునఁ దోచినదాస్థింబుఁ బర్యంబులయ్య. అది పాత్యం
బయిన యిడుపల పోడిమినయితి. ఏను నేయంగదానను. ఇందాఁక నావర్చి
నేని యితఁడు నన్నుం బట్టుకొనుట నిన్నునంబ. అట్లు గాక యితనివచనం బనుష్ఠించు
బూనినదానంతో నీ జటించితి నేని ప్రోవ నెవ్వ నేని యు వట్టవదరా!

అని చింతించుచుండె,,

గౌరముఁడు. ఓనీ రాజపుత్ర! యింకం జీతం గూడటవలన నుపయోగంబు
లేదు. పడఁజము పడఁజము.

మదననేన. శోకంబుతో,,

ఓయనాధరక్షక! ఆశ్రయవాత్సల్యజలధి! గజేంద్రవరదా! ద్రాపదీమానసాల!
దుక్కిణీనాథ! నీకంటె నాకు దిక్కవ్యయస్నాన! ఈదినను గాన నీవు నాద్రక్షక
యున్నాడే నని నమ్మియున్నదానను.

అని పల్కుచు పడఁజమున్నది.

గౌరముఁడు. ఓనుందరీతిలకమా! నాయభీష్టంబు నుపశ్చేద నంటి నేని నిన్ను
నేన రక్షించెదను. ఇంతటిపనికి గజేంద్రరక్షకునిం దడవ నేల! ఓనీ కామినీమణి! నీయి
ష్టంబుం దెచ్చెద నేని యింద నీతోఁ గేళివిహారం బనుభవించి నిన్ను నదలి చేసియెదను.

మదననేన. భయంపడుచు! ఆత్మగతమున,,

కట్టా! నా కియ్యెడ నుండక చనుటయి యిప్పటికి మేలు!

అని త్వరితగతిం జనుచున్నది.

గౌరముఁడు. ఓకాంతామణి! నేను తుద కొకమణి నీతో సుఖంబం గోరితిని.
రీ వివుడు నాకు సంతకము ప్రియంబు నేయం గడంగెదవు. నాకు నీవంటియభీష్టప్రమా
రాలు గలదా! మించిది పొమ్ము. రథం బాగోహింపుము.

మదనసేన. అడుగులతడబడ రథమునడగు ద్వరితగతిం బోవుచు నిష్కర్షితయ్యె.

గౌతముడు. వెనుజెంటంజనుచు,,

ఓరీ యవన ! నానచనంబున నీనుందరి రథాయాథ యయ్యె. ఏను నిద రథం బాఠోహించెదను. నీ పతిజేగంబున నరదం బెక్కి రథ్యంబుల నడుపుము. యవనభటుడు. ఓబావనయ్యా ! అట్ల యునర్చెద.

గౌతముడు. సంతసంబుతో,,

ఉ. అంబుజపాణి నాకును స్వహస్తధనం బయి పోల్చె నిప్పుచే,
బింబళలాధరిం గొనుచు భీతిల కయ్యెడ నైన బోయి యీ,
యంబుదజేణి గూడుచు నుఖాంబుధిఁ జేలుచు. పుగ్యమాగ్ధనుం,
గుం బరిపంధి యడ్డమయి నోచుకయిండిన మేలె యయ్యెడిగా.
అని యిరువురతో నిష్కాంతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీరస్తు.

శ్రీ కృష్ణదేవరాయాంధ్ర భాషానిలయము
మల్లాన్ బజార్, హైద్రాబాద్. ఆం. ప్ర.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

పంచమాంకము.

వీర్యగుత్తుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

వీర్యగుత్తుండు. ఔర! మదనసేననుం గలసౌందర్యంబు లోకంబున నుండుభూ
ప్రసాదోడుల కెవ్వరలజేని యుండ దని యనకొనియోదను.

ఉ. అపనజాక్షి ముద్దుమొగ మక్షిపథంబునఁ దోచుటాదిగా,
భావిత మైనశీతకరపార్వణవింబము నింపు గాదు. నా,
భావము దానిచంచలతరాంచలలోచనము ల్లనంగ ని,
చ్ఛాంతిఁ గాంచ దుత్పలనిసర్గవిలాసము లాత్మ మెచ్చఁగఁ.
మఱియును.

ఉ. దానిబొను ల్లనుంగొనిన దర్పకచాప మ దండుకాను పో,
దానికురు ల్పయోదములకండముల నిర్మరసింపఁ జాలు న,
ద్దానియొడలో కకోరకభిరత్తనువర్ణమనోజ్ఞ రేఖయే,
దాని! నీదుగారు పెరతామరసా యతశీత రిద్ధరఁ.

అదియునుంగాక ;

చం. రతి సౌందర్యవిలాససంపదల సారాశీవపత్రాక్షి భా,
రతి విద్యానిచయంబులందు నుషమారంభంబున స్థూడ శ్రీ,
సతి యైశ్వర్యకలావిశేషమున సాచంద్రానన్య తా నాశచీ,
సతి యా దానిని జూడకున్న నిక నాజన్మం బధన్యం బగుఁ.

ఇసీ ! ఏమిది ! ఏను దానితో విద్యావివాదంబున నోడినాడను. మఱియు న
య్యిందునదన పెరవారిం బెండిలియయ్యె. ఏ నీవిధి నందరానిపండ్ల కఱ్ఱుసాచుచు
న్నాడ. ఇక నాకాకస్యారత్నము లభించుననుట ఎక్కడిమాట. కార్తాంతికుండగు
విప్రుండు ధనలోభంబున నాకుం బ్రయవచనంబులు నెప్పి యీనిశీధినియందు న న్నల
యింపం జేసెడినో ! దానియందుం గలయుక్తంతార్థివిశేషంబునంజేసి యాభావనయ్యె
నెప్పినవచనంబుల నమ్మి యీచిమ్మచీకటులం బడి కడు నలయుచుం గరగలితం బయిన

రతనంబు నన్వేషించుచుచున్న పిథులవంట బడకుచున్నాడను. ఆనన్యకారత్నం బియ్యెడ దొరకునాయని మడికి నెవ్వలయుఁ బొడమక గూన్పది. విధి యనకులం బగు నేని యభిమతార్థంబు నన్యద్వీపమునండి యైనను గొనితెచ్చి కాకతాళియంటగతిం జేర్చకపోదు. ఇట్టులేకదా ! తొలుత నీ రాజపుత్రితో విద్యావివాదంబు నేయం గోరి యాయూరికిం జనుడెంచి పురబాహ్యోపననంబున విడిసియుండి మనసనీవానందర్పనం బున నిచ్చి వొడమి యున్నవాడ నగుటంజీసి యుత్కంఠితం బయినదిల్లెంబునకు నిం చుక వినోదంబు గల్పించుకొన నొంటరినై యా యారామనీమం జేలువాగుచునుతరత రునికరంబుల నిరీక్షించుచు నందుఁ గడుదన్వలకుం జనిననాకు చలనతలతో నన్వేషింపకు యదృచ్ఛాసమాగతి యయినయా రామణీయకనిధిదర్పనంబు నయనంబులకలిమికి ఫలంబుగ నమకూరినయది. ఇవ్వుహోత్సవంబు లభించినవిధంబున మణియు నిట్టివి జన్మఫలంబులు సంప్రాప్యంబులు గలుగంబోలును. ప్రాయశంబుగఁ బ్రాహ్మణులవంశులు కల్లలు గావు. ఎందఱోరాజకుమారు లీరాజపుత్రికం గోరి వచ్చినవారలు దానితో వివాదం బున నోటువడి యవమానంబున తొర్చి తమపురంబులకుం జనిరి. ఎవ్వరినైన నీమదన నేనం దోడ్కొని గాని మదీయపురంబున్రోవం బట్టం జన దని యాచిడువనిపట్టువల నా కుం గలుగుటయుఁ దదనుగుణముగ నీనక్షత్రశాస్త్ర) వేది సెప్పటయుంజూడ నభిమతార్థ సిద్ధి గావచ్చుననియుం దోచుచున్నది.

స సారథి కంబగురథంబున సారాధులై గౌతముఁడును మదనసేనయుంబ్రవేశించిరి.

గౌతముఁడు. ఓ ప్రాణవల్లభా ! ఏల నీవీయరదంబున నొకవంక నంకుదితాం గివై నిలువంబడి యుండెదవు ? వేడ్కమెయి నాయంకతలంబునం గూరుచుండుము.

చం. సరసిజపాణి నీవిగువుఁజెన్నుల నన్నురాగపూరభా,
సురగతిఁ జేర్చి పైకొనవే నుందరి నీనునుమోవిపానకం,
బరుదుగఁ గ్రోలకున్న నిఁక నంగము నిల్వదు మన్మథాగ్నిని,
ర్భరతరకీలల న్దగిలి భస్మముగాఁగల దాదరింపుమా.
మదనసేన. శోకంబునో,,

గురువతా ! ఈబుద్ధి మీ కుండం జనదు. ఏను మీకు సుతానమానను. శిష్యును. పుణియు మీయింట దాస్యంబు నేయంగలకింకరిని. అట్టికార్యంబుల నియోగించి నన్నింబావనతరపదనీపరిచ్యుతం గాకయుండునట్లు నేయుండు. ఇట్టి కుచ్ఛనుఖంబులు మాసాలపైతేనియ లని మీర లేటుంగరా ! దయ యుంచి నన్ను విడిచివుచ్చుండు.

వీర్యగుప్తుఁడు. తెవియొగ్గి విని,,

అ! ఈసకీభసమయించిన నవ్వడో తనకుం గూర్చినదాని శోకచాన నటన-
రించి, దానిం బలాత్కరించుచుం గూడెం దలంచి తనకాభిమానంబు నెప్ప సామం
నేయునది లేక శోకభాగోద్యోలలీలాఽనలంబుగం ప్రతిపేధించుచున్నది. ఇది
కన్యకాంతఃపురోహవననీకం జయవాసు బాటలవిధ్యయందు వీరలు మాటలాడెదరు.
వీరలేమిలో! ఆనయిదను.

న్యూతనభినయించి,,

ఎవ్వరో యన శేల! గౌతముం దీంశన్నియవిద్యాగుయ వతందు ముదననేన
యందనుర్వందసి కందు. వీరలవచనసందర్భంబు గౌతమమదననేన లని యుచింగియ
చున్నది. ముదననేనకు యయ్యో నేని నాతిపంబు పండి. కాగుగ సాలకించి నేయంగల
కార్యంబునకుం గడంగెదను.

అని గౌతమాదుల శభిముఖంబుగ నడుచుచున్నాడు.

గౌతముడు. ఓమందరీతిలగమా! ఈమాట లెల్ల మానుము.

కం. ఓమదననేన వినుమా! రామామణి వీవు నాకరణ్య పయితి శో,

భామిని బహుశాలముగా! నీ మది తపోతపో నడంగ నీ బయిగనో.

వీర్యగుప్తుడు. సంతసంబుతో,,

ఏతెరిలించినయగ్ధంబు నిర్ధారితం బయ్యె. వీడు గౌతముడే! ముదననేన నవ
పొరించుకొనిపోవుట నిక్కంబు. వీనిం బట్టి బంధించి ఈనారీరత్నంబుం గొందును.

నిరూపించిచూచి,,

ఇది ఏతదధిష్ఠిగం బగునదదంబు సానమీపనమాగతం బయినయది. శబ్దం బుప్పతి
క్లీన నీం దిగుభరణం గార్యమానీ యగును. కానం గోలాహలంబు గలుగనీకయ తొలక
సారథి! దునిమి గౌతమునిం బట్టి బంధింపవలయు. గౌతముండును సారథి యుండమలో
కంటై యున్నాడు. వీరలు తలుకవడక కథం బెక్కిన నాయుద్ధిక్తకార్యంబు సాధించు
కొనట గురదయి.

అని నాట్యంబున కథంబెక్కి గదచే సారథి నడచుచున్నాడు,,

యవకుడు. అయ్యయో చచ్చితినిగదా! ఏ ధూమిపయిం బడుచున్నాడ.

అని వగ్గంబుల బదలి. ప్రహార వీదన నభినయించుచు గరవరణక్షేపములతో

నిమ్మ 9 కుడయ్యె.

ముదననేన. సంతసంబుతో,,

నా వేడుకొనిన దీపాలాపంబు లాలకించి యా పాంచాలీమానరత్నగుండు వీరం
నిరసింప నేతెంచెనో.

సకరుణముగ,,

ఓదయానిధీ ! యీ బ్రహ్మబంధువును బ్రాణంబులు దీయగము.

వీర్యగుప్తుడు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

ఓకనకాంగీ ! నీ కింతవిప్రియంబు గావించినవాఁడయ్యెను వీరిం జంపవల
దంటివి. నీదయారసంబునకు మెచ్చుకొంటిని. నీకొకవరంబీదలించినాడ. ఇట్టిమృగు
సంపత్తిగలనీయందు నీదుర్భగుం డిట్లు కట్టిడియై ప్రవర్తించెం గాన వీరిం బట్టి
శిక్షించెదను.

అని కుప్పించి గౌతమునిసిగం బట్టి ధనుర్జ్యోతులుబడే బెడతెక్కలు
విడిచికట్టి,,

ఓగౌతమా ! పూర్వము నే నీగాజకన్యకతో విజ్ఞానివాదంబు నేయంగడ
నప్పుడు నికృతిమెయి నన్నవమానించి నాకుం బాణిగృహీత గావలనీవీడిరిం దప్పిం
తివిగదా ! ఇప్పు డేమి నేయంగలవో చూచెన. ఇది వాగ్వివాదంబు గాదు. వీర్య
సారవివాదంబు. నీ విందుం జేయఁగలవని యేమి ? ఇండు నిన్ను వధింపవలయు
నన్నది భావ్యం బయ్యెను బ్రాహ్మణుండ పని యీవనవాక్కి కనికరించి యట్లు
గానింపకు మని ప్రార్థించియుండు కతంబున నాదాదుణ్యవ సాయంబువలన నిప్పట్లుండ
నైతి. ఇద నిన్ను బంధించితి. ఇంక నీకు విమోక్షుగందెప్పటికో !

అనిగుడ్లుటుముచున్నాడు.

గౌతముడు. ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! ఏజేనీననికృతికిం జేసేత ఫలం బచ్చినయది. అట్టి కాళికానుగ్రహ
పాత్రుని కళత్రంబును దొంగిలి తెచ్చుట యూరక పోవునీ ! వీరికి నే నేమియుఁ
బ్రతిపదనం బొసంగఁజాల.

అనియూరకున్నాడు,,

వీర్యగుప్తుడు. మదనసేనంగాంచి,,

ఉ. చంచలశ్రేణి నీవికచసారసపత్రవిశాలలోలనే,

త్రాంచలరీలఁ గాంచ మది నాన జనించినవాడ నుగ్మరీ,

కుంచితనీలముగ్ధకుభ కుంతలసంతతిసుందరంబుగా,

నంచితరీతిఁ గాంచు భవదాన్యసరోరుహ మెత్తి యూనతోకా.

మదనశేష, సౌతంశంబుగ, అర్థగతిమన,

వీడు నన్ను గక్షింపం జనదించె నని యనుకొన్నందుకుఁ ద్రోసి తీయఁ నుదవి శత్రు పయ్యె. గౌతముఁడు బ్రాహ్మణుఁడు గాన మదీయభనుర్విద్యానుశలతాదిగుణంబు లకు భయంపడుచునతిక్రమింపం జాలక యుండినవాఁడు. ఇతఁడు నాను భయంపడు వాఁడు గాఁడు. ఏమిసేయుదు.

అశ్వాసంబుతో,,

నామనస్సున తొగినమాధానంబు గలదు ; వీడు నన్ను త్రియుండు గాన నల్ప బుద్ధియు కుత్సితంపుంబనులగుం తొరఁడు. గంభీరుడై ప్రవర్తించు. ఎన్నిధి నైన నతనిచువల దప్పించుకొనవచ్చు నని నోచెడిని. ఇప్పుటికి నునుకొనితిమిగ నొంకితి ననితఁడు నన్నుఁ దాఁగకుండంచేసికొనియెడ. మానభంగంబు గాఁబోవుకాలంబున దానం దప్పించు కొనుటకు బొంకులాడుట దోషపహంబు గా నని ప్రామాణికపదనంబు గలదు. మఱియు నితఁడు నాపదనంబులు వివరపోఁడు. ఎట్లున !

శం. వనజాక్షులయం దానలు! గనినట్టియు దానశీలము లగుమగ లా,
వనజాక్షులపదనంబులు! నును జవదాంటరు తదీయగుతున ప్రయులై.

మఱియు,,

శం. రసభాషణ్ణులు మదిలో! ననదృశ మగుప్రీతి యున్న నంగసలకున,
ప్రసవంబులు సౌరభగతు! లొనగగ తహతహలుగూర రుక్మంజరులై.

ప్రకాశముగ,,

ఓవీర్యధుర్య! నన్నుం జొర్యమున నపహరించి తోడ్కొనిచరుచున్నయిది ప్రునిశిక్షించితిని. ఇతఁ నేను నీధనమను గాని యితరునిసొత్తు గాను. నూతిసీళ్లు వెల్లువఁ బోననుభయంబుం గూర నాపశ్యకంబు లేదు నూవె. ఉత్తిమపంశసంజారు లగుభూ నాగులు తారు నెప్పినమాట మరల్చరు. కాన నిప్పుడు నాయందు నంతసింది తొరిన వరం బొసంగెద నన్నపదనంబు యథార్థంబు గా నాజేడిన మర్థం బంగీకరింపుఁడు. అది యెద్ది యంటిలేని. తడవులంబట్టి యే నొక్కప్రతంబు నేయం బూనుకొనియున్న దానను. అది యొకవత్సరమునకు నమాప్తిం జెందు. అంతదనుక నాయందు మీర లున్వి గులూరం జనడు. ఇదిసాగు మీరు కరుణించి యీడగువరంబు. ఇది యొసంగిన ప్రత సమాప్త్యనంతరము భవదభీష్టార్థంబు నెఱవేలుచుకొనంజను.

వీర్యగుప్తుఁడు. సంతసంబుతో,,

ఓ సుందరీవతంసమా! అట్లయగుంగాత. రాజకన్యకం దోడైచ్చినాఁడ ననుయ
శంబ నాకుఁ జాలును.

కం. ఇంటికిని లక్ష్మీయై నా! కంటికి దా నమృతవర్షికయుఁ బోలేను నె,
న్నింట ముదంబునఁదేలఁ గఁగంటికి ఫల మనుచు, నిన్నుఁ గనుఁగొనుచుం గన్పా,
ఓసుందరీ ! ఏను మదీయం బగుకరూశదేశమునకు రథముదోలుచున్నాఁడను.

అని యరదముఁ దోలుకొనుచు నిష్క్రమింతుండయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

పంచమాంకముసమాప్తము.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ ర మ్మ.

శ్రీరాధాకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమః.

కాలిదాసచరిత్రప్రకరణము.

వృష్ణాంకము.

సుణమానియు ధనమానియు సంభ్రమంబుతోఁ బ్రవేశించిరి.

సుణమాని, ప్రియసఖి ధనమాని ! వీటే యీవింక ! మనభర్తృదారిక యగుమదనసేనగృహంబున నిశీధసమయంబునందు బైతాలికులు నిద్రమేల్కొలుపు నట్లున్నది. గాఢనిద్రాభియోగహతమగుటై యిండుగ మేల్కొంది యా బైతాలికులు తఱి యెఱుంగక యిట్లు గావించిరి గాఁబోలు ? పూర్వదినంబునం బరిగాయకార్యవ్యాప్తులై యుండుటంజేసి యిట్లు జరిగియుండవచ్చును. ఎట్లయినను మనము బైశంబ రాజపుత్రికడిటం జనవలసినపాఠము గాదే ! భర్తృదారిక యస్మదాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించుచుండు. మనకును గతయామినియంగు నిదురలేమింజేసి నేకువ యయ్య నిశీధ మని రోచుచున్నదియో ! ఎంగుటఁగాని బైశంబ చనవలయు.

అని ద్రుతరంఘికఁ జనుచున్నాడు.

ధనమాని, శ్రమం బధినయించుచు,,

ప్రియసఖి ! సుణమాని ! మన మెంతవరువెత్తిన సుద్యానమునందలిభర్తృదారిక యుండుకేళిగృహపుమార్గంబు ముగియకున్నది. మనము భర్తృదారికను బాసి యింటికిం జనినకార్యం బుదితంబు గాదు. ఇప్పుడ యింటిం దలహల్చితము. అప్పుడ లేచి పయగత్త వలసివచ్చె.

సుణమాని, ప్రియసఖి ! యిట్లు వచ్చునని యెవ్వరెఱుఁ దెలియునే !

ముంగుట దృష్టులు నిగుడించి, భయంపడుచు నిలిచి,,

ఓసి ! అదే కనుంగొనుము, యమభటుండువోలే నతిభయంకరాకారుం డెవ్వఁడో మరణవేదనకుం బాల్పడి యూర్పులు విడుచుచుఁ గాలుసేతుల నిలకుం దాఁచుచుం బొరలుచున్నాఁడు. సమీపమునకుం జన భయం బగుచున్నది. ఈసంకటరథ్యయందుఁ బోయినఁగాని బైశంబ భర్తృదారికకేళిగృహంబునకుం జీరలేము. ఏమిసేయనగును?

ధనమాని, ప్రియసఖి ! భయంపడినం దీటునా ! భర్తృదారిక మనరాక తెంత తహతహపడుచుండరా ! ఏమైనను గానిమ్ము. పోదము రమ్ము ! భర్తృదారికకేళి గృహంబుం బాసిపోవుటంజేసి మన మపరాధుల మయి యున్నారము. అయ్యెడ నేదేని యొక యప్రియంబు జరిగిన మనకు మాట రావటే !

గుణమాలిని. ఓసి ! నీ వేమిచెప్పినను నామనంబునకు శ్రేయంబు గల్గలేదు.

అని మెల్లన నడుగులిడుచు ముందు తోడటవంచి నినుంకించి మోచి.

ఓసి ! వీడు మనభర్తృదారికయం దుత్కంఠితుండై యుండుగొతమునినహద
రుండు గిరిసారుం డనుయవనవీరుండు. రథ్యాప్రదీపశిఖాప్రకాశంబువలన బాగుగఁ దరి
యంబడియొడిసి. వీనిం గాంచి యీనగరంబునం గలకాంచనాంగు లెల్ల భయంపడు
చుండిరి. వీడునచ్చట సంతోషావహం బయ్యు వీఁ డియ్యెడఁ గతోరప్రహరంబున
నిలకుం ద్రెల్లి యుండుటంబట్టి గొతముఁడు నికృతిమెయి భర్తృదారిక గహీతంబుఁ
గావించి మధ్యమార్గంబునఁ దననేస్తకానిం గోలుపోయి సంకటపడి యున్నవాఁ డను
నర్థంబు దోఁచుచున్నది. దీన మనభర్తృదారిక తేదియో యిడుమ సంప్రాప్తం బయ్యె
ననుట నిర్ధారితం బయ్యె. వైశంబ పోయి ప్రియసఖిం జాతము గమ్ము.

అని త్వరితతరంబుగఁ బరిశ్రమించుచున్నాడు.

గుణమాలిని. పురోభాగంబునకు దృష్టులు వలపి. నెవ్వెఱువడుచు. త్వరతో.

ఓసి చూడవే ! మనతలంచుస్థంబు వివృతంబు లగునుద్యానద్వారకవాటంబుల
చేత నిర్ధారితం బగుచున్నది.

ధనమాలిని. ఓసి యంతియ గాదు. తేరీమందిరగర్భకభటు లెవ్వరును గనంబ
డదు. దానిక'వాటంబులును దఱవంబడియున్నవి. మఱియు నీమందిరంబు విజనం బయిన
విధంబునం దోఁచెడిని. ఏమే ! యీశస్వము !

తరంబునమోఁదుకొనుచు.

గుణమాలిని. ప్రియసఖి ! నీకుడుపుసల్కులు వినినంతన నాయంగంబులు విశ్ల
ధంబు లయినయట్లు కార్యాక్షమంబు త్రైప్రసరింపకున్నవి. ఏమిసేయంగలవే !

ధనమాలిని. ఎట్లున్నను బోయి చూడవలయుఁగదా ! ఇంటం బ్రవేశించిచాత
మూరా ! ఇరువురును మందిరాభ్యంతరంబుం బ్రవేశించుచున్నారు.

గుణమాలిని. కలయినవలొకింది,,

అయ్యయో ! మనభర్తృదారిక గనంబడదే ! కట్టా ! మదనసేనకు; సర్వవిద్యా
వికారదకు; శారదాదేవీసమానకు; సకలైశ్వర్యసంపన్నురాలికి; మనప్రియసఖి కిట్టిగతియొ
పటెను?

ఆకాశము లక్ష్మ్యముచేసి,,

ఓప్రియసఖీ భర్తృదారికా ! ఓప్రియసఖీ మదనసేనా ! ఓప్రియసఖీ యభినవ
మానవలోకకారదా ! ఆ ! ఎంతపిలిచినను బలకవేమి ?

సశోకముగ,,

ఓసీ ! నే నిం కేమి నేయంగలనే ! హాప్రియసఖి ! ని న్నే కలియండు గాతీయం
పెట్టెనో ! ఏత్రూరకన్మనిచేతం జిక్కు కొంటివో ! అక్కటా ! ని నేగతి పట్టితివో ! ఆహా
నీవే యిదుమలు పడియెదవో ! ఎవ్వధంబునం బెగ్గిరెదవో ! ఏరీతి నోయ్యకొందువో !
ఎవ్వరినెవ్వరించీరెదవో ! ఏమని విలపించెదవో ! ప్రియసఖి ! నీవెట్టిత్రూరదకానిశేషం
బనుభవించెదవో ! ప్రియసఖీ ! భర్తృదారికా ! ఏము నీకుం గవ్వము సంప్రాప్తమగుకాల
మునను నిర్ఘ్నుల మై యెడరాసిపోతిమిగడే ! ఓముగుదా ! మమ్ముఁ బ్రియసఖు లనినమ్మి
యింటివే ! ఏము కలిసాత్మల మై యిట్టిసమయంబున లేకపోతిమిగడే ! నీతండ్రి ని
న్నొకదినమునన్నైనఁ జూడక యుండలేడే ! ఎల్లియుదయంబున నెవ్వరియొగంబుం గాం
చుం బోను. దేని మమ్ముం గాంచి మదనసేనసుఖం బడిగనేని యే మని నుడువంగలవార
మే ! ప్రియసఖి ! ప్రియసఖి జగం బంతయు జీర్ణారణ్యం బయ్యెనే ! ప్రియసఖి ! ని
న్నిట్లు లచింతిలోపనత మయిన యిదుమకుం బాలుచేసి యీగుణమాలిని భూమియం
దిక జీవింపవలయునా ! ఓదైవమా ! కుటిల ! యీతనస్వీనికి మూఢునిం బరిఁగాఁజేసిన
కొఱంత జుట్లుండ నిప్పుడు మొదటికే మోసము దెచ్చితివి. హా ! యీ కారరాత్రి నాకు
వేగంబోదునుమా ! వేగినదిపో ! నేనెవ్వరియొగం బెట్లు గాంతు. ఓగుణమాలినీ ! నీకు
భర్తృదారిక ప్రాణనిర్విశేష యనియందులే ! ఈమాట కల్ల యిట్టొక్కదా ! నీవు వాని
పోయినను బ్రాణంబులు వోకున్నయవి.

ప్రియసఖి ! మదనసేనా !

హా ! యిం కేలనే గుణమాలిని బ్రతుకవలె ! హా ! నీనాయకునిగతి యెట్లయ్యెనోగడ !

అని మూర్ఛపోయి యలపయింబడియె

భటుండుప్రవేశించి,,

ఓసీ భనమాలిని ! మనభర్తృదారిక యగుమదనసేనదయితుండైనకళాచంద్రుండు
తనప్రాణదయితకుం బెప్పు మని నా కాజ్ఞాపించి పంపినయర్థంబు విని యది రాజపుత్ర
కడుం దెప్పెను.

ఈ ముద్దులగుమ్మ నిన్నుఁ గడు మోహముచే నడవాయలేక నేఁ,
 దద్దయుఁ గుందు మన్నదికే దక్షిణ వచ్చిరిఁ దీగ్ధమాద నీ,
 ప్రొద్దును దీప్తి మై యెసఁగ పొలిగో నెండియు వత్తు నన్నవో,
 కొద్దిగ లేయి యుండు నని కోమలి నిల్చిరిఁ చాన మాడఁగఁ.

కం. మానిని నే లే ననుచుఁ,

మానసమున ముదముఁ దక్కి మనితము పడఁ,

బూనుకొనఁ బోకుమి యను.

మానింపకు వేగ వచ్చి మన్నింతుఁ జెలీ. అని.

ధనమాలిని. సఖి ! సఖి ! యూరటంతెంచుము మనమదననేనకు భర్త యయి
 నవాఁడు కళాచంద్రుడఁట. అతఁడు నదీస్నానార్థంబు నని ప్రొద్దు గల దని యయ్యె
 డన తడిసి యందుకుం దనప్రాణదయిత యుత్తరంబడకుండఁ బ్రణమసందేశంబుం బంపి
 యున్న వాఁడు. దీనివలనం గళాచంద్రుండు మూఢనేషమున వచ్చి తనరూపంబు బయల్ప
 టిచి వైతాళికులవచనంబుల మోసపోయి తనప్రాణవల్లభ యింట నున్న దని యాసందేశ
 మంపినయర్థంబు నుస్పృష్టం బయ్యె అట్టికళాచంద్రునిం బఠిఁ గాఁ బడసి యానుమమా
 రాజునితో సౌఖ్యంబుఁ గూరుటకు లేక యీరాజపుత్రుక యెంత దీనదళం జెందిన
 యిది. కట్టా ! యీతపన్నిని కట్టిపట్ట యుట్టిపడెనే !

గుణమాలిని. ఆశ్వాసంబుగల్పించుకొని.

సఖి! మనప్రియసఖికిం గళాచంద్రుండు బతియయ్యెనన్నది నిన్నని క్షణి దరిలేని
 దుఃఖసాగరంబున మానసంబు మునుంగకున్న ! ఆకళాచంద్రుండు కడుసమర్థుం దని
 యుఁ గరూఢభేదాధీశునిమంత్రికుమారుం డనియు విందును. మనము వైశంబ చని మద
 ననేన యయ్యెడం గానంబడనివృత్తాంతంబు నతనికి నివేదింతుము.

అని ధనమాలినితో లేచి. భటునింజూచి,,

ఆర్య ! కళాచంద్రుం డుండుచోటికి మమ్ముం గ్రమ్మనఁ దోడ్పొని పొమ్ము.
 రాజకన్యకావృత్తాంతం బతని కెఱింగింపవలయు.

భటుఁడు. ఓనీ గుణమాలినీ ధనమాలినిలార ! రండుపోద మతని కడకు !

అనివారలం దోడ్పొని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

ప్ర వేశ క ము.

కళాచంద్రుండు ప్రవేశించి. శోకముతో,

ఉ. మానవతీమణిం దలంచి మానస ముక్కటదుఃఖసాగరా,
మానవిమాతృపూరమున నోలి మునుగుచున్న దక్కటా,
యానలివాయతాక్షి కుటీలాంకలాలితమృదవహారల,
యీనవకాంత మామొగము మేలిమితో నిరక జూడ గల్లునీ !

ఇది యింక నీమందభాగ్యని కందరానిదియ యనితలంచెదను. నియతముగ నియతి యొకళాచంద్రునిం గట్టములు పెట్టిం బూనుకొని యున్నాఁడు.

ఉ. శోయచునుంటి నేం దోలుతఁ గోమలగాత్రను బెండ్లియొటకుం,
సూరిచి నామనోరథము సూధముగా విధి యిప్పు డేడ్డెఱిగొ,
భూరవియోగతాప భర నింభిత వేదన పాలుచేసె న,
నీరహి నేయ నీనియతి వేమి యొనర్చితినో విరోధముల్.

హా ! దైవంబు తనకుంగలకష్టదానస్థి పుణ్యంబు నాయుండొం గాన్పించినవాఁడు.

ఉ. అననమౌహసాంగిఁ గనినంతన గొఁగిటఁ జేర్చి లేకనీ,
మానవిమాతృభావమున మాన్పడియుంటి నొకింతకాల మా,
మానిని నాకు మాధవక మానిచి యేల్కొనఁ బూనునంతలో,
చానను నమ్మి నాపె విధి సహ్యమి యేరికి నైన నీవ్యధల్.

ఇంక నీకళాచంద్రుని శోకయాత్ర యిన్విధిఁ జరుగఁ జోవునో !

ఉ. కంటికి నిద్ర రాదు నృపకన్యకఁ బాసిననాటినుండి నా,
యింటికిఁ బోవఁ గా మృదయ మెల్ల విధంబుల సమ్మతించదు,
త్కంటకితత్వముం గనుచుఁ గాయము దాపముఁ దాళ లేదు నున్నది,
నొంటరిఁ జేసెనీ విధి పయోరుహలోచనఁ బాపి ప్రేమ్మిడికా.

ఇంక నీకళాచంద్రుండు భూతలంబునను భారభూతుండు గాని మానితజీవుండు గాఁడు.

ఉ. పాపపునాభునం విప్రుడు ప్రాప్తభలంబును గోలుపోయె నం,
తాపపరీతమై తనువు దగ్ధతఁ గాంచుచు నున్న దింతియుకొ,
తేరకుజూడ రెన్వియును తీర్త మున స్మరియింప జేయుకొ,

ఆశ్వాసంబుఁజేసికొని ,,

శ్రీపతిసన్దయామహిమచేత భుభంబులె శల్లు నన్నియుఁజ్ఞా.

మదనసేనప్రియసఖులు గుణమాలినియు ధనమాలినియు సాకడకుం జనుచుంది
రాజకన్యక గానంబడ దని నాకుంటెలిపిన దాదిగ.

కం. పాతాళగుహను బడిన । ప్లాతకగాధాంధరమన మలమినరీతిఁ,

భూతోపహరము మాడ్చిఁజ్ఞా । చేతోగతి స్రుక్కఁ గరము చింతాగుల మై,

ఏనును నేయంగలకార్యంబు దోచక మదనసేన జననీజనకులం జూడ నొల్లక నా
తలిదండ్రులకడకుం బోనిచ్చగింపక యచ్చపలాక్షీమణిని దలంచుచు నాశేకదేశంబున
దిరిగి ధారానగరంబుఁ జేరితిని. ఈనగరాధిపతి భోజాండు గణగులంబుల శక్వారిగ
ధనంబు లొసంగుచున్నవాఁడు. ఇతనిసభాస్థలంబునకుం జేరితి శని సర్వకాలము గణపరు
లతో విద్యావినోదంబునం గాలయాపనము నేయించుచుండెదవచ్చు. ॥ ప్లయినం త్రియా
విరహవిక్లబం బగుమానసంబునకు వ్యాపారాంతరప్రవణతాబలంబునం గొంత యాస్థా
యత గల్గింబోలు.

ఎదుటికి దృష్టులు నిగుడించి. ఆశ్చర్యపడుచు,,

కౌరా ! యాయెదుటం బొడసూపు చాలికావతంసంబు పురహరనయనాగ్ని
దగ్ధుండగుమన్మథునికిం గల్పించినసంతనసాషధివిశేషనవాంతురంబునాఁ దోఁతెంచు
చున్నాది. కౌరా యీకుందరదనయందం చేమందును ?

చం. నును పవడంపు దీవియయనుంగుని గారపుఁగావిమోది,

కుందనపుఁజొకాటపుంగొమేయ రక్కులకాటుమెటుంగమేను శో,

ధననవనీలనీరజనిభం బగువార్లకుదోయి యొప్పు నీ,

యనుపమరూప చాలిక భవాంబుధి కిందిర నాఁగఁ బొల్పెడిఁజ్ఞా.

ఈనితంబవతీకులాభరణంబుం గాంచినంతన నిది సాకన్నుల శమ్మతవర్తికయుం
బోలె నకులానందంబు సమకూరుచుచున్నది.

మఱియును.

ఉ. చానకు బాసి దుఃఖభరసాగరమందు మునుంగుచుండునా,

మానస మీనుమాస్మనసమానజయేందిర చాలికామణిఁ,

జానుపడంగ సాత్మిక్కును సంతరణం బనియొంది మించి యీ,

మానవతీలలామపయి మక్కువఁ జొక్కుచునున్న కెంతయుఁజ్ఞా,

ఈకాంచనాంగి తనయ్యాడు బానికానుబంధం నూడి తాళపత్రకానిశోభనగణ
మాస్త్రయై చనుచుండుటం గాంచిన నీలవాసానందశ్రీ కన్యకాశ్రీయులు నెలకొనిన
శాల కరుగుట సువ్యక్తిం బుట్టెడిది. ఈచక్కెరబొమ్మ యిట్లుదండచుటయు విరిచి
న రాగవిశేషంబుం బురికొల్పుచున్నయిది.

కం. ఈలలన తాళపత్రముఁ గేలం ధరియింది రాగం నేపథ్యబాసం,
లీలఁ దనమగని దనుచుం బాలిచి చనుదెంచురతివిధానం దోచెకా.

స్కృతినభినయించి,,

కొన్నిదినంబులును ముందు సాంబంధ్యమున కన్యకా బసుధున శక్తివరణవరిన
నమస్కరణంబునకుం జనుచున్న వాని నుదవధంబునం దిగినిత బాణాంశ్చర విదియ
కాబోలు ! అప్పు డేను కార్యంశరంబుననుడిన తిత్తరతిగతి వరునుచున్నవాడే
నగుటంజేసియు వాననకాంగి బాంధ్రీదానరాసుల యి గుండుటంజేసియు వాసుగ
నియాపింపనయితి గానయుండె. ఈలలవాడేయు వాడు సమ్మతముగ నేతెంచు
చున్నయిది. కాన్యంబున గుండుటంజేసి యంగిక లబ్ధిగతి యెఱుంగనిది గాన ననంకు
చితమనస్క యయి సావచనంబులకుం బ్రతినచనంబులొసంగును. మలమూరికా జనో
చితంబు గానిరథ్యాభ్యటనంబు నేయుగతంబున నిది కన్యకాశ్రీయై యుండం
బోలు, దీనితో బంబపించి దీనివరసవచనా మృతంబుం గ్రోలి చితపాదపదహానా
శ్రంభ యు కలంబడుచి కలంబున కొకించుక తనిదిఁ గల్పించుకొనియొదంశాక.

అనియువనర్పించుచున్నాడు,,

కేశ్యకన్యకయు సఖులును బ్రవేశించిరి.

సఖులు. ప్రియసఖి యిద మహా! ముగిసంస్కృతమువనంబునకుండు మూర్తిందా
లిచినమస్కృధునానాఁ బోలుచువాఁడు నీరం బురాగంబుతో నిన్నుం గాంచుచు
నీరామదీ యగలయన కద ముచ్చుకొనచు మందహాసమండరం బయినపదసారవిందం
బుతో నీచెంగటి కేగుదండచున్నవాఁడు. ఇతని అతిరమణీయాకృతిం జూడుము.
మనకుం గరము గొప్పద్యుండం గాన మన ముక్తి తిత్తదపు నిలువంబడి యామహాభాగుని
వచనంబులు కని పరమహుమానంబుగ వీడ్కొని పోవుదుము. ఇతండు కొన్నిదినంబులకు
ముందు నీబాంధ్రీదానశేషంబుం గాంచి కర ముగుడుగ వర్ణించియుండు సరసకవితా
విశేషవిధూషితుండు. ఇట్టి మహనీయులయగుగ్రహంబునకుం బాత్రంబ వయితి నేని
శ్రేయంబులెల్ల నవహూరు.

కేశ్యకన్యక గారిదాసునిం గాంచి విస్మయంబునకుం నిలుచుండె,

కాళిదాసుఁడు. కాంచనమాలకు దగ్గఱి,

* శ్లో. కా త్వం బాలే,,

నేత్యాకన్య. విసయంబుతో,,

† శ్లో. కాంచనమాలా !

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

కొర ! యిది దీనికిందగినపేరు. దీని నిగవ్యం బగు సౌందర్యంబునకు శోభావహంబుగ విద్యయు నుండుట బంగారమున కామోదం బుండుటయి.

ప్రకాశముగ,,

‡ శ్లో. కస్యాః పుత్రీ !

కాంచనమాల. ప్రణయంబుతో,,

§ శ్లో. కంచుకపత్యాః,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

కంచుకపతి భోజభూపతిరాణి యగులీలాదేవికిం బ్రధానమై ధీవదంబున నుండునది యనియు ననమానరూపగుణగోపిత యనియు విని గుహ్యమౌడ. దీనిని యవిజేతాదులు దానియాత్మకాత యుటకుం దార్కాణ యయియున్నది.

ప్రకాశముగ,,

¶ శ్లో. కిం తే హస్తే,,

కాంచనమాల ముఖవికాసంబుతో,,

§ శ్లో. తాలీపత్రం,,

కాళిదాసుఁడు. ఆత్మగతమున,,

కొర ! దీనిప్రత్యక్షమాధుర్యంబు కర మభినందనీయంబై యొక్కయన్నది.

ప్రకాశముగ,,

* టీ. బాలే = ఓపడుచా ! త్వం = నీవు, కా = ఎవ్వరెపు ?

† టీ. కాంచనమాలా = కాంచనమాలయనుదానము.

‡ టీ. కస్యాః = ఎవ్వరెకు, పుత్రీ = కూతురవు.

§ టీ. కంచుకపత్యాః = కంచుకపతీయనుదానికూతురను.

¶ టీ. తే = నీయొక్క, హస్తే = చేతి గాఁగఁడునది, కిం = ఏమి ?

§ టీ. తాలీపత్రం = వాచేతనుండునది తాటాకు.

* స్తో. కా వా రే ఖా.

కాంచనమాల నందహాసంబుతో,,

+ స్తో. కా ఖా గా ఖా.

కాళిదాసందు, జ్ఞాపించుచు,,

జ్ఞా. అతిఃస్మృతునీ. నం బగునీచాలభావంబై యిట్లు నిలాభనీశంబై యుండి దీని నుభవితావల్యానిలాసం చింతకంటె నెంతో మనోహరంబై యుండినా !

ఉ. బంగారుదీపేయందు ననవల్లన ముగ్ధవమాట చిత్ర మా,
నంగతకోచి యు యదియ నానందధారణ మొక్క టబ్బారం,
బుం గలిగింపనన్న అంతర బుష్పవల్లభాకా మయ్యోనీ,
నిం గలగంగల చోవుభలనిర్మల యుట్టిదో తోచ దాత్మికుల.

అని కాంచనమాలం గాంచి నవ్వుచు,,

ఓగుంతులాడీ ! యిట్లు జీవు.

చం. కుంకుమంబు పుగుబ్బచక్షుఃగవతోఁ గ్రొమ్మించుమైఁదీగతో,
నలఘుకోణిధరాలనం బగుకరంబందంపుయానంబుతో,
లలితోదారినిలాసలాసనలోలానిత్యజి చిత్రతో,
విలసన్నాత్మవయోనిలాస నగుచుకా వచ్చులో దగం జే యుమీ !

కాంచనమాల. స్మితముఁ గావించుచు. ఆత్మగతమున,,

* టీ. రేఖాగీత, కావావీని ? ఈగీతయేమియనిచెప్ప.

+ టీ. కా ఖా గా ఖా :: కా ఖా గా ఖా లు.

ఈ కాంచనమాల నందహాసరేఖాధంబు లగువాఁడంగన్నలును ఎఱుపుమొఱుకే మోచి గుండలది అని నీకె యల్లంబులను పుడు ఇంబుదగుం దగుపుగుమనిం గాంచి యస్మృతులవడుగులనను ఇట్టిగుండలములాకృతించుతానుగ్యప్రమాదుకృత పూర్వకాలికం బయినవోదరినస్థిముద్రగా నయి గలది యని నిర్ణయింపవలసియున్నది. అప్పటికి కా ఖా గా ఖా లు పఠించుచుండుట మహమ్మనకుం నగినదిగా దనవచ్చు. మఱియుం గవి యుడిగినట్లే గదమన్యలను స్తోత్రరూపముగా నుత్తర మొనంగుటందీసి విద్యాకవిత్వవిచక్షణ యనియుం చెల్లెనుచున్నది. కాన నికట కా ఖా గా ఖా అని విశేషాకారముతోఁ బల్కి నంగుతు నక్షరసామాన్యతాద్రుతియే భిష్యము సామాన్యమును విశేషముచేత బల్కుట యల్లయ్యెడల విదిత మగుచున్నది. భక్తిమందారుఁడు అనుచోట వృక్ష విశేషమును కెప్పుటకు సామాన్యమగుకల్పవృక్ష మని తార్కిర్యము గదా !

ఈనుందరాకారునివలకులనలన మానివారియ ల్లాటలతో బగుచున్నది.

ఈతనిముకుట నంద నోవ. చెవినివేయదుగున నరిగెదను.

అని సఖులమాటునకుఁ జనుట విభీషణులయందు సమ్మతి కలుగఁగొని.

సఖులు. ఒండొరులతో,,

ఏమే యీచిత్రము? ఈకవిచంద్రుండు మునసఖి కళింహయకావనవాగ నంబు గలిగిన నెట్లుండునోయని యావిశేషంబుం గనుంగొనఁ దలంచుచు దుదినురూపింబు లగువర నంబులు పల్క నవి ముగిసిననోడన మనప్రియసఖి నమంగూఢయకావన యగును రతి దేవివిధంబునం బొలుపొరుచున్నయది. ఇట్టిమాహాకృత్యంబు గలవాఁడు కళిచంద్రుండ యని విందుము. అతండె యయ్యోజేని మనకాంచనమాలభాగ్యంబు పండినయదియ.

నేపథ్యంబునంబుకింజాచి,,

ఓసి ! ప్రియసఖి ! కాంచనమాలా ! ఏలనే యిట్లు నిగ్గునడిచెదను ? ఎవ్వటి కైన నిట్లు గావలసినదానవేగదా ! అమ్మహాతశయం బిప్పుడె నుండుమీరి యిమ్మహాపురుషాభినంద నీయం బగుటకు మహాముదంబు నంబుచు నిట్టిమీలు నుండుమీరి దినయామహా కవికిం గృతజ్ఞతాసంసూచనం బొనర్పక మామాటునకుం జనుట పొందెద్యో. అట్లు పోవం జనదు. ఇతనివీడ్కొని యీనఁ జనవలయుఁ గాదే ! కవిగడగు రమ్ము.

అని చేతులు నట్టి తిగుచుచున్నారు.

అభినవయకావనముతో లజ్జాననతాననయై కాంచనమాల ప్రవేశించి,,

ఓసి సఖులార యేమతిశయంబుం గాంచిమీరలిట్లు న న్నగడు పెట్టం గడంగితిరి ?

సఖులు. ఓసి ప్రియసఖి! నీమైదీఁగ నేమతిశయంబు వొడమాపినది యెటుంగచా?

కాంచనమాల. తన్నుం గలయం గాంచుకొని. ఆత్మగతమున,,

ఉ. చిత్ర మిదేమి నాశ్రవణసీమలకుం జనె నేత్రపద్మముతో,

గాత్రము వీడసాగెడిని కాంతునిపై మదిఁగోర్కిగల్గె నే.

మాత్రము గానరాదు గదె మధ్యము నూఁగుగ నారు రోచెడితో,

మాత్రన భార మయ్యెఁ గటిమండలి నిగ్గును నిగ్గుజేరెడితో.

ఇట్టియభినవతాద్యుకలావిశేషంబు వొడముటకు ఫలంబుగ,,

చం. సుభగవయోవిలాసుఁ డతివోభనగాత్రుఁ డుదారకాంతియీ,

యభినవమన్మథుండు నను నాదర మార్గఁ జెట్టపట్టి చా,

యభిమతస్థిగ్గః సూరిది మఖాంబుధిరదికలందుఁ గోల్పిశి,
శుభగతి సాధనములను కన్పించు నెది కృతార్థుల నుగ్ధుల.

సఖులు. ఒండొయినో,

ఓనీ ! యీగదకులకుంజులుండె కొన్ని దినములు ముందు ముందు భాగిలిమూలక
లాడంగడంగి యందు కరువుపడకపోవుటందీసి భేదింబుగొన సావించు వర్జించి
చెవుల పండువు సల్పినవాఁడు. ఈరసికవయనము గాంచనమాల వయంగవిబంధనంబు
గానింపంజనును.

కళాచంద్రుని గాంచి,

పీనదనమలావతంబమా ! నీవు కొన్ని దినములనుముందుఁ గార్యకలాపములు
డవు పోలేఁ ద్వరితగతి కేవలవాచికం జరుచుండీరి. అప్పుడు మాప్రిజాతములకు కన
యాదు బాలికామూలము దాగిలిమూలక లాగి ముందుకు పరిగెగిరుదుమఁ జాను
సాయాటలాడం గోర్కి పొడిమి వాచిక దిగిపి ద్విమం దునో. తేచ్చకొనక
తమలేగనుండి వెలుపటిచినది గాంచనమాలముఁ గడు భిన్నమై యేడుచుచుం కనకల్లికం
తెప్పఁగా నదియందుకుం గతంబు విచారించి కనుకాగి యాద్యము సదృశాభిరూప్య
ద్యోతకంబులగుపదనంబులు కొన్ని మునుపదనంబులందీసి వానిభావంబులంగక వర్జిన
నందు కలయచు న క్లేడుచుచున్న వానిం బునమాలు మున్నగుచు నవ్యయంబుఁగా
నంగుకు మతికొందెలు నవయస్య లబ్ధిరంపడుచు నయ్యెడికుం దక్కలవమాగతుండ
పసునిక్కుంగాంచి నీరూపగాభిరూపం కలయచు నీతో మాటలాడం గోర్కెవీడు
వయస్యవృత్తంబు నేపంబు గానించుకొని నీకుంకరినీ నీశ్చం తీరి యోయియ్యి ! యీ
యబ్బురంబుంగాంచితివా ! యీ బాలిక యేడువ నేడువ దీరిల్లి నవ్యయ ముద్దిడుకొను
చున్నది. ఇదియేమి ? అని యడిగిరి. అందు కీవిట్లంటివి.

* శ్లో. న మాతం శక్యంతు నయనయుగ మాళికరతరైః,
తనుశోభా నేయంవిభుటణులి గాధాంధరమసం,

సవయస్యలు తామాడుదాగిలిమూలకలాటలకు రానీనికారణంబున భిన్నరా
తైన బాలిక తనకల్లితో వారలు తన్న వారియాటలలోఁ జేచ్చకొనమికిం గారణములు
వదించుచు నేడుచుచున్నది.

టీ. * పుత్రపదనము. హేజనని = ఓరల్లి ! మే = సాయుక్త, నయన
యుగం = కన్నదోయి, ఆళికరతరైః = చెలికత్తెలనావృతలములచేత, మాతం = మతి

సఖీనా మామూతిం విరచయతి సౌరభ్య మితి తాం,
రుదంతీం తస్మా తా హసితపదనా చుంబతి ముహూః.

మితియొనర్చుటకు, సఖీశ్యం = సాధ్యముగాను, ఓ మద్రా ! సాగన్నలు చెలికత్తెలయలచేరలకొలతకు మీటి యుడుటచేక, గన్నలు మూయించుకొనువారిలెగలోఁ జేర్చుకొన రని యనుచున్నది. కొందఱు దాచుకొనవచ్చును వారిని విడిచి నట్టివలసి నవారిని మఱికొందఱు గన్నలు మూయించు దాచివలసినవారు దాచినవింటనే కన్నలు తెఱచిఁడుచుటయుఁ గరతలములచేత నీ కన్నలు మూయవలయునన్నదియు లాకికక్రీడావిశేషపరాయణునను సీద్ధము. కన్నలుపూర్ణముగ మూయినచో దాచి కొనువారు కనఁబడుదురు. మూసి యుంబయోజనముండను. దీనికన్నలుచేరల కన్ను పయై యున్నవి కానఁ గన్నలు మా గునది తామాగుననుచున్నది. నేయంతకు జ్యోత్సాస్ = శరీరచ్ఛాయాచంద్రిక, గాఢాంధతమసం = దట్టమగునంధ కారమును, కుటయతి = చేదరఁగొట్టుచున్నది. ఇతిరులకుం చెలియఁబడకుండ నంధ కారావృత మగుస్థలంబున దాఁగి నీని వెన్నెలపంటిశరీరకాంతి యాచోటియంధకారంబుకు రూపుమాపి యందఱకు నన్నుం చెలియునట్లు నీ గుఱుచున్నది. కాన దాఁగికొను వారు వైశంబ పట్టుచు దానిని శర్పంజన దిని తమతెగకపమానము రాకుండం గాఁది కొనుటకుం గడంగి తన్నుం జేర్చుకొనుటకు సమ్మతించరు. అని యనుచున్నది. కడు దవ్యలకుం జని దాఁగికొనవచ్చునీ యన్నచోః—సౌరభ్యం = దేహమునంగలపరిమళము, సఖీనాం = చెలికత్తెలకు, ఆమూతిం=పింఛపును, విరచయతి=చేయుచున్నది. పద్మిని యగుకాంతకు దేహమందు దివ్యపరిమళ ముండునుగాన నీబాలికయు సావతి లోఁ జేరినది యగుటంజీసి యట్టిసౌరభము శరీరమం దున్నది. ఇది పోయినమార్గమున సౌరభము గ్రమ్ముకొనుకారణముచేత దానిని నిరూపించి నఖిల శ్రమమునం బట్టుకొందురు. ఎంతదవ్యల కఱిగినను మార్గమున మూఁగిన సౌరభము కాంతనమాల యావైపునకుం జనియె, రండు పట్టుకొనుండు అని తెలుపుచున్నది కానను దాఁగికొను వారలును తమతెగలోఁ జేర్చుకొనరు అని జననిలోఁ జెప్పుచున్నది. ఇతి = అని, రుదంతీం తాం=ఏడుచుచుండునద్దానిని, తస్మా తా=దానికల్లి, హసితపదనా=నవ్వుజేటు మోముగలదై, ముహూః=సారెకు, చుంబతి=ముద్దిడుకొనుచున్నది. తాను స్త్రీరత్న మగుటంజీసి తనకన్నలు చేరలకెక్కువయై యుంట కడు సౌందర్యపతి యగుటకుం దార్కాణ యని యెఱుంగక ముగుద యగుటంజీసి యిది యాటలాడుటకు లేక పోయినే యని భేదపడుచున్నదే యేమి దీని మార్గముని తల్లి దానిని దానియొక్కొక పల్కునకు ముద్దిడుకొనుచున్నది. ఇట్లే తక్కినరెండు నూపించునది.

అని వచించి యుద్ధకార్యము సాధించుచోతిని. అది కని యీ కాంచనమాల తల్లి కడు సంతసించుచు నిట్టిదనీకదులావతంసమునను రాగంబు విడపిసరి గదా యీ కాంచనమాలరూపరేఖాదులు సాధ్యంబు లగును ఇతనియొక్క మాధుర్యంబు కరెం బుదనై తోచుచున్న యిది. ఇంతదనుక నీ బతిమిలోగనీయాకృతికిం దగినవాఁడు దగికివతం సుండుపల్లంబుం డగునా ! యని చింతం గూగుచుండునాకు మానగంబునం గలిగియుండు నాకులభావం విప్పుడు నివర్తించిన యిది. ఇట్టికరకాగ్రేసరుల తమకు దూరగాగ్యాది గుణంబులఁ దద్దయు నుద్ధి యగుముద్దుగుమ్మలకుండు వసురాగభూరితాంతరంగుల గాక పోయి ఉండనిమ్మిచింత దీని కభినవయోవనంబు సంప్రాప్తం బయినవానంతఃకము గదా నలుపవలయు. అందు కింతను రెండు మాఁడు వశ్యంగంబులు గడవవలసియున్నది. ఆకాలమునకుం జూచుకొందము. అని యిట్లు సెప్పుకొనచుం దనితూఁగు మాఁడించె. ఓకవిగులావతంసమా భవదనుగ్రహంబున నాశుతిశణము సయితమిచ్చుచే నమకూరిన యిది. దానికీ ఫలంబుగ మాప్రియసఖికుం దనురాగంబుం గైకొని కందుకవత్తిచార్థవం బంగీకరించి తదీయమందిరంబును భవదీయపాదవిజయవిజయ వరీభూతంబు గాకంభుము.

కాలిదానుఁడు, ఓకాంతాతిలకంబులార! మీదఁ గు వలనకరంబు సంతసం బందితిని. ఆనాఁడు భువనేశ్వరీపాదనందినాభిగ క్తి జెళ్లెంబు చూచున్నవాఁడం గాన బాగుగ నిరూపింప నగువువడకపోయె. ఆబాలికావతంసమిదే యీ యని నిష్కరణ సేయంబాలక సంశయాక్రాంతమానమండ న్ని యుండిన దూపరేఖాదులసంబులం బర స్పరసమానభావంబునం బరగుబాలికామణు రెందతో యుండునుగదా! ఆబాలికావతం సందే యిది యగుటవలన నాకుం బరతాపాదంబు నమకూర. దీనితల్లి కందుకవత్తి దీని ముద్దుగొనుచున్న నాతియేనా ! దానినినయాదిగుణంబులకుం గడుసంతసించినాఁడ.

శేషభ్యంబునం గలకలంబు గల్గెగా,,

కాంచనమాలసఖులు తిరిగిచూచి. భయసంభ్రమంబులనో,,

ఓనీ ప్రియసఖి కాంచనమాలా ! అది కనుంగొనుము; భోజభూషణుని స్యాల కుండు కమలాలయా దేవీసహోదరుఁడు కురగారూఢుండై నమీదమున నుండు పురజనం బులం బ్రహరించుచు మనయుండుకడ శేలేంచుచున్నవాఁడు ఇతఁడు కరము కతో రుఁడు. రాజనల్లభుండు నగుటంజీసి తాఁ జీసినపదాలకుం బగులసేత యుండ దని గర్వంబుం గొనియుండువాఁడు. మఱి యం గామపశిక్యగుండై సుందరీసందోహంబునం దశ్రమం బాచరించుచున్నాఁ డని నింపుము. మీఁడు మనకాంచనమాలం గాండే నేని సందభితస్యాంతుండై యవినయంబునకుం గడంగక పోఁడు. ఏమి నేనుం జనును అక్కటా! యీనుస్తరంపు గాఢసముద్రంబునండి ప్రియసఖి నెట్లు తప్పింపం జనును. ఏమి నేయుడము ?

కురగాధిరూఢుండై రాజస్యాలకుండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

రాజస్యాలకుండు అశ్రుగణమున

జౌరా! ఏమి యీచిత్రము! ఒకనిమిషకాలమునకు ముం దీవేశ్యాకన్యక నా కెదురయ్యె. అప్పుడు బాల్యంబు వీడకయుండినయీయండజయాన యిట్లు లొక్క యడుగునన యభినవయావనోద్భేదసుభగ యగుట కర మబ్బుగొల్పె యున్నది. ఆరయ దీనియావనాగమ మగ్నిగ్భృశంబు. ఈపుండరీకాక్షి శిశవంబునన యుండినదాని! సూచుచుండునప్పుడ,,

చం. ఉరమున నుబ్బుమీఁకఁ గుచయుగ్మము కన్నుల దీప్తిభావముతో,
నగగున నెచ్చెఁ. గన్బొమ్ము సారెకు నగ్రము లయ్యె. నంకితుతో,
గతియు బహోఁ లానయు. గన్పడె పత్రము లేము. మగ్ధ్యముతో,
బరమతనన్వితముం గొనియె. భారము లయ్యె నితంబబింబముల్.

అనయునుం గాక యీరమణీశిక మణికి యావనపతేషోద్భేదంబువలన నంగకంబు లం గల్గిన గుణవినిమంబు కరము శ్లోఘనీయం బైన నుది బాల్యంబువీడుచుండ నేక పదంబునన తొలుగ్భాంబు గూడుచుండునప్పుడు.

ఉ. తనుభావంబు గట్టితిటంబు దొరంగం దాఁ గైకొనె శ్లోకు లో,
చనముల్ పాదవిముక్తిచంచలగతుల్ శ్లోఘించు చంగీకరిం,
చెను పక్షంబు నుగోజదుట్టలముగ శ్రీరస్మకం బూనె యా,
నన మీకాంతకుభాంగకంబులగునప్రాతంబు నే మార్పగతో.

ఇది లీలాజీవితైరంధ్రీ యగుకంచుకవతికూతురు కాంచనమాల. దీని బహు దినంబులుగ రాజకులంబునం దనవారినో మెలంగుచుండుచానిం గాంచుదు దీని గామ తీయకంబున కుదంబు చు దీనినవయావనాగమనం పొట్టిఁ గోలుచుంజిరి. మదీ న భాగ్యబలంబునన కాంచోలు నిక యిచ్చైరమణీయావస్థం గాంచికూడు బహుకాలం బునకు నామనోరథంబు నీజేర. దీని నాయుంటికిం దోడ్కొనిపోయెడు ఈనగరం బున నానేయంగడంగిన పకుల కడ్డముపొట్ట కెవ్వరికైనం దిరం బగునే! ఏ నశ్వం బుండిగి దీని నక్కారూఢం గాఁచుకొని నోడ్కొని చనియెడ ఇట్లయిన నితరులు నన్నుండటాయంపం జనుదెచిరేని నాప్రియురాలు వారికి మాన్యగత గాకయుండు నట్లు గాచుకొన నగును ఇది సామాన్యాకన్య యగుటండేని యిట్లు నేయుట యంత గా నవరాధంబుగఁ బరిణమింపదు. వైశమ మనోరథంబు నెఱవేర్చుకొననగు.

తురగంబుడిగ్గి, కాంచనమాలనెత్తి యశ్వంబుపైఁ గూరుచుండెఁబెట్టెను.

సఖులు, హాహాకారంబులు నేయుచు చేదాటుచేసికొని,

ఓనీ ! మనముద్దుచిల్క బావులుండ్లివారిం బడియెనే ! యిది నేమనీయం గలవారము. ఈత్రూరకర్మనివలన విడిపింపనివాఁ డీముద్దుగుమ్మ యుడఁబ విడుచు. ఇందు జంపునేయం జనను. ఎస్ట వాటిల్లు. కాన వైశంబ చని మనయేనిక వాని నీలా దేవి కీకర్మకంబు విన్నవించితిమేని యాదేవి కుతూహలపడి కాంచనమాలను గాంచం దనకడకు రప్పించుకొనును. అట్లయిన నీ త్రూయనినిగొధంబు మనభక్తిగ బాఁయె. ఒండుపాయం చిందుబయోగింపను. ఇందు మనలోఁ గొందఱు నది కర్మనింబం జనునా.

అనుకొనఁచు సఖులలో గొందఱు నిష్కాశ్రితజీరి.

కాంచనమాల, విన్నవనమామెతో, పరిమలము భయమును పెనంగొన, వాడి మిగులుచూపులఁ గాలిదాసునిం జూచి,

ఈ. రాతిరి వోవు లేనగడ రాఁగలఁ ధైర్యముఁ డుద్భవించుతో.

నూతనకాంతి గమ్మిసిరి నూల్క సునవ్వను గూన యగును నీ,

భాతిని పంకజోదరసబద్ధము పట్పది యానఁ గాంచ నం,

భూతమదంబు హస్త యుకల్పానిక నల్లని సంహరించెడికొ.

కాలిదాసుండు. ఆశ్మగతమన,

ఈయింది తానుడి నవద్యంబుపూచు రాను దన కిష్టంజైన ప్రియునినమాగమం బునకుం గుతూహలపడుచుండఁ గా దన యిష్టాంబునకు విశోధంబుగ నీకన్పనిచేతం బడ నునీనన్నె నల్యాయో యేమి నీకు ననుభానంబు నాకు సూచితము గావించినయిది. ఈదుర్వృత్తునిమదం బడంది యాకాతి నీసంకటమువలన విముక్తం జేయ నగును.

ప్రకాశముగ,

ఓ రాజస్యాంక !

* ట్ట. చతురం తురగం పరిస గ్గయతః పథి పౌరజనా స్పరిమర్దయతః,

నహి తే భుజవీర్యభవో విభవో భగినీభగభాగ్యభవో విభవః.

* ట్ట. పథి = మార్గమునందు, పౌరజనా = అర్థము గావచ్చినపురజనులను, పరిమర్దయతః = ప్రహరించుచు, తురగం = గుఱ్ఱమును, చతురం = చాతుర్యమునో, పరిస గ్గయతః = ఆస్కందితిము, భౌతిరికము, పల్లితిము మొదలగునశ్వధారాబలేషంబులతో నడిపించుచు, తే = ఇట్లు ప్రప ర్తించుచుండునీకు, విభవః = ఇట్టివైభవము, భుజవీర్య భవః = విభవః = బాహువీర్యముచేత సంపాదించిన విభవము, నహి = కాదు. మఱి :— భగినీ భగభాగ్యభవః = నీతోడఁబుట్టినదానిభగము చేసినభాగ్యమువలననైన, విభవః = వై భవము. నీ యిట్లు మార్గమున కడ్డముపచ్చినవారిం బ్రహరించుచు గుఱ్ఱపుస్వారి నేయు వైభవము నీకు నీ బాహువీర్యమువలన నైనది గాదు. మఱి నీతోడఁబుట్టినదానియం దనురక్తుండై యుండుభోజనియందుం గలదాక్షిణ్యబలేషము. అనిభావము.

రాజ స్యామనుడు. నెన్వొలపోయి, కాళిదాసుని గాంచుచు. ఆత్మగతమున,,
 కట్టా ! వీడు నన్ను నిపుణులుగ నుపాలంభించినవాడు. వీడు నన్నధిక్షే
 పించుట విని రథ్యాజనులు శ్రేరముఖు లయి నన్నుం గాంచుచు జేగుచున్నారు. ఇంత
 కంటే నవమానం బేమి గలదు. వీనికి మాతౌడ్డితి నేని యింతిగంటే మిక్కుటముగఁ
 బరిభవంబు గల్గుట నిక్కంబు. కాన వీనితో మాడలాడం జనకు. మఱియు నీతఁ
 డీయూర నుండు నేని నానంటిగర్వితులగర్వం బడంచుచుండు. వీని శేవిధివైచి దుద
 ముట్టించుట యుత్తమంబు. ఆ ట్లయినం గాని నాగడంగినకార్యంబు నిరర్థ్యంతరంబుగఁ
 జరగదు. ఏవిధి వీనింజంపింతును.

చింత నభినయించుచు సోల్లానముగ,,

ఆ ! చింతితార్థంబు నెఱవేలుచుకొనుటకుఁ ద్రోవ దొరికినయది. ఇట్లుగానేని
 వీడు బ్రహ్మరక్షోహతుండై చచ్చు. ఇదియ నర్హ్యంబు.

హస్తసంజ్ఞచే భటునిం బిలిచెను.

భటుండు ప్రవేశించి,,

ఆర్య ! యే మాళ్లు యిడెదరు?

రాజ స్యామనుడు. భటునికర్ణంబునఁ గొన్ని యర్థంబులు జెచింది,,

ఓరి ! నైశంబ నని కార్యం బనకూరింపం జేయుము.

భటుడు. అయ్య ! నీయానతిం జరిపెదను. ముదలఁ గొనఁచున్నాఁడను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

స్యామనుడు. ఎదుటికి దృష్టులనిగుడ్చి.

ఇదె లీలాపతీపరిచారికలు గొందలు త్వరితగతిం జనుదెంచుచున్నారు. ఏలకో!

చింతం గూరుచుండెను,,

లీలాపతీపరిచారికలు ప్రవేశించి. పెండొరులతో,,

ఓసి యిదేనఁజే మనకంచుకపతికూతురు కాంచనమాల!

ఏమే యీచిత్రము ! ఈనాటియుదయంబున మనము గూచినప్పుడు గూర్జర
 బున నుండినయది. ఇప్పు డిట్టిరాయణ్యంబు నొందుట కరము చిత్రంబు గాదె ! దీని
 గాంచుచుండినప్పుడెల్ల కమలాలయా దేవీననోదరుం డీతండు శృంగారసవశశృంగులుగ
 జెందుచుండువాడు. వీడు దీనియకావనాగదుమునకుం బ్రతీక్షించుచుండినయర్థంబు
 రాజకులంబునం గలపరిచారికాజనంబునకెల్ల నువిదితంబు. ఇదియుఁ దగునమముంబున
 నితనిచేతికిం దొరికె. లీలాపతీసంబేశంబుం జెప్పితమేని యీనారిని విడువం జాలక
 యుత్తలంపడు. ఎట్లైనను జెప్పక తప్పునే !

సమీపముననుండేరి,,

ఆర్య దేవి యగులీలాపతి తనప్రభావశైలంధ్రీక మామనమం గాంచునాచు
వసమయంబున వింతగ నభినయకావయంబు గలిగె నిది నిది యాకావకారం గాంచు
దలంచి దానిం దోడ్కొని రమ్మరి ను విక్రందలు నింపియన్నది. నేరసియోగం
బనుష్ఠింపం జనును.

శ్యామలకుడు. చింతతో ఆత్మగతమున,,

కట్టా ! చేయలంతిం దోరికినబంగారము చేయకాతీపోవున ట్లున్నది. ఏమి
సేయనగును. దేవియానతి దురతిక్రమణీయము. తదీయబరచారికాజనంబునకుం దదా
జ్ఞాప్రతిపాలనంబు నప్రతిషేధ్య మగు.

అనుచింతింపచూచుచున్నది,,

కాంచనమాల. ఆత్మగతమున,,

ఇదియి మీచేతినుండి తప్పించుకొనుటకుం దగునమనము.

గుల్లమునుండి దిగ్గసుతేలి లీలాపతికరచారికాజనంబునో గలిసికొనియె.

నియోగిజనులు కొందఱు ప్రవేశించిరి.

నియోగులు. ఈరాజశ్యామలకుండు మనకుం తెప్పించినరహస్యంబు నెఱవ వన
మియ్యద శేనుదెంచియున్నారము గాదా ! మీడిపాశం దేవ్యనియందు తేయం దలం
చినవాడో ?

కాలిదాసునింగాంచి,,

ఎవ్వనియందని విచారింపనేల ! యీదునోహరాంగునియంద యని నిర్ణయంబుం
జను. మీడు రూపవంతులం జూచి యోర్వంజాలనివాడు. ఈతేతోటకునెదుట
గాఢాంధతమనంబు నూర్చునెదుటం బోలె రాజశ్యామలకక్మతం బగునికృతి యడంగక
పోవునా ! అయిన నతడునేయుశవటంబు కడు దుస్తరంబు. ఎ ట్లయ్యెడినో ! మన
కుం తేనీనయాజ్ఞయనుష్ఠింపక తీరదు గదా !

కాలిదాసునిందరినీ,,

దేవివరా ! వందనము ! ఈధారానగరంబున భోజధూపాలండు తేననగరంబున
నుండువారిం గడునపంక్తులశిన్పివరులం గొని నకలజననయనమనోహరంబుగ నొకభవ
నంబు విసోదాగ్ధంబుగ నిర్మించి దానిం గ్రొత్తగ నీయూరికిం జనుదెంచినవారలం గని
పిలిచికొనిపోయి యాతిధ్యంబునీయ మమ్ము నియోగించియున్నాడు. మేమును
బ్రతిసంధ్యము నంచరించుచు సాధువులం గనిపెట్టి తోడ్కొనిచని వారలకు విం
దోనశ్చించుండుము. నీవు కవికుల వర్యుండవు. నిన్నుం బూజించితిమేని యీధారా
పతి యుసరించినవని సార్థకం బగును. మాప్రార్థనం బంగీకరించి మావెనువెంట రమ్ము.

కాంచనమాలయు సఖియలును ఆత్మగతంబున,,

కట్టా! ఈ నియోగిజనులు రాజస్థానకును మర్హతయందునును బోధి యామనోహ రాంగుని బ్రహ్మరాక్షసునికి భక్త్యంబు గావించు గడంగి యుండెనను, వీరలు పెట్టిన భవనంబు ప్రాంతరథ్యయం దున్నది. అది నిర్మించిన దాదిగ నశేషులు పొంథులేమ లుపాటున నాయుంటం బరుండి దానిం గాచియుండుబ్రహ్మరాక్షసునిచేత భక్తింబు బడి మడిసి రని యిది యాయూర నెల్లరకుం దెల్లం బయినయది. భూతాధిపతితం దైన యామందిరంబునకుం గొనిచని యాకవిచంద్రునిం జంపంబోయెదరు. ఏమి నేయావచ్చు? ఈమన్మథోపమునికిం గలిగినదు స్తరంపుటేదుమ నెట్లు తొలంగింపవచ్చు. కట్టా! యిట్టి యావదకుం బాల్పటిచి విధాత యాతనియం దకార్యంబు నేయం గడంగ. దైవమా నీకతోరచరితంబు నేమనంబాలుదును. నీ నేయంగడంగినవసులకుఁ బ్రతివిధానంబు లేక యున్నది. ఓయనాధరక్షకా! శ్రీయఃపతీ! నీవ యాకవిం గావంగలవాడవు.

కాలిదాసుఁడు. ఓయధిక్యతులార! మీప్రాకృతార్థం బుష్టింబ నే నీర్థపడి యున్నవాడ. పోదము రండు. ఆభవనం బనల్పశిల్పనైపుణనీమం బని విందు. దానిం జూడఁగోరిక నాకును గలదు.

కాంచనమాల. ఆత్మగతమున,,

ఆ! ఏమి నేయుదు? ఈకవివరుండు నియోగిజనులప్రార్థనకు నమ్మలేనివ నాఁడు. ఈజగన్ముంగళరూపనిర్మాణనిమిగంబుం గాంచనినాఁడు నే నీయొడలు దొరంగుట నిక్కంబు. ఈతని శేదేని యిదుమ దొడరిన నాప్రాణంబులుండెను. ఈ యభినవమోహనాకారునితో నయ్యెడకుం బోఁ జన దని నచింత నన్ననో ఈరాజ స్థానకునికిం గోపంబు గల్గు నని తోచుచున్నది. ఇంగుం జేయంగలకార్యం దిది యని నాడెందంబునకుం దోచదు. ఈసుకుమారాకాయనిం గూడనినాఁడు నాకా యంబు దురంతవేదనానికాయంబై యడంగుట నిక్కంబ.

లీలావతీపరిచారికలు. ఓసి! గాంచనమాల! జేవి నిన్నుం గాంచఁ ద్వరపడి యెడిని. పోదము రమ్ము.

అని దానిం దోడ్కొని చనిరి.

కాలిదాసుండు ఆత్మగతమున,,

కాంచనమాల దైవవశమున నీయవినీతునిచేతినుండి విముక్త యయ్యె. లీలావతీ దేవికడకుం దోడ్కొనిపోఁబడియెడిని. కానం దదాజ్ఞానుసారిణి యై శంచుకవతి యాత్మతనూజాతయభిష్టార్థంబు నెఱవేర్చకపోదు. క్రమక్రమముగ నిది నాకు లభించు. ఇప్పుడు ప్రియావిరహవిక్లబం బయినమానసంబున నీకాంచనమాలం గాంచి యించుక యాశ్వాసంబుండెంద నగు నని తలంచుకొనుచుండ విధి యాకాంచనాంగినిసయిత

మెడబాపుచున్నది. ఇప్పుడు ప్రతికూలపువర్తనంబున నుండువిధి యాకూలప్రవర్తనము నకుం గడంగగఁ జూచు. ఈనియోగిజనులు పిలుచుభవనంబునకుం జని యందు జరుగు కార్యంబులచే గొంతప్రాప్తువుచ్చదను.

కాంచనమాలసఖులు, ఓసి మనప్రియసఖి ! యీశవిష్ణుభునియందు దనురాగంబుం జెందినయదియ. ఇతని శేదని యప్రియంబు గల్గిన జీవితమున నయితము పరిత్యజం పుం గడంగు. ఇప్పు డీశవిషయనితం గలిగిన జాడరున నితని రహస్యాంబు నిన్ను నిందిన చోఁ దప్పించుకొనం గలఁడు. లేనిచో బ్రహ్మరాక్షసుని వాతం బడును. మనలో నెవ్వరే యైనం గవిననుసరించుకొని యాభవనంబుదనుకంజని యయ్యెడ జీవించి యిది చోరకిన నితనికీకపటంబు నిన్ను వింపవలయు ఇందు నీమధురవచన ను సరి.

రాజ స్యాంబుఁడు. ఆత్మగతమున,

పోని మ్మికాంచనమాల ; రాజకులంబునన గుండునది ; నాకుం దొరకకపోవునే ! ఇప్పుడు నా సేయంబూనినకపటంబునం గని పిలుకుమార్చి మానసంబునకు మున్వస్థతం గలిగించుకొనియొద. తదుచితసంవిధానంబు జరుపంబోయొద.

అనినిష్కాంతుండయ్యె.

కాళిదాసుఁడు.

చం. ప్రియను దలంచి మానసము పెక్కు తొంగులఁ గుండ నాగె నా,
నియతికి నాత్మలో నిపుడు గెల్చి యుకించుక యేని గల్గె నా,
శ్రయ మొక్కజైన లేక మది సంతతదుఃఖము వాయుకున్న ది,
తయు వనజాయతాక్షునికృతం బడలం బనిలేదు దీనికా.

కం. వనజాక్షునిదయ గల్గిన । భువనరమణాంబునిధిని గాల్వయఁబోలేక,
జనులు దరింతురు నా కతఁడనఘుఁడు శరణంబు గాక యానందం గలఁడే
ఇప్పుడు రాజనియోగిజనంబులతోఁ జని చిత్రసీమం బనుపేరం బరగుభవనోర్తి
మంబుం గనుంగొనుచు రాత్రి పుచ్చదను.

అని నియోగిజనంబుతో నిష్కాంతుండయ్యె.

కాంచనమాలసఖులు, ఈమధురవచన కవిసెంట నరుగుంగాక. మనమందఱు మును గృహంబులకుం పోవుదము.

అని యందఱు నిష్కాంతయైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్రప్రకరణమునందుం

షష్ఠాంకము ముగిసెను.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీః.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము.

సప్తమాంకము.

భోజభూపతియు లీలాదేవియుం బ్రవేశించుచున్నారు.

భోజాడు. దేవి ! నీ విష్ణుడు వింత యైనతేనగవుతోఁ గనుబట్టుచున్నావు. దీనింగాంచ నీముఖసారసంబువలన నేఁ గ్రోలం దగుశ్రవణామ్మరిం బొందు గల దని తోచుచున్నది. అట్టి దేదేని యుండిన వీనులకు విం దొనర్చుము.

లీలాదేవి. స్మితముగావించుచు,,

ఆర్యపుత్ర ! భవదీయం బగువదనారకందంబు మందహాసమందరంత్ర యుష్మదది యిప్పు డీవత్సంశయాకులం బగుచుండుటం గాంచిన మీఁద న నీ దే నొకస్థానం బదు గం దలంచినట్లు సూచితం బగుచున్నది.

భోజాడు. దేవి ! నీతక్కువ బుపపన్నంబు. కొన్నిదినంబులనుండి యొకవింత కాంత నానయనపథంబునం దగులుచున్నది. అది మనస్తైర్యంధ్ర యగుకంచుగపతికూతురు కాంచనమాల యని యూహింపం దగియున్నను దానికూతురు ప్రేమవంతునన యుండునది గాన నాసంభావన యసంభావితంబై కనంబడుచున్నది. ఆకాంత యెవ్వ తెయో యని సంశయించుచున్నవాడ.

లీలావతి. తేనగవుతో,,

ఆర్యపుత్ర ! ఆవింతకాంత యెవ్వతె యని మీ రనుకొంటిరి.

భోజాడు. దేవి ! అది కాంచనమాలయే యని నిర్ణయించుకొనియుండెదను. కాంచనమాల యయ్యెనేని యిప్పుడ తరుణియై చూపట్టం గరింబు లేదు. కాన సంశయించెదను.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీయొనరిందిననిశ్చయంబు యథార్థంబు.

భోజాడు. వైచిత్ర్యంబుతో,,

దేవి ! యేమి యిది ! అది కాంచనమాలయేనా ! ఆ శైవ దాని కభినవయావ నాగమం బకాలంబున నెట్లయ్యె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఒకమహాకవివలన నది లభించినయది.

భోజాడు. ఆశ్చర్యంబుతో,,

దేవి! యిది నీకు విశేషమున్నది. అట్టిమహాత్ముల దగునవివరుల కివ్వండో! అంతరిక్షమున యోగమును గలుగునట్లు వదిలిన యామహి తాత్ముని గాన్పింపి నేమందును! తప్పితింబును సాక్షాత్తుగఁ దెల్పుము.

నీలావతి. ఆర్యపుత్ర! విన్నవించు నినుండు.

అని రాజాచారిలోఁ జెప్పెను.

భోజాడు. దేవి! నీచెప్పినకవి కాలిదాసుండై యుండనోట్ర! కానిసాక్షిగని చనంబుల నర్థంబను వర్తించుట యెక్కడిది? అట్టి వాక్సిద్ధి యాతనికే గలదనియే నిలుగుదును.

ఇతని గాంధం గోరి బహుదిసముదాగ నే బ్రహ్మాన్నిరమమున్నవాడ. ధ్లుండ నేను నామంత్రి యగునార్యబుద్ధిసాగరుండు నొకసాక్షు వేషంతరధాయలమై గగనరీతిర్థంబు న్యూపీధి నలుగుచు నం దొకదాంసాపదముదగ్గఱ నస్యానీ నిలువం ది నలులము బేరమాదునుగిడుటం గాంచి ఆ! మననగతమందు నిట్టియధర్మము జరుగు తన్నదిగదా! యని యచ్చెరువందుచు నశనివృత్తం బారముం గోరి యాతనిం జీరి నిట్లంటిని.

* ధ్లు. భిక్షో మాంసనిషేదాం కి మచితం,,

అని యాడుగఁగా నతఁ డిట్లనియె.

† ధ్లు. కిం తేన మద్యంవిసా,,

అనఁగా నితం దింతటితో నుండువాడు గాఁడు; మద్యంబునను ప్రియంబు లియున్నాడు. ఆ! ఏమి నీని సన్యాసప్రకార మని యనుకొని యిట్లంటిని.

‡ ధ్లు. మద్యం చాపి తవ ప్రియం,,

అనఁగా నతఁడు,,

§ ధ్లు. ప్రియ మహా వారాంగసాభి న్నహ,,

* భిక్షో = సీరిగన్యానీ! మాంసనిషేదాం = మాంసభోజనము, అచితంకిం = యుక్తమామోమి?

† మద్యంవిసా = మద్యములేక, తేన = ఆ మాంసముచేత, కిం = నీమియుపయోగము.

‡ తవనీయ, మద్యంచా = మద్యమునయితము. ప్రియం = ప్రియమా!

§ వారాంగసాభిన్నహ = వారాంగముల త్రాగఁగా శేషించినది వారలతోఁ లసిత్రాగుట, ప్రియమహా = ప్రియము:

అనెను. అది విని నేను మనంబున మద్యపాననిరతుని! వారాంగనారతియు నత్యంతప్రియంబు గాకపోవునే యని తలంచుచునట్టి వారాంగనారతి ధనాధ్యునిక కాని భిక్షుకునికెట్లు దొరకంబోవు నని శంకించుచు నాతనితో,,

* శ్లో. వారస్తీరతయే కుతస్తప ధనం,,

అని యడిగితిని. అందు కాతఁడూ,

† శ్లో. ద్యూతేన చార్యేణవా !

అనఁగా నే నతనిపల్కులకుఁ గడు నెవ్వఁడోపోయి మనంబున నితని కీభిక్షు వేమంటెక్కడ? చార్యద్యూత వారాంగనాసంగమమద్యపానమాంసభక్షణంబులెక్కడ? బ్రహ్మవిద్యాపరిశ్రమమున కుచితం బగునీ పాపసాశ్రయమును స్వీకరింతుట తిదియా ఫలంబనుకొని యిట్లంటిని.

‡ శ్లో. చార్యద్యూతపరిజ్ఞానాఽస్తి భవతః,,

అని యడుగఁగా నతఁ డిట్లనియె.

§ శ్లో. భ్రష్టస్య కావా గతిః,,

అనఁగా విని యది యేను మున్ను సన్యాసి యొకఁడు కాంతానురక్తుడై యాశ్రమాచారభ్రష్టతం జెంది బ్రహ్మనందాధిరాజ్యపదవీచ్యుతియు సంగసాధుభి సంప్రాప్తివిరహంబును గాంచి రెంటికిం జెడినరేపణయై యుండ నదిమూది తద్వర్తనం బరయం గోరి కనిసంఘంబున కీసమస్య యొసంగినాఁడ. ఆసమన్యార్థంబును నాకుం బెచ్చి మనకవులలో నెవ్వఁడేని యిట్లు వేమాంతరధారియై వచ్చి నా కీయార్థంబెఱిగించెనో? యని సంశయించుచు నాయార్థం బార్యబుద్ధిసాగరునితోఁ జెప్పఁగా నతఁడు రాజా నీ

* వారస్తీరతయే = వారకామినులతో రతినేయుటకు, తప = నీకు, ధనం = ద్రవ్యము, కుతః = ఎట్లుదొరకును ?

† ద్యూతేన = మధ్యాహ్నమందు జూదమాడుటచేతను, చార్యేణవా = రాత్రి వేళల దొంగతనము చేయుటచేతను సంపాదించెదను.

‡ భవతః = నీకు, చార్యద్యూతపరిజ్ఞానా = దొంగిలించుటయందును, జూదమాడుటయందును, పరిజ్ఞానము, అస్తి = కలదా !

§ భ్రష్టస్య = వల్లాశ్రమాచారమువలనం జెడినవానికీ, గతిః = గతి, కావా = ఎది. వల్లాశ్రమాచారపరిభ్రష్టుని నెవ్వరు నాదరింపరు గాన నట్టివాని కీరీతి గాక లోక యాత్ర జరుపుకొనుటకు గతి యే మున్నది ?

సభకుం దీపాటిసమస్తం దగుకవిలేడు. ఇతడు క్రొత్తగ వచ్చిచేరియుండెం జనును. నీయొనర్చిన యాపాయములనున్నం ద్రవయిదియ. అయిన నిప్పు దీతని నింతటితో నొప్పరికించి యుండినం గొన్నిదినంబులకు పాస్తాపాకానంబుతో కలువదెకపోడు. ఇట్టి మహాకవి భవత్సందర్శనంబునకు రాగ మానడు. అనిగా నేను మనంబున నీవిద్యా పంతుం డెప్పుడో ! మమ్మనోగతాగ్ధంబును దెల్పినవాడు. ఈయర్థంబు విచారించి యిదిసత్యం బగునేని యితని మహాకవి యగుకాలిదాసుండుగా నెంచుచు నని తలంచు కొనుచుం బోయి కొన్నిసాళ్లకు గూఢచారులవలనఁ బూర్వ కేను గాంచినభక్తి సన్యాసి మద్యపానాదిరస్తుండై యుండుటయు నెఱింగి సత్యంబువల్కినకవివచనం బులఁ దలంచుచు నాకసిపునస్సమావేశమున నుద్వేగులూగుచుం నుపాదకు ; బహుతర ప్రయత్నంబులు సల్పియు సఫలమవోరభుండఁ గానియుండిన. ఆనాడు ప్యాదీధిక యందు గానంబడినవాడఁ జాంచనమాలయం దీకడునబ్బురంబుం గార్పించినాఁ జని తోఁచెడిని. నీ వీకాంచనమాలను రప్పించుకొనఁగానే యాకవియొక్కడకగనో ! ఎవ్వరి కైన విదితంతె ?

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! భవదీయస్థానకుండు కమలాంబయానచోదయంబు వాసినిగృహిమెయి బ్రహ్మరాక్షసాధిష్ఠితం బగుచిత్ర సీమం బనునూతనభవనంబునకుం దదధిగృతులంగొని తోడ్కొనిచువచ్చు నట.

భోజాదు. ఉద్విగ్నుండగుచు,,

కట్టా ! ఈకతనదిత్తుండు కవివరుని నమయించి యాలోకంబున భారతీవిలాసంబునూపం గడంగినవాడు. వీనికంటెగడుఁ గన్పండును గలఁడె ? ఇప్పటి కాక విగతి యేమయియుండునో !

జగమందరి ప్రవేశించి. దేవి ! జనుంబగుంగాత. నీకుం గాంచనమాలయందుఁ గరము ప్రీతి కలదుగాన దానిసేమంబు నీకు విన్నవరపం జనుదెంచితిని.

లీలావతి. సంతోషముతో,,

ప్రణానాథ ! ఈ మధురపదన మడివినపదనంబులచేఁ గవివరుండు జీవించి యున్నాడని యెఱుంగం జనును. మీ కతనిం గాంచం గల్గు.

మందరింగాంచి,,

ఓమధురపదనా ! నీవు కవివృత్తాంతం బారయి నాతనితోఁ జిత్రసీమంబునకుం జని యున్నట్లు లాకాంచనమాల వచియించె. ఆమందిరంబునం జరిగినవృత్తాంతంబుఁ దెల్పుము.

మధురవచన. దేవి ! కవికులచంద్రుం డగునామహానీయునిమహిమ యంతంతని చెప్పం దరంబు గాదు. స్యాలకచోదితు లయి నియోగిజను లాకవిని నిర్మతిమెయిం జంపంగడంగి వినయంబుఁ గాన్పించుచు నాబ్రహ్మరాక్ష సాధిష్ఠితం ప్రేనమాతననుండి రంబునకుం గొనిపోయి యాతిధ్యం బొసంగి మృష్టాన్నపానాదులఁ బరిశృత్తునిం గావించి మహార్హతయనంబునం బరుండం జెప్పి చనిరి. ఏను నాకవి వరుండినశయనం బుసమిపంబున స్తంభాంతర్హితనై యామందిరంబులోన నితరుల గొలుగింపదగుండం గవి వృత్తం బరయం గోరి నాప్రాణంబు లాకవివరుండు గావం గలవాఁ డనుభవగ్యంబుతో నుంటిని. అట్లుండం దొలిజామున,

ఉ. జాంజాణుపల్లపెండ్రుకలు బొల్లు దొరంగడునల్లవృక్ష మా,
యంజనశైల మట్లు నలు పారుమహోన్నత వైనకాయముం,
గుంజరదంతకుంతసమఘోరతరాశృతి దీర్ఘదంప్రిలుకా,
పంజాలఁ బోలుకన్ను లకుభస్మితి నొప్పెదురక్కనుం దొగికా.

కవి యుండుచోటికిం జనుదెంచి యోరీ ! నేను బ్రహ్మరాక్షసుండను ; ఈ గృహంబుం గాచియున్నాఁడ. నానాడివనసమన్యలకుం డగునుల్లిరంగినీనినాఁడు నిన్నుం జంపును. ఇట్లేమందిరంబునం నడవులంబట్టి నాచేత మడిసినవారల తెక్కింపం దరంబు గాదు. నీవునట్లు నాచే భక్షితుండవు గాఁబోయెదవు నుమా ! నాకు ల్లిరంగింగలవా ! నుడువుము. అని యిట్లు సెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుఁడు.

శ్లో. సర్వస్యద్యే,, అనినుడిచెను.

భోజుఁడు. ఓదేవి ! యిది పాణినిముని రచించినయష్టాధ్యాయముం దనిమిద వయుధ్యాయంబునందలి మొదటిపాదపు మొదటిసూత్రము. ఈవ్యాకరణసూత్రము విఘ్న ౭భీక్ష్య వజ్రనాద్యర్థంబులందుం గొన్నిశబ్దములకు శబ్దస్వరూపమునకంతటికిని ద్విరుక్తి గలుగు ననుస్థంబు దోషింపం జెప్పంబడినది. దీనిని లోకార్థంబు నుయోజితముగావించివచింపవలయు నను నుద్దేశంబుచే సమన్యగా నీఁబడియె. దీని కతం జేయుత్తరం బొసంగంగల వాఁడొ ! యారయ నగు. మధురవచనా ! అనంతరం జేనుయ్యో ? పదింపుము.

మధురవచన. మహారాజ ! ఆకవి యారాక్షసు నిండుశేనియు సరకునీయక తక్షణమే యిట్లనియె.

కవి. శ్లో. సుమతికుమరీ సంపదాపర్తిహేతూ,, అని.

భోజుఁడు. జొర ! ఆవ్యాకరణసూత్రమునకు లోకవ్యవహారానుగుణముగ నర్థయోజనంబు గల్పించి తదనురూపముగ సమస్యాపూరణంబు గావించిన యీకవి పరునిబుద్ధిచతురత కరము మెచ్చం దగినది. అంత జేనుయ్యో ?

మధురవచన. మహారాజ ! ఆరాక్షసుండు కవి పదించినప్రత్యక్షశ్రవణ విని యప్పుడేమియుం తెప్పక చని రెండవయామంబున పండియుం జనుడెంచి యాతనిం జీరి యోరి! యీసమస్యను గయితము పూర్ణము గావించు మట్లు నేనుసినాడు నిన్ను భక్షించెదను. అని యిట్లు నెప్పె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. నృశ్లో యానా,, అని.

భోజాడు. ఓనీ ! ఇదియుం బాణినూత్రమే ! గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దమునకుఁ బ్రాచీనులు నృశ్లోపంబు పక్కా చేసిందిరి. యువప్రత్యయాంతశబ్దముతో నమాసముం జేరిన గోత్రప్రత్యయాంతశబ్దము శేషించు ననునట్లంబు గలదియని యేగశేషాధికార మునం దున్నది. దీనికిని లోకేశ్వరయోజన మితం డెట్లు గావించెనో ! ఇట్టికనుమంబు లంగూఁ గదా ! కవిపదులన్ని ప్రకటితము గావలయు. మధురవచనా ! అంను కాశవి యేమి ప్రత్యక్షశ్రవణ మునంగ ?

మధురవచన. మహారాజ ! అశని ముద్ధివిశేషం బసాధారణంబు. అవగరింపు మారక్కసునినోట మాట వెడలుదు నప్పుడ యతండు వదియించె.

గవి. శ్లో. సహపరిచయా శ్చైవ్యతే కామినీభిః,, అని.

భోజాడు. శ్లోమించుచు,, ఆకాశములన్మ్యమొనరించి,,

భరిత ! ఓకవి గవియగుశబ్దంబు నీకే తగును. బాగుగ నెఱింగి పల్కితిని. ఓ మధురవచనా ! ఆకవివృత్తంబు వినంబయింబయిం గుతూహలం బయ్యెదని. వదింపుమా

మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసుం డది విని మిన్నక చని మూడవ యామంబున పండియుం జనుడెంచి కవించీరి యీసమస్యను గయితము పూర్ణము గావించిననాడు నిన్నుం దినక పో నని యిట్లునియె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. స్త్రీ పుంపచ్చ,, అని.

భోజాడు. ఓనీ ! ఇదియుం నచ్చటినూత్రమే ! గోత్రప్రత్యయాంత మగుస్త్రీ పాచకశబ్దము యువప్రత్యయాంతముతో నమాస మగునపుడు శేషించు. అది పూర్ణ పుగా నాగోత్రప్రత్యయాంతము పుంబింగ శబ్దమునలె నగును. అనునట్లంబు గలది. కవి తనముద్ధికోశలంబున నెట్లర్థాంతరయోజనంబు చేసెనో తెల్పుము. దీనికిని లోకేశ్వర యోజనంబు మిగిలంబు గాను.

మధురవచన. మహారాజ ! ఆబ్రహ్మరాక్షసునినోట మాట వెడలుటయ తడవు గాని కవి పదించుట కొకించుకయు నాలస్యంబు లేకుండె. అట్లు చెప్పినంతకుఁ గవి యిట్లునియె.

కవి. శ్లో. ప్రభవతి యదా తస్య గేహం వినప్తం, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిట్లు వ్యాకరణమాత్రమునకు సంగతముగు లోకీకాగ్ధయోజన ముంగల్పించుట కలంతులకగు నే! కడుమహానీయుం డనంజను. అంత వారలస్పృశం బెట్లు ముగిసె.

మధురవచన. మహారాజ! ఆహ్వానము కవివల్క్యులువిని యాపొలనదిగది యేమి యు ననక చని నాల్పసజామున జైశంబు ననుదించి కవిం జీరి యోగీ! మున్నెంబగు సమస్యాత్రయమును పూర్ణము గావించితివి. ఇంక నొకటి గలదు. నానికి పయితము సంగతాగ్ధంబుగ నచించితి నేని భవదభీష్టాగ్ధంబు నమకూర్తు. లేనినాఁడు నిన్ను భక్షిం తును. అని యిట్లుపక్కాచించె.

బ్రహ్మరాక్షసుడు. శ్లో. ఏకో గోత్రే, అని.

భోజాడు. ఓసి! యిదియు నాపాణినమాత్రమే. అవత్యప్రత్యయములు పెక్కు చోటం జెప్పబడినది. గోత్రాగ్ధంబున నవత్యప్రత్యయములు పెక్కులు రావచ్చును నేని పానికిఁ బదు లొక్కటియే వచ్చు నని దీనియగ్ధము. దీనికిం గవి నదించిన జేమి?

మధురవచన. అట్లు బ్రహ్మరాక్షసుండు నల్క-ంగాఁ గవి మందస్మితమందగపద సారవిందుడై కవి యిట్లనియె.

కవి. శ్లో. * ప్రభవతి పుమాన్ యః కుటుంబం విభర్తి, అని.

భోజాడు. ఓసి! యేమి యీకవిచతురత! ఒకయగ్ధంబునకు మణియుగటి నెరు దీయకుండం జెప్పినవాఁడు. ఇట్టి వాగ్భిప్రాయంబు గలకవియందు స్యాలకునికిం గాక యితరునికి నరహంతకుడైన దయారసంబు గల్గక పోవునే! అనంతర మాబ్రహ్మరాక్ష సుండు కవియం దవ్వధిఁ బ్రవర్తించినవాఁడు?

* సర్వస్య ద్వే, ఇత్యాదులకు లోకీకాగ్ధము.

టీ. సర్వస్య=సమస్తమునకు, సంపదాపత్తిహేతూ = సంపదలకును విభక్తులకును గారణములైనవి, సుమతికుమతీ = మంచిబుద్ధి చెడుబుద్ధులనునవి, ద్వే = రెండు.

యూ నానమాపరిచయాత్ = యౌవనముగలవానితోఁ బరిచయమునల్పుటవలన, కామినీభిః = స్త్రీలచేత, వృద్ధః = ముసలివాఁడు, త్యజ్యతే = విడుదలబడును.

స్త్రీ = ఆడుది, పుంసచ్చ = పురుషునివలె, యదా = ఎప్పుడు, ప్రభవతి = పెళ్లనము దీర్చునో! తత్ గేహం = ఆ యిల్లు, వినప్తంహి = చెడిపోయినదే.

గోత్రే = కులమునందు, యః పుమాన్ = ఏపురుషుఁడు, కుటుంబం = కుటుంబమును, విభర్తి = భరించునో; ఏకః = అట్టివాఁడొక్కరుఁడే, ప్రభవతి = కుటుంబమున గమర్తుడగు చున్నాఁడు.

మధురనవన. జేన ! వినుము. అంత శాస్త్రబోధన శ్రమంక విని గంలు ముఖ
యఁ గవివయం గనుంగొని యోమహాతాప ! నీమ భోజనభూషణంబులకు శోకాన్ధము
నిర్మించుకొనిన యీయింటం బ్రవేశించి యీమమిష్ట బడిని జూరిన బూర్జీనా చలం
తులు గాకయుండె నట్టివారి నెల్ల భక్షించితివి. నామమిష్టభావంబింటి బండ్లుంటిది
నీయందుఁ గరం బసురాగంబుం గొంటిని. నీయభీష్టార్థం బీజేన జనమార్పిం గదంగి
యన్నాడె. నీకార్యం జూనర్పి శృతార్థకం గనం దలంచెడివి. అని బ్రవచనంబుగం
ప్రార్థింపఁ గవియు రాక్షసుం గాంచి యిట్లనియె. కీర్తనానాథ ! నీ కీర్తనలం
బునం జరుగుచుండువృత్తింబు లేల్లనాచార్యులం దలసికొనుచుండుదీప్తజ్ఞానంబు గలదు
గదా ! నాప్రసాదంబుతో యగువ భువంతిభారాధీశుని పుత్రి పదంబేన నన్నుం గాని
పోయినవిధంబును నీమం దలసివది యే ! అదిప్రకాశతంబుం దిప్త దాగ్నిదే మన్నన
నీదిప్తజ్ఞానంబున నెట్టింగి నామం దెప్పుము. ఇదియ నామ నీవు నీయజ్ఞానమతకారము
అనిన నెప్పుడె యంత స్మృతులైన యా రాక్షసులంబు మునుపేమిడింబున.

సీ. నరీంద్ర కేశీందరి పొందుదున్నారమణి నుతిఁ గళోలములదాని,
భూభూవరము నై కూడనుమంతుడలనోఁ గడు విన్నపై నమంగంబుదాని,
కయిందనందె యీగనకాంగి యాపున వింసెనో యనవట్లు వోలుదుదాని,
విరహావ్యధాభారవివశ తావై ద్రితి యంగకంబులఁ బోలుపాడుదాని,

గీ. చిల్లమై గడు చూసినచీరదానిఁ గంటుఁ బాసినరతియ నాఁ గ్రూలుదాని
భూభువనలక్ష్మియేయనఁజూచుదానిఁ దన్మోకగడు పసారయొనన్మృగము
జేన ! వినుము

ఉ. ఆగమణీయ గాత్రిసాగ సారని చూడ సకలదానీనీ,
భారతులందు జేవవతిభామినియందు ముహుర్తుర్రాణియం,
దారఁగ నుండఁ జోల దన నచ్చర తెంతటివాడు తన్ననో,
దార మనోజ్ఞునైఖరికి ధారణిఁ గాంతలు సాటిలేరిటకా.

దాదభలకాశయిత్రయై భూతనాథసమానీత యయినదాని నాకాంచనాంగియని
శవియు నవిరళ బాష్పధారలు నయనకమలంబులం దొరంగ నిట్లనియె.

ఉ. కామిని నీవు నాకొఱకుఁ గాఠీయ నొందుచునున్నదాన వా,
కామనికాత బాణహతిఁ గన్నియ యీవిధి స్రుక్కుచు న్ననో,
ద్వామవియోగదావళిభిదాహముఁ గాంచుచు నుండె దయ్యయో,
భామిని యిట్లు నీవు పడుపాటులు సూది నహింప లే నెదకా.

అనిచెప్పి బ్రహ్మరాక్షసునిం గాంచి యోధూతనాథ ! యీకామిని నియతప్ర
తంబు సజపుచుం గడు డస్సి శ్రమాకుల యయి నిదుర గూటుచున్నయది. ఇది
యెయ్యెడ నీ కువలబ్ధ యయ్యె ? అని యడిగిన నారక్కసుండును గదూళననిపురం
బున నొకమనోహరోద్యానంబునందు నా కీమచ్చెగంటి దొరికినయది. అనినం గవియు
నోధూతనాథ కరుణించి యీకాంచనాంగి నంద విడియింపుము. ఆనరహాధిపతి
మజ్జనకునిచేత సుశిక్షితుం డగుటంజేసి తనయం దిష్టపడని కామినులం దన్యాయం
బాచరింపఁడు. ఈ యంగనయు నచటం కీరినకతంబున నాడునెండు గొంత దరుక
నాప్యాయితం బగుచున్నది. అతం దన్యాయ మాచరింపఁడు గాన నిట్లు మోక్షగ్రుణం
దెచ్చుట తగదు. ఎల్లరకు సువిదితంబగునట్లు దెప్పింపం గలను. దీనిం దీనికొని పొమ్ము
పూర్వమిది యున్నచోటన యుంచుము. అని ప్రార్థించినంతన నాకాంచనాంగిం
గొని రక్కసుండు ననియె. వెండియుం గడువేగింబ ప్రవేశించి యారాక్షసుఁడు
కవిం గాంచి యోమహాత్మా ! నీకు నొండుప్రియంబు నేయం గలను. అట్లానిని వదిం
పుము. అనినం గవియు రక్కసుం గాంచి యోరక్షోనాథ ! నీవు నాయుండఁ గదరా
గలిగి యుంట నిక్కంబేని యామందిరంబుం బాసి చనుము. ఇదియ నాకుం గావల
సినవరంబు. అనిన నట్ల యగుంగాక యని యాబ్రహ్మరాక్షసుండు ననియె.

ఇంతలోఁ దన్మందిరాధిక్యతులు తాపులు దెలుచుకొని వచ్చి యాగవి జీవించి
యొండుట కచ్చెరు వందుచు నాతనిమాహాత్మ్యంబు పల్లించుచు నతనికి వందనంబులు
సల్పి యిట్లునిరి. ఓయయ్యా యింతదనుక నీయంటంబరుండి జీవించినవాగు నేరు. నీవొ
క్కరుండవ బ్రతికితివి. బ్రహ్మరాక్షసునివలనం దప్పించుకొన్నవాడవు. ఈగృహం
బు భోజభూపతి వినోదాథంబు గట్టించినది. కట్టిన దాదిగ భూతాధిష్ఠితంబై యుండి
నకతంబున నామహీపతి యీగృహంబుం బరదేశాగతుల కీతిధ్యంబు నేయుట శీర్ష
తించినవాఁడు. ఏమహాత్మునివలన నైన నీయనిష్ఠంబు దొలంగునో యని తలపోయు
చుండు. ఈబ్రహ్మరాక్షసునిం దోలి రాజుకడ బహుమతులు వడయుకొరికనో నశే
కులు మంత్రశాస్త్రపారంగతులు సనుదించి యీభూతంబును బాణదోలం గడంగి
వానిచే భక్షితు లైరి. నీవు దానిం జయింపక జీవించియుండవు. ఈవృత్తంబు రా
జైతింగే నేని కరము నిను సన్మానించు. అని చెప్పుచుండఁగాఁ గవియు వారల వీడ్చొని
యామందిరంబుం బాసి పోయె. నే నామందిరంబుంబొచ్చి యచటి యధిక్యతులును
బరిచారకులును సనినయనంతరము కవితో మాటలాడందలంచుకొనుచు వారలు సనిన
వెంబడిన యాబ్రహ్మరాక్షసుండు రాఁగా ననువు పడకయుండి యింతలో నదియు
మరలి పోఁగా నిక నీకవికి దీనివలన భయం బుండదని తలంచి వృత్తంబాదము నిగూ

భక్త్యంబున నుంటిని. నది నననయనంతరియను నేను వారలకుం గానంబడినచో నాయం దన్యభాషులై గావించు చని యెంచి న న్నుగిలముచుకొనవలయు యెదిగి యెదిగి గంబం బులమఱుపునన యాయులు విడచి వచ్చితిని. ఇట్లుంటుం జేసి నదికొంచున నూల యులు నూపి యతనిం దోడ్కొనిపోవుట ననువుపడె చున్నది.

భోజాడు. పుతూహలమునో,

ఓమధురవచనా ! యిప్పుడు కాంచనమాల యెయ్యెడ నున్నది ?

మధురవచన. జేవ ! భవదీయస్థాలకునికి భయంబడుచు నీరీలావతిజేది నన్ని ధానంబునని యున్నది. అతండు దురిం దననడను దప్పించుకొనం దనవలన నైనంత దననినపా కాంబులు విన్నుచిన్న వాడు. జేవినన్నిధానములందు న్నమించెనేని కాంచనమాల యెదిని మాయాబాలంబునం దగులుకొనక పోదు. అకారణమునన జేవి యుం దానినెవ నాయుడు.

భోజాడు. నీలావతిం గాంచి నప్పుడు,

ఓజేవి ! కాంచనమాలం దప్పించుటకు దగ్గరారు నతిపంథానంబొనర్చున దనియుం పాఠంబుం బన్నవలనీయున్నది. ఇందుకు నానుదోచినది చెప్పెదను. వినుము. నాగిడ నిడవంబుంబట్టునర్చునం దనువాడుం గరిము చతురుండు. కాంతలు నేయువెలానంబుల నభినయించుటయందు వానివలె స్వేదట్టులును శక్తులు గారు. వానిప్రాయంబును గాంచనమాలప్రాయంబుతో నమాన ముంబయితి. వారికిం గాంచ నమాలశేషంబు జేసి యది నమ్మతించినట్టులు స్థాలకునికడ కంపిం గాంచనమాలకుం గలిగిన నిర్బంధంబునాయు; ఇదియ జేయందగినదని. కాడు నాకు మఱచి గాన నతనిం బరిమాన్యనిం జేయుట తగనిది గాదు.

రీలావతి. మందహాసంబునేయుచుండలవాంచుకొనుచున్నది.

భోజాడు. ఓమధురవచనా ! ఈయధ్యంబున వానికై ప్రయత్నించునది యెవ్వ రెయో ! యెఱుంగునువా !

మధురవచన. జేవ ! కమలాలయాదేవివరచారిక నేత్రవతి యిందుం బ్రవర్తించి యున్నది. నెక్కుప్రయత్నంబులు నన్ని విఫలద్యమ యయి మీఁదటికార్యం బాలో చించుచున్నయిది.

భోజాడు. ఓనీ ! యట్లయిన నానేత్రవతితోఁ జెప్పము. కాంచనమాల రాజ భవనసమావమున నుండుతృతీరకం బనునాద్యానంబునకు రాగలదు. విజనం బైయుం డునచోటికి దర్పసారుండు నచ్చునేని యతనిమనోగతార్థంబు నెఱవేలు. ఇది

రాజస్థానకుని కలుంగం జెప్పము. అని వేత్రవతికిందెన్ని మఱియుం గృతకోరక పసాధి కృతునితో జెప్పి యాపనము విని క్తంబు గాకంపుము. పొమ్ము. అప్పుడుని కీన్పత్తిం బుడెల్పి చందురుండు దోఁతెంచుట కించుకముంద కాంచనమాలానై పభ్యంబుతో నయ్యెడకు రమ్మనుము.

మధురవచన. నవ్వుకొనుచు,,

దేవ ! దేవరయాజ్ఞానువర్తనంబుం గావించెదను. అని నిష్కాంతయయ్యె.

భోజుడు. దేవీ ! మనము కృతకోరకోపపనమునం బొలుచుదారుపర్వతకంబునై నుండుచంద్రకాలకుం జేరి యందుండి మాయాకాంచనమాలతో మదీయ స్థానకుండు ప్రవర్తింపంబోవు వేడ్కలు కొన్ని కన్నులపండువుగఁ జూతము. నిగూఢమార్దంబున నయ్యెడకుం బోదము.

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! మీ స్థానకుని నందఱు నిఁగఁ బరిహసించురు. ఇంక నతండు నలుపురిలోఁ దలయొత్తంబోడు. బంధు వగువాని నిట్లుపమానపఱుచుట తగునా!

భోజుడు. దేవీ ! వాని నే నపమానింపవలసినది లేదు ! మఱి తనయవినయం బునన తనకుఁ దాన యవమానితుం డయ్యెడిని. చూడుము ; ఆకవివలన శబ్దీయాలు వడసిన వాడు !

లీలావతి. ఆర్యపుత్ర ! ఈ వృత్తంబు కమలాలయచేది కక్కలేని దుర్మనాయ మానమానస గాదా !

భోజుడు. దేవి ! తన సహోదరునిగర్వం బడంగునట్లు కవి వదియించినపద్యం బువిని యాకాంత తన సహోదరునియంద దుర్మనాయమానమానస యయి యుండు. కాని మఱియెవ్వరియందును విర సంపదం బోదు. అదియునుంగాక వానికి గర్వభం గంబు నేయకపోరాదు. కావింపనిచో వీడు సాధువుల కిట్టియపకారంబులు నేసి తిట్టులు వడుచుండు. దీన నవకీర్తి నాకును గల్గు. అది యిట్లుండనిమ్ము. దారుపర్వత కారోహణంబుఁ గావంతము రమ్ము.

భోజలీలావతులు సర్వతారోహణం బభినయించిరి.

భోజుడు. దేవీ ! ఇదే చంద్రకాలకుం జేరితిమి. ఇందు కాలకాంతర్హితుల మైయుండి వేడ్కలు గనుగొందము.

అని కవితో కాలకాంతరోపవిష్టుండై కృతకోరకంబువలనికి దృష్టులు నిగుడించి,,

జేచి ! అది కనుంగొనుము. నాశ్యాంతుం దగుదగ్గ సాగుండు మధురనవన
వన్నెన కపటంపువలం దగులుకొని కృతకోరకంబుం బ్రజేళించుచున్నాడు. నీయ
కాంచనమాలా నక్షుండు గావునఁ దద్విరహవేదనాజనితసాండుతాదగుణంబులం దగ్గయ
మాతేయుండెడిని.

దగ్గ సాగుండు ప్రజేళించి,,

కట్టా ! కవిని సమయింపం జేసినప్రయత్నంబు వక్కుబుట్టె !

పోని మ్రాశుర్థంబు ? కాంచనమాలాప్రాప్తికిఁ జేసినప్రయత్నంబులు ఫలశ్శు
భంబులు గా నుండ నది యే పుణ్యం జేమి ?

ఉ. కాంచనమాలఁ గాంచి నుండి గామశోరాపాతిఁ గుంఠ మొదల గా,
వందితమైతి వేత్రవతి యాశ్మహితం బగుమాటఁ దల్పినకా,
మించినకాశుకంబునకు మోచనిలోచనం గూడవచ్చిరికా,
వంచనగుండు నావలంబుఁ గృపావశతం గనె నేమి భాగ్యమా !

వలువలంకులు నిరూపించి,,

జేవనశంకుల నీయుపపదంబున జనవర్జితంబై యున్నది.

దే. కృతకోరకము వివి క్తము! మితకుభు శ్రేయమునఁ గూర్చి కుభగతిఁ గన నా,
యతనుండు దయఁజూచెను న. న్నతునితమోదాద్రిశిఖర మాకోహింబకా,

ఏలకో తడ వయ్యుఁ కాంచనమాల రాజవన్నయది !

కాంచనమాలావేషధారియై యర్జునుండు ప్రజేళించె.

అర్జునుండు. అశ్రుగతమున,,

ఏను భోజభూపతినియోగం బనుష్ఠించువాడ. కామాతురుండై పశుగతిం
ప్రవర్ణించునీదగ్గ సాగు నవమానితుం జేసెద. నీఁ డీరసాలపాదపంబుమాటున నుండి
కాంచనమాలరాగ కెదురుమాచుచున్నాడు. నావచ్చినవాడ లెఱుంగఁడు. నాపాల
కున రుఱుగవడె నేని త్వరితగతిం బలులెంచు. కాన నెఱింగించెదను.

ప్రకాశముగ,,

ప్రియసఖి వేత్రవతి ! మధురవదన నీతో నీకాంచనమాల కృతకోరకోద్యాని
లోక కోర్కెగతం జలంగుచున్నది ; దీనిం దోడ్కొనిచని యావనంబుసొంపుఁ గాన్పిం
పుము ; ఏను జేవికార్యంబునకుగాఁ జనవలసియున్నది యని చెప్పి నీచేతికి నన్న
వృగించినందుకు నీ నీయుపపదంబునన న స్పృహఁ బడిచి పోతివి. ఇదేనట్లే చెలిమి !

పసిడి యని యారయక పోతివి. ఈయుపపనంబు వివిక్తం బయి యున్నయది గాన సరిపోయె. కానిచో నేమిగతి కాపరె ? ఇట్టి మోసగత్తే వని యెఱుంగుచు నేని నీతోనేను రానే రాను.

నలువలంకులు దిలకించునట్లభినయించి,,

సంభ్రమముతో,,

అ ! ఇయ్యెడ నన్యపురుషులపొలముప యున్నట్లు గానంబడి యెడిసి. ఏమి నేయవచ్చు ! ఏకతంబునం బురుషుండుండచోటికి ముగుడ యొంటిమీఁ జను దెంచె నేని దానింగాంచి గరగరికగలమగవాఁడూరకుండునే.

భోజాఁడు. నవ్వుచు,,

దేవి ! అర్జునుండు నేయుకపటంపువగలు చూచితివే !

లీలావతి. ప్రాణనాథ ! యిట్టియర్థంబులందు మీరలె యాశనిం దిద్దినట్లులు న్నది. మీకు మీఁ దడవగాఁడు గాన సర్వజ్ఞులరగుమీఁపలన నానేగము లగుసర్థంబుల నెఱింగియుండఁడా.

దర్పసారుఁడు. మాయాకాంచనమాలం గాంచి. సంతసించుచు. ఆత్మగత మున,, వేత్రవతి యొనరించినయుపాయంబు కరము జ్ఞాకునీయంబ. కాంచనమాలయుం జేయలఁతిని జిక్కినయది. దీనిని విస్రంభతో పాయంబున నశగతం జేసికొనియెవ.

సమీపమునకుం జని,,

ఓవగలాడీ ! ఏ నన్యండను గాను. తడవులంబట్టి నీయం దానఁ గాంచుచుండు వాఁడను. నన్నుం గాంచి భయంపడఁ బోకుము.

• మాయాకాంచనమాల. దర్పసారునిం జూచినట్లభినయించుచు. లజ్జావనయ సంభ్రమంబులతో మఱియొండుచోటికింజనియె.

దర్పసారుఁడు. వెంటనంటిచని,,

ఓముద్దులగుమ్మా ! నీ వేల న న్నొప్పరికించి చనియెదవు ?

ఉ. మారకతోరకాతసుమమార్గణతాపభరంబు హొచ్చ నీ.

చారుపయోధరస్తబక సంగత చందన పంకలేప మీ,

చ్చారతిఁ జెందఁ గోరితిని సాంకషగంధిరొ నీవు నాదయి౯,

గూరిమిఁ గాంచి నాభవ మకుంతగతి న్నల మొందఁ జేయుమి.

మాయాకాంచనమాల. తలవాంచుకొనియుండె.

దర్పసారుఁడు. కామావేశంబుతో,,

గం. మునుగంధి మాటలాడెను. గమనీ నీదినుభవముల రహిఁ శీర్షదేవి,
 స్వమిలాడి మానలేనటు. గ్రహమునకు గ్రోలంగనిచ్చు శవకపుఁబొమ్మ.
 మాయాకాంచనమాల. జేరుకుంజాపులకాది,,

చం. పరసము చాలు చాలు నిలు సారసలోచన లొంటి నుండెగా,
 పరసకుఁ జేర రాఁ దగునె చక్కనిచానల కాడిగల్ భుఁకా,
 దిరముగఁ గల్గుఁ జావె యలఁతిం గడుఁ గద్దము గల్గు నక్కటా,
 పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్లుల నొప్పరికింతు రంతటకా.

అని యాద్యంతిం జనుచున్నది.

భోజాఁడు. ఓరి ! యర్జునా ! ఖలిరా ! నీమదివివేచనములు మెచ్చుకొని
 జగిలవియ. చక్కనిచానల కాడిగలు గలుగు ననుట నిక్కంట.

లీలావతి. అర్జ్యపుత్ర ! పురుషుల కక్కరల్ గడవ పొల్లుల నొప్పరికింతు
 రన్నది తథ్యము గాదో ?

భోజాఁడు. నవ్వచు,,

జేవి యదియు నత్యమే ! ప్రపృక్షం బగుననోదయు గాంచెదము.

దర్పపారుఁడు. అనునయించుచు వెంటఁజని,,

చం. నిలుము లతాంగి పోదు కరుణింపుము నాకయిఁ గోప మెలకే,
 చిలుకలకొల్కిరో ! భయముఁ జెందకు వెంటను నేను నీకు నీ,
 లలితవినుత్న యౌవనవిలాస వశిక్మక మానసుండనై,
 వలచితి నిల్వలేను పెరవాండను గాను మృగాక్షి గావుమీ.

అని యామాయా కాంచనమాలచేయుపట్టెను.

మాయాకాంచనమాల. మొగమారఁజేసికొని,,

గీ. సాగరగ మైనముత్యాలహార మొకటిగపికిఁ దొరకిన మూర్కొను గాంక్షమీఱ,
 జేహన మొనర్చు నానన మాహ నెత్తుకొని నటించును గాక తద్గుణముఁ గనునే,
 భోజాఁడు. నవ్వచు,,

ఓరియర్జునా ! మర్కట సాదృశ్యముచే బాగుగపినినధిక్షేపించితివి. మానహీ
 నుండు గాన వెండియు ని నన్నునరింపం గడంగెడిని.

దర్పపారుఁడు. వెచ్చిపడినిలిచి వెండియు ననునయించుచు,,

ఉ. కోమలి రిక్తికోపములు గూడున యొప్పటికి న నావయిన్,
గామునిలీలలం బ్రణయగౌరవరమ్యము లై నీస్కలం,
జేమలు గాంచబోయెదవు జేడుక న న్నలయించె దింతయే,
సామజయాన మోడి యింక బాలును లీలల నేలు గ్రమ్మనట్.

అని చుబుకంబుంబట్టి యొత్తిమంగుగొనంబోయె.

మాయాకాంచనమాల, తటాకన వానిచేయిల దట్టి జేసి,,

గీ. చనునె నీ కిని పెద్దలచాటుల బాయ | నుండునుగుదలయల దిట్లు ల దితవగ్గనయ,
దప్పి నడుచుట నీగొప్పతనమునయను | నగినవిధనయన నడచుకోల బగును నీకు.

దర్ప సారఁడు. ఆత్మగతమున,,

నయింబయిల బడఁతులతో మెండొడ్డల గూడను. కాన నిష్ఠుడుబలాత్కరించు
పనిచలన నిపర్తించుకొనుట యుత్తమంబు.

మాయాకాంచనమాలభుజంబు చదలి,,

ఉ. సార మసారముం గననిచానలసొందను గాంచునెట నా,
సార మెఱుంగునాతిముఖ సారసవీక్షణమేనిల జాలు పో !
మాయాకాంచనమాల. అనూయనభినయించుచు,,

ఉ. పూరుషు లంగనామణులబుద్ధు లు కుద్ధు లెఱుంగ కాననోల,
జేరిన వారికూటములు చీయినరే గమలాక్షు లెల్లెడకా.

భోజుఁడు జేవి ! మనయగునుఁడు కాంచనమాలా జేడయిం బానిది యాదర్ప
సారుని వంచించునంచు మించినజేడుక గలిగింపజే ! ఇంతకుం గాంచనమాల మధుర
వచనచే బోధితయై తనయింటికిం బోయి యుండు. ఈదర్పసారుండును మించితుం
డయ్యె. ఇంక వీరలు నివృత్తు లౌట మంచిది.

దర్పసారుండు. ఆత్మగతమున,,

ఈ కన్య కామణి చేయలంతిం బిక్కియూం దప్పిపోవునట్లున్నది. ఏమి నేయనగు?
ప్రకాశముగ,,

కం. కరుణింపుము నావయి నో ! యరవిందదళాక్షి నీదునంఘ్రింపను నా,
కిరముఁ గదియించి మ్రొక్కిద | వరపల్లిన నన్ను నేలు పాంఛలు మీఱకా.

అని మాయాకాంచనమాల యడుగులపయిం బడుచున్నాఁడు.

అగ్నునుఁడు. నవ్వుచు,,

ఓ రాజస్యాంకా! నేను పరిష్కరించి గాను. ఇది చూడు నుట్టుకుండ. నన్ను గాంచి యేల ముఖముపడియున్నది ?

అని మీర విడిచి పోయినది.

ఓ స్యాంకా! రాజాను దేవిగారు నీవును పాట్లు చూచుచున్నారా? కాదు. నన్ను చూచుచున్నారు. ఇది నీవు రాజానుకు మోముగా నున్నది. దేవిగారు గాదు. మీ పోదుంగా.

అని నిష్కాంతుం డయ్యె.

దర్శనము. నెవ్వరినీ. కొంతసేపు. దేవిగారు. దీనిననుసరించి. ఆత్మగతమున. అ! మోముపోయి. ఏమి నేనుచున్నా! కాదు. నన్ను చూచుచున్నా. నన్ను చూచుచున్నా. ఇది నీయూర నుండి రాజానుగలము గాంచుటకంటే నవమానం చేమియు లేదు. ఇది నింటికిం జనుట యుత్తముగాదు. నిజనగరమున కరిగెదము.

అని నిష్కాంతుం డయ్యె.

భోజాదు. సంతసమున.

దేవి! ఈ మానహీనుని నూరుచున్నాను. నందియు. గమలాలయకు మోముడి యట్లు నేనుకుంటిని. ఇప్పుడు విధివశమున మీరే మనపక్షమున వదిలి పోవలసినట్లుయ్యె. ఇది నామొదటికి రా మోముడు. కాంచనమాలాకపిండ్రులవృత్తిం బారయుదము. నగరమునకుం బోదము. మధురవనకడకుం గలమాలావ నంపి వృత్తింబు. దేవినికొందము.

అని నిష్కాంతులైతి.

ఇది కాళిదాసుచరిత్ర ప్రకరణమునందు

సప్తమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

అష్టమాంకము.

కలాలాప ప్రవేశించి,,

ఏను భోజలీలావతులయాజ్ఞానుపగ్గినిపై మధురవచనయింటికిం జనియెద. గతది నాంతంబున దారుపర్వతకమునుండి దిగి వచ్చి రాజును రాణియు నన్నుం జీరి యోసి కలాలాప! దర్పసారం డద్దునునికపటంబున పంచితుండై యిాయూగు వాని. కాంచనమాల నిర్బంధంబు నిప్పల్లెం బయినది. నీవు మధురవచనకడనుం జని దానినడంగుము. కాంచనమాల యింటికిం జనినయనంతరము నవినంప్రాప్తి దాని కయ్యెనా ! లేదా ! ఇది తెలిసికొని రమ్ము. అని యానతి చేసి పంపిరి. ఏనును మధురవచనయింటిదాపు నకు వచ్చితిని. అది నాప్రియసఖి మధురవచనయు నతిత్సరితగతి నెక్కడకో చనుం బయినమై వచ్చుచున్నది.

మధురవచనప్రవేశించి. సంశయంబుతో,,

ఏలకో లేవకడన ప్రియసఖి కాంచనమాల నన్నుం చింప నరిపినయిది. ప్రియ సంప్రాప్తివలన సంతసంబు గూరుచుండినయాకాంత శేడేని కొంత యుండునో ! లేని చోనన్నెల రప్పింపం బూనినయిది ?

ముందుకు దృష్టులు నిగుడ్చి. జైచిత్ర్యంబుతో,,

రాజాంతఃపురపరిచారిక కలాలాప యిదె నాకడ శేగుదించుచున్నయిది. ఏదేని కారణంబు లేక యిది రాదు. కాన నారయ నగు. ప్రియసఖి ! కలాలాప యంతఃపుర పరిచారిక వగునీకు మాపంటివారియిండ్లకు రాఁ గతంబు మీనులకు విందై యుండును. ఎటింగింపుము.

కలాలాప. ప్రియసఖి ! అవన్నియు నట్లుండనిమ్ము. కాంచనమాలకుం ప్రియ సంప్రాప్తి యయ్యెనా ! ఈవృత్తం బారసి రమ్ముని భోజలీలావతులు నన్ను నీకడ కంపిరి.

మధురవచన. ప్రియసఖి ! లీలావతీదేవికిం గాంచనమాలయందుం గలప్రియంబు కడు సద్ధికంబు; కాన విచారించుకొని రమ్మునినయిది. చెప్పెదను వినుము. అట్లునుండు కాంచనమాలావేషంబుం దాలుచుకొని కృతకోరకోద్యాసంబునకు నాతోఁ జనుదెంచె.

రాజస్యాలును కార్యంబులందు వ్యాప్యతలై యుండు జీత్రనతీప్రధానము వానిం గాంచ నమాలయే యని యొంచి త్వరితతరంబుగ నతినికి నృత్యంబు విన్నవించిరి. అందు జీత్ర నతికపటంపుం గాంచనమాల ననుసరించె. అది గాంచి యేను వాని నెడబాసి పోయి కాంచనమాలాగ్రహణనియుక్త లగుదాసికలు తమకార్యంబు పరిచిన దని యేమటు పాటున వారివారియిండ్లకుం జనఁగా నతినిగూఢమార్గంబునఁ గాంచనమాలం దోడ్పొని తెచ్చి దాని యింట విడిచితిని. ప్రియసఖి కవిగళం బగుచింతతో విషాదంబు నొందుచు స్నానాదులు నిర్వృత్తింఁచుకొని సౌధోపరిజేతంబున నుండి నలువలంకులు దిలకించుచుండె యప్పుడు తత్సమీపరథ్యయం దాకవివరుండు సనుచుఁ గాంచనమాలం గాంచి యిల్లనియె.

శ్లో. * యుడితి ప్రవిశ గేహం మా బహి నిష్క్ర బాతే,
గ్రహణసమయవార్తా శ్రూయతే శీతరశ్మిః,
తప ముఖ నకళంకం వీశ్య నూనం స రాహు,
ద్రిసతి తప ముఖేందుం చంద్రబింబం విస్తేవ.

* టీ. బాతే = ఓపడుచా! యుడితి = జీగముగ, గేహం = ఇంటియందు, ప్రవిశ = ప్రవేశింపుము, బహిః = బయట, మానిష్క్ర = ఉండకుము. ఏలయనఁగాః— శీతరశ్మిః = చంద్రానికి, గ్రహణసమయవార్తా = ఉపరాగము సంభవించునమయ మను వార్త, శ్రూయతే = వినంబడియెడిని. ఈయూరఁ జంద్రగ్రహణము గలుగం బోయె డుమని నదంతి వినంబడుచున్నది యని యర్థము. చంద్రోపరాగము గలిగినఁ గలుగ నిమ్ము! అందులై వెలుపల నుండక యింటిలోపలికి జనవలసిన జేమి యన్ననోః— అట్లు పోనినాఁడు గలిగెడుకష్టము దెచ్చుచున్నాఁడు. స రాహుః = ఆచందురుని మ్రొంగం గడంగు రాహువు, తపముఖం = నీమొగమును, వీశ్య = కని, చంద్రబింబం = చంద్రబింబమును, విస్తేవ = నవలెపెట్టియే, అకళంకం = కళంకరహితుడైన, తపము ఖేందుం = నీయొక్క ముఖచంద్రునిని, గ్రసతి = మ్రొంగడిని. నిర్దోష మగువస్తువు దొరి కేనేని నదోషమగువస్తువును గోరదు. కాన నకళంక చంద్రుండై యొప్పునీ మొగంబుం గాంచి కళంకి యగుచంద్రుని నదలి రాహువు నీమొగంబును మ్రొంగంబోవు. నీమొ గంబు కళంకము లేనిచంద్రబింబముపగిది నొప్పుచున్న దని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియయిన యాంధ్రపద్యము.

చం. కునకచ యింటిలోపలికిఁ గ్రమ్మనఁ బో మ్మిఁక బైలు నుండఁగా,
జన ముపరాగ జీత యిది చంద్రుని కంచును బొరు లాడుటలో,
వినఁబడి నీముఖేందువును జేడుక రాహువు గాంచెనేని భా,
మిది యింకళంకి మ్రొంగుఁ గడిమి నృకళంకుని బాసి ప్రేత్విడిక.

ఇట్లు కవి పచియించినపలుకులు విని యతనినికతావిశేషమునకు మనంబున మెచ్చుకొనుచు పెండియు నాతనిసరసోక్తిసుధారసంబుం గ్రోలం దలంచి యూరకుం డఁగా నాకాంచనమాలభావం బెఱింగి నే నాకామినీమణి కంచుకము చాల్చినయం దుట మనంబునం దలంచుకొనుచుఁ గవిం గాంచి యోగదీనులతిలగమా! యిది యింటి లోనికింజని చేయవలసినకార్యం బే మేనిఁ గలదా! అనతిమ్ము అని యాకుగఁగా నాతండు గాంచనమాలం గాంచి,,

శ్లో. * కనకాంగి కలయ కంచుక మనయో స్తనయో గ్జజేన ఘనతరణోః,
పురుషూతద్విభాగా దుదయతి తోకారి రద్య పరిపూర్ణః.

అని చెప్పిన నాతనిసుధామధురంబు లగుచతురోన్ముల కలకుచు నాకాంచనమాల జేగంబ సాధతలంబు దిగ్గి పరిచారిక యందిచ్చునారంజపుష్పైశ నొడిగిలొని నభీశదంబ కంబు తోడ రాఁ దనగృహబహిర్ద్వారదేశగతుం దైన తనమమని నెదుర్కొనం జను దేరనప్పుడు కవివరుండును బ్రణయరసపరిపూర్ణతలంబు లయి మందహాసకోచిరుదంచితలంబు లగు * నుదారకటాక్ష వీక్షణంబుల నాకాంచనమాలముఖంబుజంబుపలు నొలయించిన నీగృహదుచు మాప్రియసఖి తనకోపందమ్మిం బయింటచెఱింగు నెల్లి మోముదామర కడ్డముచేసి కొని సుస్మితంబు సేయ నది గని కవి యిట్లనియె.

శ్లో. † ఉచితం గోపన మనయో స్తనయోః కనకాద్రికాంతిరస్కరయోః,
అవధీరితవిధుమండలముఖమండలగోపనం కీమితి.

* టీ. కనకాంగి = బంగారమువంటి యొడలివాయగలదానా! ఘనతరణోః = కడుగొప్పచెయగుఁ అనయో స్తనయోః = ఈ స్తనములకు, జజేన = జేగముగ, కంచుకం = తువకను, కలయ = తొడుగుము. అద్య = ఇప్పుడు, పురుషూతద్విభాగాత్ = తూరు పురుషయొక్క భాగమునుండి, తోకారిః = జక్కవలకునూడగుచంద్రుఁడు, పరిపూర్ణః = కడఁబూర్ణుండై, ఉదయతి = ఉడించెడిని. దీకాంతా నీయొక్కగుచములు జక్కవ లగుటంజేసి చక్రవాకవైరి చందరుం దునయి మగుసేని కుచచక్రవాకంబులు విరియుం గాన జేగముగఁ గంచుళికఁ దొడుగు మనుచున్నాఁడు.

ఈ శ్లోకమునకు నరియయిన యాంధ్రపద్యము.

కం. కనకాంగి గల్పిగుబ్బల మనుపడఁ గంచుళిక దొడుగు ముద్దియ యదిగో,

కను తోకవైరి యేడైఱిఱునమండలఁ దగుచుఁ బొడముఁ గాఁబ్రాగ్గిశలోకా.

టీ. † కనకాద్రికాంతిరస్కరయోః = బంగరుకొండపన్నుఁదొంగిలించిన నగు టంజేసి, అనయో స్తనయోః = ఈ నీ స్తనములకు, గోపనం = దాపటికము, ఉచితం =

అనిన నతనినరససంభాషణామృతలహరీపరంపరల నోలలాడుచు నానందపరంపరం
 బగుచిత్తంబుతో నవృత్తకాళినీతిలగంబు మానదంబునఁ గుఱుకొనఁబరంబుం గాంచుచుండు
 వదియయ్య లజ్జాగ్రహగృహీతయై యరాచకున్న నాశ్వరగానపతీపతంబంబుభావం
 బెఱింగి యే మెల్లరమును బూన్చి నానరసాగ్రేవరునికిం ద్రదండ యొకంగి తోడ్కొ
 నుచు కేళీమందిరంబున ననల్పమఖిదం బగు తల్పంబునం నుపవిష్టులం జేసినాడు. అంత
 మేము నూయిండ్లకుం జరుదెంచితిమి. గాంచనమాల యింతకు ముంద నన్నతిర్వరిత
 రతి రమ్మని చెప్పి పంపె. కతంబు మ్మరియిందను. ఇదియ ప్రవృత్తం బగువృత్తం
 గంబు. ఇది దేవికి నివేదింపుము. పైశంబ యేను గాంచనమాలవందిరంబునకుం జని
 యది నమ్మ రమ్మనివంపినకావూ మానసి జేదీపన్నిధానంబునకు నచ్చి విన్నవించుకొని
 యెదను. ఒకలాలాప దేవి తహతహాపదుచుండును సొమ్ము. ఏఁ జనినాడ.

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

అనుభవము.

కనిపడినాయి. ఇతరులను సొంత గొంగిలించిన వాచరిన రాజభటులకంటికీ గనంబడకయూంక
దాచియుంచుట యుక్తమే యనునది లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన బంగారుకొండ
కన్నెల గొంగిలించినది యైనకతంబునం గుఠంబులను కంఠానికి దే యానీపట్టుట
యిప్పిదంబ యగు నని భావము. అవ . . . పనం—అపధీరితవిధుమండల = చంద్రమం
దలమునుదిరస్కరించినదియగు, ముఖమండల=ముఖమండలమునకు, గోచరం=దాచుట,
మితి = ఎందుకు ? ఇతరులను దిరస్కరించి విజ్ఞువీగుమందువారిని దాదతీక యైనర్ప
వలసివది లేననుట లోకవ్యవహారసిద్ధము. కాన చంద్రమండలమును దిరస్కరించి విజ్ఞు
వీగుముఖమండలమును దాదతీకమునీయ నుచితంబు గాదని భావము. స్తనములనుగప్పి
కొనుట యుచితమే ! ముఖ మేలగప్పుకొనియెదవు ? ఇది తగదని భావము.

ఈ శ్లో⁶ వమునకు సరియైన యాంధ్రపద్యము.

చం. నవనా మహాధర్మోద్రావణకాంతుల బల్మము దొంగిలించుటకా,

శ్రీమదాంజనేయమహర్షి ధారణీ గోపన మొప్పు గాని యా,

నానామయము జ్యోతిష్విభువనభార నిర్మలసిందిమించుచునుకా,

విశాఖపట్నం జిల్లా దానిది దావటీనం బొసరించు టూవూన.

కాంచనమాలప్రవేశించి. దీనశ్శయనో,,

నాప్రియసఖి మధురపచన యింకను రానున్నది. ఏల జెప్పినంపి తడవయ్యె.

మధురపచనప్రవేశించి. ప్రియసఖి కాంచనమాలా ! నీకోరినకాంతునిం బడసి యు సంతోషాంబుసిద్ధి యందుం దేలనివిధంబు నీవిన్నపై నమొగంబు దెలుపుచున్నది. మఱియును.

చం. మలయజవంకలేప మిటు మాయన యున్న దిదేమి చన్నలతో,
గలసినపత్రభంగములు గండములం జెడచున్న వేలని,
స్తుల మగునోవృ బింబమునఁ దోచుచున్నదలంపురాగముం,
గలయక యున్న దేమి కలవంతికో య్యతివొక్కొ నాధులై.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి : యే మనియెడవే! ప్రాణనాథునిమోము గనంబడు టను ముంద ప్రణయకోపమా ! పంతలే నీమాటలు.

ఉ. కోప మదేల నాను మదిఁ గోదక్కలు వే కోపసాగదన్న వో,
యావపతీపంతనమ ! నిరూఢిగఁ జెప్పెద నాయకుండు ను,
తావపరీతుడై వ్యసనతత్పరతం గడుఁ గుండుచుండఁ గా,
నే పగిది న్ముఖంబుఁ గను నింతి కృపాకలితాంత రాత్మతోకా.

మధురపచన. ప్రియసఖి ప్రణయంబు విశేషించిన నల్కగల్గుట చిల్కలతోల్కలకుం దగునర్థంబు గాన నడిగితిని. ఇట్టికారణము లేనినాఁడు నసాభిష్టశిఖామణి యయ్యా ననురక్తయందు పౌభాగ్యలక్ష్మీనవాపతారయందుం బూర్వమనుమోదితగ్నాన దానియందుఁ గ్రీడావిముఖుండై యుండఁ గలం బెన్నియో !

కాంచనమాల. ప్రియసఖి! నాథుండు నాయం దనురక్తుం దగుట యథార్థంబు. ఇతండు కాంతాంతర సమానక్తుండై తద్వియోగంబునం గుండుచుండు విధంబు గానం బడియెడి. బలవద్వియోగవ్యధావివశుండు తనయభీష్టాంతరంబులం బాటించనందుట తెల్లంబ కదా !

మధురపచన. ప్రియసఖి! ఆయర్థం బటుండనిమ్ము. గతరాత్రియం దతఁ జెట్లు ప్రవర్తించెనో యెఱింగింపుము.

కాంచనమాల. ప్రియసఖి చెప్పెదను వినుము.

ఉ. అరసికోత్తమందు ప్రియ మార మఖాంబుధి నోలలాడుటల్,
గోరన పుష్పగాన్ధ్యచయగుంధిత వేదన కోర్వలేక తా,
సారథు పద్మ నూటపును పుష్పముపై మది నీపడించుచున్,
వారని బాష్పసంతతిపల్లవ మఖాంబుధికోడం జూరియన్.

ప్రియపతి ! యేమి నేయును. ఇందులకు మూలము లేదా ; బది యడంత
మనియేఁ జేసిన శీతోపచారములందు,

చం. తనువునఁ జందనం బలడఁ దక్షణమాత్రవ పెట్టెఁబాటె నూ,
తనమనునూల్యసంతతులు రావమనం బడినట్లు వాడె నే,
మనియేడఁ రావహాసము లహా యుగ ముడిచి గంధ ప్రేమైడిన్,
ఘనఘన సారలేపము నికామగతి స్వలియింపఁ బానెడిన్.

ఇట్టి దురంతనంతాపవేదనాపశిగ్ధత స్వాంతుండైనయా మనోహరాంగునికి,

తం. పద్మలోపై కడుగెళ సార జ్ఞానం. తనువు విరహజపాండినూధార మగుచు,
జిక్కి యభినవసౌభాగ్య శేష మయిన. నుండరాకాతళేభతో నందగించు.

మతియు నాలోకోత్తర సౌందర్యలక్ష్మీవ్యయంపరపతి యగునాప్రాణనాథుండు
నాకడనుం జేరిన దాదిగ.

చం. పులకలు గ్రమ్ముచుండుమెయి పూరితబాష్పము లైనకన్నులున్,
వలితనిమూర్ఛనాశతవికంపిత మై వెతఁ గాంచుమానవం,
బలఘుగురోచిశేష మయి యందము మీఠిడుమేను గల్గి యా,
గులపడఁజేసె నామనము ఘోరతరాత్రి మునుంగఁ జేయుచున్,

ఇన్విధంబున లేయి యంతయుం గడిచినం బ్రభాతశేషంబునను సయిత మాధ
వ్యచరితుండు.

ఉ. తాపమం పల్ప నిచ్చ మదిఁ దాల్పఁడు జేమటుం బల్కరింపఁగా,
దీపతకోడం బల్కు పలిద్దీర్ఘతరోద్ధతమారుతాన్యైఁదై,
మాననిచింతకోడ ననమానవిలాసముఁ బాసి యుండు ను,
మౌనవనగీరజాక్షి యెది యొక్కో ? కతం వితఁ డిట్లు తొటకున్.

మధురపచన. ప్రియపతి ! ఇందుకుం గతంబు గలదు. మధుమంతపురాధి నేత
మాంతురీతనికిం బ్రాణవయిత. ఏకాగ్రణంబుననో దాని నెడఁబాసి యితండు నియోగవ్య
ధానిన గాంక్షగరణంబై యుండెడిని. దాని రామణీయకం బనన్య సౌధారణము.

బ్రహ్మరక్షస్స మానీతస్త్తు యాశాతోబరి నూతనమందిరాంతరంబున నాకంటికిం గనంబడియె. ప్రియసఖి ! లోకంబున నెందఱో మందరాంగులు గలరు గాని యానిరచివ్య రూపోపేతపంటినాతియీ భూతలంబున మందఱు. వినుము.

ఉ. ఆ నవమోహనాంగి కమలాలము యే యన మచ్చ నానకో,
జానన రూపసంపదల కచ్చెరు పందక పోయ లోకు లా,
చానపయోవిలాసములచారుత నే బొగడంగజాల నో,
మానిని దానిఁ బాసి భువి మానవసత్త్వముఁ దోర్వజాలునే.

ఆకాంతం గాంచి యాకవివరుండు దానివిరహావ్యధావిచిత్రమందు నగచి బాష్పకులేక్షణుండై భూతనాథునితో వెండియు నిది యుండునోటికి దీపం జీర్చు మని ప్రార్థించిన నాబ్రహ్మరాక్షసుం డట్లు యుసరించె.

కాంచనమాల. ఆ ! ప్రియసఖి అట్టియనురూపనయోగుడో పేతయం దనురక్తుండు గాననే యితరాశురాగంబు తద్విరహావ్యధాకులితహృదయం దగునితనియుల్లంబున రసభావంబుం జెందక యున్నది.

ఉ. ఆరుచిరాననం గలసినంతట గావి ముదంబుఁ జెందఁ డా,
సారవిచారుఁ డీనరమనఖ్యము జన్మఫలం బ దంతయుఁ,
చారుముఖీవతంసమ విచారము నేయుము దానిఁ జీర్చఁ గా,
బోగన సర్వయత్నములు పూనినఁ జేయుట యుప్పిదం బగుట.

ఆరమణీవతంసంబుం బడసినం గాని యీతనికరపస్థావిశేషంబు నివర్తింపదు. అది నివర్తింపనినాఁడు నాకు నీతనితో ముఖం బనుభవంపం బోలదు. కాన నాకాంతా సమాగమం బీకవివర్యునికిం గలుగం జేయ నగును. ఇందు కను జేదియో యులుంగను.

మధురవచన. ప్రియసఖి భోజునికిని కవికిని మధురవచనమా వేశం బయినం గాని యీకార్యంబు సాధితంబు గాదు. ఈవృత్తంబు లీలావతీజేవికి విన్నవించి తన్ముఖముగ రాజుచెవి కెక్కింపం జనును. భోజభూపతి కవులవయం గరమనురాగంబు గలవాఁడు. ఈకవివరునిం గాంచం గోరుచుండెడిని. ఈతనిం గనుంగొననేని కరూశజేశవతికి వత్తం దెలింగించి యానాతిం దెప్పించి యితని కర్పింపం గలండు. తొలుత నీకభినవతాటణ్యంబు గలుగం జెప్పిన యర్థంబు వినియే యితని మతిమానుషప్రభావంబునకు నచ్చెరు వొందుచున్నాఁడు. ఇట్టియద్భుతచరిత్రంబులు పెక్కులు కవివరుని యందుం గాన్పింపబడె. అవియు నతనిచెవి కెక్కినవి. కవియును రాజసన్నిధానం

బునకుం జను. పీరికింబునప్పగిమిత్రి గల్గిన పోదు. ఇంకను భవశేషగరిపాపప్రణామంబు సత్తతము శేయునుండునుమేని కార్యంబు నుండును. ఏం జని నీలావతికి న్నల్లం బెఱింగింతు. నీవు భవశేషగరిం గొలుచుచుండువని. ఉద్దిష్టకార్యం బను పొందింపని పోదు.

ముందునప్పగిమిత్రి నైదిత్యంబుతో,

ఓకాంచనమాలా! ఇది యేమిదింతయె. ఆర్యుండుబుద్ధిసాగరుండు ఈ శేనాంజేని యీపంకను మరలనివాడు మిన్నకుండై భాతంబులంబులు దాల్చి బైదిశరశ్శోచిత వేషంబుతో బాదచార్యులు యన్యుడ శేనుదెంచుచున్నవాడు. ఈభోజని ముఖ్యాచార్యుండిప్పు డిట్లు రాగతం చేముట! ఇతర జన్మడ శేగడినో.

ననంధ్రమముగ,,

ఎక్కడకో యని శేం? నుండుంటి శే వచ్చుచున్నాడు.

కాంచనమాల. ప్రియనభి! ఒకనాంజేని యిట్లు రానివాడు ఈన యిప్పు డిట్లు వచ్చుటకుం గారణము మహాశయిం గనుంగొనవలయు ననుటయేకాని యెందు గాదు. శవయు నింత ప్రాగ్జ్ఞీయు నిగను శయనంబున నిదురగూరువాడునుంబోలె బరుండియుండెడిని. త్వరితగతి లోనికిం జని బుద్ధిసాగరుని రాక కవికి నిశేదింతుఁగాక.

అని మందిరాంతరాశంబునకుఁ జనం గడంగుచున్నది.

బుద్ధిసాగరుండుప్రవేశించి. సత్వరముగ,,

ఓకాంచనమాల! నన్నుం గాంచి నీవు త్వరితగతిం జనుటకుం గారణం బెఱుంగుదును. కవి యుండుశయనా గారంబున శేన వచ్చెద. అతనికిం బరిశ్రమం బొసంగం జనను.

అని మందిరాంతరప్రవేశ మభినయించుచున్నాడు.

శయనస్థుం డయి కాలిదాసుండు ప్రవేశించె.

కాలిదాసుండు. శయనంబునం దుపవిష్టుండై.

ఆర్య బుద్ధిసాగర! నీ వియ్యోడకుం జనుదెంచుటకుం గతం బెయ్యది!

బుద్ధిసాగరుండు. ఓమహాత్మా! వినుము. మదీయజనని కడు వృద్ధ నీ వీయూరికిం జనుదెంచిని దాదిగ నునీ గప్పిననిప్పువంటివాఁ డితం డని చెప్పుచు వచ్చినది. కరము దేవపితృ సమా రాధనంబునం దత్పరయై యుండినయది. పతిభక్తిపరాయణ.

ఆయమ నీ ప్రభావంబుంగలతెరిగున నెలుంగు. అనతి తనప్రాణప్రయాణసమయం
బున నన్నంజీరి యోబుద్ధిసాగర ! నేను పరలోకగత నైననువంతరము నాకుం జీయ
వలసినయకార్థ్యజైహితక్రియలయందుఁ గళాచంద్రుని నిమగ్నతనం జీసి యతనియందు
మనంబున నీనడించుకొనక భోజనం బడవలయు. అట్లైన నేఁ బరిత్యజిం గాంచి
యచ్యుతం బగుపదంబును విశరులయనుగ్రహంబునం బడవెద. ఇదియ నాయుప్రార్థంబు.
అని నుడివిన నేనును. మాతృవాక్య మనకాదుమేయంబు గాన నల్లి యువరించెద
నంటిని. నాతల్లియుం బరలోక గత యయ్యె. తదిప్రార్థంబు నెఱవేర్చి నెన్నున దోడ్చొని
పో వచ్చితిని. ఈవిషయన భవనీయసాదనమలరజఃపూతంబై నాయుల్లి పకల సాధు
జనసంసేవ్యం బగుం గాత.

కాళిదాసుఁడు. బుద్ధిసాగర ! నీనుడివినవచనంబుల వడ్డు గలదా ! అట్లే
జనుడెంచెదను. నిమగ్నతతో పాయంబుననుం బూర్వభావికార్యంబులు నిర్వహించుకొనుము.

బుద్ధిసాగరుఁడు మహాత్మా ! అనుగృహీతుఁడ నైతిని.

అని నిష్కర్షింతుం డయ్యె.

కాళిదాసుఁడు. ఓ ప్రాణదయితా ! కాంచనమాల ! ఏలగో నామాననంబు
దుఃఖాకులం బగుచు గంతపించుచున్నది. ఎవ్వరితో నైన మాటలాడ నొల్లను. రాత్రి
నిదురలేమింటిని యించుక శిరోవేదనయు బాధించుచున్నది. మూర్ఖుఁడు నడికామున
కక్కనేని నా కెఱింగింపుము. అప్పుడ లేచి బుద్ధిసాగరునియింటికిం జనవలయు.
ఈ శయనాగారంపుందలుపులు మూసికొని పొమ్ము.

కాంచనమాల. ప్రాణనాథ ! యట్లయే నిగురింపుఁడు.

అని తలుపులు మూసి నట్లభినయింపం గాళిదాసుండు నిష్కర్షింతుఁడయ్యె.

మధురవచన. ప్రియసఖి నేను దేవీలీలాపతి కీర్పణం బెఱింగింపం జనియెదను.

నీవు స్నానాదులు నిర్వర్తించం బొమ్ము.

అని కాంచనమాలతో నిష్కర్షింతయయ్యె.

ఇది కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణమునందు

అష్టమాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్భక్త

ప్రభావములు ప్రకటించుట.

కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణము.

సప్తమాంశము.

భోజాదు లీలావతియుని బ్రవేశించుచున్నాడు.

భోజాదు. జేవీ! యీదివ మేను విద్యార్థినియందు రుండునన్నుకు శంకరుని
దనుకవివరుండు సనుచుంచి యుండునన్నుకు పనియిచ్చె. అందు కలది మేను వానిని
బంధించుటకులభవం బొసంగితిని. అట్లు లోనంగివందుకు పడియచ్చున అగతం బగు
కారణం తెలుంగగ నేను తదితరు లగువాని బంధువులను బంధించుటై ఈరాజు సమస్తకాస్త్ర
విచక్షణు లగుతగుడు లక్షధన మిచ్చుటయు గ్రామ్యుని యగు శంకరునిని బంధించు
లక్ష లిచ్చుటయు సాతనియవేషం బని యాడుకొనుచు నామది దమాయాకులై
కోపంబు దీరించ న్నర్థించుటం గాంచి మేను సామసితులకడ నుండం జన దని తలంచి
రాజ్యకార్యవ్యాసంబున నింటి శేతించితిని. వారలకు గలిగినయాగ్రహం బుపశాంతం
బయ్యెనో లేదో యెఱుకపడగున్నది. తెలిసికొన నగును. ఈ పరిచారిక నొకదాని
నంపి సాచానుగ్రహించిని నీత యను దాని రప్పింపుము.

లీలావతి. ప్రాణసాధ! అట్లయి,

అని కలలాపం గాంచి,,

ఓని నీవు నభంగం బని నీతం దోడ్కొని రమ్ము.

కలలాప. జేవీ! ఇది నీయాసతిఁ జరిపెదను.

అని నిష్క్రమించి వెండియుం బ్రవేశించి,,

జేవీ! ముఖ్యాచార్యుని దాద్యుండు బుద్ధిసాగరుడు జలపూరితసుపర్ణకుంభం
బులు మోచుకొని యుండుబ్రాహ్మణులతో వాకిట నిలిచి భవద్దర్శనంబునకు జేచి
యున్నవాడు.

భోజాదు. సంశయించుచు. ఆశ్చర్యమున,,

ఇప్పుడు వృద్ధ యగుబుద్ధిసాగరునితల్లి కాలగతిం జెందియుండుకతంబునఁ గదూ
ర్వైహికగృత్యంబుల వ్యాప్యతుండై యుండుపలసినవాడు బుద్ధిసాగరుం డిందులకుం

జనుదెంచుటకుం గారణంబు బలవత్తునందై యుండకపోదు. మఱియుం బూర్వకుంభం
బులు దాలుచుకొని యుండుబ్రాహ్మణులం గోడ్మొనివచ్చుట యేలతో ;

ప్రకాశముగ,,

ఓసి ! రమ్మని చెప్పుము.

కలాలాప. దేవ ! అట్లును,

అని నిష్కాంతయై బుద్ధిపాగరునితోడను బూర్వకుంభంబులు గావించిన బ్రాహ్మ
ణులతోడను బ్రవేశించి,,

ఆర్య ! అమాత్యసత్తమా ! రాజు మధ్యాహ్నస్నానశాలాపురోనర్తనంజన
మున నుండి భవదాగమనంబునకుం బ్రతీక్షించెడిని. ఉపనర్పింపుము. నీకు దేవియా
నతి నేయంజనియెద.

అని నిష్కాంత యయ్యె.

బుద్ధిపాగరుడు. భోజానికి నమిపించి,,

ఓరాజా ! మన మీదినమునందు జన్మసాఫల్యంబుగ గంటిమి. వ్యర్థలోకంబున
నుండుమందాకినీపావనతీర్థంబు లివి బ్రాహ్మణులచే నువ్వర్జుకుటంబులందు మాపించు
కొనితెచ్చి యున్నాడను. ఇంకు దేవికి బ్రాహ్మణునిమంగలులు నేలుగ నాతీర్థం
బులు దెచ్చియున్నారు. ఈపావనోదకంబుల నీవును దేవియుఁ దానమాడి నమస్త
కలషవిముక్తులరగుడు. నీకు మధ్యాహ్నస్నానశాలం బతిక్రమింపం నోవు నని త్వర
పడుచు నీమహాతిశయంబు నీకుం బ్రాప్తింపజేయ నాకార్యంబు నడచియున్నది
నేయం జను నని నిశ్చయించి నీయందుం గలవాత్సల్యంబున నివి దెచ్చితి. అభివర్ణన
మంత్రంబులతో నీ విప్రవర్యులు నీ కభిషేకంబు నల్పెదరు. బ్రాహ్మణపుణ్యయువ
తులు దేవిని దానమాడింతురు.

భోజాడు. మహాశ్చర్యంబుతో,,

ఆర్య ! భగీరథునంతటివాఁడు తత్సూర్యపూర్వులును దాసును గవించినగురత్వ
యంబగుతపఃఫలంబునను బడసినయీదివ్యగంగాజలంబులు నీకు లభించుట యెట్లు! ఇది
కరమాశ్చర్యకరందై యొప్పెడిని. భవన్మాతకముగ నాకు నీవిశేషంబు సంప్రాప్తం
బయ్యె. మనయం దేదేవత కనుగ్రహంబు గల్గెనో తెలియదు. శృతార్థుల మయితిమి.
నీకుం గలిగినయీమహాతిశయంబును నాకును సంప్రాప్తంబు గావించిన నీవార్సల్య
విశేషంబునకు నేను నీ శేమి నేయంజాలదు.

బుద్ధిసాగరుడు, రాజా ! సాధుజనులసమాగమంబు గలిగె నేని యదియ జన్మ
ఫలంబు. దానం బడయురాని దేదియును లేదు. అట్టిది యబ్బుటంతేని యాయతిక
యంబు సంప్రాప్తం బయ్యె.

భోజాడు, ఆర్య ! అట్టిసాధు జనుడు లభించె ? ని న్నిది ననుగ్రహించిన
వాడెవ్వడు ? ఈశ్వరీయ బరిగినవిధం లేట్లు ? నర్వంబు వినిపింపుము. కాతూహలం
బయ్యెడిని.

బుద్ధిసాగరుడు, రాజా ! యిప్పు డీయూర నతిచతురకవితానాతురివిధూషి
తుండగునవివరం దోర్మరుడు దిరుగుచున్నాడని నీ నెఱుంగుదువుగాద ! నాతల్లి
యతని ప్రభావం తెఱింగినప్పట్ల తనయార్థ వృత్తిహింకార్యంబులం దతని నిమంత్రితునిం
గావించి భోజనం దిడు మని నాకుం తెప్పి కాలధర్మంబు నొందినయది. ఏను మాతృ
వాగ్యంబుననుండువాడో గాన నతని నీదినమున నిమంత్రితుం గావించితిని. మధ్యందిన
మున కావించెను.

చం. నిరుపమ సారసారభ ము నిర్భరమై యలరాదమేనితో,
పరతనుమేనినువ్వునపువన్నెలు చెన్నలరాయ నల్వతో,
నయగతరాధగోష్ఠమున నస్థపునుస్థమలంపుఁగాంతితో,
నరగున వచ్చి స్నానవిధి నల్పకడే కుడువం గడంగినకా.

ఏను మదీయమాతృపతనగౌరవంబునంజేసి యాతనియందు తోషబుద్ధి పలుకు
నుటని గాని యాతనికి నహనినుంత్రితులు విప్రులు తడకుద్ది కీసడించుకొనుచు నోరీ
ప్రావృణుడగు దానమాడక కుడుచుట యనుచితంబు. అంతియ కాదు. రాతిరియం
తయు జేత్యగ్యంబులం గడపి యా జేత్యసంభోగవిహ్నంబులను మాపుకొనకయ
పొనపుంబాచి జేషంబుతో నీచైదికకార్యంబునకుం గడంగుట తర మొప్పునిపని. ఇట్టి
యనుచిత గ్యగ్యంబులు సేయునీతోఁ బొత్తున భుజియించుట మాకుం బాతిత్యహేతు
దగు. బుద్ధిసాగరునిం గాంచి యొర్పుకొనవలసివచ్చె. అని పరుషపతనంబు లాదిన
సాకవిభుండ్రుండు విని యోవిప్రవర్యులారా ! యిప్పు డేఁ జేయం దగువని యేమియో !
అనతిండు. అసిన నాప్రావృణులు నోవిప్ర ! నీవు తొలుతఁ దీగ్ధోదకంబులఁ దాన
మాడవలయు; ననంతరముఘాతాంబరంబులు ధరించి చైదికకార్యంబున కుపయోగింపం
బను అని చెప్పిన విని యామహాత్ముండు నవ్వి యోవిప్రవర్యులారా ! నన్నుం దీగ్ధో
దకంబులం దానమాడు మంటిరి. అట్టియదకంబులం గానక యున్నాడ. పర్యషి
తంబు లైదియదకంబులు విశుద్ధంబులు గానివి పరుల నెట్లు విశుద్ధులం జేయం జాలును.

భూమియం దుండు నేయుదకంబులుగాని పర్యుషితంబులు గానివి గలవా ! యని యడుగ నావిస్ర లొకరిమొగంబొకరు సూచుకొనుచు బదులు పెప్పరి జాలక యూర కుండిరి. అప్పుడు నే నాకవిపరునితో నోమహాత్మా యీ పర్యుషితంబు లగుతీగ్ధో నకంబుల రప్పింపంగలవాడె వని తోచుచున్నది. కానిచో నిట్లు నీవు వీరి నడుగవు. నన్ను గాంచి నాయంకుం గనికరించి నాత్మని నీయం దుంచినభక్తిగౌరవంబులం బరికించి యట్టి యుదకంబులు రప్పించి యెల్లదం బావనులం జేయుము. అతులితం బగుయశోపభవంబులం గాంచుము. అని ప్రార్థించిన నామహాకవి సంతసిల్లి యిండుక ధ్యాసనిమిరితనేత్రుండై యుండి కన్నులు దెరిచి యిట్లనియె.

* శ్లో. ఆదా వాదిపితామహస్య నియమవ్యాపారపాత్రే జలం,
పశ్చాత్పన్నగశాయినో భగవతః పాదోదకం పాననం,
భూయ శృంభుజటావిభూషణమణి ర్జహ్నో గృహ్నో రియం,
కన్యా కల్మషనాశనీ భగవతీ భాగీరథీ దృశ్యతాం.

* టీ. ఆదా = తొలుత, అది పితామహస్య = అద్యుడగు బ్రహ్మయొక్క, నియమవ్యాపారపాత్రే = నియమవ్యాప్తమగునటుగా నుంచుకొనియుండు పాత్రయనందు, జలం = ఉదకము. పశ్చాత్ = పిమ్మట, భగవతః = భగవచ్ఛబ్దవాచ్యుడైన, పన్నగ శాయినః = శేషశాయినగునారాయణుని, పాననం = పరిశుద్ధమగు, పాదోదకం = పాద తీర్థము. భూయః = మఱియు, శృంభుజటావిభూషణమణిః = సుహృదేభునిజడల గలం కారరత్నము. జహ్నో గృహ్నోః = జహ్ను పనుమహామునికి, కన్యా = కూతురు. అయి నః — భగవతీ భాగరథీ = భగవతియగు దేవగంగ, ఇయం = ఇదంతోతంచెడిని. దృశ్యతాం = చూడనగుఁ గాత. ఇచటభాగీరథీశబ్దమునకు భగీరథపథబ్రహ్మత్వ యయి నగంగ యర్థ మయినను మందాకిని కుపలక్షణము.

తొలుత గోలోకమున మహాజేవునిగీతంబు విని ద్రవీభూతు లయినశ్రీరాధా కృష్ణుల శరీరములపలననిస్సృతము లగుజలములకధిజేవత యయియొప్పుచుగంగాజేవి యుద్భవించె. అదియాకృష్ణునిం గామించినందున రాధ కుపిత యై తజ్జలాత్మకస్వరూపం బునుమ్రొంగి రూపు మాపం గడంగుడు నది యెరింగి గంగ తనస్వరూపముల నుపసంహృ తమొలఁ గావించు కొని రాధానాథునిచరణకమలములందు లీన యయ్యె. జలతత్త్వంబుతో సరిబంధంబువాయుడు బ్రాహ్మాండంబు పెట్ల సాగిన బ్రహ్మాడు లాయనగ్ధంబు వారించు

అని పచియింపఁగా నప్పుడ,

ఉ. శారదనీరదప్రకరచందన శంధ్రమయూఖపూర నీ,
హారగుచివ్రచార రుచిరాంకురసీగరితాత్మయై నభ,
స్థీగమణీకుహార మని చెప్పఁగ నొప్పులుగుల్కుచున్ బగన్,
బోరవదూర నాకధుని భూమిని మృత్యుహమధ్య నీచుడున్.

అప్పు డాగవి నన్నుం గాంచి యీనాకధునీజలంబు లనయ్యపిఠంబులు ; నీని
గుండుం గానమాడినం బావపముద్దులన్ విడువ్వు లగుదు రని తా నాజలంబులం దాన
రాడిన నెల్లదంబు గ్రూరితిమి. అప్పు గీతం బయినయన లేవు గాన నీరొం శాన్వర్ణదీ
లంబులంబంగదుగుండలం బాటులచేతం బట్టించి నీ మధ్యాహ్న స్నానకాలం బతి
గమింపగుండం దెప్పించితిని. ఇదియ యీపావనోదకములు దొరకుటకుం గతంబు.

భోజామ ఆశ్చర్యమహామహా,

ఆర్య ! ఆశవిష్ణుభుని మహాత్మ్యం జేమని పొగడంగలవాడను. ఇతనియందు

న గోలోకంబునకేగి వృక్షనిం బ్రాక్కించి యటనియానతి రాధాదేవిని శాంత
కోధను గావించిరి. అప్పుడు గంగ భగవంతునిపాదారవిందయబొటనక్రేలం జల
పాపిణ్ణి నొనచడియె. ఆపావనోదకంబులను దొలుత నలువ దనకమండలువున నుంచు
నియె. ఆతీర్థంబులను మహాదేవుడు శిరంబునం దాట్చుకొనెను. అంత యథా
శ్రావ్యముగ నాగంగ గోలోక స్వర్ణలోకాదిస్థానంబులందుఁ బ్రసహించెను. శ్రీయఃపతి
విదైత్యునియొక్కనంపదంగ్గొని యింద్రుని కీఁ దలంచివామనందై పుట్టి త్రివిక్ర
ముడై పెరిగిన కాలంబున మృగ్యుండమును గొలువం బయికి బోయినయతనిచరణమును
తినగర్భండు మున్నుదా సంపాదించుకొని యుండినకమండ లాదకంబులం గడిగె
త త్రివిక్రము పాదోదకములును మందాకీనీ జలంబులు నొక్కటి యయి స్వర్గంబున
కున్నయది. మఱి కొంతకాలంబునను భగీరథుండు ప్రాక్కింపఁగాఁ గమలగర్భనానతి
నాగంగ యలాతలంబునను రా నయిన నాజలంబుల యుగవడికి భూమి యోర్వం జాల
వని మహాదేవుఁ డాయాకసంబునుండిపడుగం గాప్రవాహంబును శిరంబునం దాతితి
మెల్లన విడువఁగా నాప్రవాహము జహ్ను మునియజ్ఞ నాటంబు నావరింప నతఁడు యజ్ఞ
పర్వుభీతిచే నాజలంబు లెల్ల యోగబలంబునఁ ద్రాగి తనచేవినుండి విడిచెను. కాన
రిగంగ జహ్ను మునివశ్య యయ్యె. ఈచరిత్రవిస్తారంబు నేఁ దెలిసించి యుండు
శ్రీబ్రహ్మజ్ఞులగుమహాపురాణంబునం దెలిసికొనవచ్చును.

దేవతలకు సయితము దయ కలిగియుండుట విశ్వప్రకటయ్యెను. ఇట్టినుహాత్మ్యం దీయూర నుండియుం గాంచుటకు లేకయున్న నాహభాగ్యం జేయవచ్చు! అంత నేమయ్యె?

బుద్ధిసాగరుడు. ఓరాజా మే మప్పు దళనిమాహాత్మ్యంబున కచ్చేయమౌదు చుండ నిమంత్రితు లగుబ్రాహ్మణులలో నొక్కరుండు చోళదేశాగరుండు నానొ నిట్లనియె. ఓమంత్రిపుంగవా! యింతదయక నితఁడు కాళిదాసుని దని యెఱుంగుకొని, ఈయతిమానుష ప్రభావంబున నితని నిరూపించి చూచి గుఱుతున్నదిని. ఇతనిప్రభా వంబునితఁడు భగవత్ప్రణయపాత్రతం బడసివచ్చు శ్లోబును వినుడు.

ఏను శ్రీరంగస్థలంబున ననుకలము రంగనాయకీప్రాణనాథునిని దర్శించుచుండు మాడను. ఒక్కదినంబున రాత్రివేళ నాదేవపూజానియున్నలగు పూజారులు గుడివనులు ముగింపుజేసికొని కవాటములు మూయుచుండిరి. అప్పు డీయవేషధారి యయ్యెడకుం జనుదెంచి రంగనాథుని దర్శించు గోరి పూజారులం జీరి జేవుని దర్శింపవలయును దలు పులు దెఱవఁడు అని యడుగఁగా నాగుడిపూజారు నితనిం జూచి ఓరి! జేవుఁడు నిద్రించుచున్నాఁడు; ఇప్పుడు దర్శనంబునకు సమయంబు గాదు అని చెప్పి గ్రామ్యునిం బోలెఁబరిహసింపఁగా నీకవి తలయూచి యిట్లనియె.

* శ్లో. వింద్రీం పాటలయ న్నలక్తకరుచా మంఘ్రిత్విషాం జాలరై,
రాశాం రత్నకిరీటకాంతినికరైః పాశాయుధీయా మపి,
పర్యంకే పవమానతూలభరితే పాశే కశీ రాత్మజం,
ముద్రా కాచన ముక్తిదానకుశలా నిద్రాతిః—

* టీ. అలక్తకరుచాం = అల్లుకకొప్పయిన యొల్లని కాంతులుగల, అంఘ్రిత్విషాం = పాదకాంతుల, జాలరైః = సమూహములచేత, వింద్రీయాశాం = ఇంద్రపాలిత మైన ప్రాచీదిశను, పాటలయఁ = రక్త వర్ణముగలదిగానొనర్చుచు; రత్నకిరీటకాం తినికరైః = రతనంపుబొమిడికపు పన్నెలగుంపులచే, పాశాయుధీయామామపి = పరుణపాలిత మగుదిశను, పాటలయఁ = రక్తవర్ణముగాఁజేయుచు, పాశేకశీరాత్మజం = కాశేరీసదీరమునంగు, పవమానతూలభరితే = వాయుమయ మగుదూదినింపినదయిన, పర్యంకే = పానపునంగు, (అనఁగా శేషశయనంబునం దనియు; నతఁడు పర్వంబుగాన వాతాశనుడనియు భావము) ముక్తిదానకుశలా = మోక్షము నొసంగుటయందు సాగు ధ్యముగల, కాచనముద్రా = ఒకముద్రః—రత్నకపస్తుపు, నిద్రాతిః = నిద్రించుచున్నది. జాగర్తిసా = మేలుకొనియేయున్నది! శ్రీరంగనాథుండు కాశేరీతీరమందుఁ దూయపు దిశకుఁ బాదపద్మములు సాచియుఁ బడమటి దిశయందు శిరం విడుకొనియుఁ బరుండి యున్నాఁ దని భావము.

అని చెప్పిన దోడనె యాయలయంపుండలపులు తమకు చామ తెలుచుకొ
నెను. అప్పుడు తదంతరంబునుండి,,

సీ. శ్రీరంగనామకీచారుకుచాభోగ కాశ్మీరపుంగవత్సరంబుతోడ,
నవనీలనీరదోద్భవమంజరచ్చాయఁ గడంగుఁ ద్రోసెడుదేహకాంతితోడ,
కరుణాతరంగముల్ గల మువ్వఁగజేయు నళదల్లిపత్ర సేత్రములతోడ,
గుటిలబంధరసీలమలతలామృత మయి కళ మీలుముద్దుమొగంబుతోడ,

గీ. మణిమయోదానభూషణగణముతోడఁడంబు మీ తెడుకనకాంబరంబుతోడ,
మధున రామల మోదనమాంబతోడఁడయితోఁ గన్పడియు రంగధాముఁడపుడు.

ఇట్లు మ్రోలం గనంబడి యాదేవదేవుండు కవిం జీరి యోకాళిదాస ! మహా
కవి ! మదీయు లగుపరిచారములు నీప్రభావం బెఱుంగక నిన్ను గ్రామ్యునింబోలే
బరిహసించి దేవుండు నిద్రించుచున్నాఁ డని యనిరి. తదనుగుణముగ నీవు నన్ను సంస్తు
తించినట్లొకమఱచే నిద్రాతి యని యంటివి. అహంకృతులన నీష్ఠులంబు బ్రభావకూన్యంత్ర
నిద్రించినది యుంబోలే నడంగు. కాన నీష్ఠులంబున నీకొఱంత గన్పడకుండ నమర్థించు
నది యని యానతిచ్చినం గవియు మహానందామృతలహరీకరంపరల నోలలాడుచు
ని ట్లనియె.

శ్లో. జాగర్తివా.

అని యిట్లు పల్కి యాలక్ష్మీపతికిం బ్రహ్మణనమస్కారంబు లొనరించి దేవా
నీవు నాపయిం గరుణించి దర్శనం లొనంగుటంజేసి కృతార్థుండైతి నని సంస్తుతించిన
సారంగధాముండు సంతర్జితుం డయ్యె, అంతం గవియు నచ్చోటు వాసి చనియె.
అది గాంచి యశటనుండువార లచ్చెరు వొందిరి. ఇది నే నెఱింగిన మఱియుకప్రభా
వంబు. అని యాబ్రాహ్మణుండు పల్కుఁగా మే మాశ్చర్యపూరంబునం జేలుచు నాస్వ
గ్నదీపావన జలంబులం వితరులకు నివాసాంజలులు నిర్వర్తింప సంతలో మత్పూర్వమును
నాజనకుండు నాతల్లియు మాగన్నులమ్రోలఁ గనంబడి యాపుత్రకా ! నీ నీమహాత్ము
ననుగ్రహంబుపడసి స్వర్గంగాజలంబులం దానమాడి మాకు నివాసంబు లొసంగినకతం
బున మే మెల్లరమును బాపంబులు పాసి యమృతం బగుపదంబుం బ్రాపించుచున్నార
ము ; అని చెప్పి చనిరి. ఓరాజా యాకవిపరునిమాహాత్మ్యం బత్యద్భుతంబు నీకుం
దెప్పితిని.

భోజాడు. ఆర్య ! బుద్ధిసాగర ! నీతల్లి యాకవిపరునిమాహాత్మ్యం బెల్లెఱింగినో ;
అన్యత్నంబు నీ వెఱుంగుదువేని పచింపుము. అది కర మామోదానమాంబు గాకపోదు.

బుద్ధిసాగరుఁడు. రాజా! చెప్పెదను వినుము. వృద్ధ యగునాతల్లి; భువనేశ్వరీ పాదపంకజప్రణామబద్ధాశయ యొకనాఁడు తదీయజేవాలయంబునకుం జని యాజగదం బికకుం బ్రణమించి సంస్తుతించి తనమనంబున నోజేవి! యేను భవసాగరాంతర్నిమగ్న నై భవదీయచరణసమాశ్రయణం బనునానం గాంచినదానను. నన్నుల్లముగతికిం జేర్చు భారము నీది యని ప్రార్థించి యచ్చోటు వాసి యింటికిం జనుదొంచుచు మాన్యసంభ్యం బున విజనంతైయుండు నొకగుడిసెలో నొకయోగిని బిడ్డని నొకని నెత్తుకొని యత్యా శతో నోనాభ్రాతా! ముద్దమ్మా! యని యొకమాట ముద్దీనుకొని యనంతర మాదిష్ట నిసే భ్రాతృపుత్రుఁడా! యనియు, పుత్రునిపుత్రుఁడా! యనియు, మామగారూ! అనియు, కుమారుఁడా! యనియు, పినతండ్రీ! యనియు, ముఱిదీ! యనియు సంబోధించుచు ముద్దిడు కొనియెను. అది గాంచి నాతల్లి పరస్పరవిరుద్ధ ములయిన యాచరణ లొక్కని కుర్రడుట యెట్లని వితర్కించుచుఁ గతంబు దలచునో యాయోగినిగడగుం జని తనసంశయంబడిగిన నాయోగిని యిట్లనియె.

ఓయమ్మా! వినుము. ద్రవిడదేశమందు జంగమువాని కొక్కనికిం జారుతర పాండక్యోపేత యగుకూతు రొక్కతె జనియించి మఱియొకజంగమువానికిం బత్నియై మగఁడు బిచ్చమెత్తుకొనుచు నూళ్లవెంటం దిరుగుచు దూరదేశంబునకుం బోయి యుండ జనకునింటనుండెను. ఆ జంగమునింగారి సమారూఢయావనగ్నై సమీపదేశం బున నుండు కోడెకాండ్రకుం దంగడిజానై ప్రవర్తించుచు నొకకుమారునిం గనియె. దానిజననీజనకు లావృత్తం బితరుల కెటుకవడకయుండ దాచి యాశకుపును తమ యింటి కతిథియై వచ్చిన కన్నడదేశపుజంగమువానికి సంతానకూన్యని కొక్కనికిం బుత్రికఁగా నొసంగిరి. ఆనాతి తొల్లింటివలె మఱికొందఱుపగకాండ్రం గూడి రసాస్యంబుగఁ గామసుఖం బనుభవించుచు గర్భంబుఁ దాల్చి నన్నుం గనియె. తూర్వభ్రాతృపుంబోత నన్ను నొకతెలుఁగుదేశపు జంగమువానికిం బుత్రికఁగా నొసంగిరి. క్రమ క్రమముగ నక్రమప్రపర్తనము బయల్పడుటం జేసి బందుగులచే నాయంబ బహిష్కృత యయి యుదరపోషణంబునకు రూపపతిగాన జేశ్యావృత్తిం గైకొని బ్రతుకుచున్నది. నన్ను ను నాయన్నను గైకొనిపోయినవారు పరస్పరబంధుభావంబు గలవారగుటంచేసి తమతమయకౌరసపుత్రు లనియే చెప్పుకొనుచు మాయరువురకు వివాహంబు నల్పిరి. మే మిరువురమును భిక్షుకవృత్తిచే జీవించుచు నొకయూర నుండ నాభర్త యింట లేని సమయంబున నొకయోగిని సమదించి నన్నుం గాంచి యోసి! అన్నను వివాహముచేసి కొన్నదానా! కడుఁ బాపిష్ఠురాలవే యనిన నేను గర మనుతపించుచు నా యోగినిని వేడి వృత్తాంతంబుఁ దెలిసికొని భాతృగమన పాపంబున శేవగించుకొనుచు నాయోగి

ని నా కీపావంబుఁ దొలఁగును పాపం బుపదేశింపు మని వేడుకొనఁగా నాదయామయం
 రాలు నాకు యోగం బుపదేశించి తనసెంటం దోడ్కొని చనియె. నామగండు
 నన్నుం గానక దుఃఖాకులితుండై దేశంబులు దిరుగుచుఁ దల్లి వేశ్యయై యుండునగరం
 బునకుండేరి దానిని నుంపడముచేసికొనియె. ఆయిరువురకుం జనించినవాఁ డీ బిడ్డఁడు.
 ఏను పుణ్యక్షేత్రదర్శనోత్సకతం జెలంగుచుం బోవుచుండి మధ్యమాగ్ధంబున వీనిం
 గాంచి యానఁ గొని దగ్గఱకుం జేరి నాకు నీకుమారునికిని గలసంబంధంబులు నెప్పు
 కొనుచు ముగ్ధుఁడైకొంటిని. (1) వీఁడు నాజననికిం జనించుటండేసి తమ్ముఁడాయెను.
 (2) నాతోడంబుట్టినవానికిఁ గుమారుఁడు గాన నాకు మేనల్లుఁడయ్యెను. (3) నాజన
 నికిం గుమారునిగుమారుఁడు గాన దానికిం జనతినగునాకు వీఁడు పాత్రుఁడయ్యె.
 (4) నాజననికి నేను కొడుకు పెండ్లామను గానఁ గోడలి నైతిగదా! దానండేసి నాజనని
 నానల్లగాఁగలదు. అత్తిగారిమగఁడు మామగారు. మామగారితమ్ముఁడును మామగా
 రగును. నామగనియమ్ముకుం గొడుగుఁడు గాన నతనికి నహోదరుండయ్యె. ఆకతంబున
 నాకు మామగా రయ్యె. (5) నామగనికిం గుమారుండు గాన నాకు సుతుండయ్యె.
 (6) నాజనని పెనిమిటి నాకుఁ దండ్రుగదా! తండ్రితమ్ముఁడు పినతండ్రు యయ్యె.
 ఈ బిడ్డఁడు నామగనియమ్ముకుంగొడుగుగాన నతనికిం దమ్ముఁడగు. (7) నామగని
 తమ్ముఁడు గాన మఱుది యయ్యె. ఈ యేడుసంబంధంబులును జెప్పి ముగ్ధుగొంటినని
 నుడిచెను. నాతల్లియునది విని యాశ్చర్యంబు నొందుచు నీట్టి పాపాటవీపటలినహితము
 యోగాగ్నివలనఁ గాల్పంబడి పోయెఁ గదా! సంసారముననుండువారికి నిస్తరణో
 పాయం బిట్టియోగీంద్రుల యనుగ్రహంబగదా యని చింతించుచు నాయోగినితో
 నోభగవతీ! నాయుం దనుగ్రహించి యేదేని సక్లతి వడయునుపాపం బుపదేశింపు
 మని యడిగిన నాయవ్యయు నోబ్రాహ్మణీ యేను పుణ్యక్షేత్రవిలాకనోత్కంఠాకుల
 మానననై వేగిరంబ యరుగుచున్నదానం గాననిపుడు భవద్భీష్టాగ్ధంబు నెఱవేర్చుననువు
 వడగు; దివ్యజ్ఞానంబున నాకెల్లవృత్తంబులు దెలియు; ఇప్పు డేను నీ బిడ్డనితో
 నాడుకొనినసంబంధప్రకారంబు నాకుం గాక మఱియెవ్వరికిం దెలియదు; ఈ సంబంధ
 ప్రకారంబు నమస్యగాఁ బ్రటికంచిన నందు సత్యంబెఱింగి యెవ్వండు వల్కు;
 నాతనివలన నీ మత్తమగతి గలుగంబోవు నని పవించి చనియె. నాతల్లియు నయ్యెడ
 వాని యేగుదంచుచుం దన కెదురుగా భువనేశ్వరీపాదప్రణామా సక్తుండై పోవునీకవిం
 గాంచి తనకడ నుండుపరిచారికలం గొని శ్లో॥ శిశుం లాలయంత్యబ్రవీ త్సా భాగిత!
 రాభీత్యున్య! పాత్ర! శ్వకుర! సుత! పితృవ్యేతి తం దేవరేతి,, అనుసమస్యను
 జెప్పింప నది విన్నతోడన యతండు,

* ప్లో. బారోత్పన్నా విస్మయే తనయదుహితరా దంపతీ దైవయోగాత్,
యోగిన్యాగ్నితా సా తదనుగమవశా ద్యోగినీత్వం ప్రపేదే,
పశ్చాద్ద్యేశ్యకృతాంబాజనిత సుతశిశుం లాలయం త్యబ్రవీత్సా,
భ్రాతృ రాభృత్య పౌత్ర శ్వశుర సుత పితృశ్యేతి తం దేవరేతి.

అని చెప్పి చనియె. నాతల్లియు నది విని యానంబంధప్రకార మెఱింగి తెల్పి నందు కాకవిని సర్వజ్ఞుండైయుండునని మెచ్చుకొనుచు నానాటంగోలే సతనిశచఁ దా సద్గతి నొందుటకుం దగినవెఱుపు తెలిసికొనం గోరుచుండి యకస్మాత్తుగఁ దనకుఁ గాల గతింజెంద నైనం దనమనంబున వెర వ్రాసించి నన్నుం జీరి యావృత్తాంతంబుఁ జెప్పి తన యాధ్వజైహికకార్యంబునం దతని నిమంత్రితునింజేసి మృష్టాన్నాదుల సంతృప్తు నింగావించినం దనకుఁ బరలోకంబున సమస్త సుఖంబు లుల్లు నని చెప్పి కాలగతిం జెంద.

భోజుఁడు. ఆర్య బుద్ధిసాగర ! అకవి సర్వజ్ఞుండుగానినాఁ డీవృత్తం బతిరహా న్యంబెఱింగి పల్కుట యొక్కడిది ? పరోక్షమునం జరిగినవృత్తంబులు సయిత మితని కెఱుక పడనివి లేవు. ఇతనిమాహాత్మ్యంబు సాధారణంబుగాదు. తదీయదగ్ధసంబె పాపాపహంబగును. అది నాకు సమకూరుకాలంబుం బ్రతీక్షించుచున్నాఁడ.

బుద్ధిసాగరుఁడు. ఓ రాజా ! కాలంబు రాక యెదియుం గూడదు. అది రాఁగాఁగూడక పోదు. సర్వంబు కాలవశంతై యుండు. ఇప్పుడు మన కిట్టియతిశ యంబు గల్గునని మనంబుననైనఁ దలపోసియుంటిమా ! అది యట్లుండనిమ్ము. నేను కర్తవ్యశేషంబు గలవాఁడను. ఇంటికిం జనియెదను.

అని నిష్క్రమింతుం డయ్యె.

* ప్లో. బారోత్పన్నా = బారపురుషునిచేఁ గలిగినవారగుటంజేసి, తనయదు హితరా = కుమారుఁడును గూతురును, విస్మయే = విచిత్రత్యజింపఁబడినవారు ; (అనఁగా నితరులకీఁబడిరనుట) దైవయోగాత్ = విధివశముచేత, దంపతీ = భార్యభర్త లయిరి. సా = ఆకూతురు, యోగిన్యా = ఒకయోగినిచేత, గ్నితా = నిందితయై, తదనుగమ వశాత్ = దానిననుసరించి చనుటచేత, యోగినీత్వం = యోగిని యైయుండుటను, ప్రపేదే = చెందెను, పశ్చాత్ = పిమ్మట, శ్యేకృతాంబాజనితసుతశిశుం = దేశ్యగా నైనతల్లికి దానికుమారునివలనం జనించినశిశువును, లాలయంతీ = లాలనమునర్చుచు, సా = ఆకూతురైనయోగిని, భ్రాతృ = ఓతమ్ముఁడా ! అనియు ; భ్రాతృవ్య = అన్న కుమారుఁడా ! అనియు ; పౌత్ర = కుమారునికుమారుఁ డగుమనుషుఁడా ! అనియు ; శ్వశుర = శ్వశురుఁడా ! అనియు ; సుత = కుమారుఁడా ! అనియు ; పితృవ్య = తండ్రితమ్ముడా ! అనియు ; దేవర = మఱిందీ ! అనియును ; తం = అబ్బిడ్డనిగుఱించి, అబ్రవీత్ = పదించెను.

భోజాదు. ఓజేవీ ! కలాలాపపిలువంబోయినసీత యందనుక రాలేదు. కవి పండితసంఘంబు శాంతశ్రోధంబైయింటికిం జని యుండదేమి ! కానం దడయు చున్నది యని తోచెడిని. అదిసమదంచునంతలో మాధ్యాహ్నిక స్నానాదికృత్యంబులు దీర్చుకొని యభ్యవహారంబు సల్పి యుండెదను.

అని దేవితో నిష్కాశ్రితుం డయ్యె.

మిశ్రవిష్కంభము.

సీత ప్రవేశించి. ఏను మహారాజునమామూతపై తత్సన్నిధి కరుగుచున్నదానను. కవిపదులు కలహించుకొనఁచు సభ నవల పోయిండుటంబట్టి యభిపతిముదల కప్పుడె చనుదంచుటకు లేకపోయె. కలాలాప మహిపతి లీలావతీ దేవిభవనంబున నున్నాడని నచించెం గాన పక్కడనుం జనియెదను.

అని పరిశ్రమించుచు స్మృతినభివలించి,,

హే ! ఈరాజసభను గ్రొత్తగఁ జనుదంచిన కవీంద్రుని సామర్థ్యంబై సామర్థ్యము. ఇంతటిసమర్థు లిందనుక నీరాజసభనుం జనుదంచినవారు లేరు. రాజా శంకర నవి కొనంగిన భవమునునుటించి కవులనుం బ్రవృత్తిం బయినకలహంబునం దగుసమాధానంబు సల్పి యాజగడము నివర్తింపం జేసినయీగవిచంద్రుని బుద్ధికౌశలంబునకు రాజా నిగమ మెచ్చును. అగ్ర్య బుద్ధిసాగరుడు మొదలగువారు నుడవఁగా నతిమానుషం బగుసామర్థ్యంబు విని యాతనిం గాఁబోలు మహిభర్త గణంగొనం దహతహపడు చుండెడిని. ఈయపరిమేయ ప్రభావసంపన్నుండు కొన్నిదినంబులనుండి యాయూరం బొడఁగుపువాడు దా నిందనుక రాజసభకు రాగుండి యాదినంబున సనుదంచుట యాగసిమాడ బ్రాహ్మణులు శ్రోధమూర్ఖులై యభ్యవహారాదికంబులు నయిత మొప్పరికింది యుండుటం గని దయమానమానసుండై వారల నుపశమితశ్రోధులం జేయం దలంచి యె కవిపండితసంఘంబు నాత్మీయసమావేశంబున నలంకరించె నని తోచెడిని. ప్రాయశంబుగ మహాత్ములు పరులకన్పంబుల కోర్వంజాలరు. తమవలన నైసంతయుపకారంబుసల్పి యాయుడును దొలంగింపకపోరు. వారలస్వభావం బత్యుదారము ఈకవివరునిం గనినచో మహిపతి యెంత సంతసించునో !

ప్రత్యభిజ్ఞితో,,

అ ! ఈగవి వర్యునియం దెంత సంతసంబు గల్గునో యంత యసూయ యాదినం బున భగతు రాఁబోవు ఘాంధులయందు తేనికిం గలుగకపోదు. నవరసాలంకార

మనోహరంబగు కవితా చమత్కృతి యున్న గాని సంతసించడు. అభాగంబుల కీగంధ మే తెలియదు. వేదవిత్తియు లగు బ్రాహ్మణసభ్యులు రాజాకడనుం జనుదెంచి యాభా భగంబుం గాంచి చనియెదరే ! యని మానసంబు చింతనులం బగుచున్నది. ఇందు కేమి సేయనగు ?

చింతనభినయించి. తలయూచి,,

సరి ! ఇది యీవిధంబునం జరిపినచో సర్వము సమంజసంబు యగును. రాజా కడనాకవిరా జుండుకాలంబున భావన బ్రాహ్మణులం బ్రవేశపెట్టినచో వారలందుం గలలోపంబును గవి సమరసపెట్టు. బ్రాహ్మణులును భగ్నాశులై చనిరు. సేయందగు కార్యంబిదియ. ఇప్పుడు పగ లపరాహ్లాంబు దాటె. పాయాహ్లాంబు బ్రవృత్తం బయ్యెడిని. కవీయు సభయంద్ద యున్నవాడు. రాజానకు వృత్తింతంబు నివేదింతుము. ఇది దేవియుండునంతపురము.

ప్రవేశమభినయించి. ముందుకు దృష్టులనిగుడ్చి,,

అది మహీభర్త మహావాతాయనాంతిరోహిష్ట్యంద్ద యు జననమాదుతంబుల నేవించెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అని యుపసర్పించుచున్నది.

వాతాయనాంతిరోహిష్ట్యంద్ద భోజుండు ప్రవేశించుచున్నాడు.

భోజుడు. ఆశ్చర్యమున,,

ఏద జెప్పిపంపి కడుఁ దడవయ్యు నిందనుక నీత రాకున్నయది. కవుల కలహం బిందనుక నిపుత్తంబు గాకయుండునే !

నీత. రాజుసమీపమునకుంజని,,

మహారాజ బయంబు గల్గుంగాత.

భోజుడు. ఓసి ! నీతా ! నిన్నే తలంచుకొనుచుంటివి. సచ్చితివి. కరంబు సంతసం బయ్యె. నేను మధ్యాహ్నమునకు ముంద నిచ్చు రమ్మంటిని. నీవు తడయుట కుం గారణం జేమి?

నీత. మహారాజ ! తా మేయర్థంబు న న్నడుగం విలిపించితిరో ? ఆయర్థం బప్పటికి సాంతంబు గాకయుండె. శంకరకవికి మహారాజా పండ్రిండులక్షలధనం బొసంగిన కారణంబునఁ బ్రవృత్తం బగువిద్యత్కలహంబు కలాలాప ననుదెంచి దేవి యాజ్ఞాప్రకారంబుఁ దెల్పునప్పటికి నివర్తింపక యుండెను. కవులు బరస్పరము గల హించుకొనుచు సభాభవనంబుం బాసి పోకుండిరి. అందుచే రా ననుభవడకయుండె.

భోజాఁడు. సరే ! వారలవివాదం విప్పటి కెట్లు నివర్తించెనో తెల్పుము.

సీత. మహారాజ! మీరు సభాభవనంబుం బాసినయనంతరము తత్పూర్వ మంతః
గ్రోధపరీతులై లోలోవలన కలహించుకొనఁబడిన యాచార్యులకుఁ గ్రోధాగ్ని యుద్ధి
పితంబయిన నంతట నొండొరులు గోషపరవశులై వాక్కులహంబునకుం గడంగి ఈనర
వతియట్లుత యేమి ? వీని నెక్కఁ గొలుచుట యాచార్యులకేదము ; నవలక్షణ శాస్త్రవిచక్షు
ఁబుట్టు త న్నాశ్రయించుకొని యుండుమనకు అక్షుధనమే యిచ్చెను. మనవలె నమ
స్థిందుగాక గ్రామ్యుకవి యగుశంకరునికిం బండ్రెండులక్షలధనం బొసంగె. పాత్ర
పాత్ర వివేకంబు లేనివీఁ డిచ్చిన నేమి ? ఈకుండిన నేమి ? ప్రభు పవిత్రమతి యయి
గుణ్ణు అగుమంత్రులయందుం తెడమోముపెట్టి యాచార్యుం బోటిచ్చినవాఁ డగునేని
యోగ్యుడనట్లును సేరం జనదు. అని యివ్వధంబునం బల్కఁచు మూఁడవయామంబు
గడచుచును సభాభవనంబు వదలి పోకుండిరి. అప్పుడు,

సీ. మణిగణపండిత మహానీయకుండల కలితఁడ పోలయగుంబువాఁడు,
మృగమదపంక నమ్మిత్రితమలయజ సాంద్ర చర్చితనుచ్చాసువాఁడు,
కనకదివ్యాంకుకకర్పిలి ప్రాసరణాఽనూనరుచులచే నమరువాఁడు,
శృంగారరస మిట్లు రంగారఁ బరిణామ మొందనో యని చెప్పనొప్పువాఁడు.

గీ. కవిత యీరీతి దేహంబుఁ గాంచె నొక్కొక్క,
నరవిలాసంబు మూర్ఖునో పఱలె నొక్కొక్క
యనుచుఁ జూడంగఁ దగునట్టియందగాఁడు,
వచ్చె నభ కొక్కనత్కవివల్లభుండు.

ఇట్లు ననుబించిననాని ; మహాచలయంబునకుం దిగి ననుపొందునుంబోని
వాని ; నానవి శిఖామణిం గాంచి యావిద్యత్సభ భయంబును గౌతుకంబును కెండి
ఁకుండె. అతఁడంత నందఱకుం బ్రణామం బొనర్చి భోజభూపతి యొక్కడ ! అని
యడిగిన సోధాంతరంబున నున్నాఁ డని సభాసమయి బదులు పెప్పఁగా నతఁడు పండి
తులం గాంచి మారలేల పిప్పితులై యున్నా రని ప్రశ్నచేసి యందుకుం గారణంబుఁ
దెలిసికొని యిట్లుండెను.

వీనుండితులార ! శంకరకవికి రాజు పండ్రెండులక్ష లిచ్చె నని మీ రనుకొనం
జనదు. భోజాచార్యులయంబు మీ కెటుకవడినది గాదు. భోజాండు మానసంబున శంక
రునిం బూజించు గొడంగియుండినవాఁడు గానఁ దత్సమమునన్ని హేతుఁ డైనశంకరుని
యందు నేకాదశయత్రు లున్నా రని యవ్వారల నొక్కొక్కలక్ష చేతను శంకరకవి నొక

లక్షచేతను బూజించినవాఁడు. ఇనియ నేనియభిప్రాయము. అని చెప్పెను. అని యిట్లు సెప్పఁగావిని నెవ్వఁడును పండితు లందఱు మాఱు పలుకక యూరమిండి కొంత నకు లేచి పోయిరి.

భోజుఁడు ఆశ్చర్యపడుచు,,

జౌర ! యీమహాకవికౌశలం లే మని వ్యంతును ! నామానందమును గల భావంబుం దెలిసి చెప్పెను. ఇట్టికౌశలంబు మహద్యమాక్రమ ముండదు. కావ నీతఁడు భారతీదేవ్యవతార మని యెంచ నగును. నైశంబ యాతనిం గనుంగొన నామానంద బుత్కృతతం బగుచున్నది.

నీత. మహారాజ ! ఆతని నేను సింహాసనాసీనుం గావించి పృథ్వీయు రాజావధు విన్నవించి నిన్నతనికడకుం దోడ్కొని చనియెడ నని చెప్పి పచ్చినదావను. ముదల యేనిఁ దోడ్కొని వచ్చెద.

భోజుఁడు. ఓసి ! యట్లయే ! తోడ్కొని రమ్మ.

నీత. నిష్కృంత యయ్యె.

భోజుఁడు. ఆత్మగతమున,,

ఏమిట ! నీత దోడ్కొని రాఁగలపుడుమనిం గనుంగొనుటకు మానసం బత్యవల్పగు తూహలంబునం బొదలుచున్నది.

నీత. కాళిదాసునితో ప్రవేశించి,,

నీత. ఓమహాకవి ! అది మహారాజు వాతాయనాంతరోపద్రవ్యమునై యున్నదని మారుతసేప యొనర్చెడిని. సమీపమునకుం జరుము.

కాళిదాసుఁడు రాజసమీపంబునకుం జనుచున్నాఁడు.

భోజుడు. కవింగాంచి లేచి నమస్కరించి. ఆత్మగతమున,,

అ ! ఏమి యితని సౌందర్యంబు. మహాధవనం తాదూలం దిగన్కరిం చునట్లు తోఁచుచున్నాఁడు. అదినంబున మాంసావణంబుద్యతం గానంబడినవాఁ డితండ యని తోఁచెడిని. అప్పుడు నాకుంగలిగిన విత్కరంబున వత్సంబయ్యె.

కాళిదాసుఁడు. మహారాజ ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

భోజుఁడు. ఓ విప్రోత్తమా ! భవద్దర్శనంబున సంతోషంబుధిం జేలుచున్నాఁడ.

అని యాలింగనముచేసికొని తేలు తనతేలం గీరించి,,

ఓకవినరా! భవన్నామంబునం దగిలి యే యక్షరంబులు సౌభాగ్యంబుం గాంచిన యవి ? ఏదేవపుజనులు భవద్వియోగమున బాధపడియుదరు ?

కాళిదాసుఁడు. భోజానిహస్తంబునందు “కాళిదాసుః” అని వ్రాయుచున్నాఁడు.

భోజాడు. కాళిదాసునిపాదంబులపైఁ బడియె.

కాళిదాసుఁడు. రాజాంగవుఁగిటం గ్రుచ్చియెత్తెను.

భోజాడు. ఓ మిత్రమా! ఇప్పటికి నాయుదృష్టంబు పండినయది. నీప్రభావంబు జనులపలన విని బహుచింతయులుగ నిన్నుం గాంచం దహతహాసమయగితిని. కవిపరసమాగ మంబు మాచంటివారలను నిరవచ్చ్యకీర్తిసంపాదకంబు గాదె! ఇది భాగ్యవిశేషంబునం గాక యూరక దోరకునే.

కాళిదాసుఁడు. మహారాజ కవి యగువానికిఁ బ్రభువర్తిగ్రహంబు లేకున్నను ప్రభునగువానికిఁ గవి లేకున్నను బ్రస్థి గలుగం బోదు. వినుము.

* శ్లో. మణినా వలయం వలయేష్వమణి స్మణినా వలయేన విభాతి కరః,
కవినాచ విభు ర్విభునాచ కవిః కవినా విభునాచ విభాతి సభా.

భోజాడు. మహానందంబునో,,

మిత్రమా ! కవికులచంద్ర కాళిదాస ! భవదీయసరసచనామృతధారలు గ్రోలం గుంటి. ఇష్టసౌఖ్యంబుం గొంటి.

* టీ. మణినా = రత్నముచేత, వలయం = కడియము, విభాతి = వెలింగెడిని. వలయేన = కడియముచేత, మణిః = రత్నము, విభాతి = వెలింగెడిని. మణినావలయేన = రత్నముచేతను కడియముచేతను, కరః = హస్తము, విభాతి = ప్రకాశించెడిని. అట్ల :— కవినాచ = కవిచేత, విభుః = రాజాను, విభునాచ = ప్రభువుచేత, కవిః = కవియు, కవినావిభునాచ = కవిచేతను ప్రభువుచేతను, సభా = సభయు, విభాతి వెలింగెడిని. రత్నము పెక్కుటవలన వలయమును ; వలయమునందుఁ బొదుగుటచే రత్నమును ; ప్రకాశము గాంచుచుండుట యట్లుండ నట్టి రత్నముచేతను వలయంబుచేతను వానిని దాల్చుకొను హస్తమునందుఁ బ్రకాశము గల్గును. అట్లు కవిగూడుటచే రాజాను రాజా పరముచేఁ గవియు నీయిరువురు గూడుటవలన సభయుఁ ప్రకాశించెడిని. అని భావము.

ఈ శ్లోకమునకు సరియయిన యాంధ్ర శబ్దము.

కం. వలయము మణివలనను నా । వలయముచే మణియు వెలిపరలేడిగరము,
ట్లిలంగుచే విభుఁడు న్నవి । యలవిభుచే వీరివలన నలరెడి సభయు॥

దొవారికుండు ప్రవేశించి. మహారాజ! యే దేశమునుండియో యురువురు విశ్రులు
వనుదొంచి ద్వారదేశంబున నిలువంబడి ధవన్త్యనంబునకు వేచియున్నవాడని.

భోజాడు. ఓరీ ప్రవేశపెట్టును.

దొవారికుండు. నిష్కర్మితుండై బ్రాహ్మణులతోఁ బ్రవేశించి.

ఓ బ్రాహ్మణులారా! అది భూమతి కవితో మాటలాడుచు నిలువంబడి యుండె
డిని. సమీపమునకుం జని మీయాభీష్టార్థంబులు బెల్పుకొనుఁడు.

అని నిష్కర్మితుండయ్యె.

బ్రాహ్మణులు రాజుకడకుం జనిరి.

భోజాడు. ఓవిప్రులార! మీర లే ముఖేక్షించి వచ్చితిరి ?

బ్రాహ్మణులు. మహారాజ ధన ముఖేక్షించి నీచగృహముం జనుదొంచినారము.
వేదవేదాంగంబు లభ్యసించినవారము. నిశ్పచ్చరంబునం గలుగునిడునము సహింసం
జాలక నిన్నుం గాంచ వచ్చితిమి.

భోజాడు. ఓవిప్రులార! మీకుం గవితా సామర్థ్యంబు గలదా! స్తోత్రం జేసిన
రచించుకొని తెచ్చితిరా !

బ్రాహ్మణులు. ఓమహారాజ ! స్తోత్రము చేసికొని వచ్చితిమి. అది సగము
కాని పూర్ణము గారేదు.

భోజాడు. వప్పుచు.

మీరు ఛాందసు లరని తెలియుచున్నది. అర్థస్తోత్రమును రచించినవారు తక్కిన
సగమును రచింపలేరా ! మంచిది చేసిన యర్థస్తోత్రమునను వచింపుఁడు.

సీత. ఆత్మగతమున,

వీరలనుగుఱించి యే శేషు చింతించినయది.

బ్రాహ్మణులలో నొకండు,,

శ్లో. అహో రణీయాశా మహతో మహీయాశా,, అనియెను.

మఱియుకబ్రాహ్మణుండొ,,

శ్లో. యజ్ఞోపవీతం వరమం పవిత్రం,, అనియెను.

భోజాడు. వప్పుకొనుచు.

మిత్రమా ! ఈ విప్రులు శేవలము ఛాందసులు. తాము గలదివ వేదవాక్యము
లను తొకికఛందము లని వచించెదరు. వీరలయజ్ఞానంబుం గాంచిన మానసంబునకు వెగ
టయ్యెడిని. ఈరెండువాక్యములను జేర్చి సరసంబుగ శొకస్తోత్రము వచింపుము.

కాళిదాసుండు. మహారాజా వినుము. వీరలు వచించినవాక్యములలో అణో రణీయాఁ,, అనువాక్యము మొదటను యష్టోపవీతం అనుదానిని కడవటను జేర్చు కొనిన నానుడుపువాక్యము నడుమ సరిపడివచ్చును. ఎట్లనః—

* ణో. అణో రణీయా నృహతో మహీయాన్మధ్యం నితంబశ్చ యదంగనాయాః, తదంగహరిద్ర నిమజ్జనేన, | యష్టోపవీతం పరమం పవిత్రం.

భోజాండు. సంతోషపరమమందై కాళిదాసునిం గొంగిటంజేర్చుకొని,,

ఓమిత్రమా! కాళిదాస! కవి వన్న నీన కాశే! ఇట్లు సరసంబుగ సచియించువాఁడెవ్వఁ డున్నాఁడు? ఇట్టి సరసాగ్రణి పగు నీకుఁ బ్రయతనావిరహం బుండంబోలగు.

కం. సవనీతమపంటిది యీ భువి | సరసంబృదయ మెపుడు పూఁబోడులతోఁ, గపంగూడి మెలంగకున్నను | సవనపదుఃఖాగ్ని శిఖల నలిఁ జెంది డెడుక.

నీవును వ్రీయావిరహంబునం గుందుచున్నా చని మధురవచనాబోధితయై లీలా పతీ దేవి నాకుం జెప్పినయది. నీవు దయితాసహితుడవై పులుగులుం గాంచుచుండం జూచి యానందంబుం జెంద నునం బువ్వినలూడుచున్నాది. తదానయనార్థం నిఁగఁ బ్రయత్నింపవలయు. ఇప్పుడు మూర్ఛ్యుండ న్నగిరిశిఖరాదూధుం డయ్యె. సంధ్యయుం బ్రవర్ణించెడిది. నీ నీ సంధ్యను పట్టించ వినం గోరెదను.

కాళిదాసుండు. మహారాజ వినుము.

* ణో. యదంగనాయాః = ఏకాంతకు, మధ్యం = నడుము, అణోః = సూక్ష్మ త్ర మునకంటె, అణీయాఁ = కడుసూక్ష్మమే! నితంబశ్చ = పీఠుండు, మహతః = గొప్పదానికంటె, మహీయాఁ = కడుగొప్పదియో! తదంగ...మజ్జనేనః—తత్ = ఆకాంతయొక్క, అంగ = తనువున నలందు కొనియుండు, హరిద్ర = పసపునందు, నిమజ్జనేన = మునుగుటచేత, యష్టోపవీతం = జన్నిదము, పరమం పవిత్రం = కరము పరిశుద్ధము. అతిసూక్ష్మ మగుమధ్యంబు నతిశుభ్రం బగునితంబంబులును గలకాంత కర మొత్తమొత్తకాశని యుండగ పోదు. అట్టిదానిం గొంగిలిండుకొనిన నద్దానియంగ సంగత పుగునువ్వునపున పుగ్న మైన జన్నిదమే పరమపవిత్ర మైనజన్నిదము.

ఈ ణోగమునకు సరియయిన యాంధ్రప్రద్యము.

ఉ. భారుణి నేలకాంగిణి నితంబయుగంబును గొనుదీపెయఁ, హరిహహాశ్చకంతును మహత్తనగా నలువైనదాని కిం, పాదనలుగ్యదూప మన సందహమీటునో దానియంగకా, శ్రీరనిమగ్న మైనయలచ్యోపుజన్నిదమే పవిత్రమా.

* శ్లో. వ్యసనిన ఇ స విద్యాక్షీయ తే పంకజశ్రీః | గుణి న ఇ స విదే శే దైవ్య మా యాంతి భృంగాః,
కున్య పతిరి న లోకం పీడయత్యంధకారో | ధన మివ కృపణస్య వ్యర్థతా మేతి చక్షుః.

భోజాఁడు. సంతసంబుతో,,

మిత్రమా ! ఇం దు పమానశల్పసము ప్రపంచాను సామంతై యుండుటంబట్టి
కరము మోదాపహం బయ్యె.

బ్రాహ్మణులంగొంచి,,

ఓ బ్రాహ్మణులారా ! మీకు శ్లోకము కచియించు సామన్యము లేనపోలునను
మీరు సంతరించి తెచ్చిన శ్రుతివాక్యంబులచే నీమహాగోపనంబు నతియ దిరాడ్డా ? వ్యర్థంబుల
గ్రోలంగంటిని. ఇన్యూహాసంబంబుననుం గారణధూతులైతిరి గాన మిన్యూ పత్కరింప
పలసియున్నది. ఓరీ యెవర దక్కడ ?

దౌవారికుండు ప్రవేశించి,, మహారాజ యేమి ముదల ?

భోజాఁడు. ఓరి దౌవారిక ! ఈవిప్రులను గోకాధకారులనడచుం దోడ్కొని
పోయిచెరియొక లక్ష ధన మిప్పించునది.

* టీ పంకజశ్రీః = తామరపంపులయొక్కకాంతి, వ్యసనినః = ద్యూతాది
సత్తవ్యసనములందగుల కొన్న వానియొక్క, విద్యేత = శాస్త్రజన్యజ్ఞానమువలె, షీయ
తే = షీగతనొందుచున్నది, కాస్త్యము తెన్ని పదివిసము ద్యూతమద్యపానాదులందగులు
కొన్నవానికి జ్ఞానము షీజించుచు నచ్చు. అట్టి సాయంకాలముగాఁగాఁ బంకజముల
కాంతి షీజించుచున్న దని యర్థము. గుణినః = గుణవంతులు, విదేశఇవ = విదేశము
నందుంబోలె, భృంగాః = తుమ్మెదలు, దైవ్యం = దీనతను, అయాంతి = పోయెడిని.
గుణవంతులు వారలయోగ్యత యెఱింగి గారవించువారలలేమింజేసి విదేశంబున
దైవ్యంబు నొందుచందంబునం దుమ్మెదలు తను కామెత లొనంగి గారవించువంకజేసి
సముదయంబు మొగిద్చుకొనుటంజేసి దైవ్యంబునుం జెందెడిని, అంధకారః = చీకటి,
కున్యపతిరిన = కుత్సితుండగురాజువోలె, లోకం = జనులను, పీడయతి = బాధించెడిని.
కున్యపతి కన్యములు మొదలగుసవి మొందుగ విధించి జనుల దారిద్ర్యదుఃఖంబున ముంచి
పీడించును. కృపణస్య = పిశునునియొక్క, ధనమివ = ధనమువలె, చక్షుః = కన్ను,
వ్యర్థతాం = నిష్ప్రయోజనత్వమును, ఏతి = చెందెడిని. కృపణుఁడు ధనమును దానను
భవింపఁడు. పరుల కీఁడు. వానిధనమునకు దానోపభోగములు లేమింజేసి వ్యర్థతయేగతి.

దోవారికుండు మహారాజ ! అనుగ్రహంబు.

అని విప్రులందోడ్కోని నిష్కాశ్రితుండయ్యె.

భోజాండు. మిత్రమా ! మహాకవీ ! సంధ్యోపాసనాదికార్యంబులకుం బోదము
వమ్ము. కొద్ది దినములలోనం గరూశదేశమునకుం జనం బ్రయత్నంబు నలుపుదము.

కాళిదాసుండు మహారాజ ! యల్లయగుంగాక.

అని నిష్కాశ్రితుడైరి.

ఇది కాళిదాసచరిత్ర ప్రకరణమునందు

నవమాంకము సమాప్తము.

శ్రీరమ్మ.

శ్రీరస్తు.

కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము.

దశమాంకము.

బ్రాహ్మణవేషధారియై భోజుడు ప్రవేశించుచున్నాడు.

భోజుడు. ఏను గళాచంద్రునికార్యార్థము కరూణజేతాధీశునిచేడ కరుగ బ్రాహ్మణవేషధారిని యిదె వచ్చినాడె. కరూణజేతాధీశునిగరంబుం బొచ్చి నాడను. బ్రాహ్మణవేషధారి నైతినిగాన రాజసభయందుఁ బ్రవేశంబు నులభంబు యగును. ఇదె రాజసభ !

ప్రవేశంబభినయించి,,

ఓరి ద్వారపాలక ! ధారావతి యగుభోజభూపాలునిసభ నుండునని యుగోడు దర్శనార్థియై వచ్చియున్నాఁడని వచింపును. ఓరి ! యేమనియెదవు ! రాజా విద్య త్పరి వేష్టితుండై యితరజేతాగతు లగుపండితులరాగనం బ్రతీక్షించుచున్నవాఁడు ; మారలునిరభ్యంతరముగ రాజుకడ కగరుపచ్చు ననియా పల్కెదవు ? అట్లైన మఱియు మేలయ్యె. ఇదె రాజసభ తేగద.

సరిక్రమించి,,

వీర్యగుప్తుం డిదిగో ! సింహాసనాధిష్టితుండై యుండెడిని. సమీపమునకుం జనియెదను.

అని కొన్నియడుగులు సనియెను.

విద్యత్పరివేష్టితుండై వీర్యగుప్తుండు ప్రవేశించె.

భోజుడు. రాజా ! స్వస్తి గలుగుంగాత.

వీర్యగుప్తుడు. బ్రాహ్మణోత్తమా ! సమస్కరించెదను. మిత్రలెక్కడనుండి వచ్చితిరి ?

భోజుడు. ధారావతి యగుభోజభూపాలునిసభనుండి ?

వీర్యగుప్తుడు. సాదరముగ,,

అట్లు లయిన సారతరవిద్యావిశేషవిభూషితులరై యుండంబోలు.

భోజుడు. ఔను. ఆ ధారానగరంబునందు నయితము కవిగానివాఁడు లేడు. అట్లుండం దత్సభావిభ్రాజితు లగువారి నడుగపలేనే ! ఆభోజునిసభ కలింగ, శూర, వినాయక, శంకర, తారేంద్ర, విద్యావినోద, రేఖణ, గోవింద ప్రముఖులకవిగణంబుచే

నలంకృతంబై యుండు. అందుఁ గాలిదాన, భవభూతి, నండి, భట్టబాణములు ముఖ్యము కరమతికయించినవారు. అందును గాలిదానందు మిన్నగ్గు యుండు.

వీర్యగుల్లుడు. ఓబ్రాహ్మణాస్త్రమా ! నండియు భవభూతియు భట్టబాణుల డును నిరుపమసవితాచారురీధురీలు అనివిందు. వారికన్నను గాలిదానందు మేల్పూరి యని యేర్పడినచరిత్రంబు లందునుగదా ! అని చెప్పి వీర్యగుల్లుడు విరహింపబడును.

భోజుడు. రాజా ! అట్టిచరిత్రంబులు తెచ్చులు గలవు. వినుము. నమోగిని కాళిదానందు తనసవితాచమత్కరముచే ననుకలము ధారావతిని మిప్పించుచు నత డొనరినయ్యు సింహాసనమున నుభోజునితోడ నున్నప్పుడై యుండు. ఇట్టిగోరములు గలుగుటంబట్టి భట్టబాణప్రభృతులు మహామునర గవిపలు ననుముగలవారలయి రాజున కతనియందుం గలగోరప్రభృతములను దొంగిరింపఁ నలంది యాలోచించి నవివరండు తేనిననుకలమున భోజునిగడకుం బోయి యోలు ధారావతి ! కాళిదానందు శత్రు లంబటుండ్లై యున్నవాడే గాదు ; పుత్ర్యంబులు నయితము భక్షించుచున్నాడు. అనుదినముగటివీధిలో నుండి యని విలుచుకొని పోవుచుండఁగా మే మెల్లకారమును జూచినవారమే. బ్రాహ్మణుండై జనించి చేపలు దినుటధర్మవిరుద్ధముగదా యని యనిన రాజేదలో నాలోచించి వీర లతనిదయ ననుముచే నసత్యంబులు నల్కు చున్నా రని నిశ్చయించికొనియు వారలమానసము చిన్నబోకయుండే చాన్యజాలతో నోపండితులారా ! అతడు చేపల శత్రుకొనిపోవుచుండఁగా నేను రమ్మన్నట్లు చెప్పి విలుచుకొని నందు ; మీరలు నుడివినయర్థంబు యథార్థం బయ్య నేని యతనిఁ బరిభ వింపము. అని చెప్పి పంపఁగా వారలు తాము నర్జునయసత్యపదనంబుల సత్యము అని నిరూపింప నోడి మటునాడు మొదలు నభిమ రాకుండిరి. కాళిదానం దుడి గాంచి వారలపంథయుడుపం దలంచి యొకనాడు వారు సూచుచుండ మాంసా పూమునకుం జని చేపలుగొని చంపఁ బెట్టుకొని రాజరథ్యముండుఁ జనుదెంచుచుండెను. భట్టబాణ ప్రభృతు లట్లుతడు ననుదెంచుచుండఁ గాంచి మించినముదంబున నతనికడకుం జని యోమిశ్రమా ! కాళిదాన ! నిన్నిప్పుడ భోజుండు దోడ్కొనిరమ్మని ముదలచేసె నని చెప్పఁగా దీనాననుండువోలెఁ దోలెంచుచు నొక్కింతతడవు తప్పించుకొనిపోవం గడంగి తత్తరమడువాడునుంబోలె నభినయించి తుదకు విధితక చనుదేరంబూనినవాని పడిదిఁ దదానీతుండై భోజుభగను రాఁగా,

రాజు కవిం గాంచి శ్లో (1) “కత్తే కిం తప ” అని యడిగెను.

అందుకు గవి రాజుం గాంచి (2) “పుస్తకం ” అని బదులు చెప్పెను.

అది విని రాజు (3) “కి ముదకం ” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (4) “కావ్యార్థ సారోదకం ” అని బదులు చెప్పెను.

అది విని రాజు (5) “గంధః కిం ” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (6) “ఘనరామరాసణమహానంద్రామరంగోద్భవః ” అని చెప్పెను.

అది విని రాజు (7) “పుచ్ఛః కిం ” అని యడిగెను.

అందుకు గవి (8) “నవతాళవత్తరిఖితం ” అని బదులు చెప్పెను.

అంత రాజు (9) “కిం పుస్తకం హే కవీ ! అని యడిగెను.

అందుకు గవి (10) “రాజన్ భూమిమహోత్తమాస్మత్ మిదం రామాయణం పుస్తకం ” అని యాచేవలకట్టెను భూమిమయిం బడవేయఁగా నది కాళికటాక్షులబున రామాయణపుస్తకం పై యొప్పెను. రాజు వరమానందంబుం జేరిచె. నైరుత్తెల్ల విచ్చాసు పదనలై యేమియు ననలేక యుండిరి. అదినుత భట్టభాణుండు కాళిదాసునియం దతి మానుషప్రభాపంబు గల దని యెంచి యాతనితో నెయ్యంబున మెలంగుచుండెడిని.

వీర్యగుప్తుఁడు. ఓ విప్రపర్యా ! అగవిమగునికిం గలదివ్యప్రభావం చేచుని వర్ణింపంగలము.

భోజుఁడు. ఓరాజా ! ఇంతమాత్రమే కాదు ! దండికిని యాతనికి జరిగినవల మాంబునం దీ తని ప్రభాపంబు కరం బరువై నోఁచు. అది చెప్పెదను విను.

1. కత్తే కింతప = నీచంకలోనుండునడేమి ?

2. పుస్తకం = పుస్తకము.

3. కిముదకం = నీశ్లేమి ?

4. కావ్యార్థ సారోదకం = కావ్యార్థంబులలోని సారమొయుదకము.

5. గంధః కిం = కంఠేమి ?

6. ఘన .. ద్భవః = రామరాసణమహాయుద్ధమునంజచ్చినపీనుఁగులకంఠపు.

7. పుచ్ఛః కిం = తోఁకలేమి ?

8. నవ... ఖితం = త్రొత్తతాటాకులందు మొదల్లు కొనలు దఱుగనివానియందు వ్రాసినది.

9. హే కవీ కిం పుస్తకం = ఓకవీ ! అదేమి పుస్తకము ?

10. రాజన్ భూ... పుస్తకం. ఓరాజా ! విప్రోత్తము లాదరించుచుండు రామాయణ పుస్తక మిది.

ఒక దినమందా ఘోటకక్రీడకుం జనియుండి ప్రభాతసమయసమాగతుండై తనకు
అంగటనుండుకవివరులం గనుంగొని.

భోజాండు ; స్లో. చరమగిరినితంబే చంద్రబింబం లలంబే ”

అని ప్రభాతవర్ణనోదార మగునొక సమస్య యొసంగె.

అందుకుం దొలుతభవభూతి ; స్లో. అరుణకిరణజాలైరంతరితేగతన్తే,, అని యనియె.

అంత దండియు ; స్లో. చలతిశిశిరవాతే మందమందంప్రభాతే,, అనివక్తానించె.

ఈయిరువురు నుడివినయర్థంబులును దనభావంబునం బొదలునవిగామిచేఁ గాళి
దానుని నడిగెను.

అతఁడు. స్లో. యువతిజనకదంబే నాథముత్తోష్ఠబింబే ,, అని

వచింపఁగా రాజా కరమునంతనించి కాళిదాసుని విశేషముగను దక్కినవారిని
యథోచితముగను సన్మానించెను.

అందును దండి జోషోద్గీర్ణితుండై రాజాం గాంచి నీవు కాళిదాసునియందుఁ బక్ష
పాతంబు గలవాఁడవు గాన నతనిం బెలుచ సన్మానించితి వని దూతిన భూపతి మీ
యిరువురతారతమ్యంబు భువనేశ్వరీసమక్షంబునం గాని వ్యక్తంబు గా దయ్యెడకుం
బనుఁ దని చెప్పిన సతంతు కాళిదాసునిం దోడ్కొని యయ్యెడకుం బోఁ బరుస మయి
యూరు పడలఁగా నొకసాఁడును నీ రిరువురును గాంచనిపూఁదోటయొకటి గన్పడియె.
దానిరమణీయత కచ్చెరునందుచు సాయురువురు నందుం జొచ్చి యాయుద్యానము
నందుంబచ్చవిలుకానిమాయయో యనం దగునొకమచ్చెకంటిం గాంచి తదీయ సౌందర్య
విశేషంబున కరుదందుచు సామూర్ణ్యచంద్రాననతో మాటలాడం గోరిక వొడమఁగా
సామంభరుచచెంగటికిం జేరిత. అప్పుడు మాది యిట్లనియె.

* టీ. అరుణకిరణజాలైః = అనూరునికిరణములగుంపులచేత, అంతరితే = ఆకా
శము, గతన్తే = సత్తత్రములుమాసినదికాఁగా; ప్రభాతే = ప్రాతఃకాలమునందు, శిశిర
వాతే = చల్లనిగాలి, మందమందం = మెల్లమెల్లగా, చలతి = పీవఁగా; యువతిజనకదంబే =
ఎల్లప్రాణుంపుంబడకులగుంపు, నాథముత్తోష్ఠబింబే = నాయకులచే విడువంబడిన యధర
పింబములు గలది కాఁగా; అసఁగా నప్పుడే తమదయితల సధరామృతంబుఁ గ్రోలి
విడుముచున్నారని భావము. చరమగిరినితంబే = అస్తాద్రిసానువునందు, చంద్రబింబం =
చంద్రునిబింబము, లలంబే = బ్రేలాడెను.

* స్తో. చూర్ణ మానీయతాం తూర్ణం పూర్ణచంద్రనిభావనే,,

అని యడుగఁగాఁ గాళిదాసుండును.

† స్తో. పల్లాని స్వర్ణపల్లాని కర్ణాంతాయతలోచనే,,

అనియనియెను. అందు కాకాంతామణి తననకియం జీరి యిట్లును.

‡ స్తో. పల్లాని దీయతాం చూర్ణం తూర్ణం చంద్రనిభావనే.

కూళిదాసాయ కవయే చండినే చండితాయచ.

అని చెప్పి యాకాంత సఖితో నావనంబుతో నంతర్వీశ యయ్యె. అట్లు కాఁగా నది తమతారతమ్యంబుం దెప్పిం బొడవూపి యంతర్వీశ యయినభారతి యని గొంచరి. తన్నుఁ బండిత సామాన్యనిగాఁ బల్కినందున చండి గతాభిమానగర్జిత కాళిదాసునిం గారవించె. ఇట్లే భవభూతియు నొకనాఁడు భోజానినామగ్రాహిణి నీత నేయుమన్న రత్యంతవ్లసంబున నితనికి నోడిపోయె. అది యెల్లగకువిదితంబు.

వీర్యగుప్తుఁడు. ఆశ్చర్యపడుచు,,

అ ! ఆకాళిదాసునియందు దేవికిం గలవాత్సల్యానిశయంబు నేమని పొగడం గలవాఁడ ? అత్యద్భుతం బాకవిపరునిమాహాత్మ్యము.

* టీ. పూర్ణచంద్రనిభావనే=పున్నమచందరుని కొప్పుయిన మోముగలదానా !
తూర్ణం=చేగముగ, చూర్ణం=సున్నము, అనీయతాం=కొనిరేఁబడుఁగాత.

† కర్ణాంతాయతలోచనే = చెవులదక్షక దీర్ఘములై యుప్పుకన్నులుగలదానా !
స్వర్ణపల్లాని పల్లాన్యసి=బంగారుపన్నెగల యానుజను, తెచ్చు.

‡ చంద్రనిభావనే=చందరుని కొప్పుయినమోముగలదానా, తూర్ణం=చేగముగ,
కవయేకాళిదాసాయ=కవియగు కాళిదాసునికి, పల్లాని=ఆనుజను, చండితాయచండినే=
పండితుడైన చండికి, చూర్ణం=సున్నమును దీయతాం=ఇమ్మా !

కవులునుడివిన కద్యమునం బూర్వార్థమునందుఁ దూర్ణ మనియెడుపద మధి కము. ఉత్తరార్థమునందుఁ గర్ణాంతాయత,, లోచనే యనుచోట మృదయంగమం దైనసారస్యమునుండుటంబట్టి పూర్వార్థము పెప్పినవాఁడు చండితుఁడనియు నుత్తరార్థమునుడినవాఁడు కవియనియునభిప్రాయము.

మఱియు భోజానిసభయందు జరిగినయతనియతిమానుషప్రభావద్యోతకంబు లగు చరిత్రంబులు పెక్కులు వినియున్నాడను. ఆతనిం బిలిపించి యతనియిష్టార్థంబు లొసంగి పూజించి కృతార్థతం గాంచ నెంచియున్నాడ. ఇది యెప్పటికి లభించునో యెఱుంగ.

భోజాడు రాజా ! నీ కాయతీశయంబుఁ జెందుట కిదియ యదను !

వీర్యగుప్తుడు. విప్రోత్తమా ! అదెట్లు !

భోజాడు. రాజా ! చెప్పెదను. వినుము. మధుమంతపురాధి నేతకూతురు మదనసేన యిహ్వాడు నీచేతం జిక్కియున్నదిగదా !

వీర్యగుప్తుడు. సత్వరముగ. ఔను ! అయిన నేమి.

భోజాడు. ఆకన్యకాశిరోమణి సతని కర్పించితివేని యతనియిష్టార్థపూరణంబు వర్పింపవాడె పగుదువు.

వీర్యగుప్తుడు. నైచిత్ర్యంబుతో.

ఈ కవి దానింగోరుంటకుం గతంచేమి ?

భోజాడు. అమదనసేన యతనిసతి.

వీర్యగుప్తుడు. సోద్యేగముగ,,

ఆ ! ఆతనివర్షి నా ! నీ నపహరించితిని !

ఆ ఈ ! ఎంతటి దుష్కర్మంబు నేయింటడె ! ఆ కన్యక విన్యలయంగు నన్నొ డించుటచే నీను వెరిగి సమయంబు రాఁగా నాకస్మికంబుగ దొరకిన యాకన్యకాలోక శిఖాపణిని ; గౌతమునిచేతం జిక్కి నెక్కుచుండుదానిఁ దత్సహాయుండై సనుదెంచిన యువనునిం బిలువనూటించి నోడ్కొని పచ్చితి. ఇతనిభార్య యని యెఱింగిన నప్పుడె యతనికి ననుర్పించి నాశనమంబుఁ గృతార్థతాభాజనంబుగఁ జేయక పోదునే !

భోజాడు. ఓ రాజా ! ఇప్పటికి మించినదేమి ? అట్లొనర్పం జనును సుమా !

వీర్యగుప్తుడు. ఓ విప్రోత్తమా ! మదనసేన బ్రాహ్మణపత్ని యని యెఱుంగను. ఎఱింగితి నేని తదపహరణంబునం బ్రసర్తింప. గౌతముఁడు కపటంబున నొకగాడిదల మేపువానికి దానిం బెండిలినేయించె నని వినియుంటిని.

భోజాడు. ఓ రాజా ! ఆగాడిదలమేపువాఁ డెవఁ డని యనుకొంటివో ! వాఁడె నీముఖ్యామూల్యుఁ డైనమిత్రమాధవునియమారుండు కళాచంద్రుండు. ఆతండ కాలిదామరడని కీర్తిజిక్కియున్నాడు.

వీర్యగుప్తుడు. ఉల్లాసంబునో,,

అశ్వం డగుమిత్రమాధవునిపుత్రుడా కాళిదాసుండు ! కళాచంద్రుండు నాకు నెయ్యిండు. అతడు గురుశాపంబునం గడుకష్టలం గూడి మెలంచున్నాఁడని యెఱింగి మిత్రమాధవునితో మనంబునందుం గడు పరితపించుచు నాశేషస్థలంబుల వడకి వెదకితడుపల్లెలేక చింతించుచుంటిమి. ఇట్లుండ నాకళాచంద్రుండే కాళిదాసుండయి గన్పడుచున్నాడని వింటి. ఇంతకంటె బరమముదరిం గలదే ! శపథంబు స్థిలింప పుడననేనం జచ్చినాడ నంతయుకాని దానియం దేదని విస్మయంబు నడప నాకు మనం బొప్పును. అకన్యకయు నియ్యడమం జనుదెంచుటాదిగ తనభర్తృసమాగమమునశేషు కతోరప్రసతంబు నల్పుచున్నది. ఆసతీతిలకంబు నేయంబూనినవ్రతాచరణంబు పరమా మోదదాయకం బయ్యె. దైవవశంబునం బ్రాహ్మణాపరాధంబును మిత్రద్రోహంబును వానిం గలగత తప్పిపోయె. నేను తొలిపుట్టువున నేమిపున్నియం బొనరించితి నో ! నాప్రాణమిత్రం బగుకళాచంద్రునిం గాంచి యతనివల్లభ నతనికి నమర్పించి ధన్యు డను గావలె నని యున్నాడ. అతండెయ్యడ నున్నాడో ! ఈమహాతిశయంబు నా కెప్పుడే కగునో ! మదనసేనను గళాచంద్రునిం గూర్చి వారలు మఖాంబుధిం దేలం జూచి నాకన్నులకుం ధలంబు నెప్పుడుసంపాదించుకొనంగలనో !

భోజాడు. ఓ రాజా ! అతం డీయూరప యున్నాడు. నీ ననుకొన్న కార్యంబు నెఱవీర్చి పరమామోదంబును భానుచిత్రయశంబుం గాంచుము.

వీర్యగుప్తుడు. ఓవిప్రోత్తమా ! నాయంకుఁ గరుణ యుంచి యాకళాచంద్రుం డుండుచోటికి నన్నుం దోడ్కొని పోమ్ము. అతనిని ససాదపతనంబుగ నభ్యర్థించి తెచ్చి మదనసేనతోఁ గూర్చదను.

భోజాడు. ఓరాజా ! అట్లయినం బోదనమే గన్ము.

అనినిష్కరింతులైరి.

శుద్ధవిష్కంభము.

లీలావతియుం గాంచనమాలయుం బ్రవేశించిరి.

లీలావతి. ఓనీ కాంచనమాలా ! నేను సాధారణవిప్రకామినీవేషంబుం బూని ఉచ్చినదానం గాన న న్నెవరు గనిపెట్టం జాలరు. ఈయుపవనంబు పురుషవర్జితంబై వివిక్తంబగుచు మనకుం గోరినచోటులకుం జన ననుబై యున్నది. మఱియు నిది శుక

పిక నిరంతరారావభరితంబై చెవులు సోగియించెడిని. శుభకరంబు లగుశగునంబులు
గానంబడుటంజేసి మనమభీష్టార్థంబు వేగమ నమకూర ననియుం దోచుచున్నది.

ముందుకు దృష్టులు నిగుడించి,,

ఓసి కాంచనమాలా ! అదే ! యానరోవరంబును శ్రుతటంబునం గాడును.
అయ్యెడ నొకమనోహరం బగుపల్లగుటీరంబును దదంతరంబున నొకకాలికామా గ్నియు
నాదేవియెదుటఁ గతోరతపంబు నేయుచు గూరుచుండినయొకపుండరీకపత్రాక్షియుం
గనంబడెదరు. ఈకామినీతిలగంబే నీప్రసాదనాధునిదయిత యై యుండనోపు. అయ్యె
డనుం జనియా కామినీపరివృత్తాంతం బారయుదము.

సరిగ్రమించుచున్నారు.

చీలాపతి. ఆశ్చర్యమగునో,,

ఓసి కాంచనమాలా ! ఈ ముదిరీలోకిలలామంబును గాంచితివ ఓ !

ఊ. ఏమి నయోచిలాన మిది యేమి నురూపవిశేష మేమి యా,
కోమలదేహభవ్యరవికోమలకం విది యేమి యార యా,
కామనీకామనోజ్ఞముఖకాంతి యి దేమియు గాంచలేద యా,
సా ముజయానవంటిసెరసాంకవగంధుల సిధరాన్ధరికా.

ఈకోమలి యిప్పుడు కతోరతపశ్చర్యావిశేషంబు నలుపుచుండుటం గాంచి.

కం. పతిఁ గానీ నవనీ మానవ! నతిదూపున ప్రకము లోలినలువఁ గజంగునా,
రతియో యని తలఁచుండగు! నతిత యి దేలా ప్రకంబు లాన నలిపెడికా.

ఈ మనోహరాంగివృత్తంబు మన మారయం దగునదియై యుండు. ఈ కాంత
వసించుపల్లగుటీరంబునకు దక్షిణమున నుండురసాతల్లతీరంబునంబునామిది యిది
యూడుకోమలచసంబులచే దీనివృత్తం బారయుదము.

కాంచనమాలయు చీలాపతియు రసాలవల్లరీనికుంజాంతరిత లైరి. భోజుండును
గాలిదాసుండును వీర్యగుప్తుండును బ్రవేశించిరి.

వీర్యగుప్తుండు. ఓభోజభూపతి ! నీవు విప్రవేషంబునం జనుడంచి నన్ను మోస
పుచ్చితివి. నీవు మన్నగరంబునకుం జనుడంచినప్పుడు నిన్ను నే నేవిధి గారవించి
తోడ్పొందిపోషణయునో యిది గావింపకుండ నన్ను పంచించితివి. ఇట్లు విప్రవేషం
బునం జనుడంచి నాప్రమాదంబుం బ్రకాశింపం జేసితివి.

భోజాఁడు. వీర్యగుప్తుఁడా! ఏ నుద్యోగించినకార్యమునకు నీసనుకూలించెదవో? లేక ప్రతికూలించెదవో? ఈయర్థం బెఱుంగఁ బ్రచ్ఛన్నశేషమునం జనుదెంచితిని. అదియెఱింగి నన్నుం బ్రకాశితుం గావించితిని. నీవు నన్నుఁ గనిపెట్టుటయందుఁ బ్రమాదపడి నను గవికామినిం గాచుటయందుఁ బ్రమాదముం జెందవయితివి. అందుకుం గర మభినందింపవలసియున్నది సుమా !

వీర్యగుప్తుఁడు. ఓభోజభూపతీ! ఇది నాయుసరించినపున్నియపుగబంట. బ్రాహ్మణపత్నియం దవరాధంబు నల్పియు మిత్రపత్నియందు విప్రియంబునల్పియు కున్ధింబొరయువాఁడు గలఁడె! అట్టియశ్రేయంబు నాకుం గల్గిన యందుటకంటె అగ్గిందే మిగలను! అదె కనుంగొనుఁడు; మదన సేన తపంబునల్పమందువశేషంబు; మన మీసాతి వసించుచోటి కుత్తరమున నుండుతమా అకుంజంబుమాటున నుండి యారాజనుత సేయు సుగ్రతపశ్చర్యావిశేషంబు లరయుదము.

ఎల్లవారును దమాలకుంజంబుమాటునకుం జనిరి.

భోజాఁడు. మీత్రమా ! కాళిదాస ! నీప్రాణదయిత యనుభవించు స్త్రీశంబుం గనుంగొంటివే !

ఉ. కన్నులనుండి బాష్పములు గ్రంగుగ దారలుగట్టి పైసయిం,
జన్నులపైస నుండుతేలివన్ననిచేలమునందు గారఁగా,
నన్నున వెక్కి వెక్కి తనయానకుఁ ద్రోవలు లేక ప్రుక్కడిక,
పున్నెపుదీవి గాలగతిఁ బొల్పుఁ దొలంగుతెలంగు దోవఁగఱ.

కాళిదాసుండు. కన్నులనుండి బాష్పంబులు గార నూరకుండె.

కాళికాదేవిమౌల నుపవిష్టయయిన మదనసేన ప్రవేశించెను.
మదనసేన. శోకింబుతో,,

కట్టా ! యేమిసేయుదు. ఏఁ జేయంబూనిచప్రతంబును ముగిసినయది.

ఉ. అరసి నేఁ గతోర మగునట్టిప్రతంబుల నాచరించితికా,
భూరిదయామయాంతరకు భూతపతీందునిభాగ్యమ న్మహా,
దారకు నాయెడ స్థయ యధన్యయెడకా బొడసూపదయ్యె శే,
నేరహి జీవితంబు ధరియించుదు మించుదు నాధుం గాంచుదుకా.

కొన్నిదినంబులకైనను ప్రాణనాథునిసమాగమంబు దొరకదా యనునడియాన వలనం గాలంబు గడపుటకు ననువు లేకయున్నది.

ఉ. భూతమణుండు సాధుజనసౌఖ్యండు గాన వసు న్యభాగ్యుని,
 చారిణి గాఁ దలంచి ప్రతివర్షం ను నమ్మితి చేసివాఁడని,
 స్నానము దయ్యె నుప్రసాదము నమ్మితి న్ననపాలునోడ నీ,
 మేరయినర్చినట్టితటి మే లడఁగఁ జనుదెంచ నేటికె.

ఇంక నేవిధము లగు నెవంబులును తేవ్వము గాలంబు గడప ననువు గారు.

ఉ. నీమి యునర్పణాలుదు మహిమతికి న్నను జేమి నెవ్వరికా,
 భూమిని నాఁడు కూఁతురయి పుట్టుటకుం గెను గోత లేదుని,
 స్కామత నుండుటలొక్కఁడత గాదు వృధాగతిం బట్టి నేమిమఱ,
 వేయిలు నామము బధిం చేసినది న్నకలమయిదంగడికా.

భోజాఁడు. మిత్రదూ! కాలిదాన! వింటివా! నీ ప్రాంత్రులు నమ్మనవలసి
 బులు. నీనివలన నీకామిని తనపొలిప్రత్యంబుం గామగోసుతుండినతెఱుం గెవ్వరేదా!
 కాలిదానఁడు. ఔను.

కాంచనమాల. దేవి! ఈనందనివలననుబాధల నావయితునిదయిత మదనసేన
 యని యేర్పడు నున్నది. నమోమమునకుం బోయి దీనివృత్తిగతం చారయిదము.

ఇరువురను నుదన సేనకుఁగటగుం జనుదెంచుదున్నార.

నుదనసేన. ఎదుటికిదృష్టులు నిగుడించి. ఆర్మిగతంబున,

ఈకాంతాదులు లెవ్వరో యెఱుంగను. నీరిం గనంగొనదు నామనంబునంగల
 నిర్వేదంబు కాంతిం బెందులెఱుంగున నున్నది. కారణం బెట్టిదియో యెఱుంగఁబడదు.

లీలావతి. మదనసేనతో,,

ఓయవ్వ! నీ నెవ్వరెపు! ఏకాంతంబున నిట్లు తపంబు నలెప్పదపు?

నుదనసేన. ఓయవ్వలార! ఈమందభాగ్యవృత్తాంతం బేల యడిగదరు? అది
 విన్నమాత్రాన మీకును సంతాపంబు గల్గు.

సం. నీమందునాయభాగ్యము! కామిని భూతలమునందుఁ గాంతలతోనక,

శ్రీమహిత నగుచు మగనిక! గామనిభుం గోలుపోయి గాతీయపడెదక.

లీలావతి. ఓజవ్వనీ నీనచనంబువలన నీవు కళాచంద్రునివర్ని వగునుదనసేన
 నని యెఱుంగఁబడియొడి. మాకుం దోచినయాయధ్దంబు యథార్థంబె.

నుదనసేన. ఓయవ్వ! ఔను. ఎట్టివానిం జేపట్టిన నేమి! తలవ్రాఁత యేరికేనిం
 దప్పింపం దగం బగునే! శ్రీయఃపతిపుత్రునిం జేపట్టినరతికిం బ్రియవిరహంబువలనం
 గుండమునీనర్జ్యపడజే! గోతముఁ దనునావిద్యాచార్యునివలన నామగండు న న్నెడఁ
 బాఁయునట్లయ్యె!

తో కావగంబుతో" బాష్పంబు లురల్చుచు,,

ఇంక.

గీ. భువనజనసేత్ర నిర్మాణపుణ్యఫలము । లలిత సౌభాగ్యలీలావిలాసపదము,
రూపగౌరవలక్ష్మీనిరూఢపదవి । మగనియాకారలేఖ నెమ్మడిగ్గ గాంతు.

అని యేడుచుచున్నది.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! ఏయే కాలమున కది యొది యెవనికి లభింపవలసియు
న్నదో! అది తప్పిపోవునా! ఇట్లని మానసంబుననుం దనవలన నై నంతదనుక నమాధా
నంబు చేసికొనవలయుంగాని యిట్లు దుఃఖావేశవేగంబున నెదుగిం దుడుండవచ్చునే!

మదనసేన. ఓయవ్య! ఏమి నేయుదును. ఏటికిం దానమాడఁ బోయినవాఁ
డింటికిం జనుదెంచునంతలో నాగతి యిట్లు లభ్యునే! ఇందు లెంత చింతించిపం
దీటునా! అదియునుంగాక.

చం. అతిసుకుమారకాయఁ డతఁ డంగజభూరనిజాతసాయక,
ప్రతతికిఁ జిక్కి వేదనలపా లయి యౌర్వగ్గ శ్రేణ లోకనే,
ప్రతతిఫలంబు వాయగను దక్కిన దౌతనదేహయాత్ర న,
మృతి విడనాడె నొక్కొ యని మాటికి మాటికి గుండుచుండెదన్.

లీలావతి. ఓమదనసేనా! నీ వందులకై చింతఁ గూర్చవలదు. నీదయితండు
కళాచంద్రుం డిప్పుడు ధారానగరంబున నున్నవాఁడు. కాంచనమాల యనువేశ్యా
కన్యకవలన నతఁడు తనలోకయాత్రయందు శిథిలండు గాక యుండెడిని.

మదనసేన. సంతసంబుతో,,

ఇన్నిదినములకు నాదయితుని తేమవృత్తంచు వింటిని, చెవులకనిమికి ఫలంబుం
గంటిని. ఆనందసుధాంబుధిం జేలం గంటిని.

ఆత్మగతమున,,

నానాయకుండు మత్స్యాప్రియం దాశ మాని వేశ్యాకన్యకతో ముఖించు
చున్నాఁడు గాఁబోలు!

ఆకాశములత్యుముచేసి. ప్రకాశముగ,,

ప్రాణనాథ!

శం. అమరసమాన! నేను గద మానం గతోరము నోవ్రతంబులతో,
ప్రభుమునం జేసి చేసి నడు గాతీలు జిగద గు నాచుండెనటో,
రమణీనిఁ గూడి నీవు ఖుసరాగముతోడం జరించుచు న్నీకుం,
లు మహితరీతిఁ గాంచెదవు నోరలఁ బావద న్నీవు బ్రాణముతో.

అని విముగ్ధ గంధర్వు యేడుపుచున్నది.

రీలావతి. ఓమదననీనా! ఉల్లసించెదగునం. ఆకాంచనమాలయే నీకు నీదయితో
నింజీర్పం బ్రయత్నించుచున్నది.

భోజాండు. ఓవీర్యగు శ్శ! మిత్రమా! ఈ మదననీన ప్రయోగింపఁబున నింకం
గొంతతడవునకు శరీరగానా వాయు నని నో నెడివి. దానిసమాపమునకుం జని గర్భ
చంద్రునిరాగ యుటింగించి యూరడింపుము.

వీర్యగు శ్శండు. ఓభోజభూవతి! యట్ల యగుంగాన.

అనిపరిగ్రమించుచున్నాడు.

మదననీన. వీర్యగుశ్శునింగాంచి. భయోత్కంపంబులతో. ఆత్మగళమున

ఈవీర్యగు శ్శుని శేఁ జెప్పినగద విప్పటితో ముగిసె. ప్రతసమానసంతరము
తనశయనంబునకు వచ్చెద నని శేఁ జెప్పియుండుమాటమేరకు నాతోఁ గలయ నిద
యారంజేగుదెంచుచున్నాడు. వీనివలనం దప్పించుకొనుట కుపాయంబు లేదు. ఈన
రోజులంబులం పుట్టి ప్రాణంబులు వాయుటయ మానంబు గాచుకొన నను వయిన
విధానంబు.

ప్రకాశముగ,

శ. ఏ నోకపత్యరంబు గదు నేడ్చె నేడిలి రాజు నిచ్చె న,
స్మానముతోడ నే వ్రతము మానక చేసితి వ్యర్థమయ్యె పో,
పూనిక నీఁ డధర్మరతి పుట్టి ననుం గలయంగ వచ్చెడికా,
మానము గాచుకొఁజనును మాన్యతఁ బ్రాణము లోలిఁ బాసియుకా.

కం. జలములఁ బడి ప్రాణంబులు! లలిఁ బాసిన నాకు నింకిలం గలుగటు పో,
బలవద్యననము వ్రేల్చిడి! దొలఁగెదఁ గాయంబుతోడఁ దుర్విధివళనై.
అతి త్వరితగతిం జలములకడ కరుగుచున్నది.

భోజాండు. ఆ! కష్టము! కష్టము! వీర్యగుశ్శుండు తనకడకు వచ్చుటకుం గతంబు
యథార్థంబుగ గ్రహింపం బాలక యీనీలాలక యితఁడు తన కె గ్గేదేనిఁ గావించునో

యని తలంచి భయంపడి సాతివ్రత్యంబుఁ గాచుకొన నెంచి జలంబులం బడం బోయి
డిని. మన మొండు తలంప నాకనకాంగి ముత్యమొందు దలంచినయది. దీని నవర్థంబు
వాటిల్లనున్నయది. ఇది నివర్తింపజేయఁ బెరనారలు తగరు. మిత్రమా ! కళాచంద్ర!
నీవె చనియాదారుణసాహసంబువలన నీనతి నివర్తింపం జేయవలసిననాడవు. ఇం
దాలస్య మొనర్పందగదు. వైశంబ చని యాశ్వాసితంజేయుము. ఇతరునిం గాంచిన
నిపుడు సిగ్గుపడును గాన నే రాఁ జనదు.

కాళిదాసుండు. అట్లుచు;

అని త్వరితగతి మదనసేన కెఱుంగె,

ఉ. కోమలి యాయనర్థమునకు న్నడఁగ న్నన దూగడ్లొమ్మి,
నీమది దుఃఖసంతతుల నేఁ డిటఁ బాయుము ; కూడునే బళా,
సామజయాన కిట్టియతి సాహసవృత్తు ల వెప్పుడైన నీ,
కోమహిళాలలామమ నమున్నతి నస్యమగాళిదాసుడే.

ఉ. చంద్రముభీలలామ భవసాగరవత్తులు నీవు కాయముతో,
సాంద్రతరాత్రిచేఁ దోటఁగఁ జక్కఁదనంబున కిక్క శేను ని,
స్తంద్రనురూపలక్ష్మీ కి నిధానము లే దిఁగ మీఁదటం గళా,
చంద్రుని కేది దిక్కు గుణపంపద విం కట నుండు నుగ్మరీ.

మదనసేన. భయమోదలజ్ఞానంభ్రాంతింబులతో నిలువంబడి చూచి. అనంద
బాష్పకులకపోలయగుచు,,

నాథ ! జయంబగుంగాత.

కాళిదాసుండు,,

కం. లలనా బాష్ప స్తంభిత । గళస్తవల్కుటయ నానంద గడుపడి జయముల్,
గలిగించు నింక నాకు । స్థలవే భవల్లాభగరిమరంబె న్ముభయుల్.

మదనసేన. ప్రాణనాథ ! మీరలు ధారావగరంబున నున్నట్లులు వింటిని. ఇప్పు
డియ్యెడ కెట్లు ననుదించితిరి.

కాళిదాసుండు. ఓప్రాణదయితా ! ధారావతి యగుభోజభూపతిసహాయంబు
యీ సేమమునకుం గారణంబు.

మదనసేన. సత్వరముగ,,

ప్రాణనాథ ! ఆభోజభూపతియు నేగుదెంచియుండెడినా ఏమి P

కాలిదాసుడు. ప్రాణవల్లభా ! మనయందుం గలప్రేమభరంబున నామహీ
పతియు నాతనిదేవి లీలాపతియు నియ్యెడకు వచ్చియున్నారు. అబ్రాహ్మణకాంతా
కూపంబుననీతో నింతకుం దొలత మాటలాడినతరుణియే లీలాపతీదేవి ! ఈవీర్య
పపుండును నాకుబాల్యసఖుఁడు. ఇతఁడు నీవు నాసతిపయితి పని యెఱింగి నిన్ను
నాకు సమర్పింప నీగడకుం జనుదెంచినవాఁడు గాని యితరకారణంబునం గాదు. అది
యెఱుంగ కీవు భయంపడితివి.

మదనసేన. లబ్ధతో. ఆత్మగతమున ,,

అ! వీర లిందుం బూనుకొనక నాకుఁ బ్రాణనాథునిసంప్రాప్తి గలుగఁబోదు.

లీలాపతీదేవికిఁ దగ్గఱి. ప్రకాశముగ ,,

ఆర్యా ! మదనసేన నిజ పందనమాచరించెదను.

అని సమన్వరించ.

లీలాపతి. ఓమదనసేనా ! రాజపుత్రి ! ఇతఁ నెడఁబాయక నీనాయకునితో
సఖింపుము.

మదనసేన. ఓయార్యా ! ఏ నింతకుం దొలత ని స్నేఱుంగక యథోచితవిధా
నంబుఁ జరుపరుంటి. ఆయపరాధంబు క్షమింపం గోరెద.

లీలాపతి. ఓమదనసేనా ! ఈనాతియ నీదయితునిప్రణయిని యగుకాంచన
మాల. ఇదియ నీదయితునివిరహవ్యధావిశేషంబు మాకుం దెలిపి మ మ్మియ్యెడకుం
వోడ్చిచ్చినది. దీనియందు నీవు సహజస్నేహం బుంచందగు.

అని కాంచనమాలకరంబు మదనసేనకరంబున నుంచి పట్టుకొనుచున్నది.

మదనసేన. ఆర్యా ! నీనయోగంబునకు నష్టంకి గలదే .

కాంచనమాలకరంబుఁ దనకరంబునం దెమల్చుచున్నది.

మదనసేన. ప్రియసఖి కాంచనమాలా ! నాకు నీకంటెంబ్రయవయస్యలుగలరా !

నిం. పతి యన్యాసక్తుం డని । పతి నెఱిగి తదీయ మైనమక్కువఁ దీర్చక,
సతి యెవత గడఁగు నో । కృతమతి కాంచనమాల యిట్టిమాన్యపు నీవే.

భోజుఁడు. కాలిదాసునికడకుం జనుదెంచి,,

ఓమిత్రమా ! కాలిదాస ! మాహాకవీ ! మదనసేనాజీవితనిబంధన ! వినుము.

చం. సుమసుకుమారగాత్రిని విశోభితపుణ్యచరిత్రఁ గాంచి తీ,
 సమలినకీర్తితో నిచట నవ్వుడు నవ్వుడు నాపురంబునఁ,
 గ్రమముగ సంతతంబును ని కామముదంబున నుండి యిర్వరఁ,
 రమణులఁ గూడి సౌఖ్యము తిరంబుగఁ గాంచుచునుండుమీ భువిఁ.

ఓచెలికాఁడా ఇంకను నీ కేమి ప్రియం బొనఁగూర్చు గలవాఁడను ?

కాళిదాసుఁడు. ఓమిత్రమా ! భోజభూపతీ యింతకంటెను నా కేమి ప్రియంబు
 గావలెను ? అయిన నది యగుంగాత.

భరతవ్యాకము.

గీ. నిరత నగుగాత బనులను నిండుసుఖము,
 అవని ఫలియించుఁగాత సస్యంబు లేపుడు,
 లీల వెలుగోటిరాజుగోపాలశృంగ,
 యాచభూమింద్రుఁడై సతి బ్రోచుఁగాత.

ఇది శ్రీరాధానాథచరణకమలచంచరీకాయమాణమానస భార

ద్వాజగోత్రపవిత్రతిరుమలార్య పుత్ర పెరుండేవీగర్భజన్మ

చిలకపాటి వేంకటరామానుజశర్మ ప్రణీతంబైన కాళి

దాసచరిత్రప్రకరణమునందు దశమాంకము

సర్వంబును సంపూర్ణము.

